ALPHONSE DAUDET

NABABUL

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

ALPHONSE DAUDET

NABABUL

Acum o sută de ani Le Sage scria următoarele în chip de introducere la romanul său Gâl Blas:

„Fiindcă sunt oameni care nu pot să citească ceva fără să caute numaidecât un model în viaţă pentru caracterele urâte sau ridicole pe care le află în cărţi, spun lămurit acelor cititori şugubeţi că ar greşi dacă s-ar apuca să facă asta cu portretele zugrăvite în această carte. Mărturisesc faţă de toată lumea că n-am vrut altceva decât să înfăţişez viaţa oamenilor aşa cum este”...

Cu toată distanţa care există între romanul lui Le Sage şi al meu, aş fi dorit să fac o declaraţie asemănătoare în prima pagină a Nababului, *în momentul publicării sale. M-au împiedicat mai multe motive. În primul rând, teama ca un asemenea „cuvânt înainte“ să nu fie considerat drept o momeală aruncată publicului, cu scopul de a-i atrage atenţia. Pe de altă parte, eram departe de a bănui că o carte scrisă cu preocupări pur literare va căpăta dintr-o dată o astfel de importanţă anecdotică, încât să tragă asupra mea un val de reclamaţii. În adevăr, aşa ceva nu s-a mai văzut niciodată. Nu există niciun rând din opera mea, niciunul dintre eroii ei, nici măcar un personaj abia schiţat care să nu fi devenit pricină de aluzii, de proteste. Oricât ar tăgădui autorul, ori- cât ar jura pe tot ce este mai sfânt că romanul său nu are cheie, fiecare îi confecţionează cel puţin una, cu ajutorul căreia pretinde să descuie acest lacăt cu cifru. „Toate aceste personaje trebuie să fi trăit, ce mai! ba trăiesc fi acum, identice din cap până-n picioare. Monpavon este cutare, nu-i aşa? Asemănarea lui Jenkins cu... este uimitoare..." Unul se supără pentru că apare în roman, celălalt pentru că nu apare, adăugind la aceasta că pentru cei ce vor să provoace scandal cu tot dinadinsul până şi asemănările de nume, fatale în romanul modern, denumirile de*

străzi, numerele caselor, alese la întâmplare, sunt speculate pentru a da un fel de identitate unor fiinţe plăsmuite de pana autorului fi cu totul imaginare.

Autorul este prea modest pentru a crede că toată această vâlvă se face în jurul lui. El cunoaşte partea de contribuţie pe care au avut-o în toate acestea indiscreţiile amicale sau perfide ale ziarelor; şi fără a mulţumi unora mai mult decât se cuvine, fără a purta prea multă pică altora, socotind această aventură zgomotoasă drept ceva inevitabil, autorul consideră de datoria sa să afirme, ca urmare a douăzeci de ani de activitate şi probitate literară, că n-a urmărit, nici acum, nici altădată, un astfel de succes. Cu dreptul tuturor romancierilor de a scormoni trecutul, el şi-a amintit de un bizar episod al Parisului cosmopolit de acum cincisprezece ani. Caracterul romanţios al unei vieţi scurte şi strălucitoare, traversând ca un meteor firmamentul parizian, a servit, fără îndoială, drept cadru Nababului, *acestei descrieri a moravurilor de la sfârşitul celui de-al doilea imperiu. Plecând însă de la nişte fapte cunoscute, pe care oricine era în drept să le studieze şi să le reamintească, câtă fantezie, câtă plăsmuire, câte ţesături şi mai ales câtă risipă de observaţie n-a fost împrăştiată neîncetat, aproape inconştient şi fără de care n-ar putea exista scriitori imaginativi. De altfel, este suficient să deschizi* Monitorul oficial *din februarie 1864 şi să compari una din şedinţele Corpului legislativ cu felul cum apare descrisă în cartea mea, pentru ca să-ţi dai seama de procesul de „cristalizare" care schimbă faptele cele mai simple din realitate în ficţiune, transpunându-le din viaţă în roman. Cine şi-ar fi putut închipui că, după atâţia ani, acest Paris cu memoria scurtă va mai recunoaşte modelul primitiv în plăsmuirea idealizată a romancierului şi că se vor ridica glasuri pentru a acuza de lipsă de recunoştinţă pe cel care, departe de a fi fost un „comesean zelos" al eroului său, a avut curiozitatea, în rarele ocazii când l-a întâlnit, de a îndrepta asupra lui obiectivul fotografic, care lasă imagini ce nu se mai pot şterge.*

L-am cunoscut pe adevăratul Nabab" în 1864. Deţineam pe atunci un rang semioficial, care mă obliga la o rezervă deosebită în cursul vizitelor făcute acestui levantin primitor fi fastuos. Mai târziu am intrat în legătură cu unul din fraţii lui; dar în acel timp bietul Nabab se zbatea departe, în hăţifuri nemiloase, fi nu mai era văzut decât rareori la Paris. De altfel, este destul de

neplăcut pentru un om bine intenţionat de a profita de faptul că morţii nu vorbesc, pentru a spune: „Vă înşelaţi. Defi era o gazdă binevoitoare, am fost rareori văzut la dânsul. Mi se pare deci suficient să declar că, vorbind de fiul cumetrei Franqoise, aşa cum am făcut-o, am vrut să-l descriu în culori simpatice fi că reproful privind ingratitudinea mea îmi pare cu totul absurd. Aceasta este atât de adevărat, încât multă lume găseşte portretul prea înfrumuseţat, mai interesant decât originalul. Acestora le răspund: „Jansoulet mi-a lăsat impresia unui om cumsecade, dar dacă mă înşel, războiţi-vă cu ziarele, care v-au comunicat adevărata sa faimă. Cât despre mine, v-am predat romanul meu drept un simplu roman, prost sau bun, fără a garanta asemănarea

În ceea ce-l priveşte pe Mora, aici este altceva. S-a vorbit de indiscreţie, de dezertare politica... Doamne, n-am tăgăduit-o niciodată. Am fost, la vârsta de 20 de ani, secretar al înaltului demnitar care mi-a-servit drept model; şi prietenii mei din acea vreme ştiu ce om politic plin de râvnă eram. Administraţia a păstrat probabil şi ea amintirea acelui ciudat funcţionar cu plete norvegienet întotdeauna ultimul sosit la slujbă, primul plecat ţl in- trând în cabinetul ducelui numai pentru a solicita câte un concediu. Toate acestea nu-l împiedicau să-şi păstreze independenţa, străin fiind de toate intrigile de culise şi atât de puţin supus Imperiului, încât în ziua când ducele i-a oferit slujba amintită, viitorul secretar a crezut de cuviinţă să declare pe un ton solemn şi mişcător de ju-venil că „este legitimist”. „Ca şi împărăteasa”, răspunse exce- lenţa-sa, cu un zâmbet impertinent şi liniştit. L-am xjăzut întotdeauna arborând acest surâs, fără a avea nevoie să mă uit în acest scop pe gaura cheii. Şi aşa l-am descris, aşa cum îi plicea să se afişeze, în atitudinea unui Riche- lieu, combinată cu cea a lui BrummeL De omul de stat se va ocupa istoria. Eu am scos în evidenţa, amestecându-l în plăsmuirile dramei mele, pe omul de lume, ’aşa cum era şi voia sa fie, şi sunt convins că dacă ar fi trăit, nu i-ar fi displăcut să se vadă prezentat în chipul acesta.

Iată ce aveam de spus. Acum, după aceste mărturisiri făcute cu toată sinceritatea, să ne întoarcem la masa de lucru. Unii vor găsi prefaţa mea cam scurtă, iar cei curioşi vor fi căutat în zadar ceva picant. Atâta rău pţn- tru ei. Aşa, scurtă cum este această pagina, eu o consider totuşi de trei ori prea lungă. Prefeţele au

acest inconvenient: te împiedică mai ales să scrii cărţi.

Alphonse Daudet

BOLNAVII DOCTORULUI JENKINS

In picioare, pe treptele peronului micului său palat din Rue Lisbonne, proaspăt ras, cu ochii strălucitori, cu buzele întredeschise de mulţumire, cu părul lung puţin încărunţit şi răspândit pe gulerul bogat, lat în umeri, vânjos şi sănătos ca un stejar, ilustrul doctor irlandez, Robert Jenkins, cavaler al ordinului „Medjidjie* şi al ordinului de bază „Carol al VUI-lea al Spaniei", membru al mai multor societăţi ştiinţifice şi de binefacere, preşedinte fondator al instituţiei filantropice „Betleem", în sfârşit, Jenkins, acel Jenkins cu pilulele „Jenkins" pe bază de arsenic, adică medicul la modă în anul 1864, omul cel mai ocupat din Paris, se pregătea să se urce în trăsură, într-o dimineaţă de sfârşit de noiembrie, când o fereastră de la primul etaj – ce dădea în curtea interioară a palatului – se deschise, şi o voce de femeie întrebă timid:

— Iei masa acasă, Robert?

Un zâmbet bun şi sincer lumină deodată frumosul cap de savant şi apostol, iar în duiosul salut trimis din ochi acolo sus, spre căldurosul halat alb zărit în spatele jaluzelelor ridicate, se ghicea uşor una din acele pasiuni conjugale, tihnită şi sigură, pe care obişnuinţa o încheagă cu toată supleţea şi soliditatea legăturilor sale.

— Nu, doamnă Jenkins. (Doctorului îi plăcea să-i dea astfel în public titlul ei de soţie legitimă, ca şi cum ar fi găsit în asta o satisfacţie intimă, un fel de împăcare a conştiinţei faţă de femeia care-i înveselea viaţa. Nu mă aştepta în dimineaţa asta. Voi lua masa în Place Vendome.

— A, da, Nababul I spuse frumoasa doamnă Jen- kins, cu o nuanţă foarte pronunţată de respect pentru acest personaj din O *mie si una de nopţi,* despre care tot Parisul vorbea de o lună. Apoi, cu o mică ezitare, dintre perdelele grele, şopti cu duioşie, numai pentru doctor: Nu uita mai ales ce mi-ai făgăduit.

Părea să fie ceva greu de îndeplinit, căci la amintirea acestei promisiuni, sprâncenele apostolului se încruntară, zâmbetul său împietri, întreaga-i faţă luă o expresie necrezut de dură; dar numai pentru o clipă.

La căpătâiul bolnavilor bogaţi, fizionomiile medicilor la modă devin experte în minciună. Cu tonul cel mai tandru şi mai cordial, Jenkins răspunse, arătându-şi dinţii strălucitori:

— Ceea ce am promis va fi îndeplinit, doamnă Jenkins. Acum intră repede şi închide fereastra. Ceaţa e rece în dimineaţa asta.

într-adevăr, era ceaţă rece, dar albă ca o boare de zăpadă şi care, aşternută în dosul geamurilor greoiului cupeu, părea că înveseleşte prin blândele sale reflexe jurnalul desfăcut în mâinile doctorului Jenkins. Acolai în cartierele populate, strâmte şi întunecoase, în Parisul comercial şi muncitoresc, această frumoasă pâclă matinală, care întârzie pe marile bulevarde, trece neobservată; forfota de dimineaţă, acel du-te-vino al zarzavagiilor, al omnibuzelor, al grelelor camioane zdrăngănindu-şi fierăria au fragmentat-o, au destrămat-o şi împrăştiat-o devreme. Fiecare trecător ia puţină ceaţă cu sine, în paltonul său jerpelit, în fularul care-şi arată urzeala, în mănuşile grosolane frecate mult una de alta. Ceaţa îmbibă bluzele înfrigurate, impermeabilele aruncate peste halatul de lucru, se amestecă cu toate răsuflările calde de insomnie sau alcool, se pierde în fundul stomacurilor goale, se răspândeşte în prăvăliile care se deschid, în coridoarele întunecate, de-a lungul scărilor unde inundă balustradele şi pereţii, până sus în mansardele fără foc. Iată de ce rămâne aşa de puţină ceaţă afară. Dar în această porţiune din Parisul spaţios şi măreţ, în care locuia clientela lui Jenkins, pe bulevardele largi, plantate cu arbori, pe cheiurile sale deşarte, ceaţa imaculată plutea, în văluri întinse, uşoară şi pufoasă ca vata.

Totul era închis, discret, aproape luxos, pentru că soarele, în ciuda lenevosului său răsărit, începea să răspân- dească nuanţe uşor roşietice, dând negurii, care acoperea până-n vârf palatele aliniate, aspectul unui voal alb aruncat peste postavuri stacojii. S-ar fi zis că era o perdea mare, adăpostind somnul întârziat şi uşor al bogăţiei, perdea deasă, în spatele căreia nu se auzea nimic altceva decât închiderea discretă a unei porţi, zgomotul gamiţe- lor de tablă ale lăptarilor, clopoţeii unei turme de măgari trecând în tropot, mânaţi de răsuflarea scurtă şi gâfâinidă a păzitorului, sau uruitul surd al cupeului lui Jenkins, care-şi începea turneul său zilnic.

Mai întâi la palatul Mora! Pe Quai d’Orsay, lângă Ambasada Spaniei, ale cărei terase lungi le continua pe ale sale, se afla un minunat palat, având intrarea principală pe Rue Lille şi o poartă spre malul apei. Cupeul trecu ca o săgeată printre cele două ziduri îmbrăcate în iederă, legate între ele prin impunătoare

arcade boltite, anunţându-şi sosirea prin clopotul cu timbru răsunător, care-l scoase pe Jenkins din extazul în care citirea jurnalului părea să-l fi scufundat. Roţile îşi amortizară zgomotul pe nisipul unei curţi vaste, şi după un ocol elegant, se opriră în faţa unei scări principale a palatului, acoperită cu o largă marchiză rotundă.

în ceaţa matinală se zăreau vreo zece trasuri aşezate în rând, iar de-a lungul unei alei cu salcâmi, acum uscaţi şi goi, se vedeau siluetele unor rândaşi englezi ducând de frâu caii de călărie ai ducelui. Totul dovedea un lux ordonat, tihnit, grandios şi bine statornicit.

„Degeaba vin dis-de-dimineaţă, mereu găsesc alţii înaintea mea“, îşi spuse Jenkins văzând şirul de trăsuri în urma cărora se rândui şi cupeul său; dar, sigur că nu va fi lăsat să aştepte, doctorul, ţinând capul sus, cu un aer de calmă autoritate, urcă scara oficială pe care păşeau în fiecare zi atât de mulţi ambiţioşi şi atâţia oameni îngrijoraţi cărora li se împleticeau picioarele de emoţie.

Chiar din anticamera înaltă şi sonoră ca o biserică, şi pe care flăcările a două focuri zdravene o umpleau de viaţă strălucitoare, deşi caloriferul funcţiona zi şi noapte, luxul acestui interior te întâmpina ca o adiere călduţă, ce te pătrundea până în creştetul capului. Parcă era o seră şi o etuvă în acelaşi timp. Multă căldură, multă lumină; lemnăria albă, marmura albă, ferestre imense, nimic înăbuşit sau stătut şi totuşi o atmosferă tihnită, făcută parcă pentru a împresura o viaţă neobişnuită, rafinată şi trepidantă.

Sub acest soare artificial al bogăţiei, Jenkins se simţea în largul său; saluta cu un „bună ziua, băieţi”, pe portarul pudrat, încins cu curea lată aurie, pe valeţii în pantaloni scurţi şi cu livrea auriu-albastră, care se ridicaseră în picioare în semn de respect, atingea cu degetul cuşca cu maimuţe mici, ţipătoare şi jucăuşe, şi fluierând uşor, se avânta pe scara de marmură albă, acoperită cu un covor gros ca un strat de iarbă şi care ducea la apartamentele ducelui.

De şase luni de când frecventa palatul Mora, bunului doctor nu i se tocise, încă, impresia pur fizică de veselie, de vioiciune pe care i-o pricinuia atmosfera acestei case.

Deşi te aflai la primul funcţionar al Imperiului, nu mirosea nici a administraţie, nici a dosare cu hârţoage prăfuite. Ducele nu

consimţise să accepte înalta demnitate de ministru, preşedinte al Consiliului de Stat, decât cu condiţia de a nu-şi părăsi palatul; la minister nu mergea decât o oră, două pe zi, atât cât era necesar pentru a depune semnăturile indispensabile, şi primea audienţe în dormitor.

Deşi devreme, salonul era plin. Se vedeau acolo figuri grave, îngrijorate, prefecţi din provincie, fără mustăţi, cu favoriţi funcţionăreşti, mai puţin aroganţi aici, în anticameră, decât în prefecturile lor, magistraţi austeri, cu mişcări sobre, deputaţi cu ifose, granguri de-ai finanţelor, industriaşi bogaţi şi rustici, printre care se detaşa ici şi colo silueta sfrijită a unui locţiitor de consilier de prefectură, în postură de solicitator, cu haină neagră şi cravată albă. Toţi, fie în picioare, fie aşezaţi, grupaţi sau singuratici, urmăreau încet, cu privirea, uşa înaltă, în dosul căreia se va hotărî soarta lor şi pe care vor ieşi în curând triumfători sau cu capul plecat. Jenkins trecu repede prin mulţime, în timp ce fiecare se uita cu ochi invidioşi la noul-venit, pe care aprodul cu lanţ, corect şi glacial, aşezat în faţa unei mese, lângă uşă, îl întâm- până cu un uşor zâmbet respectuos, dar totuşi familiar.

— Cu cine este? întrebă doctorul arătând spre camera ducelui. Din vârful buzelor, nu fără o clipire a ochiului puţin ironică, aprodul murmură un nume, care, dacă ar fi fost auzit, le-ar fi indignat pe toate aceste înalte personaje ce aşteptau de o oră ca audienţa acordată croitorului de la Operă să ia sfârşit.

Un zgomot de voci, apoi o fâşie de lumină… Jenkins intrase la duce; el nu aştepta niciodată.

în picioare, cu spatele la cimin, strâns într-o vestă de blană albăstruie, ale cărei blânde reflexe subţiau capul său energic şi semeţ, preşedintele consiliului studia modelul unui costum de Pierrette pe care ducesa îl va purta la viitorul său bal şi dădea indicaţii cu aceeaşi gravitate cu care ar fi dictat un proiect de lege.

— Plisează fin gulerul rotund, şi nu plisa manşetele. Bună ziua, Jenkins… sunt al dumitale.

Jenkins se înclină şi făcu câţiva paşi în imensa cameră ale cărei ferestre mari, dând spre grădina care se prelungea până la Sena, încadrau una din cele mai frumoase privelişti ale Parisului: podurile, palatul Tuileries, Lu- vrul, într-o împletire de arbori negri, parcă desenaţi cu tuş pe fundalul vaporos al ceţii. Un pat

lat, dar scund, ridicat pe câteva trepte, două-trei paravane de lac, cu vagi şi capricioase desene aurii – trădând, întocmai ca şi uşile duble şi covoarele de lână groasă, teama de frig împinsă până la exces – scaune diferite, şezlonguri, scăunele răspândite la întâmplare, care scunde, care rotunjite, cu o formă indolentă sau voiuptuoasă, compuneau mobilierul acestei camere celebre, unde cele mai grave probleme, cât şi cele mai uşoare erau tratate pe acelaşi ton serios. Pe perete atâma un frumos portret al ducesei, pe cămin se afla un bust al ducelui, operă a Feliciei Ruys, care la recentul Salon avusese onoarea de a lua premiul întâi.

— Ei, Jenkins, ce mai faci azi? întrebă excelenţa-sa, apropiindu-se, în timp ce croitorul strângea modelele împrăştiate pe toate fotoliile.

— Dar dumneavoastră, scumpul meu duce? Mi-aţi părut cam palid aseară la „Varietes“.

— Fugi ae-aici! Niciodată nu m-am simţit mai bine! Pilulele dumitale îmi fac al dracului de bine! Mă simt de o vioiciune, de o vigoare… Când mă gândesc că aciltâl şase luni eram la pământ…

Fără a spune nimic, Jenkins îşi rezemase capul său mare pe blana ministrului, acolo unde la toţi oamenii bate inima. Ascultă un moment, în timp ce excelenţa-sa continua să vorbească pe un ton indolent şi plictisit, care la el era considerat drept o trăsătură de distincţie.

— Dar cu cine erai aseară, doctore? Cine era arapul acela mare şi bronzat, care râdea aşa de tare în loja dumitale?

— E Nababul, domnule duce. Faimosul Jansoulet, de care se vorbeşte aşa de mult acum.

— Trebuia să-mi închipui. Toată sala îl privea. Artistele nu mai jucau decât pentru el… îl cunoşti?… Ce fel de om este?

— Îl cunosc… Mai bine zis, îl îngrijesc… Mulţumesc, scumpul meu duce, am terminat… Acum totul e bine… Sosind la Paris acum o lună, schimbarea climei îl zdruncinase puţin. M-a chemat, şi de-atunci îmi acordă prietenia lui. Ceea ce ştiu despre el este că are o avere colosală, câştigată la Tunis, în slujba unui bei, că are o inimă sinceră, un suflet generos şi idei umanitariste.

— La Tunis?… întrerupse ducele, foarte puţin sentimental şi umanitar din fire. Atunci, de ce acest nume de Nabab?

— Ei, parizienii nu sunt chiar aşa de formalişti. Pentru ei, orice străin bogat este un nabab, indiferent de unde ar veni. De altfel, acesta are într-adevăr un fizic caracteristic: un ten arămiu, nişte ochi de jar dogoritor şi, în plus, o avere uriaşă, pe care o foloseşte, nu mă sfiesc s-o spun, în modul cel mai nobil şi mai inteligent. Doctorul continuă cu modestie: Lui i se datoreşte că am putut, în sfârşit, constitui societatea „Betleem", pentru alăptarea copiilor, pe care un jurnal de dimineaţă, *Messager* mi se pare, o numeşte „marea idee filantropică a secolului".

Ducele îşi aruncă o privire distrată asupra gazetei pe care i-o întindea Jenkins. Nu era el omul care să se lase ameţit cu fraze sforăitoare.

— Trebuie să fie foarte bogat acest domn Jansoulet, spuse ducele cu răceală. El este cel care comanditează teatrul lui Cardailhac şi îi plăteşte datoriile lui Mori- pavon; Bois l'Hery cumpără pentru el cai de curse; bătrânul Schwalbach – o galerie de tablouri... Toate astea costă bani.

Jenkins începu să râdă.

— Ce vreţi, scumpul meu duce, n-are ochi decât pentru dumneavoastră bietul Nabab. Sosind aici, cu ferma hotărâre de a deveni parizian şi „om de lume", el v-a luat drept model în toate, şi nu v-ascund că ar dori să-şi studieze modelul mai de-aproape.

— Ştiu, ştiu... Monpavon mi-a şi cerut îngăduinţa să mi-l aducă. Dar vreau s-aştept... să văd. Cu averile astea mari, care vin de aşa departe, trebuie să fii prudent. Doamne, nu spun nu... Dacă l-aş întâlni în altă parte decât la mine, la teatru... într-un salon...

— Doamna Jenkins are tocmai de gând să organizeze o mică petrecere luna viitoare. Dacă aţi vrea să ne faceţi onoarea...

— Aş veni foarte bucuros la dumneata, dragă doctore, şi în cazul în care Nababul va fi şi el, nu m-aş opune să-mi fie prezentat.

În clipa aceea, aprodur de serviciu întredeschise uşa:

— Domnul ministru de interne este în salonul albastru. N-are decât un cuvânt de spus excelenţei-voastre. Domnul prefect de poliţie aşteaptă tot jos, în galerie.

— Bine, spuse ducele, mă duc. Dar aş vrea să termin mai întâi cu costumul ăsta. Ia să vedem, moşule, ce hotă- râm pentru pliseurile astea? La revedere, doctore... Nimic altceva, nu-i aşa,

decât să continui cu pilulele...

— Continuaţi cu pilulele, spuse Jenkins salutând şi ieşind încântat de cele două ocazii fericite ivite deodată: onoarea de a-l primi pe duce la el şi plăcerea de a-l obliga pe scumpul său Nabab.

în anticameră, mulţimea solicitatorilor printre care trecu era acum mai mare decât atunci când intrase. Noii- veniţi se adăugaseră celor care aşteptau răbdători de dimineaţă. Alţii urcau scara grăbiţi şi palizi, iar în curte, trăsurile continua^ să sosească, să se aşeze în cerc pe două rânduri, cu gravitate, solemn, în timp ce acolo, sus, problema pliseurilor de la manşete se discuta nu fără mai puţină gravitate.

— La club! strigă Jenkins vizitiului.

Cupeul alunecă de-a lungul cheiurilor, trecu din nou peste poduri, intră în Place de la Concorde, care nu mai avea aspectul de mai înainte. Ceaţa se lăsa spre palatul Garde-Meuble şi spre biserica Madeleine, cu aspectul ei de templu grec; lăsa să se străvadă ici şi colo silueta albă a unui havuz, arcada unui palat, partea de sus a unei statui, masivul palat Tuileries, înfrigurat şi ascuns după grilaj. Vălul de ceaţă neridicat încă, dar sfâşiat pe alocuri, dezvelea câte o bucată de cer. Pe bulevardul care duce spre Arcul de Triumf se vedeau lungi şiruri de brecuri trecând în galop două câte două, încărcate cu surugii şi geambaşi, soldaţii din garda împărătească, soldaţi de elită, înzorzonaţi şi înfăşuraţi în blănuri, mergând doi câte doi în lungi coloane, însoţite de un zdrăngănit de zăbale, de pinteni, de fornăitul cailor odihniţi

— Totul luminat de soarele încă invizibil ieşind din negură şi ascunzându-se din nou, ca o viziune rapidă a luxului matinal din acest cartier.

Jenkins coborî în colţ la Rue Royale. De la un capat la altul al vastului tripou, servitorii forfoteau, scuturând covoarele, aerisind saloanele unde mai plutea fumul ţigărilor, unde maldăre de cenuşă aprinsă se prăbuşeau în fundul căminurilor, în timp ce pe mesele verzi, fremă- tânde încă de partidele din timpul nopţii, ardeau câteva sfeşnice de argint, a căror flacără se ridica drept în lumina alburie a zilei. Zgomotul, forfota se opreau la etajul al treilea, unde câţiva membri ai clubului îşi aveau apartamentele. Printre aceştia era şi marchizul de Monpavon, la care se ducea Jenkins.

— Cum, dumneata, doctore?... La dracu! Dar, cât e ceasul? Nu

sunt aoasă!…

— Nici măcar pentru doctor?

— Vai… pentru nimeni… chestiuni de ţinută, dragul meu… Hai, intră, totuşi! O să-ţi încălzeşti picioarele un moment, în timp ce Francis isprăveşte să mă pieptene.

Jenkins intră în camera de culcare, banală ca toate camerele mobilate, şi se apropie de focul pe care se încălzeau fiare de frizat de toate dimensiunile; în acest timp, în laboratorul de alături, separat de restul camerei printr-o draperie algeriană, un valet făcea toaleta marchizului de Monpavon. Din acel spaţiu restrâns veneau mirosuri de paciuli, de *cold-cream,* de corn şi de păr ars; din când în când, atunci când Francis venea să-şi ia un fier, Jenkins întrezărea o masă de toaletă imensă, încărcată cu mii de mici instrumente de fildeş, sidef şi oţel: pile, foarfece, pufuri şi perii, sticluţe, păhărele cu cosmetice, etichetate, aranjate, aliniate; printre toate astea se zărea o mână de bătrân, neîndemânatică. Şi tremurândă, uscată şi prelungă, cu unghiile îngrijite, ca ale unui pictor japonez, şi care şovăia în mijlocul acestor mici obiecte metalice şi a faianţelor făcute ca pentru păpuşi.

În timp ce-şi aranja faţa, ocupaţia cea mai complicată a dimineţii, şi care cerea cel mai mult timp, Monpavon discuta cu doctorul, îi descria starea sa proastă, efectul bun al pilulelor, care, după spusele lui, îl întinereau. Şi astfel, de departe, fără a-l vedea, ai fi putut crede că îl auzi vorbind pe ducele de Mora, într-atâta îi imita marchizul felul de a vorbi. Erau aceleaşi fraze neisprăvite, terminate în acel „ps… ps… ps…“ rostit din vârful buzelor, sau expresiile „cutare”… „ăsta“… presărate într-una în vorbire; era un fel de bâlbâială de aristocrat, obosit, leneş, în care se simţea dispreţul profund pentru arta vulgară a cuvântuloi. În anturajul ducelui, toată lumea căuta să-i imite accentul, intonaţiile dispreţuitoare, dar cu o afectare de simplitate.

Jenkins, găsind că vizita a fost cam lungă, se ridică să plece.

— Adio, plec… vă voi vedea la Nabab?

— Da, am de gând să iau masa acolo… i-am promis să-l duc pe… ăsta… pe… cutare… Cum îi zice?… Ştii, pentru afacerea aceea mare a noastră, ps… ps… ps… Dacă n-ar fi asta, m-aş dispensa să mai trec pe acolo… o adevărată menajerie… casa aia…

în ciuda bunăvoinţei sale, irlandezul recunoscu că lumea era cam amestecată la prietenul său. Dar, de! nu trebuia să te formalizezi pentru asta. Bietul om, nu-şi dădea seama.

— Nu ştiu, nu vreau să ştiu, făcu Monpavon cu amărăciune. În loc să-i întrebe pe oamenii cu experienţă, ps... ps... ps... primul linge-blide venit... Ai văzut caii pe care Bois l'Hery l-a convins şi şi-i cumpere?... nişte gloabe... şi le-a plătit douăzeci de mii de franci! Pariez că Bois l'Hery le-a cumpărat cu şase mii de franci!

— Vai! Un gentilom 1 zise Jenkins cu indignarea unui suflet neprihănit, care refuză să creadă în rău.

Monpavon continuă, fără a părea să-l fi auzit:

— Şi asta deoarece caii ieşeau din grajdul lui Mora?

— E drept că persoana ducelui îl cam interesează pe acest scump Nabab. De aceea o să-l fac foarte fericit anunţându-i... doctorul se opri, încurcat.

— Anunţându-i ce... Jenkins?

Destul de jenat, Jenkins trebui să mărturisească că obţinuse de la excelenţa-sa permisiunea de a i-l prezenta pe prietenul său, Jansoulet. Nu-şi termină bine fraza, şi un spectru prelung, cu faţa fleşcăită, cu păr şi favoriţi multicolori, se avântă din cabinetul de toaletă în cameră, închizându-şi pe pieptul descărnat şi plat halatul de mătase deschisă, stropit cu picăţele mov, în care marchizul se înfăşură ca o bomboană în hârtiuţa sa.

Ceea ce era mai izbitor în această fizionomie eroi- comică era nasul mare, coroiat, lucind de cremă, şi privirea vie, pătrunzătoare, prea tânără, prea luminoasă pentru pleoapa grea şi încreţită care o acoperea. Toţi bolnavii lui Jenkins aveau această privire. Monpavon trebuia să fi fost foarte tulburat ca să se arate astfel, lipsit de orice prestigiu. Într-adevăr, cu buzele albe, cu vocea schimbată, i se adresă doctorului, fără a mai sâsâi de data asta, vioi, dintr-o răsuflare:

— Ei, asta, dragul meu... să lăsăm glumele la o parte... Nu? Ne-am întâlnit amândoi în faţa aceluiaşi blid. Da! Eu îţi las partea dumitale, înţeleg să mi-o laşi şi dumneata pe a mea. Mutra mirată a lui Jenkins nu reuşi să-i taie vorba. Ţi-o spun o dată pentru totdeauna. Am promis Nababului că-l voi prezenta eu ducelui, aşa cum alta dată te-am prezentat pe dumneata. Nu te amesteca, aşadar, în ceea ce mă priveşte numai pe mine.

Jenkins îşi puse mâna pe inimă, jurând că era nevinovat... Nu

avusese de loc intenţia… Desigur, Monpavon era prea bun prieten cu ducele pentru ca altul… Cum ar fi putut presupune?…

— Nu presupun nimic, spuse bătrânul gentilom, ceva mai calm, dar tot rece. Am vrut numai să am o explicaţie foarte deschisă cu dumneata în legătură cu acest subiect.

Irlandezul îi întinse mâna sa larg desfăcută.

— Scumpul meu marchiz, explicaţiile limpezesc întotdeauna lucrurile între oameni de onoare.

— De onoare e un cuvânt mare, Jenkins… Să zicem între oameni cu educaţie. Asta-i destul.

Buna educaţie pe care o invoca drept normă supremă de conduită îl readuse deodată la realitatea comicei sale situaţii; marchizul întinse un deget mâinii deschise demonstrativ a prietenului său şi, plin de demnitate, se retrase iar în spatele perdelei, în timp ce celălalt plecă grăbit, să-şi continue vizitele.

Ce minunată clientelă avea acest Jenkins! Numai palate princiare, scări încălzite, încărcate cu flori la toate etajele, alcovuri capitonate şi mătăsoase, unde boala era discretă, elegantă, unde nimic nu amintea de mâna brutală care aruncă pe un pat de mizerie pe cei care nu încetează de a munci decât pentru a unuri. La drept vorbind, nici nu erau adevăraţi bolnavi aceşti pacienţi ai doctorului irlandez. Nici n-ar fi fost primiţi intr-un spital. Cum organele lor nu aveau nici măcar puterea să suporte o zdruncinătură, lăcaşul răului nu se găsea nicăieri; iar medicul aplecat deasupra lor ar fi căutat în zadar palpitarea unei suferinţe în aceste trupuri în care sălăşluiau încă de pe acum inerţia şi liniştea morţii. Erau cu toţii nişte epave, nişte extenuaţi, nişte anemici, consumaţi de focul unei vieţi absurde, dar pe care o găseau încă atât de plăcută încât se străduiau s-o prelungească. Pilulele „Jenkins” deveniseră vestite tocmai prin şfichiuirea pe care o dădeau acestor vieţi surmenate.

„Doctore, te implor, vreau să merg diseară la bal“, spunea, zdrobită în şezlongul ei, tânăra femeie a cărei voce nu mai era decât un suflu.

„Vei merge, copila mea.“ Şi iat-o că mergea la bal, şi niciodată nu păruse mai frumoasă.

„Doctore, cu orice preţ, chiar dac-ar fi să mor, trebuie să fiu mâine dimineaţă la Consiliul de Miniştri.”

într-adevăr, era prezent, obţinând chiar un mare succes prin elocvenţa şi diplomaţia sa… După aceea… ei… după aceea… de

exemplu... Dar n-are importanţă; până în ultima lor zi pacienţii lui Jenkins umblau pe picioare, se arătau în societate, înşelau egoismul ucigător al mulţimii. Mureau cu toţii în picioare, ca nişte oameni de lume.

După mii de ocoluri, pe Chaussee d'Antin, pe Champs Elysees, după ce vizită toţi milionarii sau aristocraţii din cartierul Saint-Honore, doctorul la modă ajunse la întretăierea dintre străzile Cours-la-Reine şi Franţois I, în faţa unei faţade rotunjite care ocupa extremitatea cheiului. Pătrunse la parter, într-un interior care nu semăna de loc cu acelea pe care le străbătuse în cursul dimineţii. Chiar de la intrare, tapiţeriile care acopereau pereţii, vitraliile vechi care opreau ca nişte curele de plumb lumina discretă şi difuză a zilei, gigantica sculptură în lemn a unui sfânt, aşezată în faţa unui monstru japonez cu ochii bulbucaţi şi cu spinarea acoperită de solzi rânduiţi ca olanele, toate indicau gustul investigator şi curios al unui artist. Micul servitor care veni să deschidă ţinea de zgardă un ogar arab mai mare decât el.

— Doamna Constance este la biserică, spuse el, iar domnişoara e singură în atelier. Lucrăm de la şase dimineaţa, adăugă copilul cu un căscat vrednic de plâns, pe care câinele îl prinse din zbor, făcându-l şi pe el să caşte cât putu botul trandafiriu, cu dinţi ascuţiţi.

Jenkins, pe care l-am văzut intrând atât de liniştit la ministrul de stat, tremura puţin atunci când ridica draperia care acoperea intrarea în atelier. Era un superb atelier de sculptură, cu o faţadă de sticlă mărginită de pilaştri, formând o largă deschizătură luminoasă, care acum, datorită ceţii, părea de culoarea opalului. Mai ornamentat decât sunt de obicei acest fel de camere de lucru, pe care petele de gips, dălţile, pământul argilos, bălţile de apă le fac să semene cu nişte şantiere de zidărie, atelierul se caracteriza printr-o anumită cochetărie, ce se adăuga aranjamentului său artistic. Plante verzi prin toate colţurile, câteva tablouri valoroase pe pereţii goi, iar ici-colo, pe nişte console de stejar, două sau trei opere de Sebastien Ruys, dintre care ultima, expusă după moartea sa, era acoperită cu o pânză neagră, transparentă.

Stăpâna casei, Felicie Ruys, fiica celebrului sculptor, cunoscută ea însăşi prin două capodopere – bustul tatălui său şi acela al ducelui de Mora – stătea în mijlocul atelierului şi modela

o figură. Strânsă într-un costum de călărie din postav albastru, în pliuri lungi, cu un fular de mătase chinezească petrecut în jurul gâtului, Ca o cravată băieţească, cu părul negru şi fin adunat neglijent pe capul mic de formă antică, Felicie lucra cu o mare ardoare, care adăuga frumuseţii sale o expresie încordată şi satisfăcută. Dar la sosirea doctorului expresia tinerei se schimbă dintr-o dată.

— A, dumneata eşti! spuse ea brusc, ca trezită dintr-un vis. Ai sunat? Nu auzisem.

Dar plictisită, cu o oboseală apărută subit pe faţa ei adorabilă, Felicie nu mai păstra nimic expresiv ori strălucitor în fizionomia ei, afară de ochi, cărora pilulele „Jenkins" le dădeau o lucire factice, care se îmbina cu o sclipire sălbatică înnăscută. O, cât de umilă şi condes- cedentă se făcu vocea doctorului răspunzându-i:

— Munca te absoarbe aşa de mult, scumpa mea Felicie! Lucrezi la ceva nou? Mi se pare tare frumos!

Doctorul se apropie de schiţa încă informă, unde se putea desluşi vaş un grup de două animale, dintre care un ogar gonind intr-un galop, într-adevăr, extraordinar.

— Ideea mi-a venit astă-noapte. Am început să lucrez la lumina lămpii. Nu-i de loc distractiv pentru bietul meu Kadour, spuse tânăra fată privindu-şi cu bunătate mângâietoare ogarul, căruia micul servitor încerca să-i desfacă labele, pentru a-l readuce în poziţia iniţială.

Jenkins remarcă părinteşte că era păcat să se obosească astfel, şi apueând-o de încheietura mâinii cu precauţii de prelat, zise:

— Ia să vedem, sunt sigur că ai febră.

La contactul acestei mâini, Felicie avu ca un gest de repulsie.

— Lasă, lasă, pilulele nu-mi ajută. Gând nu lucrez, mă plictisesc; mă plictisesc de moarte, mă plictisesc, încât îmi vine să ucid pe cineva. Ideile mele au aceeaşi culoare ca şi apa ce curge acolo, sălcie şi leneşă. Să te afli la începutul vieţii şi să fii deja dezgustat de ea!... E greu... Am ajuns s-o invidiez pe biata mea Constance, care-şi petrece zilele pe un scaun, fără a deschide gura, dar care zâcnbeşte singură la amintirea trecutului. Eu n-am nici măcar amintiri de rumegat. Nu am decât munca!... Munca!!

Vorbind, Felicie modela cu furie, când cu dalta, când cu

degetele, pe care şi le ştergea uneori de un burete mic aşezat pe trepiedul de. Lemn ce susţinea grupul. Tânguirile şi melancolia inexplicabile pentru o fată de 20 de ani, al cărei zâmbet avea ceva din expresia statuilor greceşti, păreau rostite la întâmplare şi adresate nimănui. Totuşi, Jenkins părea neliniştit, tulburat, în ciuda atenţiei evident acordate operei artistei, sau mai degrabă artistei înseşi, gingăşiei triumfătoare a fetei, pe care frumuseţea părea s-o fi predestinat studiului artelor plastice. Jenată de această privire admirativă pe care o simţea plutind asupra ei, Felicie reluă:

— Uitam să-ţi spun, ştii că l-am văzut pe Nababul dumitale? Mi-a fost arătat vinerea trecută la Operă.

— Ai fost vineri la Qperă?

— Da… Ducele mi-a cedat loja sa.

Jenkins se schimbă, la faţă.

— Am convins-o pe Constance să mă însoţească. E prima oară după douăzeci şi cinci de ani de la reprezentaţia ei de adio că a intrat în sala Operei. Asta a impresionat-o mult. Mai ales în timpul baletului, tremura, bucuroasă, amintindu-şi toate vechile ei succese; îi străluceau ochii. Mare fericire să ai astfel de emoţii!… Un tip interesant Nababiul ăsta. Va trebui să mi-l aduci aici. Iată un cap pe cartţ mi-ar plăcea să-l sculptez.

— El?!… Dar e groaznic! Nu l-ai privit bine.

— Dimpotrivă, e perfect! Era în faţa noastră. Masca asta de arap alb ar fi superbă cioplită în marmură. Şi nu-i de loc banal… De altfel, fiindcă e aşa de urât, nu vei fi chiar atât de nenorocit ca anul trecut, când făceam bustul lui Mora. Ce mutră acră aveai, Jenkins, în vremea aceea!

— Pentru nimic în lume n-aş vrea să retrăiesc ai~» l’* momente! murmură Jenkins cu o voce sumbră. Dar pe tine te distrează să-i vezi pe alţii suferind.

— Ştii bine că nu mă distrează nimic, spuse tânăra ridicând din umeri cu o supremă impertinenţă.

Apoi, fără a-l privi, fără a adăuga un cuvânt, se scufundă într-una din acele activităţi mute prin care adevăraţii artişti se detaşează de ei înşişi de tot Ce-i înconjoară. Jenkins făcu câţiva ipaşi în lung şi-n lat, foarte tulburat, gata să facă mărturisiri pe care, totuşi, nu îndrăzni să le rostească; începu două sau trei fraze rămase fără răspuns. În sfârşit, simţindu-se de prisos, îşi lu£ p|_ lăria şi se îndreptă spre uşă.

— Deci ne-am înţeles... trebuie să ţi-l aduc.

— Pe cine?

— Pe Nabab!... Adineauri spuneai...

— A, da... făcu strania fiinţă, a căror capricii nu dunu mult. Adu-l dacă vrei; nu ţm numaidecât.

Frumoasa ei voce posomorită, în care ceva părea sfărî- mat, delăsarea întregii ei fiinţe arătau limpede că spusese adevărul, că nu ţinea la nimic în lume. Jenkins jeşi de acolo foarte tulburat şi cu fruntea întunecată. Dar ajuns afară, îşi reluă fizionomia sa zâmibitoare şi cordială căci făcea parte dintre aceia care poartă mască pe strada.

Dimineaţa trecea. Ceaţa, vizibilă încă pe malurile Senei, nu mai plutea decât în zdrenţe şi dădea o graţie diafană caselor de pe chei, vapoarelor cărora nu li se vedeau palele, orizontului îndepărtat în care Le Dâme des Invalides plana ca un balon aairit a cărui plasă ar fi împrăştiat raze de soare. Căldura difuză, freamătul cartierului spuneau că ora prânzului nu era departe şi că va fi anunţată în curând de toate clopotele.

înainte de a se duce la Nabab, Jenkins mai avea o vizită de făcut, care părea să-l plictisească grozav. Dar, de vreme ce făgăduise!... Apoi, cu hotărâre: „Spj-e car_ tierul Ternes, în Rue Saint-Ferdinand, la numărul 68”, spuse el urcându-se în trăsură. Vizitiul Joe, scandalizat, aşteptă să i se repete de două ori adresa; ba c^iar şi calul avu o mică ezitare, ca şi cum atât animalul de preţ, cât şi vizitiul în livrea nouă s-ar fi revoltat la ideea unui drum feitr-un cartier atât de îndepărtat, în afara cercului restrâns, dar aşa de strălucitor, în perimetrul căruia locuia clientela stăpânului lor. Sosiră totuşi cu bine, la capătul unei străzi cu aspect povincial, neterminată; opriră la ultima clădire, un imobil cu cinci etaje, pe care strada îl trimisese parcă în recunoaştere pentru a şti dacă se mai poate continua în direcţia aceea. Imobilul era izolat între nişte terenuri virane, dintre care unele aşteptau viitoare construcţii, iar altele erau acoperite de materiale demolate, de pietre de construcţie, de obloane trântite, de scânduri putrede, cu fierărie ce atârna – un imens cimitir al unui întreg cartier dărâmat. Nenumărate tăbliţe se bălăbăneau deasupra uşii împodobite cu o ramă mare, plină de fotografii, albă de praf, şi lângă care Jenkins se opri un moment. Oare ilustrul medic venise până aici pentru a-şi comanda un portret, format carte poştală?... S-ar fi putut bănui

după atenţia pe care o acorda vitrinei cu fotografii, dintre care, vreo cincisprezece sau douăzeci reprezentau toate aceeaşi familie în poziţii şi atitudini diferite: un domn bătrân cu bărbia susţinută de o cravată înaltă, albă, ţinând o servietă de piele sub braţ, înconjurat de o droaie de fete tinere cu cozi sau bucle, purtând rochii negre, modest împodobite. Uneori, domnul cel bătrân nu pozase decât cu două dintre fetiţele sale, alteori, una dintre tinerele şi frumoasele siluete se profila solitară, cu cotul rezemat pe o coloană trunchiată, cu capul aplecat peste o carte într-o poziţie naturală şi nepăsătoare. Dar în fond era mereu acelaşi motiv cu variante, şi nu exista în vitrină alt domn decât batrânul cu cravată albă, nu existau alte figuri feminine decât acelea ale numeroaselor sale fiice. O săgeată fixată deasupra ramei indica: „Atelierele în imobil, la etajul V.

Jenkins suspină, măsură din ochi distanţa care despărţea solul de micul balcon cocoţat tocmai sus, aproape de nori, apoi se hotărî să intre. Pe coridor se încrucişa

— Cu un domn purtând o cravată albă şi o voluminoasă servietă de piele; desigur, batrânul din vitrină. Întrebat, acesta răspunse că domnul Maranne locuieşte într-adevăr la etajul al cincilea, „dar, adăugă el cu un zâmbet încurajator, etajele nu sunt prea înalte“. C» această îmbărbătare, irlandezul începu să urce scara îngustă şi nouă, întreruptă de locuri de odihnă abia mai largi decât o treaptă, cu câte o singură uşă la fiecare etaj şi cu ferestre prin care se vedea o curte prost pavată, precum şi alte scări întortocheate; era una din acele groaznice case moderne, care, clădite cu duzinele de către antreprenori fără bani, mai prezentau şi inconvenientul unor pereţi subţiri, obligându-i astfel pe locatari să trăiască ca intr-o comunitate de falanster. Pentru moment, lipsa de comoditate nu era mare, căci numai etajele patru şi cinci erau ooupate, ca şi cum locatarii căzuseră din cer. La etajul al patrulea, în spatele unei uşi pe care o tăbliţă de alamă indica: „D-l Joyeuse, expert-contabil”, doctorul auzi hohote de râs tineresc, o pălăvrăgeală juvenilă, zgomot de paşi zglobii care-l însoţi până sus, la atelierul fotografic.

Aceste mici ateliere, cocoţate prin unghere ascunse şi care par a nu avea nicio comunicaţie cu exteriorul, constituie una din surprizele Parisului. Te întrebi oum trăiesc oamenii care îmbrăţişează asemenea meserii, ce providenţă grijulie poate să

trimită clienţi unui fotograf instalat la etajul cinci al unei clădiri aşezate printre terenuri virane, tocmai la capitul lui Rue Saint-Ferdi- nand, sau cine oare trimite registre de întocmit contabilului de dedesubt. Meditând astfel, Jenkins zâmbi cu milă, apoi intră direct, aşa/cum îl invita inscripţia: „Intraţi fără a bate”. Din păcate, nu se prea abuzi de această permisiune. Un tânăr înalt, cu ochelari, cu picioarele înfăşurate într-o pătură, scria la o măsuţă; se ridică brusc, spre a-şi întimpina vizitatorul, pe care nu-l recunoscuse din cauza miopiei.

— Bună ziua, Andre, spuse doctorul, întinzându-i o mână prietenească.

— Domnul Jenkins!

— Vezi, sunt un om de treabă, ca întotdeauna. Purtarea ta faţă de noi, încăpăţânarea de a trăi departe de părinţii tăi impuneau demnităţii mele o mare rezervă; dar mama ta a plâns, şi iată-mă.

în timp ce vorbea, doctorul îşi arunca ochii încolo şi încoace în micul atelier. Pereţii goi, mobilele puţine, aparatul de fotografiat nou-nouţ, şemineul construit după moda germană, nou şi el – nu văzuse niciodată focul – erau luminate sărăcăcios de razele soarelui care pătrundeau direct prin acoperişul de sticlă. Faţa prelungă, barba rară a tânăruhii, căruia nuanţa deschisă a ochilor, lăţimea frunţii, părul blond şi lung, pieptănat spre spate, îi dădeau înfăţişarea unui iluminat, totul se accentua în lumina crudă a zilei, întocmai ca şi voinţa dârzi a privirii limpezi care îl fixa pe Jenkins cu răceală şi opunea dinainte o rezistenţă de neînvins tuturor argumentelor şi protestelor lui. Dar bunul Jenkins se prefăcea că nu observă.

— Tu ştii, dragul meu And re, că din ziua în care am luat-o în căsătorie pe maică-ta te-am considerat drept fiul meu. Aveam de gând să-ţi las cabinetul, clientela, să-ţi deschid o cale aurită, fericit de a te vedea făcând o carieră consacrată binelui omenirii. Dar, deodată, fără a spune de ce, fără a-ţi păsa de impresia pe care o astfel de ruptură ar putea s-o aibă în ochii lumii, te îndepărtezi de noi, îţi părăseşti studiile, renunţi la viitorul tău pentru a te lansa în nu ştiu ce fel de viaţă obscură, pentru a începe o meserie ridicolă, refugiul şi pretextul tuturor declasaţilor.

— Fac această meserie ca să trăiesc. Este un mijloc pentru a-mi câştiga pâinea, până una-alta.

— Aşteptând qp? Gloria literară? Doctorul privea dispreţuitor mâzgălelile împrăştiate pe masă: Nu-i nimic serios în toate astea. Iată ce-am venit să-ţi spun: ţi se oferă o ocazie, o uşă larg deschisă spre viitor. S-a înfiinţat societatea de binefacere „Betleem“. Cel mai frumos vis dintre visele mele umanitariste a prins viaţă. Am cumpărat o vilă superbă la Nanterre pentru a instala prima noastră colonie. M-am gândit să-ţi încredinţez ţie, ca unui *alter ego* al meu, direcţiunea, conducerea acestei case. Vei avea o locuinţă princiară, o leafă bună şi satisfacţia datoriei împlinite faţă de marea familie a omenirii… Un singur cuvânt din partea ta, şi te duc la Nabab, la omul cu inima largă, care subvenţionează această întreprindere.

— Nu, răspunse celălalt atât de sec, încât îl descumpăni pe Jenkins.

— Va şi zică aşa… Mă aşteptam, venind aici, la acest refuz, dar am venit totuşi… Am drept deviză:

„A face binele firi speranţa”. Rămân credincios acestei devize… Vasăzică aşa, preferi o viaţă dusă la întâmplare, fără rezultate şi fără demnitate, unei existenţe onorabile, demnă şi rodnică, pe care ţi-o propun.

Andre nu răspunse, dar tăcerea lui era semnificativă.

— Ia seama… ştii ce va atrage după sine această hotărâre: o ruptură definitivă, dar asta ai căutat întotdeauna. Nu trebuie să-ţi spun, continuă Jenkins, ci, a rupe orice legătură cu mine, înseamnă a te îndepărta şi de maică-ta. Ea şi cu mine nu formăm decât un tot.

Tânărul păli, ezită o clipă, apoi spuse după un efort:

— Dacă mama vrea să vină să mă vadă aici, voi fi, desigur, foarte fericit… dar hotărârea mea de a pleca de la dumneata şi de a nu mai avea nimic comun cu dumneata este irevocabilă.

— Dar cel puţin ai putea să-mi spui de ce?

Andr£ făcu un semn că „nu“, nu va spune. Pe moment, irlandezul avu o adevărată criză de furie. Întreaga sa figură luă o expresie întunecata, crudă, care ar fi mirat mult pe cei care nu-l cunoşteau decât pe bunul şi lealul Jenkins; dar doctorul se feri de a intra într-o explicaţie de care se temea tot atât pe cât o şi dorea.

— Adio, spuse el din prag, întorcând capul pe jumătate, şi să nu mi te mai adresezi niciodată.

— Niciodată, răspunse fiul său vitreg cu o voce hotirâtă.

De data asta, când doctorul spuse lui Joe: „În Place Vendome“, calul, ca şi cum ar fi înţeles că mergeau la Nabab, îşi scuturǎ mândru hamurile strălucitoare, şi cupeul plecă în galop, transformând fiecare spiţă a roţilor în raze de soire. „Să vii de la o asemenea depărtare ca să te bucuri de o astfel de primire! O celebritate a timpului să fie tratată în modul acesta de un boem! Mai încearcă să faci binele!“ Jenkins îşi vărsă mânia într-un monolog. Apoi, deodată, re- venindu-şi în fire: „Ei! Nu-i nimic!“ şi ultima cuta de supărare de pe frunte îi dispăru repede când se văzu pe trotuarul din Place Vendome.

Ora prânzului suna peste tot în soare. Scuturându-se de ceaţă, Parisul luxos, trezit, în picioare, îşi începea ziua sa agitată. Pe Rue de la Paix vitrinele străluceau. Palatele din piaţă păreau să se alinieze semeţ pentru recepţiile de după-amiază; iar la capătul lui Rue Castiglione, stradă cu arcade albe, sub un frumos soare de iarnă, palatul Tuileries îşi înălţa statuile sale înfrigurate şi trandafirii în golul dintre arbori, plantaţi simetric.

UN DEJUN ÎN PLACE VENDOME

Nu erau în dimineaţa aceea mai mult de douăzeci de invitaţi în sufrageria Nababului; o sufragerie de stejar sculptat, ieşită în ajun din vreun atelier la moda, care furnizase totodată şi mobilierul celor patru saloane, dând unul intr-altul, ce se întrezăreau printr-o uşă deschisă; tot de acolo veneau decoraţiile tavanului, obiectele de artă, candelabrele, până şi vesela de aur şi argint expusă pe nişte etajere, ba şi servitorii. Era interiorul improvizat, chiar din clipa coborârii din tren, de către uriaşul parvenit, grăbit să profite de viaţă. Nu se afla în jurul mesei nici cea mai mică urmă de fustă, nicio bucată de stofă lucioasă care să înveselească încăperea. Cu toate acestea, aspectul ei nu era monoton datorită diversităţii, ciudăţeniei comesenilor, o galerie de tipuri aparţinând tuturor continentelor, mostre ale unei specii fără rasă, aceeaşi în Franţa, în Europa, în lumea întreagă, recrutată din toate clasele sociale. Mai întâi, stăpinul casei – un fel de uriaş, ars de soare, cu pielea tăbăcită, de culoarea şofranului, cu capul între umeri. Nasul său scurt şi pierdut în mijlocul obrazului umflat, părul creţ şi strâns semănând cu o căciulă de astrahan trasă

?

ie fruntea joasă, de om încăpăţânat, sprâncenele stu- oa9e acoperind nişte ochi de borfaş la pradă, toate îi dădeau

înfăţişarea sălbatică a unui calmuc din ţinuturi îndepărtate, trăind pe seama războaielor şi a prădăciunilor. Din fericire, partea de jos a figurii, buzele groase, subliniate de un zâmbet adorabil de blândeţe, atenuau, printr-o expresie ce aducea ou Sfân- tul Vincent de Paul, acea sălbatică urâţenie, acea fizionomie atât de originală încât te făcea să uiţi cât este de ordinară. Şi ou toate acestea, vocea trăda originea sa umilă, o voce surdă şi dogită de luntraş de pe Ron, care dădea accentului meridional un sunet mai mult grosolan decât dur. Iar cele două mâini, late şi scurte, cu degete păroase, pătrate şi fără unghii, vorbeau, când erau întinse pe faţa de masă albă, în mod supărător de elocvent despre treoutul lor. În faţă, de cealaltă parte a mesei al cărei obişnuit era, se afla marohi- zul de Monpavon, dar un Monpavon care nu semăna de loc cu spectrul sulemenit pe care l-am văzut mai înainte. Era acum un bărbat chipeş şi fără vârstă, cu un nas mare, majestuos, cu prestanţă aristocratică, arborând un plastron mare şi alb, imaculat, care plesnea sub încercările neîncetate ale pieptului de a-şi da ifose, bombându-se de fiecare dată şi scoţând nişte sunete care aminteau de un curcan ce se întoaie sau de un păun ce-şi roteşte coada. Numele de Monpavon i se potrivea de minune. Făcea parte dintr-o familie cu vază şi cu rude bogate, dar ajunsese la sapă de lemn din pricina jocului de cărţi şi a afacerilor nereuşite; prietenia ducelui de Mora îi procurase o administraţie financiară de clasa întâi. Din păcate, sănătatea nu i-a permis să-şi păstreze postul – persoane bine informate afirmau că nu sănătatea era de vină – şi de un an marchizul trăia la Paris, aşteptând să se însănătoşească, spunea el, pentru a-şi relua postul. Aceleaşi persoane dădeau ca sigur că nu-l va mai relua niciodată şi că fără înalta protecţie de care se bucura… Era însă personajul important al dejunului, fapt care se simţea după felul în care îl serveau lacheii sau îl consulta Nababul, adresându-i-se cu un „domnule marchiz” ca la „Comedia franceză”. O făcea mai puţin din respect cât din vanitate, socotind că cinstea se răsfrângea asupra lui. Plin de dispreţ pentru cei din jur, domnul marchiz vorbea puţin şi foarte de sus, ca şi cum s-ar fi coborât spre cei pe care îi onora cu conversaţia sa. Din când în când arunca pe deasupra mesei, către Naibab, câteva fraze enigmatice pentru toţi ceilalţi.

— L-am văzut ieri pe duce… Mi-a vorbit mult de dumneata în

legătură cu afacerea aia... Ştii, cutare... ăla... cum îi zice?

— Adevărat? V-a vorbit de mine?

Şi drăguţul Nabab, plin de sine, privea în jurul mesei cu răsuciri ridicole de cap, sau lua înfăţişarea cucernică a unei bigote auzind rostindu-se numele Domnului.

— Excelenţa-sa v-ar vedea cu plăcere luând parte la... la... chestia aia.

— V-a spus aşa ceva?

— Întreabă-d pe guvernator... a auzit ca şi mine. Cel căruia i se dăduse titlul de guvernator, Paga- netti pe numele său, era un bărbat mic, cu o figură expresivă, gesticulând tot timpul, obositor de privit, atât de mult îşi schimba mereu expresia feţei într-un singur minut. Era guvernatorul Băncii Teritoriale a Corsicii, o mare întreprindere financiară, şi venea pentru prima oară în casa Nababului, adus de Mon- pavon; pentru acest motiv şedea la loc de cinste. De cealaltă parte a Nababului stătea un bătrân cu o redingotă fără revere şi cu guler înalt, închisă până la gât ca o tunică orientală, cu obrazul ciopârţit de mii de mici zgârieturi, purtând o mustaţă albă, tăiată mi- lităreşte. Era Brahun-Bey, cel mai vajnic colonel al

?

rincipatului Tunisului, aghiotantul fostului bei care-l ăcuse om pe Jansoulet. Glorioasele fapte de vitejie ale acestui ostaş erau înscrise pe faţa lui buhăită de desfrâu, cu riduri ce apăreau şi pe buza inferioară lăsată în jos, pe ochii roşii, fără gene. Părea o faţă dintre acelea care se zăresc pe banca acuzaţilor în procesele secrete. Ceilalţi comeseni se aşezaseră la întâmplare, după cum sosiseră, căci casa era deschisă tuturor, iar masa era întinsă în fiecare zi pentru treizeci de persoane.

Se afla acolo directorul teatrului comanditat de Nabab, Cardailhac, renumit aproape tot atât pentru vorbele sale de duh, cât şi pentru numeroasele sale falimente, meşter neîntrecut în împărţirea unui pui de potâmiche; decupându-l, îşi pregătea totodată şi câte o vorbă de duh, pe care o servea, împreună cu o aripi de potârniche, comesenilor care întindeau farfuriile. Era mai degrabă un dăltuitor decât un improvizator, şi noul fel de a servi fripturile, după moda rusească, tiiate dinainte, îi fusese fatal, lipsindu-l de pretextul necesar tăcerii pregătitoare. De aceea se spunea, în general, despre el ci începea şi îmbătrânească. Era, de altfel, parizian, filfizon din cap până în

picioare, ţi după cum se lăuda el însuşi, „câtuşi de puţin superstiţios”, ceea ce-l făcea să dea amănunte foarte picante despre femeile din teatrul său lui Brahim-Bey

— Care îl asculta aşa cum răsfoieşti o carte proastă – sau să discute despre teologie cu tânărul preot aşezat lângă el. Acesta, parohul unui mic târg meridional, era un om uscăţiv, negru la faţă ca postavul sutanei pe care-o purta, cu umerii obrazului ieşiţi, cu nasul lung şi ascuţit, caracteristic ambiţioşilor. Vorbea tare cu Cardailhac, pe un ton de protecţie şi de autoritate sacerdotală:

— Suntem foarte mulţumiţi de domnul Guizot… Evoluează bine, foarte bine… este o cucerire pentru biserică.

Alături de acest pontif ou cravata scrobită, bătrânul Schwalbach, faimosul negustor de tablouri, îşi expunea barba de profet, îngălbenită pe alocuri ca lâna nespălată; avea trei jachete cu reflexe de mucegai, într-un cuvânt, o ţinută neîngrijită, care i se ierta în numele artei şi pentru că se cădea a primi în casă, într-o epocă când mania tablourilor punea în mişcare milioane, pe omul cel mai indicat pentru asemenea tranzacţii orgolioase. Schwalbach nu vorbea, mulţumindu-se să privească prin monoclul său enorm în forma de lupă şi să zâmbească în barbă spre ciudatele fiinţe adunate în jurul acestei mese, unică în felul ei. Astfel, lângă domnul de Monpavon se afla – şi merita să vezi cum i se accentua marchizului curba dispreţuitoare a nasului de câte ori privea în direcţia aceea – cântăreţul Garigou, un „consătean” de-al lui Jansoulet, distins ventriloc, care ştia să cânte rolul lui

Figaro în dialectul meridional şi era inegalabil în imitarea animalelor. Ceva mai departe, Cabassu, alt „consătean”, mic şi gros, cu o ceafă de taur, cu bicepşi demni de Michelangelo, ivând înfăţişarea unui frizer din Marsilia şi totodată a unui luptător de bâlci, specialist în masaje, pedichiură, manichiură şi puţin dentist; se sprijinea cu amândouă coatele pe masă, cu îndrăzneala şarlatanului primit în casă în fiecare dimineaţă şi care cunoaşte micile infirmităţi, mizeriile ascunse ale familiilor. Domnul Bompain completa această paradă a subalternilor care aveau cel puţin o meserie; domnul Bompain era secretarul, intendentul, omul de încredere în mâinile căruia se găseau toate afacerile casei; şi era suficient să te uiţi la această apariţie solemn abrutizată, la privirea aceea vagă, la fesul turcesc pus

cu stângacie pe un cap de învăţător de ţară pentru a înţelege ce fel de om era cel căruia Nababul îi încredinţase interesele sale.

în sfârşit, pentru a umple golurile dintre figurile pe care le-am schiţat, era turcimea! Tunisieni, marocani, egipteni, levantini şi, amestecată cu acest element exotic, o întreagă boemă pariziană şi multicoloră: aristocraţi decavaţi, industriaşi suspecţi, ziarişti găunoşi, inventatori de produse ciudate, meridionali sosiţi fără o para chioară în buzunar, toţi cei pe care îi atragea această imensă avere, aşa cum lumina unui far atrage vasele rătăcite în căutarea unui port de aprovizionare, sau stolurile de păsări învolburate în noapte. Nababul primea această adunătură la masă din bunătate, generozitate, sau slăbiciune, dintr-o uşurinţă combinată cu o ignoranţă totală. Era de vină şi o rămăşiţă a acelei nostalgii de exilat, a acelei nevoi de expansiune care-l făceau să primească acolo, la Tunis, în splendidul său palat din Bardo, tot ce debarca din Franţa – de la micul industriaş, ce-şi exporta articolele pariziene, până la ilustrul pianist în turneu, fără a-l uita pe consulul general.

Ascultând atâtea accente diferite, atâtea intonaţii străine, repezite sau bolborosite, privind aceste chipuri atât de deosebite, unele violente, barbare, vulgare, altele supracivilizate, bulevardiere, ofilite, ca un Iruct mălăieţ, era imposibil să precizezi unde te afli. Cu atât mai mult cu cât se puteau observa aceleaşi specii şi în rândurile servitorimii, printre care câţiva lachei, eliberaţi în ajun din vreo administraţie, cu atitudini insolente, cu înfăţişare de dentist sau de băiaş, se aflau în treabă încoace şi încolo printre arapii nemişcaţi şi lucitori ca nişte sfeşnice de marmură neagră. În niciun caz nu ţi-ai fi putut închipui că te afli în Place Vendome, în inima fierbinte, în centrul fremătător de viaţă al Parisului nostru modem. Pe masă, aceleaşi mâncăruri străine şi exotice, sosuri cu şotran, pastă de peşte, mirodenii amestecate cu bunătăţi turceşti, pui cu migdale prăjite; toate acestea, adăugate la banalitatea interiorului, la lemnăria aurită, la sunetul ţipător al noilor sonerii, dădeau impresia unui mare restaurant-pensiune din Smirna sau Cajcutta, sau a unei sufragerii luxoase de pachebot transatlantic, cum ar fi „Pereire” sau „Sinaî“.

Ar fi fost de aşteptat ca această diversitate de comeseni – era să spun de pasageri – să creeze o atmosferă însufleţită şi zgomotoasă în jurul mesei. Departe de aceasta. Mâncau cu toţii

nervos, în tăcere, observându-se cu coada ochiului, şi chiar cei mai mondeni, cei care păreau ^mai în largul lor aveau în priviri rătăcirea şi tulburarea unei idei fixe, a unei înfrigurări care îi făcea să vorbească fără a răspunde, să asculte fără a înţelege un ouvânt din ceea ce li se spunea.

Uşa sufrageriei se deschise deodată:

— Ah, iată-l pe Jenkins! exclamă voios Nababul. Salutare, doctore, salutare… Ce mai faci, prietene?

Un zâmbet circular, o energică strângere de mână schimbată cu amfitrionul, şi Jenkins se aşează lângă el, alături de Monpavon, în faţa tacâmului pe care un valet îl adusese în grabă şi fără a fi primit ordin, întocmai ca la un restaurant-pensiune. În mijlocul atî- tor personaje preocupate şi înfrigurate, doctorul contrasta cel puţin prin veselia lui, prin acea limbuţie binevoitoare şi măgulitoare pentru care irlandezii sunt consideraţi drept un fel de gasconi ai Angliei. Şi ce poftă de mâncare avea Jenkins, cu câtă vioiciune şi

u

libertate de conştiinţă punea în mişcare, vorb^d, cele doua rânduri de dinţi albi:

— Ei! Jansoulet, ai citit?

— Ce anume?

— Cum, nu ştii?… N-ii citit ce scrie ziirul *Mes- sager* de azi despre dumneata?

Sub pielea tuciurie şi grasă a obrajilor, Nababul roşi ca un copil, şi cu ochii sclipind de plăcere, zise:

— Adevărat? Ziarul *Messager* vorbeşte despre mine?

— Pe două coloane… Cum de nu ţi l-a arătat Moessard?

— Oh, spuse Moessard cu modestie, e un lucru despre care nu merită să vorbesc…

Era un gazetăraş, blond şi cu faţa rume^â, băiat drăguţ, dar având acea înfăţişare ofilită pe care ţi-o dau strâmbăturile convenţionale şi lumina alburie a gazului de iluminat, înfăţişare specifică chelnerilor din restaurantele de noapte, actorilor sau femeilor de moravuri uşoare. Trecea drept amantul bine plătit al unei regine exilate şi foarte uşuratice, ceea Ce-i asigura, în lumea pe care o frecventa, un loc invidiat, dar demn de dispreţ.

Jansoulet insista să se citească articolul, nerăbdător să afle ce se spunea despre dânsul. Din păcite, Jenkins lăsase exemplarul sa<u la duce.

— Să mi se aducă repede un *Messager*, spuse Nababul valetului din spatele său.

Moessard interveni:

— Nu e nevoie, trebuie să am unul la mine.

Şi cu lipsa de jenă a stâlpuhii de cafenea, a reporterului care-şi mâzgăleşte faptul divers în fiţ* unei halbe de bere, gazetarul scoase un portofel de note, de acte timbrate, tăieturi din ziare şi devize cu hârtia satinată, pe care le presără pe masa, îrqp'mgându-şi farfuria pentru a căuta şpaltul articolului.

— Iată-l... îl întinse el lui Jansoulet.

Dar Jenkins interveni:

— Nu... nu... citeşte tare.

Cum toată masa îi ţinea isonul, Moessard îşi reluă şpaltul şi începu să citească cu voce tare: ^fezământ- *tul filantropic „Betleem" şi domnul Bernard Jansoulet,* un lung ditiramb în favoarea alăptării artificiale, scris după nişte note de ale lui Jenkins, ce se puteau uşor recunoaşte datorită unor fraze umflate, mult agreate de irlandez: „... martirajul copilăriei... merce- nariatul sinului... capra – doică binefăcătoare.. /* Articolul se termina cu o descriere pompoasă a splendidului aşezământ de la Nanterre, cu elogiul lui Jenkins şi preamărirea lui Jansoulet: „O! Bernard Jansoulet, binefăcător al copiilor..."

Merita să vezi înfăţişarea contrariată, scandalizată a comesenilor. Mare intrigant acest Moessard!... Ce linguşire neruşinată!... Şi acelaşi zâmbet invidios, dispreţuitor schimonosea toate gurile. Frumuseţea a fost ca toţi erau siliţi să aplaude, să pară încântaţi, stăpânul casei neavând mirosul tocit în ceea ce priveşte tămâia şi luând foarte în serios articolul, ca şi uralele pe care le stârnise. În timpul lecturii, faţa sa largă strălucea de bucurie. Adeseori, acolo, în depărtări, Nababul visase să fie astfel adulat în ziarele pariziene, să fie cineva în sânul acestei societăţi, prima dintre toate, spre care lumea întreagă îşi îndrepta ochii ca spre un focar de lumină. Acum visul devenea realitate. Nababul privea pe toţi aceşti oameni aşezaţi în jurul mesei, serviciul somptuos, sufrageria decorată cu lambriuri, desigur tot atât de înaltă cât biserica din satul său; asculta zgomotul surd al Parisului trepidând şi vânturându-se sub ferestrele sale, cu convingerea. Ascunsă că va deveni o piesă importantă a acestei maşinării active şi complicate. Şi atunci, în euforia ospăţului, printre rândurile acestei apologii

triumfale, printr-un fel de contrast, Jansoulet vedea desfăşurându-se propria sa existenţă, copilăria dureroasă, tinereţea aventuroasă şi tot atât de tristă, zilele de foamete, nopţile fără adăpost, Apoi deodată la sfârşitul lecturii, împins de o revărsare de bucurie, de una din acele efuziuni meridionale care te fac să gândeşti cu voce tare, Nababul strigă, prezentând comesenilor zâmbetul său larg şi buzat:

— Ah, dragi prieteni, scumpii mei prieteni, dacă aţi şti cât sunt de fericit, cât sunt de mândru!

Nu trecuseră nici şase săptămâni de când debarcase la Paris. Cu excepţia a doi sau trei compatrioţi, pe toţi cei cărora le dădea numele de prieteni nu-i cunoştea decât din ajun şi numai pentru că le împrumutase bani. De aceea această subită expansiune lirică părea destul de ciudată; dar Jansoulet, prea emoţionat pentru a observa ceva, continuă:

— După cele ce am auzit, şi mă vid aici, în acest imens Paris, înconjurat de toate numele ilustre, de toate spiritele distinse pe care le posedă capitala, şi când îmi amintesc de dugheana părintească! Căci m-am născut într-o dugheană... Tatăl meu vindea cuie vechi la o răspântie de drumuri, în Bourg-Saint-And£ol. Abia dacă reuşeam să avem zilnic pâine, iar duminica, tocană. Întrebaţi-l pe Cabassu. Mi ştie de atunci. Vi poate spune daci mint... Ah, ştiu că am înghiţit multă mizerie! (Jansoulet înălţă capul cu o tresărire de vanitate, adulmecând mirosul de ciuperci răspândit în atmosfera înăbuşitoare.) Am înghiţit multă mizerie timp îndelungat. Am cunoscut frigul, foamea, foamea chinuitoare care te taie la stomac, ţi-l răsuceşte, îţi scoate ochii din cap, te împiedică să vezi, ca şi cum ţi-ar goli cineva orbitele cu un cuţit de stridii. Am petrecut multe zile în pat fiindcă nu aveam o manta cu care să ies din casă; ba eram fericit să am barem un pat, căci uneori lipsea şi ăsta. Mi-am câştigat pâinea încercând toate meseriile; şi pâinea aceea, care-mi cerea atâta trudă, era atât de neagră şi uscaţi, încât mai păstrez şi acum în gură gustul ei amar şi muced. Şi aşa am dus-o până la treizeci de ani. Da, dragii mei, la treizeci de ani

— N-am împlinit încă cincizeci – mai eram un coate- goale, fără o para chioară, fără nicio perspectivă, având sentimentul datoriei neîmplinite faţă de biata mami, care, rimaşi viduvă, cripa de foame acolo în dugheana ei, în vreme ce eu nu eram în stare să-i dau ceva.

Privirile comesenilor se îndreptau curioase spre acest amfitrion povestindu-şi zilele de restrişte. Unii păreau scandalizaţi, Monpavon mai ales. Socotea această etalare de zdrenţe drept o lipsă de gust respingătoare, o lipsă totală de ţinută. Cardailhac, om sceptic şi delicat, căruia nu-i plăceau scenele de duioşie, stătea cu faţa ne- mişcată şi ca hipnotizat, tăind în felii fine ca o foiţa de ţigară un fruct înfipt în vârful furculiţei. Guvernatorul avea, dimpotrivă, o mimică admirativă, scoţând ţipete de uimire, de înduioşare; în timp ce, nu departe, Brahim-Bey, fulgerul războaielor, căruia debitarea acelei poliloghii la sfârşitul mesei copioase îi provocase un somn reparator, dormea cu gura deschisă, încercuită de mustaţa-i albă, congestionat la faţă din cauza plăcii de metal de la gât care-i indica gradul. Dar expresii cea mai obişnuită era cea a indiferenţei şi a plictiselii. Ce le păsa lor – vă întreb – de copilăria lui Jansoulet la Bourg-Saint-Andeol, de felul cum pătimise şi trudise? Nu pentru mofturi de astea se aflau ei acolo. De aceea, atitudini fals interesate, priviri urmărind ovele din tavan sau firimiturile de piine de pe masă, buze strânse pentru a înăbuşi un căscat, totul trăda starea de nerăbdare generală produsă de această poveste neaşteptată. Şi Nababul nu mai contenea. Se complăcea în evocarea suferinţelor sale trecute, aşa cum marinarul pe uscat îşi aminteşte călătoriile de pe mările îndepărtate, primejdiile soartei sale norocoase, miraculoasa întâmplare care l-a împins pe neaşteptate pe drumul iz- bânzii.

— Rătăceam prin portul Marsiliei, cu un tovarăş tot atât de zdrenţăros ca şi mine, care s-a îmbogăţit şi el pe lângă bei şi care, după ce mi-a fost prieten, asociat, a devenit cel mai crunt dintre duşmanii mei. Vă pot spune şi numele lui, naiba să-l ia! E destul de cunoscut... H£merlingue... Da, domnilor, conducătorul marii întreprinderi bancare „Hemerlingue şi fiul“ n-avea pe vremea aceea nicio leţcaie ca să-şi cumpere scoici în port. Îmbătaţi de parfumul călătoriilor, care pluteşte în aerul de acolo, ne-a trecut prin gând să plecăm, să mergem să ne încercăm norocul în vreun ţinut însorit, de vreme ce regiunile ceţoase ne erau atât de potrivnice... Dar unde să ne ducem? Am făcut ceea ce fac uneori marinarii pentru a şti în ce tavernă să-şi prăpădească solda. Ei agaţă o fâşie de hârtie de marginea beretei. Invârtesc apoi bereta în vârful unui baston, şi când se opreşte, notează poziţia... Pentru noi acul de hârtie arăta spre

Tunis… După opt zile debarcam la

Tunis, cu zece franci în buzunar, şi iată-mă întors azi cu douăzeci şi cinci de milioane…

În jurul mesei se făcu simţită o comoţie electrică; în toate privirile, până şi în cele ale servitorilor, apăru licărirea unui fulger. Cardailhac zise: „Mii de draci!“ Nasul lui Monpavon deveni mai uman.

— Da, dragii mei, douăzeci şi cinci de milioane bani lichizi, fără a pune la socoteală ce-am lăsat la Tunis, cele două palate de la Bardo, vasele din portul La Gou- lette, diamantele, bijuteriile, a căror valoare este fără îndoială îndoită. Şi ştiţi bine, adăugă Nababul cu zâmbetul său prietenos, cu vocea sa dogită şi vulgară, chiar dacă într-o zi nu mai curge, de picat, tot mai pică…

Toţi comesenii se ridicară în picioare, galvanizaţi.

— Bravo! Ei, bravo!…

— Splendid!

— Admirabil, uimitor!

— Asta zic şi eu!

— Locul unui asemenea om este în Parlament!

— Il va avea, *per Bacco!* vă garantez eu, zise guvernatorul cu o voce răsunătoare şi, într-un acces de admiraţie, neştiind cum să-şi arate entuziasmul, apuca mâna mare şi păroasă a Nababului şi o sărută, fără a se gândi ce face.

Oamenii de prin părţile acelea sunt expansivi… Toată lumea era în picioare, nimeni nu se aşeza.

Jansoulet, cu expresia bucuriei pe faţă, se ridicase la rândul său şi, aruncând şervetul, zise:

— Să mergem să bem cafeaua… în aceeaşi clipă un tumult vesel se iscă în saloane, vaste încăperi în care totul – lumină, podoabe, strălucire – totul era de aur. Aurul cădea din tavan în raze orbitoare, se scurgea din pereţii ornamentaţi, -din

[

» ervazurile ferestrelor, din lambriurile de diferite fe- un. Îţi rămânea câte puţin şi pe mlini când mişcai o ’ mobilă din loc sau deschideai fereastra; până şi draperiile muiate în acest Pactol păstrau între cutele lor drepte rigiditatea, sclipirea metalului. Dar nimic personal, nimic intim, original. Era luxul monoton al apartamentului gata mobilat. Şi ceea ce se adăuga la această impresie de tabără nomadă, de aşezare provizorie era gândul

călătoriei, plutind ca o incertitudine sau o ameninţare deasupra averii cu rădăcini îndepărtate.

Când se aduse cafeaua, servită după moda orientală, cu drojdie, în ceşti mici de argint filigranat, invitaţii se aşezară de jur împrejur, grăbindu-se să o soarbă, frigându-se, privind unul la altul cu coada ochiului, dar pândindu-l mai ales pe Nabab şi momentul favorabil pentru a începe asaltul şi a-l atrage în vreun colţ al acestor imense încăperi, spre a negocia, în sfârşit, împrumutul. Căci asta. Aşteptau de două ore invitaţii, acesta era obiectul vizitei şi ideea fixă care le dăduse în timpul mesei acea înfăţişare pierdută, de falsă atenţie. Aici însă lăsaseră la o parte reţinerea, schimonoselile. Se ştia în acea lume ciudată că din ziua ştât de plină a Nababului, singură ora cafelei rămânea liberă pentru audienţele confidenţiale, şi fiecare voia să profite de ea. Căci cu toţii veniseră acolo pentru a smulge un smoc din acea lână de aur care se oferea de la sine cu atâta bunăvoinţă. Nimeni nu mai vorbeşte, nu mai ascultă, fiecare este preocupat de interesul lui.

Bunul Jenkins este cel care dă semnalul. Îl conduce pe Jansoulet spre o fereastră din colţ şi îi prezintă devizul aşezământului de la Nanterre. O achiziţie al dracului de costisitoare. O sută cincizeci de mii de franci imobilul, apoi cheltuieli considerabile pentru mobilier, personalul numeros, aşternutul de pat, caprele cu lapte, caleaşca directorului, trăsurile care trebuiau să ia copiii de la gară… Bani grei… Dar ce bine se vor simţi acolo micuţii, scumpii de ei! Ce mare serviciu făcut Parisului, omenirii! Guvernul nu poate întârzia să răsplătească cu o fâşie de panglică roşie un devotament filantropic atât de dezinteresat. „Crucea «Legiunii de Onoare», la 15 august…” Cu aceste cuvinte fermecate, Jenkins va obţine orice doreşte. Cu vocea sa veselă şi vulgară, care parcă mereu cheamă o barcă în ceaţă, Nababul strigă:

— Bompain!

Omul cu fes, smulgându-se de lângă lada cu lichioruri, traversează solemn salonul, şopteşte ceva, pleacă şi se întoarce cu o călimară şi un chitanţier, ale cărui file se detaşează, zboară singure. Minunat lucru bogă- ţia! A semna pe genunchi un cec de două sute de mii de franci nu e pentru Jansoulet mai complicat decât a scoate un pol din buzunar.

Mânioşi, cu nasul în ceaşcă, ceilalţi pândesc de departe

această scenă. Apoi, când Jenkins pleacă, sprinţar, zâm- bitor, salutând cu un gest feluritele grupuri, Monpavon îl apucă pe guvernator:

— E rândul nostru.

Şi amândoi, precipitându-se spre Nabab, îl împing spre un divan, îl aşază cu forţa, îl strâng între ei cu un mic râs feroce, care pare a însemna: „Ce urmărim? Să scoatem de la el cât vom putea mai mulţi bani. Avem o nevoie serioasă pentru a pune pe linia de plutire Banca Teritorială de mult împotmolită în nisip pânj la vârful catargului...” O operaţie admirabilă această des- potmolire, după spusele acestor doi domni; căci banca scufundată este plină de lingouri, de obiecte preţioase, de toate bogăţiile variate ale unei regiuni noi, de care toată lumea vorbeşte, dar pe care nimeni nu o cunoaşte. Întemeind această întreprindere unică, Paganetti din Porto-Vecchio urmărise să monopolizeze exploatarea întregii Corsici: mine de fier, sulf, aramă, cariere de marmură, colonii de mărgean, bancuri de stridii, ape feruginoase, sulfuroase, imense păduri de tuia, de ste- jari-de-plută. Pentru a uşura această exploatare mai trebuia să fie construită o reţea de căi ferate în interiorul insulei şi să fie organizată o linie regulată de navigaţie. La o asemenea operă gigantică se înhămase Pa- iţanctti. Investise capitaluri enorme, iar cel care va beneficia de toate va fi cel venit la urmă, la spartul târgului.

În timp ce cu accentul său italian, cu gesturi de smintit, corsicanul înşiră „splendorile” afacerii, Monpavon, trufaş şi demn, dă din cap aprobator şi convins, iar uneori, când socoteşte că momentul e potrivit, aruncă în conversaţie numele ducelui de Mora, care face întotdeauna impresie asupra Nababului.

— În sfârşit, cât ar trebui?

— Câteva milioane! rosti mândru Monpavon, cu tonul omului pentru care n-ar constitui nicio dificultate şi se adreseze altcuiva. Da, câteva milioane. Dar afacerea este magnifică. Şi, după cum spunea excelenţa-sa, afacerea ar aduce unui capitalist o situaţie înfloritoare şi chiar o situaţie politică. Gândiţi-vă puţin! Intr-o ţară lipsită de capitaluri poţi deveni consilier general, deputat...

Nababul tresare... Şi scundul Paganetti, care simte momeala la capătul undiţei:

— Da, puteţi fi deputat oricând doresc... La un semnal al meu, întreaga Corsică este la picioarele dumneavoastră.

Apoi se aruncă într-o improvizaţie ameţitoare, făcând numărătoarea voturilor de care dispune, a cantoanelor care se vor ridica la chemarea lui.

— Dumneavoastră aduceţi capitalul... eu vă dau o întreagă *poporaţie.*

Târgul s-a încheiat repede.

— Bompain... Bompain!... strigă Nababul entuzias- mat.

O singură teamă mai are, să nu-i scape afacerea din mâini; şi pentru a-l pune în mişcare pe Paganetti, care nu i-a ascuns nevoia de bani, se grăbeşte să opereze un prim vărsământ la Banca Teritorială. Urmează o nouă apariţie a omului cu tichie roşie, strângând grav chitanţierul la piept, ca un copil dintre aceia ce-l ajută pe preot la slujbă şi mută *Evanghelia* dintr-o mână în alta. Urmează o nouă semnătură a lui Jansoulet pe una din file, pe care guvernatorul o bagă în buzunar cu un gest neglijent, ce are însă drept consecinţă o subită transformare a persoanei sale. Acel Paganetti atât de umil şi de plecat adineauri se îndepărtează cu siguranţa unui om pe care cei patru sute de mii de franci l-au readus în stare de echilibru, în timp ce Monpavon, mai ţanţoş ca de obicei, îl însoţeşte şi-l soarbe din ochi cu o grijă mai mult decât părintească.

„Am încheiat o afacere bună, îşi spune Nababul, voi putea în sfârşit să-mi beau cafeaua.” Dar zece solicitanţi îi taie calea. Cel mai prompt, cel mai dibaci este Cardailhac, directorul, care îl înşfacă şi-l duce deoparte, într-un salon:

— Să stăm puţin de vorbă, scumpul meu. Trebuie să-ţi expun situaţia teatrului nostru.

sa

Foarte încurcată, desigur, aceasta situaţie, căci iată-l din nou pe domnul Bompain care înaintează, şi filele îşi iau din nou zborul din chitanţierul de culoare azurie... Al cui e rândul aciim? Al ziaristului Meessard, care solicită răsplata cuvenită pentru articolul din *Messager.* Nababul va şti de acum înainte cât te cosă. Să fii numit „binefăcătorul copiilor” în ziarele de dimineaţă. Urmează preotul din provincie, care, cerând fonduri pentru reconstrucţia bisericii sale, ia cecurile cu asalt, cu brutalitatea lui Petre Eremitul. Iată-l pe bă- trânul Schwalbach, care se apropie cu nasul în barbă, clipind din ochi cu o expresie

misterioasă... Sst! a *câ- sit o berlâ* pentru galeria domnului Jansoulet, o pânză de Hobbema, care provine direct din colecţia ducelui de Mora. Dar mai sunt şi alţii care au pus ochii pe ea. Nu va fi uşor.

— 11 vreau, cu orice preţ! spune Nababul, îmboldit de numele lui Mora. Auzi, Schwalbach? îmi trebuie acest Hobbema... Ai douăzeci de mii de franci dacă pui mâna pe el!

— Mă voi strădui, domnule Jansoulet.

Şi bătrânul ticălos calculează, în timp ce se retrage, că cei douăzeci de mii de franci ai Nababului, adăugaţi la cei zece mii promişi de duce pentru a-l scăpa de tablou, îi vor aduce un câştig destul de frumuşel. În timp ce se perindă toţi aceşti fericiţi, alţii stau la pândă prin împrejurimi, turbând de nerăbdare, rozându-şi unghiile până la came; căci toţi au purces cu aceleaşi intenţii. Începând cu bunul Jenkins, care a deschis calea, şi până la maserul Cabassu, care o închide, toţi îl trag pe Nabab într-un salon depărtat. Dar oricât de departe l-ar împinge ei în acest şir de saloane, peste tot se găseşte câte o oglindă indiscretă pentru a răsfrânge silueta stăpânului casei şi „mimica" spatelui său larg. Şi câte nu spune acest spate! Uneori îl vezi îndreptându-se indignat. „Ei! Nu... e prea mult." Alteori se în- covoaie cu o resemnare comică: „Fie, dacă trebuie..."

ı Şi mereu fesul lui Bompain, zărit în vreun ungher al | decorului...

După ce aceştia au terminat, vin alţii; sunt peştişorii care roiesc în urma peştilor de pradă în fugăririle sângeroase prin valuri. Un du-te-vino necontenit însu- I fleteşte aceste saloane îmbrăcate în aur şi argint, un | zgomot de uşi, un şuvoi organizat de exploatare neruşi- | nată şi banală. Veniţi din cele patru colţuri ale Parisu- i lui şi din împrejurimi, toţi au adulmecat această avere uriaşă şi generozitatea de necrezut a Nababului.

Pentru sumele mai mici, distribuite în permanenţă, nu se făcea apel la carnetul de cecuri. Nababul ţinea în acest scop, *ntr-unul din saloane, un scrin de mahon, o mobilă îngrozitoare, rezultat al economiilor sale din tinereţe, prima pe care Jansoulet a cumpărat-o după ce a putut renunţa la camerele mobilate. Păstra de atunci scrinul ca un talisman, având grijă ca cele trei sertare să conţină în permanenţă două sute de mii de franci în numerar. Acesta era izvorul nesecat la care recurgea în zilele de recepţie; îi plăcea să scormonească aurul sau argintul cu miinile

sale brutale, să-l bage în buzunare cu oarecare ostentaţie, pentru a-l scoate de acolo cu un gest de geambaş; avea un fel vulgar de a ridica poalele redingotei pentru a-şi vârî mâna în buzunar „până la fund şi în mijlocul grămezii”. Astăzi sertarele micului scrin prezintă probabil o mare spărtură…

După atâtea şuşoteli misterioase, solicitări formulate mai mult sau mai puţin limpede, intrări întâmplătoare. ’ ieşiri triumfătoare, după ce ultimul client fusese conce- i diat şi scrinul închis cu cheia, apartamentul din Place Vendome se golea în amurgul palid de la ora 4 al acestor zile de noiembrie, atât de mult prelungite apoi de lumina artificială. Servitorii strângeau ceştile de cafea, lichiorurile, luau cutiile cu ţigări de foi, deschise şi rămase pe jumătate goale. Nababul, crezând că rămăsese singur, scoase un oftat de uşurare.

— Uf… s-a terminat…

Ba nu. În faţa lui cineva se desprinde dintr-un ungher întunecos şi se apropie cu o scrisoare în mână.

— Iarăşi!

Şi îndată, maşinii, bietul om făcu gestul său caracteristic de geamba;. Dar tot instinctiv, vizitatorul se retrase înapoi atât de repede, atât de ofensat, încât Nababul, înţelegând că se înşelase, îşi dădu osteneala să. Privească pe tânărul care stătea în faţa lui. Era îmbrăcat simplu, dar corect, avea un ten mat, fără urme de barbă, trăsături regulate, poate puţin prea serioase şi grave pentru vârsta lui* ceea ce, adăugându-se la părul blond-deschis, bogat ondulat, ca o perucă pudrată, îi dădea înfăţişarea unui tânăr deputat al stării a treia din vremea lui Ludovic al XVI-lea; semăna cu Bamave la 20 de ani. Deşi o vedea pentru prima oară, această fizionomie nu-i era cu totul necunoscută Nababului.

— Ce doriţi, domnule?

Luând scrisoarea pe care tânărul i-o întindea, se apropie de fereastră pentru a o citi.

— Tii!… E de la mama…

Şi Jansoulet rosti aceasta cu o înfăţişare atât de fericită, cuvântul „mama“ îi lumină toată faţa cu un zâmbet atât de tineresc, atât de bun, încât vizitatorul, mai întâi scârbit de aspectul vulgar al parvenitului, simţi deodată simpatie faţă de el.

Nababul citea pe şoptite cele câteva rânduri aşternute cu un

scris mare, tremurat şi cu greşeli, care contrasta cu hârtia mare, lucioasă, purtând antetul *Castelul Saint- Romans.*

„Scumpul meu jiu, aceasta scrisoare îţi va fi în- mânată de cel mai mare dintre copiii domnului de Gery, fostul judecător de la Bourg-Saint-Andeol, care s-a arătat atât de bun cu noi...”

Nababul se întrerupse din lectură:

— Ar fi trebuit să te recunosc, domnule de Gery... Semeni cu tatăl dumitale... Ia loc, te rog.

Apoi termină de citit scrisoarea. Mama lui nu-i cerea nimic în mod precis, dar în numele serviciilor aduse lor odinioară de familia de Gery, îi recomanda pe domnul Paul. Orfan, întreţinându-şi şi doi fraţi mai mici, acesta se apucase de avocatură în sudul Franţei şi venea la Paris pentru a-şi încerca norocul. Îl implora pe Jansoulet să-i dea o mână de ajutor, *„căci are nevoie de aşa ceva, bietul de ela.* Şi bătrâna semna: *„Mama ta, care se prăpădeşte după tine".*

Această scrisoare de la mama lui, pe care n-o mai văzuse de şase ani, expresiile meridionale, în care re- cunoştea intonaţii cunoscute, scrisul mare, care pentru el ascundea o faţă venerată, plină de zbârcituri, arsă, crăpată, dar surâzătoare sub scufia ţărănească, toate acestea îl mişcară pe’Nabab. De şase săptămâni, de când era în Franţa, pierdut în vălmăşagul Parisului, âl instalării sale, nu avusese încă timp să se gândească la scumpa lui bătrână; iar acum o revedea în întregime în aceste rânduri. Rămase un moment nemişcat, privind scrisoarea care-i tremura între degetele groase... Apoi, după ce clipa de emoţie trecu:

— Domnule de Gery, sunt fericit* de ocazia care îmi va permite să-ţi restitui ceva din bunăvoinţa manifestată de familia dumitale faţă de ai mei... Chiar de astăzi, dacă eşti de acord, te iau pe lângă mine... Eşti instruit, pari inteligent, îmi poţi fi de mare folos... Am mii de proiecte, mii de afaceri. Sunt amestecat în nenumărate mari întreprinderi industriale... Am nevoie de cineva care să mă ajute, să mă înlocuiască când e cazul... Am, este adevărat, un secretar, un intendent, bravul Bompain, dar, sărmanul, nu cunoaşte nimic din Paris, e ca şi năuc de la sosirea lui aici... îmi vei spune că şi dumneata ai picat din provincie... N- are importanţă... Binecrescut cum eşti, meridional, sprinten şi mlădios, te vei adapta repede la atmosfera bulevardelor... De altfel, în această privinţă mă voi strădui eu însumi să te

călăuzesc. În câteva săptămâni vei avea, pe răspunderea mea, o înfăţişare tot atât de pariziană ca şi mine!

Bietul om! Era înduioşător să-l auzi vorbind de înfăţişarea sa pariziană şi de experienţa lui, el, care avea să rămână totdeauna un novice.

— Ne-am înţeles, nu-i aşa? Te iau ca secretar... Vei avea un salariu fix pe care-l vom stabili ie îndată; îţi voi oferi prilejul să-ţi croieşti repede un drum plin de izbânzi...

Şi fiindcă de Gery, scăpat brusc de toate îndoielile sale de nou-sosit, de solicitant, de neofit, nu făcea nicio mişcare, de teamă să nu se trezească dintr-un vis:

— Acum, îi spuse Nababul cu un glas blând, stai jos, aici lângă mine, şi să vorbim puţin de mama.

MEMORIILE UNUI APROD. SCURTA PRIVIRE ASUPRA BĂNCII TERITORIALE

„... îmi sfârşeam tocmai modesta gustare de dimineaţă şi, după obiceiul meu, strângeam ceea ce rămăsese din provizii în casa de bani a sălii de consiliu, o splendidă casă de bani cu cifru secret, pe care o folosesc drept buget de aproape patru ani de când sunt la Teritorială; deodată îl văd pe guvernator năvălind în birou, stacojiu la faţă, cu ochii aprinşi, ca după un chef; respiră zgomotos şi îmi spune cu accentul său italienesc, folosind cuvinte grosolane: «Ce pute aşa aici, *musiu* Passajon?»

Chiar putoare nu era. Dar, de ce să n-o mărturisesc? Adusesem nişte ceapă pentru a garnisi o pulpă de viţel primită de la domnişoara S£raphine, bucătăreasa de la al doilea, căreia îi închei socotelile în fiecare seară. Am vrut să explic asta guvernatorului, dar el şi-a ieşit din pepeni, spunând că, după raţionamentul său personal, este o nesăbuinţă să împuţi în aşa hal birourile şi că este păcat să plăteşti douăsprezece mii de franci chirie pentru un local cu opt ferestre la faţada dinspre Boulevard Malesherbes Ca să prăjeşti ceapă. Mi întreb ce nu mi-a spus, enervat cum era! Eu, bineînţeles, m-am simţit jignit când l-am auzit vorbindu-mi pe un asemenea ton. E cazul să fii barem politicos cu oamenii pe care nu-i plăteşti, ce dracu! I-am răspuns că era m adevăr un lucru foarte supărător, dar că dacă Banca Teritorială nu-mi achită ce-mi datorează, adică salariul pe patru ani, plus şapte mii de franci împrumuturi personale date de mine guvernatorului pentru cheltuieli de transport, ziare, ţigări şi groguri americano în zilele de consiliu, mă duc să mănânc la

cârciuma de alături, fără a mai fi silit să-mi prăjesc în sala de şedinţe o tocană păcătoasă, obţinută din milostivirea bucătăreselor. Înghite-o!…

Vorbind în acest fel, dădusem frâu liber unei indignări scuzabile pentru cine cunoaşte situaţia mea de aici. De altfel, nu rostisem nimic necuviincios şi mă mărginisem la un limbaj potrivit vârstei şi educaţiei mele. (Cred ca am notat undeva în aceste memorii că din cei şaizeci şi cinci de ani ai mei, am petrecut mai mult de treizeci ca uşier la Facultatea de litere din Dijon. De aici înclinaţia mea pentru rapoarte, memorii şi stilul academic, ale cărui urme se vor în- tâlni adeseori în această elucubraţie.) Vorbisem deci guvernatorului cu cea mai mare rezervă, fără a folosi niciuna din ocările cu care îl împroaşcă zilnic^ cei doi cenzori ai noştri, domnul de Monpavon, care, de câte ori vine pe aici, i se adresează, râzând, cu «puşcăriaşule», şi domnul de Bois l’H&y, de la «Cercul trompetiştilor», necioplit ca un surugiu, care la plecare îi spune întotdeauna: «Păduche-de-lemn*. Până şi pe casierul nostru l-am auzit bătând cu palma în registrul cel mare şi repetând de o sută de ori «că scrie aici destule ca să-l bage la ocnă oricând va avea poftă!» Ei bine! oricum ar fi, simpla mea observaţie a produs asupra lui. Paganetti un efect extraordinar. S-a îngălbenit la faţa şi, tremurând de mânie, una din acele nunii specifice ţării sale, a proferat următoarele cuvinte: «Passa- jon, eşti un bădăran… Un singur cuvânt, şi te dau afară!» Am rămas mut de uimire. Să mă dea afară, pe mine! Şi cum rămânea cu leafa pe patru ani şi cu cei şapte mii de franci împrumutaţi?! Ca şi cum mi-ar fi ghicit gândurile, guvernatorul mi-a răspuns că toate conturile aveau să fie lichidate, inclusiv al meu. «De altfel, a adăugat el, pofteşte-i pe aceşti domni în biroul meu.» Acestea fiind zise, a intrat la dânsul trântind uşile.

Al dracului guvernator! Oricât de bine îl cunoşti şi oricât l-ai şti de mincinos şi de prefăcut, întotdeauna reuşeşte să te ducă de nas cu poveştile lui… Contul meu!… Al meu!… Eram atât de tulburat, încât, mergând să anunţ personalul, simţeam cum mi se taie picioarele.

în mod normal suntem doisprezece funcţionari la Banca Teritorială, inclusiv guvernatorul şi chipeşul Moessard, director la *Verite financiere*; dar mai mult de jumătate lipsesc. Mai întâi, de când *Verite* a încetat să apară – sunt doi ani de atunci –

domnul Moessard n-a mai pus niciodată piciorul pe aici. Se pare că a ajuns sus de tot, că s-a căpătuit şi că trăieşte cu o regină, o regină adevărată, care-i dă oricâţi bani pofteşte... Ah! Parisul ăsta, ce mai Vayilon... Ceilalţi vin din când în când să se informeze dacă nu cumva se fac plăţi; şi cum asta nu se întâmplă niciodată, trec săptămâni în şir fără să-i vezi. Patru sau cinci statornici, toţi bătrânei ca mine, se încăpăţânează să-şi facă regulat apariţia în fiecare dimineaţă la aceeaşi oră, din obicei, din lipsă de ocupaţie şi pentru a şti ce le rezervă viitorul; numai că fiecare se ocupă de probleme cu totul străine de instituţie. Doar trebuie să trăieşti. Şi pe urmă. Nu poţi să-ţi petreci ziua tândalind când într-un fotoliu, când în altul, umblând de la o fereastră la alta pentru a privi pe geam (opt ferestre la faţada dinspre bulevard!). Atunci încerci să lucrezi cum poţi. Eu, de exemplu, ţin socotelile domnişoarei Seraphine şi ale unei alte bucătărese din casă. Apoi îmi scriu memoriile, ceea ce-mi răpeşte destul timp. Încasatorul nostru – iată un om care nu are prea multă treabă la noi – lucrează plase pentru o întreprindere de obiecte de pescuit. Dintre cei doi copişti, unul, care scrie frumos, copiază roluri pentru o agenţie dramatică; celălalt născoceşte jucărioare ieftine, pe care negustoraşii le vând, la colţ de stradă, de Anul nou, ceea ce îi este de ajuns pentru a nu muri de foame în tot restul anului.

Singur casierul nostru nu lucrează în exterior. S-ar simţi dezonorat. E un om foarte mândru, care nu se plânge niciodată şi care trăieşte cu spaima de a nu fi bănuit cumva că n-are rufărie de schimb. Încuiat în biroul său, îţi petiece vremea de dimineaţă până seara confecţionându-şi pieptare, gulere şi manşete de hârtie.

A căpătat o mare dibăcie, şi lenjeria sa, întotdeauna strălucitoare, îţi ia ochii, numai că la cea mai mică mişcare, când umblă, când se aşază, pârâie pe el ca şi cum ar avea în stomac o cutie de carton. Din nenorocire, toată hârtia aceasta nu-i dă de mâncare, şi e slab, şi are o asemenea înfăţişare, încât te întrebi cu ce se krăneşte. Între noi fie vorba, îl bănuiesc că, în calitatea lui de casier, cunoaşte cifrul secret care descuie casa de bani, şi cred că, atunci când întorc spatele, îmi cotro- băieşte puţin prin provizii.

Iată într-aaevăr un interior de instituţie bancară cu totul neobişnuit, de necrezut. Cu toate acestea, nu povestesc decât

adevărul gol-goluţ, iar Parisul e plin de instituţii financiare ca a noastră. Ah, dacă vreodată îmi voi publica memoriile... Dar să reluăm firul întrerupt al povestirii mele.

Văzându-ne adunaţi pe toţi în biroul său, directorul ne-a spus pe un ton solemn:

— Domnilor şi iubiţi colegi, timpul încercărilor grele a trecut. La Banca Teritorială începe o perioadă nouă.

După care a început să ne vorbească de o superbă *combinaţiune* – este cuvântul său preferat şi îl rosteşte într-un chip atât de insinuant – o *combinaţiune* în care intră acel faimos Nabab de care vorbesc toate ziarele. Aşadar, Banca Teritorială va putea să se achite faţă de credincioşii ei slujbaşi, să le răsplătească devotamentul, să se descotorosească de cei de prisos. Asta era pentru mine, bănuiesc. Şi la urmă:

— Pregătiţi-vă notele de plată... Toate conturile vor fi onorate chiar de mâine.

Din păcate, ne-a dus de atâtea ori cu zăhărelul, încât discursul său n-avu niciun efect. Mai demult asemenea promisiuni se prindeau. La anunţarea unei noi *combi- naţiuni,* toată lumea sărea, plângea de bucurie prin birouri, se îmbrăţişa, asemenea naufragiaţilor care zăresc o pânză în depărtare.

Fiecare îşi pregătea nota de plată pentru a doua zi, aşa cum ne spusese. Dar a doua zi, ia-l pe guvernator de unde nu-i! în ziua următoare, aceeaşi situaţie, plecase într-o scurtă călătorie.

în sfârşit, pe când stăteam cu toţii la bancă, scoşi din sărite, cu mutre acre, lingându-ne încă pe buze de promisiunile care ne lăsaseră gura apă, guvernatorul îşi făcea apariţia, cădea lat într-un fotoliu, cu capul între mâini, şi, înainte de a-i putea spune ceva: «Omorâţi-mă, zicea, omorâţi-mă. Sunt un impostor nemernic... co*mbi- naţiunea* n-a reuşit... N-a reuşit, naiba s-o ia de *combi- naţiune!»* Şi ţipa, gemea, cădea în genunchi, îşi smulgea părul din cap, se tăvălea pe covor; ne striga pe toţi pe numele de botez, ne implora să-i curmăm zilele, vorbea de nevastă şi de copii, pe care îi adusese la sapă de lemn. Şi în faţa unei asemenea deznădejdi, pe niciunul dintre noi nu-l lăsa inima să mai reclame ceva. Ce mai vorbă? Sfârşeam prin a ne înduioşa împreună cu el. Nu, hotărât, de când există teatre, nu s-a mai văzut actor de talia ăstuia. Numai că acum s-a terminat, încrederea a dispărut. După ce a plecat, toată lumea a ridicat din umeri. Trebuie totuşi să mărturisesc că la un moment dat

fusesem zdruncinat. Siguranţa cu care vorbea de a-mi achita ceea ce mi se datora, apoi numele Nababului, acest om atât de bogat…

— Crezi dumneata aşa ceva? mi-a zis casierul. Ai să rămâi mereu un naiv, dragul meu Passajon… Fii fără grijă. O să fie cu Nababul ca şi cu regina lui Moessard.

Şi s-a întors la pieptarele lui de hârtie.

Ceea ce spusese casierul se referea la vremea când Moessard făcea curte reginei sale, făgăduind guvernatorului că, în caz de succes, va determina pe majesta- tea-sa să-şi plaseze fondurile la întreprinderea noastră. La birou eram cu toţii informaţi despre această nouă afacere, şi foarte interesaţi, vă puteţi închipui, în rapida ei izbândă, de vreme ce de ea depindeau bănuţii noştri. Timp de două luni această poveste ne-a ţinut în stare de alarmă. Eram îngrijoraţi, observam cu atenţie figura lui Moessard, găseam că doamna se lasă cam greu; şi bătrânul nostru casier, cu înfăţişarea lui mândră şi serioasă, răspundea grav când era întrebat, în spatele grilajului său: «Nimic nou», sau: «Merge bine». Atunci toată lumea era mulţumită, ne spuneam nnii altora: «Merge… Merge…», ca şi cum era vorba de un fapt obişnuit… Nu, zău, numai la Paris se pot vedea asemenea lucruri… Fără doar şi poate, îţi vine uneori ameţeală… în cele din urmă, Moessard încetă într-o bună zi să mai vină pe la birou. Reuşise, după cât se pare; dar Banca Teritoriala nu i se păruse un plasament destul de avantajos pentru iubita lui. E treabă cinstită asta, ce părere aveţi?

De altfel, sentimentul cinstei se pierde atât de repede, că nici nu-ţi vine să crezi. Când mă gândesc că eu, Passajon, om cu părul alb, cu înfăţişare venerabilă, cu un trecut nepătat – treizeci de ani de serviciu universitar – m-ara obişnuit să trăiesc ca peştele în apă în mijlocul acestor ticăloşii şi potlogării! Aşa încât e firească întrebarea: ce caut aici, de ce rămân, cum am ajuns eu aici?

Cum am ajuns? Ei, Doamne! Foarte simplu. Acum patru ani, văduv fiind şi cu copii însuraţi, ieşeam la pensie din funcţia de uşier la facultate, când un anunţ de ziar mi-a căzut întâmplător sub ochi: «Se caută aprod mai în vârstă la Banca Teritorială, Boulevard Malesherbes 56. Să posede referinţe.» Mai întâi vă fac o mărturisire. Vavilonul modern mă ispitise întotdeauna, apoi mă simţeam încă verde, vedeam înaintea mea zece ani

plini, în care aş fi putut să câştig ceva bani, poate chiar mulţi, plasându-mi economiile în instituţia bancară unde aveam să intru. Am răspuns deci, trimiţându-mi fotografia, cea de la Creşpon, din Place du Marche, unde pozez cu bărbia rasă, cu privirea ageră sub sprân- cenele-mi albe stufoase, cu lănţişorul de oţel la gât

— Insigna mea de funcţionar universitar – într-un cuvânt, cu înfăţişarea unui senator roman pe scaunul curul, cum spunea decanul nostru, domnul Chalmette. (El mai pretindea că semăn cu răposatul Ludovic al XVIII-lea, dar nu chiar întru totul.)

Mi-am procurat şi cele mai bune referinţe, referatele cele mai măgulitoare ale domnilor de la facultate. Răs- punzându-mi fără întârziere, guvernatorul mi-a scris că-i plăcea figura mea – cred şi eu, ce dracu! o figură impunătoare ca a mea, la intrare, este o nadă pentru acţionari – şi că puteam să mă prezint oricând doream.

Ar fi tretnm – veţi zice – să-mi iau şi eu informaţiile mele. Ei da, fără îndoială! Dar aveam atâtea referinţe de procurat despre persoana mea, încât nu mi-a trecut prin gând să mai caut altele despre ei. De altfel, ce bănuieli să ai văzând acest minunat decor, plafoanele înalte, casele de bani, mari cât un dulap, şi oglinzile acestea, unde te vezi din cap până-n picioare? După aceea mai erau şi prospectele sforăitoare, milioanele pe care le auzeam foşnind în aer, întreprinderile acelea colosale, cu beneficii fabuloase. Mi-au luat ochii, am fost fermecat... Trebuie să adaug însă că în acea vreme întreprinderea avea alt aspect decât cel de acum. Afacerile mergeau prost, desigur – afacerile noastre au mers întotdeauna prost – gazeta nu mai apărea decât neregulat. Dar câte o mică *combinaţiune* a guvernatorului îi permitea să salveze aparenţele.

Îi trecuse prin minte, închipuiţi-vă, să deschidă o listă de subscripţie patriotică în vederea ridicării ^nei statui în cinstea generalului Paolo, Paoli, în sfârşit, un mare om din ţara lui. Corsicanii nu sunt bogaţi, dar sunt trufaşi ca nişte curcani. Astfel se face că banii curgeau gârlă la Teritorială. Din păcate, n-a durat prea mult. După două luni statuia era consumată înainte de a fi fost construită, şi şirul de scadenţe nerespectate, de somaţii reîncepea. Acum m-am obişnuit cu toate astea. Dar, venit din fundul provinciei mele, afiptele judecătoreşti, portăreii în faţa uşii mă impresionau în mod neplăcut. La bancă nici nu li

se dădea atenţie. Se ştia că în ultima clipă avea să sosească vreun Monpavon, vreun Bois l'Hery, pentru a-i potoli pe executorii judecătoreşti; căci toţi aceşti domni, băgaţi până în gât în afacerile bancn, au tot interesul sa evite falimentul. Asta îl salvează pe şmecherul nostru de guvernator. Ceilalţi aşteaptă să se întoarcă roata norocului – Se ştie ce însemnează aceasta la joc – şi n-ar fi tocmai bucuroşi dacă toate acţiunile pe care le posedă ar mai fi bune de vândut doar cu kilogramul, drept hârtie de împachetat.

De la mic la mare, ne aflăm cu toţii în aceasta situaţie la bancă. Începând cu proprietarul, căruia îi datorăm chiria pe doi ani, dar care, de frică să nu piardă totul, ne ţine pe veresie, până la noi, ăştia, bieţi salariaţi, şi până la mine, care am rămas mofluz cu cei şapte mii de franci economisiţi şi salariul pe patru ani în urmă, cu toţii aşteptăm să se întoarcă roata norocului. De aceea mă încăpăţânez să rămân aici. Datorită vârstei înaintate, înfăţişării plăcute, educaţiei mele, atenţiei pe care o acord întotdeauna ţinutei, aş fi putut, fără îndoială, să mă mut la altă instituţie. Cunosc o persoană foarte respectabilă, pe domnul Joyeuse, contabil la «H£merlingue şi fiul», marii bancheri din Rue Saint-Honor£, care de câte ori mă întâlneşte, nu uită niciodată să-mi spună:

«Dragă Passajon, nu mai sta în spelunca aia murdară. Faci rău că te încăpăţânezi, n-o să le smulgi nici măcar o para. Vino mai bine la „H£merlingue". Mă voi strădui să-ţi găsesc un locşor. Vei câştiga mai puţin, dar vei încasa mult mai mult.»

îmi dau seama că are dreptate acest om de treabă. Dar e peste puterile mele; nu mă pot hotărî să plec. Şi nu e de loc veselă viaţa pe care o duc aici, în sălile mari şi reci, unde nu vine niciodată nimeni, unde fiecare se vâră într-un colţişor, fără a scoate un cuvânt... Şi cum ar putea fi altfel? Ne cunoaştem prea bine, nu mai avem nimic să ne spunem. Barem până anul trecut mai aveam întrunirile comisiei de cenzori, adunările acţionarilor, şedinţe furtunoase şi zgomotoase, adevărate încăierări de sălbatici, ale căror ţipete se auzeau până la biserica Madeleine. Veneau, de asemenea, de mai multe ori pe săptămână, unii acţionari indignaţi că nu se mai aude nimic cu banii lor. Atunci era frumos să-l vezi pe guvernatorul nostru. Am văzut, domnule, oameni care intrau în biroul său, turbaţi ca nişte lupi însetaţi de sânge, ca să iasă după un sfert de oră mai

blânzi decât un mieluşel, satisfăcuţi, liniştiţi şi cu buzunarele uşurate de câteva bancnote. Căci asta era pehlivănia cea mai mare: să smulgi bani de la nişte nenorociţi care veneau să ceară. În prezent, acţionarii Băncii Teritoriale nu mai dau niciun semn de viaţă. Cred că au murit cu toţii sau că s-au resemnat. Adunarea generală nu se întruneşte niciodată. N-avem şedinţe decât pe hârtie; eu sunt cel însărcinat să fac aşa- zisul proces-verbal – mereu acelaşi – pe care-l re- copiez din trei în trei luni. N-am vedea nici ţipenie de om dacă din timp în timp n-ar pica din fundul Corsicii vreunul dintre cei înscrişi pe lista de subscripţie pentru statuia lui Paoli, curios să afle dacă construirea monumentului înaintează, sau, alteori, vreun cititor credincios al fiţuicii *Verite financiere,* fiţuică dispărută de mai bine de doi ani, care vine să-şi reînnoiască abonamentul şi să ceară, timid, ceva mai multă regularitate, dacă e posibil, în expedierea gazetei. Există naivităţi pe care nimic nu le zdruncină. Când unul din aceşti nevinovaţi cade în mijlocul bandei noastre hămesite, e ceva groaznic. E înconjurat, îmbrăţişat, convins să se înscrie pe una din listele noastre, şi în caz de rezistenţă, dacă nu vrea să subscrie nici pentru monumentul lui Paoli, nici pentru căile ferate ale Corsicii, domnii aceştia îi joacă ceea ce ei numesc «renghiul camionagiului».

Iată despre ce e vorba: avem întotdeauna la birou un colet pregătit dinainte, o ladă bine împachetată, care trebuie să sosească de la gară în timp ce vizitatorul se află la noi. «Transportul costă douăzeci de franci», spune acela dintre noi care aduce obiectul (douăzeci de franci, uneori treizeci, după mutra clientului). Fiecare se scotoceşte imediat prin buzunare. Douăzeci de franci transportul! «Uite că n-am!» «Nici eu. Mare ghinion!» Fuga la casă. S-a închis. Caută-l pe casier. E plecat. Şi vocea groasă a camionagiului, care îşi pierde răbdarea, se aude în vestibul: «Hai, hai, mai repede!“ (De obicei eu fac pe camionagiul, din cauza vocii mele.) Totuşi, ce-i de făcut? Să refuzăm coletul, ar însemna să-l supărăm pe guvernator. «Domnilor, vă rog, dacă-mi permiteţi...» îndrăzneşte atunci nevinovata victimă, deschizând portmoneul. «Vai, domnule, dar nu se poate...» Domnul plăteşte cei douăzeci de franci, îl însoţim până la uşă, şi îndată ce şi-a luat valea, împărţim între noi rodul crimei, râzând ca nişte tâlhari.

Ptiu! domnule Passajon... la vârsta dumitale, să practici o

asemenea meserie… Ei, Doamne, ştiu! Ştiu că ar fi mai cinstit să plec din această casă de pierzanie. Dar cum? Ar trebui să renunţ atunci la tot ce am aici. Nu, e imposibil! E necesar, dimpotrivă, să rămân, să păzesc, şi fiu mereu prezent, pentru a profita măcar de o pleaşcă, dacă o să cadă vreuna… Ei, cum de nu, jur pe insigna mea, pe cei treizeci de ani de serviciu universitar că dacă vreodată o afacere ca cea a Nababului îmi va permite să reintru în posesia banilor ce-mi sunt datoraţi, nu mai aţtept nicio clipă; i mă duc să-mi lucrez frumoasa viişoară dinspre Montbars, lecuit pentru totdeauna de afacerile de bursă. Dar, vai! e o nădejde cu totul utopică. Pârliţi, luaţi în tărbacă, cunoscuţi cum suntem în tot Parisul, cu acţiuni care nu mai sunt cotate la bursă, cu obligaţii bune numai pentru împachetat, atâtea minciuni, atâtea datorii, şi prăpastia care se casca din ce în ce mai tare… (La ora actuală datorăm trei milioane cinci sute de mii de franci. Şi încă aceste trei milioane ne supără cel mai puţin. Dimpotrivă, se poate spune că ele ne ţin pe picioare, dar avem la portar o mică notă de o sută douăzeci şi cinci de franci pentru mărci poştale, plata luminii şi altele. Asta este cel mai groaznic.) Şi ar putea cineva să ne convingi că un om, un mare financiar cum este Nababul, fie el venit din Congo, căzut chiar din lună azi, ar fi atât de smintit încât să-şi vâre banii în şandramaua asta?… Haida-de!… E de crezut?… Vezi-ţi de treabă, domnule guvernator!“

PRIMII PAŞI ÎN LUMEA BUNA

— Domnul Bernard Jansoulet!…

Acest nume plebeian, rostit apăsat, cu o vizibilă mm- drie, de către un fecior cu voce puternică, a răsunat în saloanele lui Jenkins ca o lovitură de gong, ca unul din acele talgere care, într-o feerie, vesteşte pe scenă apariţiile fantasmagorice. Candelabrele au pălit, ochii tuturor s-au aprins brusc la perspectiva orbitoare a comorilor Orientului, a valurilor de perle şi ţechini puse în mişcare de silabele magice ale acestui nume până ieri necunoscut.

Era el, chiar el, Nababul, bogătanul bogătanilor, punctul de atracţie al parizienilor, aureolat de acea faimă a aventurilor care place atât de mult mulţimilor îndestulate. Toate capetele s-au întors, toate conversaţiile s-au întrerupt; lumea s-a îngrămădit spre uşi. Şi s-a îmbulzit ca pe cheiul unui port maritim la sosirea unei corăbii încărcate cu aur.

însuşi Jenkins, atât de primitor, atât de stăpân pe sine, care stătea în salonul de la intrare pentru a-şi primi invitaţii, părăsi brusc grupul în care se afla şi se repezi către... corabie.

— Ce amabilitate, ce amabilitate... Doamna Jenkins va fi atât de bucuroasă, atât de mândră... Poftiţi înăuntru, vă rog!

Şi, în precipitarea sa, în graba vanitoasă de a-l acapara pe invitat, Jenkins îl trase atât de repede pe Jansoulet, încât acesta nici n-a mai avut timp să i-l prezinte pe însoţitorul său, Paul de Gery, căruia îi îndruma primii paşi îo lumea bună. Tânărul se simţi îneântat de această omisiune. Se strecură prin grămada de fracuri, mereu împinsă înapoi la fiecare nouă intrare,

şi se pierdu într-insa, cuprins de groaza nesăbuită a tânârului provincial aruncat într-un salon parizian, groază cu atât mai mare cu cât tânărul este mai inteligent şi mai delicat şi nu obişnuieşte să poarte, ca o za, sub plastronul său de pânza tare, îndrăzneala nepă- sătoare a bădăranilor.

Voi, toţi parizienii din Paris, care la 16 ani, strânşi în primul frac şi ţinând clacul sub braţ, v-aţi plimbat adolescenţa prin saloanele de recepţie ale tuturor categoriilor sociale, voi nu cunoaşteţi acea spaimă, amestec de timiditate, de amintiri şi lecturi romanţioase care ne încleştează dinţii, ne paralizează gesturile, ne transformă pentru o noapte într-un obiect de decor, o mobilă aşezată într-un colţ, o biata fiinţă rătăcitoare şi demnă de milă, incapabilă să-şi dovedească existenţa altfel decât deplasându-se, la anumite intervale, dintr-un loc într-al- tul, murind mai degrabă de sete decât să se apropie de bufet şi plecând fără a fi scos o vorbă, afară de cazul când n-a bolborosit vreuna din acele nerozii de care îşi aminteşte toată lumea luni de-a rândul şi care, noaptea, când ne gândim la ea, cu capul îndesat în pernă, ne face să scoatem un „ah!“ de ciudă şi de ruşine.

Paul de G£ry era un asemenea martir. Acolo, în ţinutul său, dusese întotdeauna o viaţă foarte retrasă, alături de o mătuşă habotnică şi cu o fire închisă, până în momentul când, student în drept, sortit mai întâi unei cariere în care tatăl său lăsase o frumoasă amintire, fusese atras în saloanele câtorva consilieri de curte. Erau clădiri vechi, melancolice, cu oglinzi pătate, unde Paul mergea să completeze mesele de *whist* în tovărăşia câtorva umbre venerabile. Recepţia lui Jenkins reprezenta, aşadar, primii paşi în lume pentru acest provincial, pe care atât

propria-i ignoranţă, cât şi perspicacitatea meridională îl făcură din prima clipă să observe cu atenţie ce se petrece în jurul lui.

Din locul unde se afla, asista la defilarea ciudată şi neterminată la miezul nopţii a invitaţilor lui Jenkins, toată clientela unui medic la moda: crema societăţii, mulţi oameni politici ţi de afaceri, bancheri, deputaţi, câţiva artiţti, toţi istoviţii saloanelor pariziene, palizi, cu ochii aprinţi, saturaţi de arsenic ca ţoarecii pofticioşi, dar nesăţioşi de otravă ţi de viaţă. Salonul deschis, vestibulul larg, căruia i se scoseseră uşile, lăsau să se vadă scara palatului, împodobită cu flori de o parte şi de alta, unde se desfăşurau lungile trene a căror greutate mătăsoasă trăgea înapoi bustul decoltat al doamnelor, într-o frumoasă mişcare suitoare; apăreau fiecare în etape succesive, până la înflorirea deplină a întregii lor persoane.

O dată ajunse sus, în dreptul scării, perechile păreau că intră în scenă, ceea ce nu era decât prea adevărat, fiecare lăsând pe ultima treaptă încruntarea, ridurile preocupate, trăsăturile obosite, mâniile, necazurile, pentru a prezenta o fizionomie satisfăcută, un zâmbet larg pe o faţă cu toate trăsăturile destinse. Bărbaţii schimbau strângeri sincere de mână, efuziuni prieteneşti; femeile, fără a auzi nimic, preocupate numai de persoana lor, cu mici ţopăituri pe loc, cu drăgălăşenii fremătătoare, ridicări din umăr şi clipiri galeşe, murmurau câteva cuvinte de salut.

— Mulţumesc… Ah, mulţumesc… cât eşti de bună!

Apoi perechile se despărţeau, căci trecuse vremea când seratele reuneau spirite luminate, şi rafinamentul feminin silea demnitatea, înaltele cunoştinţe şi chiar geniul bărbaţilor să se încline în mod graţios în faţa lui. Acum, în mijlocul acestei îngrămădeli, femeilor, aşezate deoparte, ciripind împreună ca nişte cadâne de harem, nu le mai rămâne decât plăcerea de a fi sau de a părea că sunt frumoase.

După ce rătăcise prin biblioteca doctorului, prin seră şi sala de biliard, unde se fuma, plictisit de discuţiile grave şi aride, care i se păreau nepotrivite într-un asemenea loc împodobit şi destinat unei ore de relaxare – cineva îl întrebase în treacăt, fără a-l privi, ce se întâmplase în acea zi la bursă – de Gery se apropie de, salonul cel mare, în pragul căruia se înghesuia un val grăbit de fracuri, o mare de capete aplecate unele către altele şi privindu-se în ochi.

Era o încăpere largă, bogat mobilată, cu gustul artistic care caracteriza pe stăpânii casei. Câteva tablouri de preţ pe fondul deschis al draperiilor. Un şemineu monumental, decorat cu o frumoasă sculptură în marmură, numită *Anotimpurile,* de Sebastien Ruys, înconjurată de lungi ramuri verzi, unele dantelate, altele parcă tăiate în bronz şi care se răsfrângeau spre oglindă ca înspre luciul unei ape cristaline. Aşezate pe scaune joase, femeile, adunate la un loc, îngrămădite, amestecându-şi culorile nedefinite ale rochiilor, formau un imens coş de flori vii, deasupra căruia unduia şirul umerilor goi şi părul presărat cu diamante, sclipind ca picături de apă pe şuviţele brune, pornind reflexe scânteietoare pe cele blonde; peste tot acelaşi parfum îmbătător, acelaşi zumzet nelămurit şi dulce, amestec de căldură vibrantă şi de fluturări de aripi insezisabile, ca suflarea verii deasupra unei pajişti de flori. Pe alocuri izbucneau scurte râsete, stâmind în această atmosferă luminoasă o adiere mai proaspătă, care făcea să tremure bucle şi egrete, dând brusc la iveală un profil frumos. Aşa arăta salonul.

Se aflau acolo câţiva bărbaţi, foarte puţini, numai personalităţi de vază, încărcaţi de ani şi de decoraţii, care stăteau de vorbă pe marginea unui divan, sprijinindu-şi picioarele de vreun scaun, cu acea atitudine de condescendenţă pe care o iei pentru a vorbi unui copil. Dar în freamătul liniştit al acestor discuţii biruia o voce răsunătoare şi metalică, cea a Nababului, care se mişca în voie prin această seră mondenă cu siguranţa ce i-o dădeau atât imensa sa avere, cât şi un oarecare dispreţ pentru femeie, adus din Orient.

în acest moment, trântit pe un fotoliu, ţinându-şi încrucişate mâinile mari îmbrăcate în mănuşi gălbui, Nababul stătea de vorbă cu o persoană foarte frumoasă, a cărei înfăţişare originală – având o puternică dorinţă de viaţă, în ciuda unor trăsături severe – se reliefa prin o paloare mai accentuată în mijlocul mutrişoarelor din jurul ei, după cum rochia-i albă, cu pliuri clasice şi mulată pe corpul graţios şi suplu, contrasta cu toaletele mai pretenţioase, lipsite tocmai de această simplitate îndrăzneaţă.

Din colţul său, de Gery îi admira fruntea midi şi netedă sub şuviţele căzânde, ochii mari deschişi, de un albastru adânc, abisal, gura care, când înceta să zâmbească pentru a reveni la

normal, se lăsa în jos cu o expresie plictisită.

Cineva, lângă el, îi spuse numele... Felicie Ruys... Atunci a înţeles de Gery atracţia puţin obişnuita exercitată de această tânără, moştenitoare a talentului tatălui ei şi a cărei faimă năseândă ajunsese aureolată de o reputaţie de frumuseţe până în provincie. În timp ce o contempla, admirându-i cele mai mici gesturi, puţin intrigat de frumuseţea acestei figuri, de Gery auzi şoptindu-se în spatele său:

— Ia te uită ce amabilă este cu Nababul... Dacă ar veni ducele...

— Ducele de Mora trebuie să vină aici?

— Desigur. Recepţia e doar pentru el; ca să se poată întâlni cu Jansoulet.

— Şi crezi că ducele şi domnişoara Ruys...

— Dar ce, cazi din lună?... E o legătură cunoscută de tot Parisul... A început de la ultima expoziţie pentru care i-a făcut bustul.

— Şi ducesa?...

— Eh! A văzut ea destule... Ah, iată pe doamna Jenkins pregătindu-se să cânte 1

în salon se produse o mişcare, îmbulzeala din jurul uşii crescu, şi conversaţiile încetară pentru o clipă. Paul de Gery îşi reluă răsuflarea. Ceea ce auzise îi strânsese inima. Se simţea atins, murdărit de noroiul împroşcat cu amândouă mâinile asupra idealului ce şi-l făurise din această splendidă tinereţe, căreia strălucirea artei îi dădea un farmec atât de pătrunzător. Se îndepărtă puţin, se mişcă din loc. Se temea să nu mai audă şuşotindu-se altă infamie. Vocea doamnei Jenkins îi făcu bine; era o voce renumită în saloanele Parisului, care, în ciuda strălucirii sale, n-avea nimic teatral, emoţia muzicală vibrând în mod natural, fără niciun artificiu. Cântăreaţa, o femeie de vreo 40—45 de ani, se remarca printr-un păr minunat, cu reflexe cenuşii, trăsături fine, puţin apatice, o expresie de mare bunătate. Încă frumoasă, era îmbrăcată cu gustul costisitor al femeii care n-a renunţat să placă. În adevăr, nu abdicase; recăsătorită de vreo zece ani cu doctorul Jenkins, soţii păreau a fi încă în primele luni ale fericirii conjugale. În timp ce soţia sa cânta o arie populară rusă, sălbatică şi blândă totodată, ca un surâs slav, Jenkins îşi arăta naiv mândria pe faţa-i luminată, fără nicio încercare de disimulare; iar dânsa, de câte ori îşi înclina

capul pentru a-şi relua respiraţia, îi trimitea un zâmbet sfios, drăgăstos, oferit soţului o dată cu zbor al sunetelor. Apoi, după ce a terminat, în mijlocul unui murmur admirativ de satisfacţie, era mişcător să-i vezi cât de discret şi-au împreunat ţie ascuns mâinile, pentru a-şi clădi ca un cuib de fericire intimă în mijlocul acestui mare triumf. Tânărul de Gery simţea o adevărata consolare la vederea acestei perechi fericite, când, lângă el, o voce şopti, nu însă aceeaşi de adineauri:

— Ştii ce se spune… că cei doi Jenkins nu sunt căsătoriţi.

— Ce prostie!

— Ţi-o dau ca sigură… se pare că ar exista, pe undeva o adevărată doamnă Jenkins, dar nu este cea pe care ne-a arătat-o… De altfel, ai observat…

Dialogul continuă pe şoptite, doamna Jenkins se apropia, salutând, surâzând, în timp ce doctorul, oprind un valet care trecea cu o tavă, îi întindea un pahar de Bordeaux cu atenţia unei mame, a unui impresar sau a unui îndrăgostit. Ce calomnie, ce calomnie, stigmat dezonorant! Tânărului provincial îi păreau acum exagerate atenţiile lui Jenkins. Găsea că aveau ceva afectat, căutat, şi chiar în mulţumirea pe care dânsa o adresă şoptind soţului, i s-a părut că observă o teamă, o supunere nepotrivită cu demnitatea unei soţii legitime, mulţumită şi mândră de o fericire neîndoielnică… Hidoasă mai e lumea asta, îşi zicea de Gery îngrozit; mâinile-i erau reci. Toate aceste zâmbete care-l înconjurau îi păreau a fi nişte strâmbături. Îi era ruşine şi silă. Apoi, revoltându-se deodată: „Ei asta! Nu e cu putinţă!“ Ca şi cum ar fi vrut să răspundă acestei exclamaţii, în spatele lui bârfeala se porni din nou, nestânjenită:

— În definitiv, nu ştiu precis, repet şi eu ce mi s. A spus… Ia te uită! Baroana Hemerlingue… Tot Parisul îi calcă lui Jenkins pragul.

Baroana înainta la braţul doctorului, care se precipitase înaintea ei, şi, oricât de bine ştia să se stăpânească, trăsăturile feţei sale arătau tulburare şi descumpănire. Jenkins pusese la cale serata pentru a împăca pe prietenul său Hemerlingue cu prietenul său Jansoulet, cei mai bogaţi dintre clienţii lui şi a căror duşmănie declarată îl stânjenea mult. Nababul era de acord. Nu purta pică fostului său tovarăş. Învrăjbirea lor începuse după căsătoria lui Hemerlingue cu una din favoritele fostului bei. „Pe scurt, gâlceavă muierească”, zicea Jansoulet,

care ar fi fost mulţumit să-i pună capăt, orice pornire împotriva cuiva fiind apăsătoare pentru această fire exuberantă. Dar se pare că baronul nu ţinea să se împace, căci, în ciuda făgăduielii făcute lui Jenkins, soţia lui sosea singură, spre marele necaz al irlandezului.

Era o persoană înaltă, subţire, gingaşă, cu sprânce- nele ridicate, având o înfăţişare tinerească şi timidă, 30 de ani care păreau 20, cu un păr foarte negru, împodobit cu pene sau egrete şi plin de diamante. Cu

f

ene lungi pe obrajii săi albi, având limpezimea tenu- ui acelor femei ţinute mult timp închise m casă, puţin stânjenită în toaleta ei pariziană, semăna mai puţin cu o fostă cadână de harem decât cu o călugăriţă care a părăsit mănăstirea pentru a se reîntoarce în lume. Asemănarea era întărită de un nu ştiu ce aer bigot, ceva cucernic în înfăţişare, un fel de mers ecleziastic, cu ochii în jos, cu coatele lipite de corp şi mâinile încrucişate; erau obiceiuri împrumutate de la mediul habotnic în care îşi ducea viaţa de la convertirea şi recentul ei botez. E uşor de închipuit îmbulzeala iscată de curiozitatea mondenă în jurul acestei foste cadâne, devenită catolică înfocată, escortată de o figură lividă de paracliser cu ochelari, avocatul Le Merquier, deputat de Lyon, omul de încredere al lui Hemerlingue, care o însoţea pe baroană când baronul „nu se simţea prea bine“.

Când intrară în salonul al doilea, Nababul îi ieşi în întâmpinare, părându-i-se că vede în urma ei faţa buhăită a fostului său amic, căruia se pregătea să-i întindă mina, aşa cum fusese dinainte stabilit. Baroana îl zări, devenind şi mai albă. Sub genele-i lungi se întrezări o străfulgerare metalică. Nările i se umflară, palpitară şi, în timp ce Jansoulet se înclina, baroana grăbi pasul, cu capul sus şi ţeapăn, lăsând să-i scape printre buzele subţiri un cuvânt arab pe care nimeni nu l-a înţeles. Nababul însă a priceput bine ocara, căci, după ce şi-a ridicat capul, faţa lui bronzată avea culoarea pământului ars, scos din cuptor. Rămase o clipă nemişcat, cu pumnii crispaţi, cu gura schimonosită j de mânie. Jenkins se apropie de el, iar de Gery, care urmărise toată scena de departe, îi văzu discutând îm- ’ preună, agitaţi şi cu un aer îngrijorat.

Aranjamentul dăduse greş. Împăcarea pusă la cale cu atâta iscusinţă nu va avea loc. Hemerlingue n-o dorea. Acum, cel

puţin, de nu le-ar trage şi ducele clapa. Căci era târziu. Celebra Wauters, care, după spectacol, trebuia să cânte aria nopţii din *Flautul fermecat,* intrase pe uşă, înfofolită în broboadele sale de dantelă.

Dar ministrul nu mai venea.

Cu toate acestea, era un lucru bine stabilit, promis. Monpavon trebuia să-l ia de la club. Din când în când, Jenkins îşi scotea ceasul, aruncând câte un bravo distrat spre mănunchiul de note perfect executate de celebra Wauters din vârful buzelor, mănunchi care costa trei mii de franci, cheltuială ce devenea inutilă, ca şi celelalte cheltuieli ale seratei, dacă ducele nu venea.

Deodată uşa se deschise larg:

— Excelenţa-sa domnul duce de Mora!

Un freamăt lung îl întâmpină, o curiozitate respectuoasă, aşezată pe două rânduri, deosebindu-se de îngrămădeala brutală cu care fusese primit Nababul.

Nimeni nu ştia mai bine decât ducele să se înfăţişeze în lume, să traverseze grav un salon, să se urce surâzând la tribună, să ia fleacurile în serios, să trateze cu uşurinţă lucrurile serioase; distincţia sa paradoxală era o sinteză a atitudinii în faţa vieţii. Bărbat frumos încă, în ciuda celor 56 de ani, de o frumuseţe elegantă şi bine proporţionată, în care graţia filfizonului era compensată de ceva milităresc în statura şi figura-i mândră, ducele purta admirabil fracul, de care, pentru a-i face plăcere lui Jenkins, atâmase câteva din numeroasele-i decoraţii, arborate de obicei numai în zilele solemne. Reflexele cămăşii, ale cravatei albe, argintiul-mat al decoraţiilor, linia plăcută a părului rar şi uşor încărunţit accentuau paloarea feţei, mai cadaverica decât tot ce era cadaveric în seara aceea în saloanele irlandezului.

Ducea o viaţă atât de zbuciumată! Politica, toate jocurile de noroc cunoscute, lovituri de bursă şi la bacara, precum şi reputaţia de crai pe care trebuia cu orice preţ să o susţină. Da, ducele era unul dintre clienţii serioşi ai lui Jenkins; şi această vizită princiară doctorul o datora inventării acelor pilule misterioase care dădeau strălucire privirii şi întregii fiinţe a omului, acea vigoare atât de vibrantă şi extraordinară.

— Scumpul meu duce, permite-mi să…

Monpavon, solemn, cu plastronul bombat, încerca să

înlesnească prezentarea atât de mult aşteptată; dar excelenţa, distrată, nu auzea, continuându-şi drumul Spre salonul cel mare, împins de acel curent electric care întrerupe monotonia mondenă. În timp ce o saluta pe doamna Jenkins, doamnele se înclinau puţin în faţa lui, râzând agreabil, cu chipuri atrăgătoare şi cu preocuparea [de a plăcea. Dar ducele n-o vedea decât pe Felicie, în picioare, în mijlocul unui grup de bărbaţi, discutând ca şi cum s-ar fi aflat în atelierul ei şi gustând liniştit un şerbet, în timp ce îl privea pe duce înaintând. Îi în- tâmpină în felul cel mai natural. Cei din jur se retraseră în mod discret. Totuşi, în ciuda celor auzite de de Gery privind presupusele lor relaţii, se părea că nu există între ei decât o amiciţie pur spirituală, o duioasă intimitate.

— Te-am căutat acasă, domnişoară, în drum spre Bois de Boulogne.

— Mi s-a spus. Aţi intrat chiar în atelier.

— Şi am văzut faimosul grup… grupul meu.

“Şi?,

— E foarte frumos… Ogarul aleargă ca un turbat… Vulpea fuge minunat… Dar n-am înţeles bine… Nu mi-ai spus că reprezintă povestea noastră?

— Ei da!… Căutaţi… E o fabulă pe care am gasit-o în… Nu-l citiţi pe Rabelais, domnule duce?

— Drept şi spun, nu. E prea grosolan.

— Ei bine, eu am învăţat multe de la el. Ştiţi că sunt foarte prosterescută, da, foarte… Aşadar, fabula mea este scoasă din Rabelais. Iat-o: Bacchus a creat o vulpe miraculoasă, de neîntrecut la fugă. La rândul său, Vulcan a dat unui câine, creat de el, puterea de a prinde din urmă orice animal. Or, după cum povesteşte Rabelais, s-a întâmplat ca cele două animale să se întâl- nească. Vă închipuiţi ce fugă turbată… şi fără sfârşit. Mi se pare, scumpul meu duce, că aşa ne-a pus soarta unul în faţa celuilalt pe noi doi, înzestraţi cu calităţi opuse, dumneavoastră – care aţi primit de la zei darul de a săgeta toate inimile, eu – cu o inimă care nu se va lăsa niciodată săgetată.

Felicie îi vorbea stând în faţa lui, aproape râzând, dar strânsă şi ţeapănă în tunica albă care părea a-i proteja fiinţa împotriva pornirilor ei lăuntrice. El, cuceritorul, irezistibilul, nu se lovise niciodată de această speţă îndrăzneaţă şi îndărătnică. De aceea punea la bătaie toate artificiile lui de seducere, în timp ce în

jurul lor, zumzetul crescând al petrecerii, râsetele piţigăiate, foşnetul satinului şi al şirurilor de perle constituiau acompaniamentul acestui duet de pasiune mondenă şi de ironie juvenilă.

După o clipă ducele continuă:

— Şi cum au ieşit zeii din încurcătură?

— Transformându-i pe cei doi fugari în piatră.

— Iată un deznodământ pe care nu-l pot accepta câtuşi de puţin... îi desfid pe zei să-mi împietrească vreodată inima.

O flacără scurtă îi ţâşni în ochi, stinsă imediat la gândul că erau priviţi.

În adevăr, erau priviţi insistent, dar de nimeni ca de Jenkins, care le dădea târcoale, neliniştit, crispat, ca şi cum ar fi vrut să ceară socoteală Feliciei de a-i fi acaparat ea singură personajul cel mai însemnat al seratei.

Tânăra fată îi atrase atenţia ducelui, râzând:

— Se va spune că vă reţin prea mult.

1-1 arătă pe Monpavon aşteptând, lângă Nabab, care de departe trimitea excelenţei-sale privirea rugătoare şi supusă a unui dulău. Ministrul de stat îşi aminti, în sfârşit, de ceea ce-l adusese acolo. Salutând-o pe Felicie, se îndreptă spre Monpavon, care reuşi astfel să-i prezinte pe „stimatul meu amic, domnul Bernard Jansoulet*. Excelenţa se înclină, parvenitul se umili până la pământ, după care stătură puţin de vorbă.

Un grup interesant de observat. Jansoulet, omul din popor, voluminos, vânjos, cu pielea tăbăcită şi spatele încovoiat, de parcă s-ar fi rotunjit din cauza plecăciunilor orientale, cu mâinile butucănoase şi scurte, pe care mănuşile de culoare deschisă păreau a plesni, cu mimica schimbătoare şi exuberanţa meridională care te ameţesc sub un potop de cuvinte. Celălalt, aristocratul fin, monden, eleganţa personificată, fără nicio stânjeneală în gesturile-i foarte sobre, de altfel, rostind în mod neglijent fraze neterminate, luminând gravitatea feţei cu un zâmbet abia schiţat, ascunzând sub o politeţe imperturbabilă dispreţul său pentru bărbaţi şi femei; dar acest dispreţ era ceea ce alcătuia în primul rând puterea lui... într-un salon american antiteza ar fi fost mai puţin izbitoare. Milioanele Nababului ar fi restabilit echilibrul, ba chiar ar fi aplecat balanţa de partea lui. Dar Parisul nu aşază încă banii mai presus de orice, şi pentru a te convinge de aceasta era suficient să vezi pe mătăhălosul

financiar trepădând binevoitor în faţa marelui senior şi lepădându-şi trufia de parvenit necioplit ca pe o mantie de hermină.

Din colţul unde se retrăsese, de Gery urmărea scena cu interes, cunoscând importanţa acordată de Nabab acestei întâlniri, când întâmplarea, care destrămase cu atâta cruzime, în tot cursul serii, naivităţile sale de novice, îi atrase atenţia asupra unui scurt dialog, desfăşurat nu departe, în acel zumzet de conversaţii particulare, unde fiecare înţelege doar cuvântul care-l interesează:

— E cazul ca Monpavon să-i mijlocească şi cunoştinţe folositoare. Cele de până acum n-au făcut decât să-i dăuneze… $tii că el l-a aruncat în braţele lui Pâ- ganetti şi ale bandei lui.

— Nenorocitul!… O să-l mănânce de viu.

— Ei şi?! Nimic mai drept decât să dea puţin înapoi din cât a luat cu japca… Doar a furat el destul acolo la arapi!

— Zău! Crezi?

— Cum să nu cred! Pot să-ţi dau şi amănunte foarte precise, pe care le posed de la baronul Hemerlingue, bancherul care a negociat ultimul împrumut tunisian… Ştie atâtea despre Nabab… închipuieşte-ţi…

Şi infamiile au început să curgă. Timp de cincisprezece ani Jansoulet îl exploatase în mod neruşinat pe fostul bei. Se citau nume de furnizori şi lovituri de o îndrăzneală şi o ticăloşie uimitoare; de pildă, povestea unei fregate care cânta, da, cânta cu adevărat, expusă în sufragerie ca un tablou, pe care Nababul o plătise două sute de mii de franci şi o revânduse cu zece milioane, apoi un tron de trei milioane, a cărui notă de plată, aflată în registrele unui tapiţer din cartierul Saint- Honore, nu se ridica nici la o sută de mii; şi ce-i mai nostim este că gustul beiului schimbându-se între timp, jilţul regal căzuse în dizgraţie înainte chiar de a fi despachetat, odihnindu-se şi acum într-o ladă bătută în cuie la vama din Tripoli.

Apoi, în afară de aceste comisioane întrecând orice măsură, luate pentru procurarea celei mai neînsemnate jucării, se aduceau acuzaţii mai grave, dar tot atât de precise, de vreme ce proveneau din aceeaşi sursă. Se afla, alături de serai, un harem de europene, pentru alteţa-sa, admirabil aprovizionat de către Nabab, care, fără îndoială, se pricepea la aceasta, deoarece odinioară la Paris – înaintea plecării sale în Orient –

practicase cele mai bizare meserii: negustor de contramărci, patron al unei cârciumi de periferie, al unei case şi mai deocheate... Şi şuşotelile se terminau printr-un râs înfundat, râsul vulgar al unei conversaţii între bărbaţi.

Primul impuls al tânărului provincial la auzul acestor calomnii infame a fost de a se întoarce şi de a striga: „Mincinoşilor!“

Cu câteva ore mai înainte ar fi făcut-o fără ezitare; dar de când era aici, devenise mai neîncrezător, mai sceptic. Se stăpâni, aşadar, şi ascultă până la capăt, neclintit, în acelaşi loc, păstrând în sinea lui dorinţa ne- mărturisită de a-şi cunoaşte mai bine stăpânul. În acest timp, Nababul, devenit fără să ştie subiectul acestei cronici respingătoare, juca o partidă de *ecarte* cu ducele de Mora, şezând liniştit într-un salonaş căruia un tapet albastru şi două lămpi cu abajur îi creau o atmosferă de reculegere.

O, putere magică a aurului! Fiul negustorului de fier vechi, stând singur li masa de joc în faţa celui mai important personaj al Imperiului! Lui Jansoulet nu-i venea să creadă că oglinda de Veneţia reflecta figura sa radioasă şi cea a augustului craniu, împărţit în două de o cărare largă. De aceea, pentru a fi demn de această mare cinste, se străduia să piardă în mod decent cât mai multe bancnote de o mie de franci, simţindu-se, cu toate acestea, câştigătorul partidei; era chiar mândru sa vadă cum banii lui treceau în aceste mâini aristocratice, cărora Nababul le studia amănunţit gesturile în timp ce serveau, tăiau sau ţineau cărţile.

în jurul lor se formase un cerc, care păstra încă distanţa, cei zece paşi reglementari pentru a saluta un duce; erau spectatorii acestui triumf la care Nababul lua parte ca într-un vis. Se simţea ameţit de frânturile feerice ale muzicii care se auzea surd în depărtare, de parcă avea de trecut o întindere de apă; era îmbătat de mireasma florilor atât de ciudat deschise spre sfârşi-tul balurilor pariziene, atunci când ora care înaintează te face să pierzi noţiunea timpului, iar oboseala nopţii albe îţi scaldă întreaga fiinţă într-o atmosferă mai nervoasă, aidoma unei băi de plăcere. Constituţia robustă a lui Jansoulet, acest sălbatic civilizat, era mai sensibilă decât altele la asemenea rafinamente necunoscute; şi îi trebuia multă stăpânire de sine pentru a nu-ţi manifesta prin urale voioase sau printr-o efuziune nepotrivită de gesturi şi cuvinte accastă bucurie de care era cuprinsă întreaga

sa fiinţă, aşa cum fac câinii ciobă neşti ieşindu-şi din minţi când adulmecă anumite mirosuri. ’

— Cerul e senin, caldarâmul uscat… Dacă n-ai nimic împotrivă, dragul meu, să dăm drumul trăsurii şi să ne întoarcem pe jos, spuse Jansoulet secretarului său, ieşind de la Jenkins.

De G£ry primi cu bucurie. Simţea nevoia să se plimbe, să se scuture de toate mârşăviile şi minciunile acestei comedii mondene care îi strânsese şi îngheţase inima, pompându-i tot sângele către tâmple, unde vinele îngroşate îi zvâcneau puternic. Umbla clătinându-se, asemenea acelor nenorociţi operaţi de cataractă care, de spaima vederii recâştigate, nu mai îndrăznesc să facă un pas. Dar cu câtă brutalitate fusese făcută operaţia! Aşadar, acea mare artistă purtând un nume celebru, acea frumuseţe pură şi sălbatică, care îl tulburase ca o apariţie de basm, nu era decât o curtezană. Doamna Jenkins, femeia impunătoare, cu o atitudine atât de mândră şi atât de blândă totodată, nu se numea doamna Jenkins. Ilustrul savant, cu faţa atât de sinceră, atât de cordială, avea neobrăzarea de a afişa pe faţă un ruşinos concubinaj. Iar Parisul bănuia ceva, dar asta nu-l împiedica să dea buzna la petrecerile lor. În sfârşit, pe bunul şi generosul Jansoulet, faţă de care simţea atâta recunoştinţă, îl ştia ia ghearele unei bande de tâlhari, tâlhar el însuşi şi meritând exploatarea organizată în jurul lui pentru ca să restituie milioanele furate.

Era oare posibil, şi să fi fost chiar toate de crezut?

O privire piezişă aruncată înspre Nabab, a cărui persoană voluminoasă umplea tot trotuarul, îl făcu dintr-o dată să intuiască în acest mers îngreunat de povara galbenilor ceva ce nu observase încă până atunci, ceva josnic şi dcălos. Da, era în adevăr tipul aventurierului din sud, plămădit din nămolul care acoperă cheiurile Marsiliei, bătute de toţi acei nomazi care rătăcesc prin porturile maritime. Bun, da! Generos? Nu zău! Cum sunt femeile pierdute sau pungaşii. Şi aurul curgând valuri în acest mediu viciat şi luxos, stropind până şi zidurile, i se părea acum că poartă cu el toată zgura, tot mâlul format chiar de la izvorul impur şi mocirlos. Atunci, el, de Gery, nu mai putea avea altceva de fă cut decât să plece, să părăsească cât mai repede acest loc, unde risca să-şi compromită numele, singurul lucru moştenit de la părinţi. Fără îndoială. Dar celor doi frăţiori,

care sunt acolo, departe, cine să le plătească întreţinerea? Cine să susţină căminul modest, pus atât de miraculos pe picioare de leafa substanţială a fratelui celui mare, şeful familiei? Acest cuvânt, şeful familiei, îi provoca din nou o luptă sufletească în care se ciocneau interesul şi conştiinţa; interesul – brutal, puternic, atacând direct, cu lovituri precise, iar conştiinţa – dând înapoi, retrăgându-se cu mişcări abile, în timp ce Jansoulet, pricină, fără să ştie, a conflictului ce se petrecea în sufletul lui, călca cu paşi mari alături de tânărul râu însoţitor, trăgând cu voluptate din trabucul aprins.

Niciodată nu se bucurase atât de mult de viaţă; seara petrecută la Jenkins, constituind de fapt şi pentru el primii săi paşi în lume, îi lăsase impresia unui arc de triumf împresurat de o mulţime năvalnică venită să arunce flori în calea sa… Cât este de adevărat că lucrurile nu exisă decât prin prisma ochilor care le privesc… Ce succes! în momentul plecării, ducele îl invită să vadă galeria: asta însemna uşile palatului Mora deschise pentru el înainte de sfârşitul săptămânii. Felicie Ruys consimţi să-i facă bustul, astfel încât la viitoarea expoziţie fiul negustorului de cuie va avea bustul său sculptat în marmură de către aceeaşi mare artistă care-l modelase şi pe cel al ministrului de stat. Nu erau oare satisfăcute toate vanităţile sale copilăreşti?

Şi frământându-şi gândurile negre sau voioase, amândoi mergeau cot la cot, preocupaţi, absenţi, astfel încât ajunseră în Place Vendome – tăcută, cufundată într-o lumină albastră şi îngheţată – înainte de a fi schimbat o vorbă.

— Am ajuns… spuse Nababul. Mi-ar fi plăcut să mai mergem puţin… Ce părere ai?

Şi dând pieţei ocol de două sau trei ori, lăsă să-i scape, în valuri succesive, imensa bucurie care-l stăpânea:

— Ce plăcut! Ce aer bun!… Dumnezeule, n-aş da petrecerea din seara asta nici pe o sută de mii de franci!

Ce om de treabă acest Jenkins… îţi place genul de frumuseţe al Feliciei Ruys? Eu mă înnebunesc după ea… Dar ducele, ce mare senior! Atât de simplu şi de binevoitor… E frumos la Paris, nu-i aşa, dragul meu?

— Pentru mine e prea complicat… îmi inspiră teamă, răspunse Paul de Gery cu un glas înăbuşit.

— Ei da, înţeleg, reluă celălalt cu un adorabil ton de mulţumire de sine. Nu eşti încă obişnuit, dar te vă da repede pe

brazdă. Uite la mine cum m-am deprins numai într-o lună.

— Dumneavoaâtră aţi mai fost însă la Paris... Aţi şi locuit aici odinioară.

— Eu? Da' de unde!... De unde ai mai scos-o şi pe asta?...

— Nu? Credeam... răspunse tânărul. Şi pe dată o grămadă de gânduri îi veniră în minte: Ce i-aţi făcut acelui baron Hemerlingue? E o duşmănie de moarte între dumneavoastră.

Nababul râmase o clipă zăpăcit. Numele lui Hemerlingue, aruncat deodată în mijlocul mulţumirii sale sufleteşti, îi amintea singura întâmplare neplăcută a serii.

— Ăstuia, ca şi celorlalţi, spuse Nababul cu un glas intristat, nu i-am făcut niciodată decât bine. Am pornit împreună, săraci lipiţi ţâământului. Am crescut şi am prosperat cot la cot. Când a vrut să zboare de unul singur, l-am ajutat de câte ori a avut nevoie, l-am sprijinit cât am putut. Eu i-am procurat zece ani de-a rân- dul furniturile necesare flotei şi armatei; de aici i se trage aproape întreaga avere. Dar într-o bună zi ce-i veni nătărăului ăstuia din Berna? Să se îndrăgostească lulea de o cadână alungată din harem de mama beiului. Golanca era frumoasă, ambiţioasă. S-a aruncat în braţele lui Hemerlingue, şi bineînţeles, după această reuşita căsătorie, au trebuit s-o şteargă din Tunis... Gurile rele l-au făcut să creadă că eu îl îndemnasem pe bei să-i închidă porţile principatului. Nu-i adevărat. Dimpotrivă, am obţinut de la alteţa-sa ca Hemerlingue, fiul

— Un copil din prima căsătorie – să poată rămâne la Tunis pentru a lichida afacerile, în timp ce bătrânul se instala la Paris spre a-şi întemeia banca... De altfel, mi-am primit răsplata pentru bunăvoinţa arătată...

Ciad, după moartea bietului meu Âhmed, ' s-a urcat pe tron fratele său, familia Hemerlingue, reintrată în graţii, n-a încetat să mă ponegrească în ochii noului stă- pân. Beiul continua să se poarte frumos cu mine, dar trecerea de care mă bucuram îmi era zdruncinata. Ei bine, cu toate acestea, în ciuda renghiurilor pe care mi le-a jucat Hemerlingue, pe care mi le joacă încă, eram gata în această seară să-i întind mâna... Nu numai că ticălosul acela mi-o refuză pe a lui, dar îmi transmite tot felul de insulte prin intermediul nevestei sale, o fiară sălbatică şi rea, care nu-mi iartă că n-am vrut niciodată s-o primesc în casă la mine la Tunis... Ştii ce mi-a spus adineauri trecând pe lângă

mine? „Javră ticăloasă*... Fără nicio ruşine, cadâna! Dacă nu l-aş şti pe Hemerlingue, pe cât de gras, pe atât de fricos... Dar, la dracu, zică ce-or vrea! Puţin îmi pasă de ei! Ce pot să-mi facă? Să-mi surpe autoritatea pe lângă bei? Mi-e totuna. Nu mai am ce căuta în Tunis, şi îl voi părăsi cât mai curând... Nu există în lume decât o singură ţară, un singur oraş, Parisul, Parisul ospitalier şi amabil, lipsit de prefăcătorie, unde orice om dibaci îşi vede deschisă calea pentru a întreprinde fapte mari... Iar eu, domnule de G£ry, iată, eu sunt pus pe fapte mari... M-am săturat de negustorie... Vreme de douăzeci de ani am muncit pentru a agonisi bani; acum sunt dornic de glorie, de consideraţie, de renume. Vreau să fiu cineva în istoria ţării mele, şi nu-mi va fi greu. Cu averea mea uriaşă, cu perspicacitatea mea de a pătrunde sufletul oamenilor, cu priceperea mea în afaceri şi cu ceea ce încolţeşte aici, în capul acesta, pot să ajung oriunde, şi trebuie să-ţi mărturisesc că râvnesc totul... De aceea, crede-mă, dragă tinere, nu mă părăsi – s-ar fi zis că Nababul răspundea gândului tainic al tânărului său însoţitor – rămâi credincios pe bordul corăbiei mele. Catargele sunt încă solide; buncărul e plin de combustibil... Îţi jur că vom merge departe, şi încă repede, mii de draci!

Naivul meridional îşi împrăştia astfel proiectele în noapte, cu multe gesturi expresive, brăzdând în lung şi în lat piaţa, mare şi pustie, majestuos înconjurată de palate tăcute şi ferecate, ridica din când în când capul ipre statuia de bronz din vârful coloanei, de parcă l-ar fi luat drept martor pe acel mare parvenit a cărui prezenţă în mijlocul Parisului îngăduia orice ambiţie, făcea posibile toate visurile.[1]

Tinereţea are o inimă caldă, o nevoie de entuziasm pe care cea mai uşoară atingere o trezeşte. Pe măsură ce Nababul vorbea, de Gery simţea cum i se împrăştie toate bănuielile şi îi renaşte simpatia, acum amestecată cu un pic de milă... Nu, fără doar şi poate, omul acesta nu era un ticălos, ci o biată fiinţă amăgită, căreia averea i se urcase la cap ca un vin prea tare pentru un stomac obişnuit prea multă vreme numai cu apă. Singur în mijlocul Parisului, înconjurat de duşmani şi exploatatori, Jansoulet îi părea a fi un trecător încărcat cu aur, traversând tiptil şi neînarmat o pădure plină de tâlhari. Şi se gândea că i-ar sta bine protejatului să vegheze din umbră

1 la vîrful coloanei Vcndâme se afli statuia lui Napoleon I.

asupra protectorului. Se vedea transformat într-un Telemac clarvăzător, călăuzind pe acest Mentor orb, pentru a-i arăta hârtoapele, a-l apăra împotriva pungaşilor, a-l ajuta, în sfârşit, să se smulgă din acest furnicar de capcane nocturne, pe care le simţea strângând cu cruzime laţul în jurul Nababului şi a milioanelor sale.

FAMILIA JOYEUSE

În fiecare dimineaţă, la ora 8 precis, o casă noua şi aproape nelocuită dintr-un cartier periferic al Parisului se umplea de larma, de strigăte, de râsete voioase, răsunând limpede de-a lungul scării pustii.

— Tăticule, şi nu-mi uiţi muzicuţa!

— Tată, lâna mea de împletit...

— Tăticule, sa ne aduci chifle...

Iar glasul tatălui striga de jos:

— Yaia, adu-mi, te rog, servieta.

— Asta-i bună, şi-a uitat servieta!

Era de sus până jos o tevatură zglobie, un du-te-vino necontenit al tuturor acestor mutrişoare cu ochii cârpiţi încă de somn şi cu părul vâlvoi, pe care-l potriveau din mers; apoi, o jumătate de duzină de fete tinere, aplecate deasupra rampei, îşi luau rămas bun zgomotos de la un bătrânel scund, cu figura roşcovană, îmbrăcat cu griji şi bine periat, a cărui siluetă măruntă dispărea în cele din urmă în labirintul scării. Domnul Joyeuse se pornea spre birou... Atunci, tot acest cârd scăpat din colivie urca repede la al patrulea, trăgea uşa şi alerga la o fereastră deschisă pentru a-şi mai privi o dată tatăl. Bătrânul mărunţel întorcea capul, schimba bezele cu copiii, apoi ferestrele se închideau, casa nouă se liniştea, cu excepţia firmelor jucând în vânt, de parcă ar fi luat şi ele parte la această zburdalnică veselie. O clipă după aceea, fotograful de la al cincilea cobora pentru a-şi decora vitrina cu invariabila sa expoziţie de fotografii, unde puteai recunoaşte pe bătrânelul nostru, cu cravată albă, înconjurat de fiicele sale în diferite atitudini; se urca apoi şi el în casa, şi liniştea, care urma deodată larmei matinale, te făcea să crezi că tatăl şi domnişoarele lui se strecuraseră de vii în rama fotografiilor, unde rămâneau surâzători şi nemişcaţi până la căderea nopţii.

Din RUe Saint-Ferdinand şi până la „Hemerlingue îi f™l”, patronii săi, domnul Joyeuse făcea trei sferturi de ora. Mergea

cu capul drept şi ţeapăn, ca şi cum s-ar fi temut să nu strice frumosul nod al cravatei, făcut de fetele sale, şi să nu mişte din loc pălăria, pe care tot ele i-o aşezaseră pe cap; iar când fata cea • nare, întotdeauna grijulie şi prudentă, îi ridica, la plecare, gulerul redingotei, pentru a-l feri de curentul rece de U colţurile de stradă, domnul Joyeuse, chiar dacă era o căldură înăbuşitoare, nu-l lăsa în jos până la birou, asemenea îndrăgostitului care, desprinzându-se din braţele iubitei, nu mai îndrăzneşte să facă niciun gest, de teamă sa nu împrăştie parfumul îmbătător.

yăduv de mai mulţi ani, acest om de treabă nu mai trăia decât pentru copiii săi, nu se gândea decât la ei, păşea în lume înconjurat de micile capete blânde, care zburdau în jurul lui ca într-un tablou reprezentând adormirea Maicii Dbmnului. Toate dorinţele, toate proiectele sale se învârteau în jurul „domnişoarelor", reveneau neîncetat, adeseori după mari ocoluri, căci domnul Joyeuse – desigur din cauza gâtului său foarte scurt şi a staturii mărunte, în care sângele său fierbinte se punea iute în 'mişcare – era un om cu o imaginaţie uimitor de bogată. Ideile evoluau la dânsul cu rapiditatea ^ cu care zboară paiele în jurul unui vânturător. La birou, cifrele, cu caracterul lor de preciziune, reuşeau însă să-i mai strunească imaginaţia, dar, o dată afară, mintea i se răzbuna parcă pe această meserie neînduplecată. Obişnuinţa mersului pe jos, cunoaşterea drumului ţn cele mai mici amănunte îi lăsau tihna necesară desfăşurării în voie a fanteziei. Născocea atunci fel de fel de aventuri extraordinare, cu care s-ar fi putut Umple douăzeci de romane-foileton.

Dacă, de pildă, domnul Joyeuse, străbătând Boule- vard Saint_Honore, pe trotuarul din dreapta – pe acesta mergea întotdeauna – zărea vreun cărucior de spălătorească, mânat repede de o femeie de la ţară, al cărei copil, cocoţat pe o stivă de rufe, se apleca puţin, domnul Joyeuse striga speriat: „Copilul, luaţi seama la copil!"

Glasul i se pierdea în zgomotul roţilor, iar îndemnul – în misterele văzduhului. Căruciorul trecea. Bătrânul îl urmărea o clipă cu privirea, apoi îşi continua drumul. Dar drama care îi mijise în minte se desfăşura mai departe, cu mii de peripeţii... Copilul căzuse... Roţile erau gata să-i treacă peste trup... Domnul Joyeuse se repezea, îl salva pe micuţ de la moarte; dar

oiştea îl lovea pe el însuşi în piept, şi bătrânul cădea, scăldat în sânge. Se vedea atunci transportat la farmacie, în mijlocul mulţimii adunate în grabă. Era întins pe o targă, dus acasă, apoi auzea deodată ţipătul sfâşietor al fiicelor sale mult iubite, zărindu-l în starea aceasta. Şi auzea atât de desluşit, atât de puternic strigătul deznădăjduit care îi răscolea inima: „Tăticule, dragă tăticuleâncât îl rostea el însuşi în plină stradă, spre uimirea trecătorilor, cu o voce răguşită, care îl trezea din visul său urât.

Mai doriţi un exemplu ilustrând această imaginaţie prodigioasă?... Plouă, e frig, vremea e foarte urâtă. Domnul Joyeuse a luat omnibuzul pentru a merge la slujbă. Stând în faţa unui soi de uriaş cu cap vulgar şi muşchi formidabili, domnul Joyeuse, scund, plăpând, cu servieta pe genunchi, îşi trage picioarele sub el pentru a face loc pântecelui care susţine bustul monumental al vecinului său. Privind pe ferestrele stropite de ploaie ale vehiculului, domnul Joyeuse începe sa viseze. Şi deodată, uriaşul din faţa lui, care are totuşi o mutră blândă, este foarte surprins văzând că bătrânelul păleşte, scrâşnind din dinţi, şi îl priveşte cu ochi sălbatici, de asasin. Da, de asasin, căci în acest moment domnul Joyeuse are un vis groaznic... Se făcea că una din fiicele sale stă în faţa lui, lângă bruta uriaşă, iar mizerabilul o cuprinde de talie pe sub manta. „Retra- ge-ţi mâna, domnule! u a rostit deja de două ori domnul Joyeuse... Celălalt a răspuns printr-un rânjet... Acum vrea să o îmbrăţişeze pe Elise... Ah, ticălosul 1...

Prea slab pentru a-şi ocroti fiica, domnul Joyeuse, spumegând ele mânie, îşi caută briceagul în buzunar, îl înfige în pieptul neruşinatului şi, cu capul sus, porneşte – încredinţat de dreptul lui legitim de tata batjocorit – să se predea la primul comisariat de poliţie.

„Artx ucis un om într-un omnibuz!...“

La auzul propriei sale voci rostind răspicat aceste cuvinte sinistre, dar nu la comisariatul de poliţie, nenorocitul se trezeşte, îşi dă seama, li vederea figurilor înspăimântate ale călătorilor, că a vorbit tare şi, profitând de faptul că tocmai atunci conductorul striga: „Saint-Pnilippe... Panteon... Băniile”, coboară repede, ruşinat, în mijlocul stupefacţiei generale.

Această imaginaţie fără astâmpăr îi dădea domnului Joyeuse o expresie ciudată, încordată, răvăşită, care contrasta cu

aspectul său corect, de funcţionar modest. Trăia într-o singură zi atâtea aventuri înflăcărate!... Speţa visătorilor cu ochii deschişi, cărora o existenţă limitata le comprimă forţele latente, ’aptitudinile spre eroism, este mai numeroasă decât se crede. Visul este supapa prin care toate aceste imagini docotinde se evaporă, ca nişte aburi de văpaie, fâlfâie o clipă şi dispar cum au venit. Unii ies din asemenea fantasme bine dispuşi, alţii, când coboară iar cu picioarele pe pământ, sunt abătuţi şi descumpăniţi. Domnul Joyeuse era dintre aceştia din urmă, ridicându-se mereu la înălţimi de unde nu puteai coborî decât frânt de rapiditatea căderii.

Într-o dimineaţă în care visătorul nostru plecase de acasă la ora şi în condiţiile cunoscute, iată-l, după ce întoarce colţul la Rue Saint-Ferdinand, înfiripând unul din micile sale romane intime. Apropierea noului an, sau poate ridicarea unei barăci de seânduri pe şantierul vecin, Ji evocară Anul nou... daruri. Şi pe dată, cuvântul „gratificaţie” îi răsări în minte ca un punct de plecare al unei povestiri nemaipomenite. În luna decembrie toţi funcţionarii lui Hemerlingue primeau leafa dublă. Cine nu ştie la câte proiecte luminoase şi ambiţioase nu dau naştere, în gospodăriile mărunte, aceste pomeni: daruri de împărţit, o mobilă veche de înlocuit, o sumă pusă la păstrare pentru orice eventualitate. Fapt este ci domnul Joyeuse era departe de a fi bogat. Soţia sa, născută „de Saint-Amand“, frământată de gânduri de mărire şi de mondenităţi, aranjase interiorul lor de funcţionăraş ca şi cum urmau să trăiască pe picior mare. Murise de trei ani, şi deşi Bunicuţa conducea gospodăria cu atâta chibzuială, familia Joyeuse nu putuse face încă nicio economie, în aşa măsură îi apăsau cheltuielile nesăbuite ale trecutului. Dar deodată îi veni în minte bietului om că din cauza volumului sporit de muncă depusă pentru împrumutul tunisian anul acesta gratificaţia avea să fie mai mare. Împrumutul constituia o afacere strălucită pentru patroni, chiar prea strălucită, căci domnul Joyeuse îşi permisese să spună prin birouri că de data asta „Hemerlingue şi fiul“ scoseseră două piei de pe arapi.

„Fără doar şi poate, gratificaţia va fi îndoită”, se gândea visătorul în timp ce mergea; se şi vedea peste o lună ureând, împreună cu colegii săi, scăriţa care ducea la biroul lui Hemerlingue, pentru a-l felicita de Anul nou. Acesta le anunţa vestea cea bună, apoi îl oprea pe domnul Joyeuse pentru a vorbi

cu el între patru^ochi. Şi iată-l pe acest patron, de obicei atât de rece, închis în carapacea sa de grăsime gălbuie ca într-un balot de mătase brută, devenind bun, prietenos, comunicativ. Voia să ştie câte fete are Joyeuse.

„Trei, adică nu, patru, domnule baron... Mă încurc întotdeauna. Cea mare este atât de matură 1“

Voia să ştie şi ce vârstă au?

„Aline are douăzeci de ani, domnule baron. E cea mai mare. Apoi o avem pe Elise care îşi pregăteşte examenul de absolvire a liceului... pe Henriette de paisprezece ani şi pe Zaza sau Yaia, care n-are decât doisprezece.”

Numele de Yaia îl distra grozav pe domnul baron, care mai dorea să ştie din ce trăia această familie demnă de interes.

„Din leafa mea, domnule baron... din nimic altceva. Pusesem ceva bani deoparte, dar boala răposatei mele

ı soţii, studiile fetelor..."

„Ceea ce câştigi nu-ţi ajunge, dragă Joyeuse... îţi urc salariul la o mie de franci pe lună.“

„Vai, domnule baron, e prea mult...”

Dar cu toate că rostise aceste ultime cuvinte cu voce tare în spatele unui sergent de stradă, care aruncă o privire bănuitoare către acest trecător agitat, sărmanul visător tot nu se trezise. Se mai vedea în- torcându-se acasă, anunţând vestea fiicelor sale, ducându-le seara la teatru, pentru a sărbători o zi aşa de fericită. Doamne cât erau de frumoase, în loja lor, domnişoarele Joyeuse, un adevărat buchet de fete rumene! Şi apoi, a doua zi, iată-le pe cele două mai mari cerute în căsătorie... Nu se putea şti de către cine, căci domnul Joyeuse se trezi brusc în clipa aceea sub bolta casei Hemerlingue, în faţa uşii cu resort, deasupra căreia scria cu litere de aur: *Bancă.*

„Nu mă voi schimba niciodată”, îşi zise domnul Joyeuse, zâmbind şi trecându-şi mâna peste fruntea picurândă de broboane.

înveselit de himerele sale, de focul duduind în birourile cu parchet şi cu grilaj, cam întunecoase în lumina palidă a parterului, astfel încât puteai număra galbenii fără a fi orbit, domnul Joyeuse îşi salută voios colegii, îmbrăcă halatul de lucru şi-şi puse pe cap tichia de catifea neagră. Deodată cineva fluieri de sus; şi casierul, lipindu-şi urechea de pâlnie, auzi vocea vulgară şi gelatinoasă a lui Hemerlingue, singurul, adevăratul

Hemerlingue – celălalt, fiul, era mereu absent – care îl chema pe domnul Joyeuse. Cum! Se prelungea oare visul?... Adânc mişcat, domnul Joyeuse apucă pe scărişoara interioară pe Care o urcase voiniceşte adineauri şi se găsi în biroul bancherului, o încăpere strimtă, cu un tavan foarte înalt, garnisită doar cu perdele verzi şi nişte fotolii enorme de piele, pe măsura volumului înspăimântător al şefului instituţiei. Aşezat în faţa biroului de care nu îl despărţea decât pântecele său enorm, Hemerlingue i se înfăţişa domnului Joyeuse obez, gâfâind şi atât de galben, încât faţa-i rotundă, cu nas coroiat, capul său de bufniţă, mare şi bolnăvicios, dădea impresia unei pete de lumină în penumbra acestui cabinet solemn şi itunecos. Un adevărat negustor arab, mucegăit în mezeala micii sale curţi. În momentul când contabilul eschise uşa, ochii îi sclipiri o clipă sub pleoapele ri- icate cu greutite. Hemerlingue îi făcu semn conta- ilului să se apropie şi, rece, fără grabă, întrerupân- u-şi adesea frazele gâfâitoare, în loc de: „Câte fete
i, domnule Joyeuse?“ îi zise:

— Joyeuse, ţi-ai permis să critici prin birouri ulti- nele noastre operaţii de pe piaţa Tunisului. Inutil să ăgăduieşti. Mi s-au relatat spusele dumitale cuvânt cu: uvânt. Şi cum eu nu le pot admite în gura vreunuia lintre funcţionarii mei, te înştiinţez că la sfârşitul unii vei înceta să mai faci parte din această instituţie.

Sângele năvăli în obrazul contabilului, care se retrase, reveni din nou, aducând de fiecare dată cu el un ţiuit nedesluşit în urechi şi un vălmăşag de gânduri şi de imagini în minte.

Fiicele lui!

Ce aveau să devină?

E atât de greu să găseşti o slujbă în această perioada a anului.

în faţa ochilor îi apăru mizeria, dar şi viziunea unui nenorocit căzând la genunchii lui Hemerlingue, implorându-l, ameninţându-l, într-un acces de furie deznădăjduită. Tulburarea îi străbătu fiinţa ca o adiere care încreţeşte suprafaţa unui lac, brăzdând-o cu unduiri mişcătoare; dar domnul Joyeuse rămase mut, nemişcat, în picioare, şi la semnul patronului că putea să se retragă, coborî clătinându-se, pentru a-şi relua lucrul la casă.

Seara, înapoindu-se în Rue Saint-Ferdinand, bătrânul nu spuse nimic fiicelor sale. Nu îndrăznea. Gândul că ar fi putut să întunece veselia radioasă care umplea casa şi să stoarcă lacrimi

din ochii aceia luminoşi îi părea insuportabil. Mai era, pe deasupra, sfios şi slab; făcea parte dintre aceia care spun întotdeauna: „Să aşteptăm ziua de mâine“. Contabilul aşteptă, deci, mai înainte de a vorbi, sfârşitul lunii noiembrie, amăgindu-se cu speranţa ca Hemerlingue îşi va schimba hotărârea, de parcă nu-i cunoştea voinţa de moluscă fleşcăită, dar prinsă ca o ventuză de lingoul sau de aur. Apoi, dupl ce drepturile i-au fost lichidate şi un alt contabil i-a luat locul în faţa ghişeului unde stătuse în picioare atât de mult timp, domnul Joyeuse spera că va găsi repede altă slujbă, putând astfel îndrepta răul înainte de a fi silit să-l mărturisească.

În fiecare dimineaţă se făcea că pleacă la slujba, se îmbrăca şi se lăsa condus ca de obicei, luând cu sine încăpătoarea-i servietă de piele, pregătită pentru târ- guielile de seară. Uita înadins câteva cumpărături, din cauza apropiatului sfârşit de lună atât de problematic. În schimb nu mai ducea acum lipsă de timp. Avea toată ziua în faţa lui, o zi nesfârşită, pe care o petrecea alergând prin Paris în căutarea unei slujbe.

ı se dădeau adrese, recomandaţii excelente. Dar în acest cumplit decembrie itât de friguros şi cu zile scurte, secătuiţi de cheltuieli şi împovăraţi de griji, funcţionarii, ca şi patronii, aşteaptă. Fiecare îşi dă silinţă să termine anul în linişte, amânând pentru ianuarie, după saltul timpului spre o etapă nouă, toate schimbările, ameliorările, încercările de îmbunătăţire a existenţei.

Peste tot unde se prezenta, domnul Joyeuse vedea cum feţele interlocutorilor se întunecau brusc de îndată ce arăta scopul demersului său: „Ia te uită! Nu mai sunteţi la «Hemerlingue şi fiul»? Cum se face?“ Contabilul căuta să lămurească lucrurile cât putea mai bine, invocând un capriciu al patronului, crudul Hemerlingue, bine cunoscut în Paris; peste tot simţea însă răceală şi neîncredere, exprimate prin acelaşi răspuns invariabil: „Reveniţi după sărbători*[2]. Şi timid din fire cum era, ajunsese să nu mai intre nicăieri, trecând de douăzeci de ori prin fiţa aceleiaşi uşi. Şi n-ar fi trecut niciodată pragul daci nu s-ar fi gândit la fetele sale. Numai gândul acesta îl împingea de umeri, îi dădea brânci, îl purta în aceeaşi zi de la un capăt al Parisului la celălalt, ca să caute nişte adrese foarte aproximative primite de la prieteni; astfel a ajuns până la Aubervilliers *, la o fabrică

2 Suburbie a Parisului*

mare de negru de fum, unde l-au purtat pe drumuri trei zile de-i rândul, fără niciun rezultat. Uf, alergăturile prin ploaie şi promoroacă, uşi închise, patronul care este plecat sau ocupat, promisiuni făcute şi apoi nerespectate, speranţe neîmplinite, enervarea provocată de lungile aşteptări, umilinţele hărăzite celor care caută de lucru ca şi cum ar fi o ruşine să nu găseşti, domnul Joyeuse a cunoscut din plin toate aceste suferinţe, cât şi oboseala şi descurajarea pe care le resimţea în faţa persistenţei ghinionului. Şi vă puteţi închipui *ci* asprul calvar al „omului care caută de lucru“ a fost înzecit de mirajul imaginaţiei sale, de acele himere înălţându-se din caldarâmul Parisului, pe care domnul Joyeuse îl străbătea în lung şi în lat.

Timp de o lună, contabilul n-a fost altceva decât o marionetă demnă de plâns, vorbind de unul singur, gesticulând pe stradă; când, din nebăgare de seamă, se ciocnea de vreun trecător, acesta îl auzea exclamând ca un somnambul: „Ce-ţi spuneam eu?“ sau: 5) Vă rog să n-aveţi nicio îndoială, domnule". Şi trecătorul trecea mai departe; ar fi râs poate, dar era cuprins de milă în faţa delirului acestor nenorociţi stăpâniţi de o idee fixă, orbi, mânaţi da himere, traşi înainte de o zgardă invizibilă. Mai zguduitor era faptul ca, la capătul acestor zile de inactivitate istovitoare, domnul Joyeuse, reîntors acasă, trebuia să joace comedii omului venit de la slujbă şi să povestească întârnplă-rile zilei, ce mai auzise, bârfelile de la birou, pe Care obişnuia întotdeauna să le împărtăşească fiicelor sale* În familiile modeste există întotdeauna câte un nume care revine în discuţie mai adesea decât altele, fiind invocat în zilele de restrişte, ca şi în cele de bucurie şi nădejde; îl auzi până şi în jocurile copiilor, pătrunşi de importanţa acestui nume, care are în casă rolul unui locţiitor de Dumnezeu, sau mai degrabă cel al unui zeu casnic, apropiat, dar supranatural. Este numele patronului, al directorului uzinei, al proprietarului, al ministrului, în sfârşit, al omului care deţine cheia fericirii şi existenţei căminului. La familia Joyeuse, acesta era Hemerlingue, mereu H£mer- lingue, rostit de zece, de douăzeci de ori pe zi în discuţiile fetelor, care îl amestecau în toate planurile, în cele mai mici amănunte ale aspiraţiilor lor feminine. „Dacă Hemerlingue ar vrea... Totul depinde de Hemerlingue... K Nimic mai fermecător decât familiaritatea cu care aceste fetiţe vorbeau de marele bogătaş, pe care nu-l văzuseră niciodată. Se interesau

de eL.. Vorbise tatăl lor cu dânsul?... Era bine dispus?...

Şi când te gândeşti că noi toţi, oricât de umili suntem, oricât de mult ne încovoaie soarta, avem întotdeauna mai jos decât noi alte fiinţe mai umile, mai încovoiate, pentru care apărem mai mari, pentru care suntem un fel de zei, şi în această calitate, indiferenţi, dispreţuitori sau cruzi.

îşi poate oricine închipui calvarul domnului Joyeuse, silit să născocească întâmplări, anecdote asupra ticălosului care-l dăduse cu atâta cruzime afară după zece ani de muncă cinstită. Cu toate acestea, contabilul îşi juca mica sa comedie în aşa fel încât îi amăgea pe toţi. Un singur lucru fusese remarcat, anume că seara, după ce venea acasă, tăticul avea o grozavă poftă de mâncare la masă. Cred şi eu! De când fusese concediat, sărmanul nu mai mânca nimic la prânz.

Zilele treceau. Domnul Joyeuse nu găsea de lucru. Ba da, un loc de contabil la Banca Teritorială, pe care însă îl refuză, cunoscând prea bine ce înseamnă în general operaţiile de bancă şi toate tertipurile boemei ^financiare, dar mai cu seamă cele ale Băncii Teritoriale. Nu voia să se lase târât în această speluncă.

Totuşi, îi spunea Passajon... căci Passajon era cel care, întâlnindu-l şi văzându-l fără slujbă, îi propusese să intre la Paganetti... „Totuşi, de vreme ce vă repet că e o treabă serioasă! Avem bani doldora. Se plăteşte, m-au plătit, uitaţi-vă la mine ce dichisit sunt!“

în adevăr, bătrânul aprod avea o uniformă nouă, iar de sub tunica cu nasturi argintii pântecele îi înainta majestuos. Oricum, domnul Joyeuse nu se lăsase ispitit nici după ce Passajon, rotindu-şi ochii albaştri, bulbucaţi, îi strecurase la ureche, pe un ton emfatic, cuvintele pline de făgăduială: „Nababul a intrat şi el în combinaţie”.

Chiar şi după această revelaţie, domnul Joyeuse avusese curajul să spună nu. Nu era mai bine să mori de foame decât să intri într-o instituţie suspectă, ale cărei registre el însuşi va fi chemat poate vreodată să le verifice în faţa tribunalelor?

A continuat deci să alerge; dar, descurajându-se, încetă să mai caute. Domnul Joyeuse, trebuind să rătăcească tot timpul pe străzi, zăbovea în faţa galantarelor de pe chei, stătea ore întregi rezemat de parapete, privea cum curge apa şi cum se descărcau vapoarele. Devenea acel hoinar pe care-l întâlneşti

întotdeauna când se adună lumea pe stradă, adăpostindu-se de ploaie pe sub streşini, apropiindu-se pentru a se încălzi de focurile în aer liber, unde rumegă gudronul asfaltului, trântindu-se pe o bancă de pe bulevard când nu-l mai ţin picioarele. A nu face nimic, ce bun mijloc de prelungire a vieţii! în anumite zile, însă, când era prea obosit sau cerul prea hain, domnul Joyeuse aştepta la capătul străzii până ce domnişoarele lui închideau fereastra, şi revenind tiptil acasă, lipindu-se de pereţi, urca repede scara, trecea de uşa apartamentului său ţinându-şi răsuflarea, pentru a se adăposti la fotograful Andr£ Ma- ranne; acesta era la curent cu necazul său şi îl primea cu bunăvoinţă, aşa cum fac între ei oamenii necăjiţi. Clienţii sunt rari la periferie. Fotograful şedea ore întregi în atelierul său, vorbind în şoaptă sau citind împreună cu prietenul său, ascultând ploaia picurând pe geamuri sau vântul, care sufla ca pe ţărmul mării, zguduind uşile vechi şi pervazurile rămase încă în picioare pe şantierul de demolare din vecinătate. De dedesubt veneau zgomotele cunoscute şi încântătoare, cântece izvorâte din mulţumirea lucrului terminat, râsete nedesluşite, lecţia de pian dată de Bunicuţa, tictacul metronomului, o întreagă tevatură fermecătoare care îl ungea la inimă pe domnul Joyeuse. Trăia alături de odraslele lui dragi, care nu ştiau că îl aveau atât de aproape de ele.

O dată, în timp ce Maranne era plecat, domnul Joyeuse, păzind cu credinţă atelierul şi aparatul cel nou, auzi două mici lovituri succesive, foarte distincte, apoi un ciuruit discret, ca un tropot de şoareci. Intimitatea fotografului cu vecinii săi îngăduia desigur acest fel de a comunica, propriu puşcăriaşilor. Dar ce însemna oare? Cum trebuia să răspundă la ceea ce părea un apel? Domnul Joyeuse imită, la întâmplare, cele două lovituri, durui tul uşor, şi conversaţia se opri aici. La întoarcerea lui Andr£ Maranne, acesta îi dezlegă misterul. Era foarte simplu: uneori, în timpul zilei, fetele, care nu-şi vedeau vecinul decât seara, doreau să ştie ce mai face, dacă avea clientelă. Semnalul interceptat însemna: „Afacerile merg bine azi?“ Iar domnul Joyeuse dăduse, fără să ştie, instinctiv răspunsul: „Nu prea rău pentru acest sezon”. Deşi tână- rul Maranne se înroşise la faţă când făcuse această afirmaţie, domnul Joyeuse l-a crezut pe cuvânt. Numai că gândul comunicării frecvente între cele două apartamente îl speria din cauza caracterului ei tainic, şi de

atunci luă hotărârea să renunţe la ceea ce numea „zilele sale artistice*. De altfel, se apropia clipa în care nu va mai putea să-şi ascundă nenorocirea, deoarece venea sfârşitul lunii, la care se adăuga şi sfârşitul anului.

Parisul începuse să îmbrace veşmintele de sărbătoare ale ultimelor săptămâni din decembrie. În materie de serbări naţionale sau populare, numai asta a mai rămas. Nebuniile carnavalului au murit o dată cu Ga- vami; sărbătorile religioase, ale căror clopote de-abia se disting în zgomotul străzii, se ascund în spatele uşilor grele ale bisericilor. Ziua de 15 august n-a fost niciodată decât o zi de permisie pentru ostaşi, dar Parisul a păstrat un deosebit respect Anului nou.

De la începutul lui decembrie întreg oraşul este cuprins de o atmosferă copilărească. Se zăresc trecând cărucioare pline de tobe aurite, de cai de lemn, de grămezi de jucării. În cartierele muncitoreşti, în imobilele cu cinci etaje – de sus şi până jos, în casele vechi din cartierul Marais, unde magazinele au tavane înalte şi uşi duble, majestuoase, se lucrează zi şi noapte ţesături fine, flori şi fluturaşi de metal, se lipesc etichete pe cutii satinate şi apoi se triază, se marchează, se ambalează: sunt mii de atmănunte ale jucărioarelor —

industrie dezvoltată, căreia Parisul îi imprimă amprenta eleganţei sale. Totul miroase a lemn nou, a vopsea proaspăta şi a lac strălucitor; iar în praful din mansarde, pe scările neîngrijite, unde mulţimea îşi lasă tot noroiul de pe picioare, zac împrăştiate aşchii de lemn, fâşii de satin şi catifea, bucăţi de fluturi metalici, toate rămăşiţele luxului menit să ia ochii co-

Î

iiilor. După aceea urmează împodobirea vitrinelor, n spatele geamurilor curate strălucesc cărţi poleite pentru daruri, stofele de culori diferite şi îmbietoare îşi desfăşoară valurile încreţite, în timp ce tinerele vânzătcare, cu părul ridicat, cu o fundă la guler, fac reclami diverselor articole sau umplu săculeţe de moar cu bomboane care cad înăuntru ca o ploaie de perle.

Dar alături de acest comerţ burghez, care se află la el acasă, la căldură, apărat de geamurile vitrinelor îmbelşugate, se instalează industria improvizată a barăcilor de scânduri, aşezate în bătaia vântului, şi care, aliniate de o parte şi de alta a bulevardului, îi dau acestuia înfăţişarea unei alei de bâlci. Aici se află adevărata frumuseţe şi poezie a darurilor. Luxoase în

cartierul Madeleine, mai simple spre Boulevard Saint- Denis, populare cu cât te apropii de Place de la Bas- tille, aceste mici barăci se modifică în funcţie de public, îşi calculează şansele după punga mai mult sau mai puţin umflată a trecătorilor. Printre ele sunt aşezate mese volante, încărcate cu obiecte mărunte, minunăţii ale micii industrii pariziene, făcute din nimic, fragile şi gingaşe; uşoare ca un fulg, faima le împrăş-. Tie ca vântul. În sfârşit, de-a lungul trotuarelor, pierdute prin şirul de trăsuri care aproape le ating în treacăt, vânzătoarele de portocale completează acest comerţ ambulant, îngrămădindu-şi fructele de culoarea soarelui sub lampioanele de hârtie roşie şi strigând în ceaţă: „*Valencia**; e tumultul şi graba trepidantă cu care Parisul îşi încheie anul.

În mod obişnuit, domnul Joyeuse se amesteca în aceasta mulţime agitată, cu banii zornăind în buzunare şi cu pachete în braţe. Alerga, însoţit de Bunicuţa, în căutarea darurilor pentru fete, se oprea în faţa micilor negustori, care, neobişnuiţi cu comerţul, se emoţio- f – Ntbibul 97

neză în faţa fiecărui clicnt, căci şi-au făcut planuri de a obţine în această scurtă perioadă beneficii extraordinare. Urmau discuţii, păreri contradictorii, fiindcă acestei minţi încâlcite, care trăia întotdeauna dincolo de clipa prezentă şi de preocuparea momentului, îi venea greu să aleagă, să se hotărască.

Anul acesta, vai, nimic asemănător! Domnul Joyeuse rătăcea melancolic prin oraşul vesel, mai întristat şi mai conştient de inutilitatea lui în mijlocul activităţii din jur, ghiontit, înghesuit, ca toţi cei care încurcă circulaţia populaţiei active; o teamă i sî strecurase în inimă, căci Bunicuţa îi făcea de mai multe zile, la masă, aluzii transparente şi semnificative în legătură cu darurile de Anul nou. De aceea batrânul se ferea să rămână singur cu ea şi îi interzisese să vină să-l caute la ieşirea de la slujbă. Dar în ciuda eforturilor sale, îşi dădea seama că se apropia clipa când va fi imposibil să mai păstreze taina ce-l apăsa. Să fi fost aşa de înspăimântătoare Bunicuţa aceasta, încât domnul Joyeuse să se teamă atât de mult de ea?... Doamne, nu. Un pic severă, asta era totul, şi cu un zâmbet binevoitor, care ierta pe loc orice vinovat. Dar domnul Joyeuse era un sfios, un timid din naştere; douăzeci de ani de căsătorie cu o femeie şi jumătate, „o femeie de rang”, îl supuseseră pentru totdeauna; era ca ocnaşii, care, după ce sunt scoşi din lanţuri, trebuie să mai treacă printr-o

perioadă de supraveghere. Pentru el aceasta trebuia să dureze până la sfârşitul vieţii.

într-o seară familia Joyeuse era adunată în salonaş, ultima rămăşiţă a strălucirii trecute, unde se mai aflau două fotolii capitonate, mai multe perdele croşetate, un pian. Două lămpi de gaz cu abajururi verzi, precum şi un birou încărcat de bibelouri.

Adevărata familie se întâlneşte, numai la cei săraci.

Din motive de economie, nu se aprindeau în toată casa decât un singur foc şi o singură lampă, în jurul căreia se concentrau toate îndeletnicirile, toate distracţiile; vechea lampă de familie avea un abajur pictat cu scene de seară, presărate cu puncte sclipitoare, care uimea şi înveselea pe fetiţe încă din frageda lor copilărie. Uşor desprinse din umbra încăperii, patru capete tinere se aplecau, blonde sau brune, zâmbitoare sau preocupate, sub această rază intimă şi caldă, care, luminându-le în dreptul ochilor, părea a le întreţine flacăra din privire şi tinereţea senină de sub fruntea netedă. Lampa cea veche dădea impresia că le adăposteşte pe fetiţe ca o adevărată cloşcă, ocrotindu-le de frigul întunecat şi vântos de afară, de stafii, de primejdii, de nenorocire şi de groază, de tot ceea ce poate aduce cu ea o noapte sinistră de iarnă parizianã.

Astfel adunată într-o mică încăpere, sus, în imobilul pustiu, învăluită de căldura şi de securitatea interiorului ei îngrijit şi prevăzut cu de toate, familia Joyeuse se aseamănă cu un cuib cocoţat în vârful unui arbore. Unii cos, alţii citesc, se face puţină conversaţie. O tresărire a flăcării, o trosnitură a focului, iată tot ce se aude, şi din când în când, câte o exclamaţie a domnului Joyeuse, puţin absent din cercul său, pierdut în umbră, unde îşi ţine la adăpost fruntea, ca şi toate născocirile imaginaţiei sale. Acum îşi închipuie că, în nenorocirea care s-a abătut asupra lui, nevoit fiind să mărturisească totul, azi-mâine, copiilor, îi soseşte un ajutor neaşteptat. Hemerlingue, cuprins de remuşcări, îi trimite şi lui, ca tuturor celor care au lucrat la împrumutul tunisian, gratificaţie pe luna decembrie. I-o aduce un lacheu arătos: „Din partea domnului baron“. Visătorul rosteşte tare aceste cuvinte. Chipurile drăgălaşe se întorc spre dânsul; râd, se mişcă, şi nefericitul se trezeşte, tresărind brusc…

Ah, ce mult regretă acum tărăgăneala în a mărturisi totul, acea linişte mincinoasă menţinută în jurul lor şi pe care va trebui să o împrăştie dintr-o dată! Dar ce i-a trebuit sa critice

acel împrumut din Tunis?! Acum se învinuieşte chiar de a nu fi primit postul de la Banca Teritorială. Avea oare dreptul să refuze?... Ah, sărman cap de familie, incapabil să ocrotească fericirea alor săi... în faţa frumoasei lămpi cu abajur, al cărei aspect odihnitor formează un contrast atât de puternic cu agitaţia sa sufletească, domnul Joyeuse este cuprins de o mustrare de cuget aşa de violentă, încât taina îi vine pe buze, este gata să-i scape într-un hohot de plâns, când sunetul clopoţelului – care nu mai era o închipuire – îi face pe toţi să tresară şi îl împiedică să deschidă gura.

Cine oare putea să vină la ora aceasta? Trăiau izolaţi de la moartea mamei, nu frecventau pe nimeni. Cât despre Andre Maranne, când se abatea o clipă pe la ei, obişnuia să bată uşor, ca cei pentru care uşa este întotdeauna deschisă. Linişte adâncă în salon, discuţie lungă în vestibul. În sfârşit, bătrâna servitoare

— Era în casă tot de atâta vreme cât şi lampa – introduse în salon un tânăr necunoscut, care se opri în prag, surprins de tabloul înduioşător al celor patru fetiţe strânse în jurul mesei. Puţin intimidat, cu gesturi stângace, explică totuşi foarte clar motivele vizitei sale. Domnul Joyeuse îi fusese recomandat de către o veche cunoştinţă, bătrânul Passajon, pentru a lua lecţii de contabilitate. Un prieten de-al său era băgat într-o afacere considerabilă, o comandită serioasă. Dânsul ar fi dorit să-i fie de folos, supraveghind întrebuinţarea capitalurilor, legalitatea operaţiilor; dar fiind de meserie avocat, nu prea era la curent cu tehnica financiară, cu limbajul bancherilor. Domnul Joyeuse n-ar putea oare, timp de câteva luni, de trei sau patru ori pe săptămână...

— Cum să nu, domnule, culm să nu... se bâlbâi contabilul, zăpăcit de acest noroc neaşteptat. Mă oblig ca în câteva luni să puteţi face aceste operaţii de verificare... Unde vom lua lecţiile noastre?

— La dumneavoastră, dacă se poate, zise tânărul, căci ţin să nu se ştie că învăţ... Aş fi însă mâhnit dacă de câte ori voi veni, voi pune toată lumea pe fugă, ca în această seară.

în adevăr, de la primele cuvinte ale vizitatorului, cele patru capete cârlionţate dispăruseră, strângându-şi fustele mototolite şi şuşotind, aşa încât salonul părea pustiu acum, când în cercul mare de lumină albicioasă nu se mai afla nimeni.

Foarte bănuitor, ca întotdeauna când era vorba de fiicele sale,

domnul Joyeuse răspunse că domnişoarele se duceau devreme la culcare în fiecire seară, şi spuse aceasta cu un glas tăios, care însemni foarte limpede:

„Tinere, te rog, sa discutăm despre lecţiile noastre”.

Cei doi bărbaţi fixară zilele şi orele; lecţiile aveau să aibă loc seara.

În privinţa condiţiilor, domnul era liber sa le fixeze. Domnul roşu o cifră.

Contabilul deveni stacojiu: exact atâta câştiga la Hemerlingue.

— Ei, nu, e prea mult!

Dar celălalt nu-l mai asculta, se căuta în buzunare, părea că-şi răsuceşte limba, ca şi cum ar fi avut să spună ceva nemaipomenit de greu, şi deodată rosti cu hotărâre:

— Iată banii pentru prima lună…

— Dar, domnule…

Tânărul insistă. Domnul Joyeuse nu-l cunoştea, era normal să-i plătească înainte… Passajon îl prevenise, fără îndoială… Domnul Joyeuse înţelese şi spuse cu jumătate de glas:

— Mulţumesc, ah! mulţumesc…

Era atât de emoţionat, încât nu găsea alte cuvinte. Existenţa, existenţa le era asigurată pentru câteva luni, timpul necesar pentru a se zbate, pentru a găsi o slujbă. Fetiţele nu vor duce lipsă de nimic. Îşi VOr căpăta darurile de Anul nou. O, providenţă!

— Aşadar, pe miercuri, domnule Joyeuse.

— Pe miercuri… domnu…?

— De Gery… Paul de Gery.

Şi se despărţiră, amândoi îneântaţi, uimiţi, unul – de ivirea acestui salvator neaşteptat, celălalt – de fermecătorul tablou pe care de-abia îl întrezărise, copilele adunate în jurul mesei acoperite cu cărţiţ ca_ iete şi sculuri de lână; totul respira o atmosferă de puritate, de cinste şi de hărnicie. Era pentru de Gery un Paris cu totul nou: o familie unită, curajoasă, profund deosebită de Parisul pe care-l cunoştea deja; era un Paris despre care gazetarii şi reporterii nu vorbesc niciodată şi care îi amintea de orăşelul său de provincie, având doar ceva mai mult rafinament, acel farmec pe care învălmăşeala şi tumultul marelui oraş îl împrumutau cuibului liniştit, fără a pătrunde însă înăuntru.

VI

FELICIE RUYS

— Dar ce mai e cu fiul dumitale, Jenkins?... De ce nu e de văzut?... Era un băiat drăguţ.

Rostind aceste cuvinte pe tonul- repezit şi dispreţuitor cu care se adresa aproape întotdeauna irlandezului, Felicie continua să lucreze la bustul de curând început al Nababului. Căuta să-şi pună modelul în valoare, lua dăltiţa în mână, şi apoi o arunca, îşi ştergea grăbit degetele de un mic burete. Prin galeria de sticlă a atelierului pătrundeau lumina şi liniştea unei frumoase după-amiezi de duminică. Felicie „primea“ în fiecare duminică, dacă poate fi astfel numit faptul de a-ţi ţine uşa deschisă, pentru a lăsa pe oricine să intre, să iasă, să stea jos o clipă, fără să-ţi întrerupi lucrul şi nici măcar discuţia începută pentru a întâmpina vizitatorii. Erau printre aceştia artişti cu figuri distinse şi bărbi de un roşu-aprins, sau romantici întârziaţi, prieteni de-ai tatălui Feliciei, cu părul cărunt; erau apoi diletanţi, mondeni, bancheri, agenţi de bursă, precum şi câţiva filfizoni, atraşi mai mult de frumuseţea artistei decât de sculptură şi mai ales de vanitatea de a putea declara seara la club: „Am fost astăzi la Felicie”. Printre ei, Paul de Gery, cuprins de o tainică admiraţie care îi vrăjea din ce în ce mai mult inima, încerca să pătrundă acest sfinx nespus de frumos, înfăşurat în caşmir purpuriu şi în dantelă gălbuie. O admira pe Felicie modelând cu hărnicie lutul, purtând, ridicat până la gât, un şorţ gros de meseriaş, din mijlocul căruia se ivea căpşorul ei mândru, colorat cu nuanţele transparente şi sclipirile trecătoare ale inspiraţiei artistice.

Paul îşi amintea mereu ce auzise despre ea, încerca să-şi facă o părere, şovăia, tulburat şi fermecat, jurându-se de fiecare dată că nu va mai reveni în această cisă, dar prezent, cu toate acestea, în fiecare duminica.

Era de asemenea acolo, nelipsită, aşezată întotdeauna în acelaşi loc, o femeie măruntă, cu păr cărunt şi pudrat, cu faţa trandafirie; părea un pastel puţin estompat de ani, zâmbind în lumina discretă a unui colţ de odaie, cu mâinile pe genunchi, într-o imobilitate de fachir. Jenkins, amabil, cu figura prietenoasă, cu ochi negri şi înfăţişare de apostol, trecea de la unul U altul, cunoscut şi iubit de toată lumea. Nici el nu lipsea niciodată de la zilele de primire ale Feliciei; şi era în adevăr răbdător, căci frumoasa artistă îl bruftuia în vizul lumii.

Prefăcându-se că nu observă nimic, doctorul continua să vină, cu aceeaşi seninătate zâmbitoare şi indulgentă, la fiica batrânului său prieten Ruvs, pe care-l iubise atât de mult şi-l îngrijise până ultima clipă.

De data aceasta, însă, întrebarea pusa de F£Ucie în legătură cu fiul său i se păru extrem de neplăcută; răspunse încruntat şi vădit prost dispus:

— Ce mai e cu dânsul? Pe legea mea, nu ştiu mai rr. Ult decât dumneata!... Ne-a părăsit cu totul. Se plictisea la noi... Nu-i place decât viaţa de boem...

Felicie făcu pe neaşteptate un gest, care provocă tuturor o scurtă tresărire, şi cu o privire de jăratic, cu nările tremurânde, exclamă:

— Asta-i prea de tot! Nu zău! Jenkins, ce numeşti ’ tu viaţă de boem?... Un cuvânt încântător, în paranteză, şi care ar trebui să evoce lungi rătăciri în soare, popasuri la margini de pădure, potolirea foamei şi getei cu fructe şi apă de izvor întâlnite în cale, la întâm- plare... Dar de vreme ce dispreţuieşti cu scârbă această îrcântare, cui i-o atribui? Vreunui biet nenorocit cu plete, îndrăgostit de libertatea în zdrenţe, care crapă de foame într-o mansardă, privind cerul de aproape, sau căutând rime sub olane bătute de ploaie, vreunuia din acei smintiţi, din ce în ce mai rari în zilele noastre, care, scârbiţi de convenţii, de prejudecăţi, de meschinăria vieţii, au hotărât cu curaj să trăiască în afara societăţii? Numai că toate astea nu mai sunt acum la modă. Asta e viaţa de boemă descrisă de Murger, care se termină pe un pat de spital, e povestea cu care părinţii îşi îngrozesc copiii. Scufiţa-Roşie înghiţită de lup. S-a isprăvit de mult cu basmul ăsta... Ştii bine că astăzi artiştii sunt oamenii cei mai conformişti din lume, că se umplu de bani, îşi plătesc datoriile şi fac în aşa fel încât să semene cu primul venit... Cu toate acestea, nu ne lipsesc nici boemii adevăraţi, societatea e plină de ei, numai că acum îi găsim în lumea voastră... Cum să nu! N-au niciun semn distinctiv, şi lumea nu se fereşte de ei; dar în ceea ce priveşte viaţa lor nesigură, destrăbălată, nu stau cu nimic mai prejos decât cei pe care ei înşişi îi numesc cu atâta dispreţ „răzvrătiţii“. Ah, de s-ar putea afla câtă mâr- şăvie, câte întâmplări fantastice sau monstruoase ascunde un costum negru, lucrul cel mai elegant din toată îmbrăcămintea asta oribilă modernă! Poftim, Jenkins, deunăzi mă distram să-i număr

la dumneata pe toţi aceşti aventurieri ai înaltei societăţi…

Bătrânica trandafirie şi pudrată rosti încet, de la locul ei:

— Felicie… fii cu băgare de seamă.

Dar artista urmă, fără a-i da atenţie:

— Cine este Monpavon, doctore?… Dar Bois l'Hery?… Chiar Mora?… Şi… Era gata să spună: „Şi Nababul?" dar se stăpâni. Şi câţi alţii! Ei da! în adevăr, e frumos să vorbeşti cu dispreţ despre boemi… Dar bine, sublime Jenkins, din cine e formată toată clientela dumitale de medic la modă dacă nu din oameni ca ăştia? Boemi ai industriei, ai finanţelor, ai politicii, declasaţi şi lepădături din toate castele; cu cxt urci mai sus, cu atât dai de mai mulţi, căci rangul te pune la adăpost de orice şi cumpără cu bani tăcerea oricui.

Felicie vorbea cu multa însufleţire, cu o mască aspră, lăsând din când în când buza în jos, în semn de dispreţ suveran. Doctorul râdea cu un râs fals, pre- făcându-se, condescendent, că n-o ia în serios. Ah, ce nebună… ce nebună! Şi privirea i se întorcea îngrijorată şi rugătoare spre Nabab, ca pentru a-l implora să treacă cu vederea toate aceste paradoxuri impertinente.

Dar Jansoulet, departe de a părea ofensat, mândru că pozează în faţa acestei frumoase artiste şi îngâmfat de cinstea care i se făcea, dădea din cap în semn de aprobare.

— Are dreptate, Jenkins, are dreptate. Noi, ăştia, suntem boema cea adevărată. Uită-te, de pildă, la mine, uită-te la Hemerlingue, doi dintre cei mai barosani mânuitori de galbeni din Paris. Când mă gândesc de unde am pornit, la toate meseriile prin care am trecut! Hemerlingue, fost cantinier de regiment, eu, care, pentru a-mi câştiga o pâine, am cărat saci de grâu pe cheiurile Marsiliei… Şi loviturile norocoase care au pus bazele averii noastre, aşa cum se clădesc, de altfel, acum toate averile… Dar, la naiba! Ce să mai vorbim? Duceţi-vă sub peristilul Bursei între trei şi cinci… Dar iertaţi-mă, domnişoară, cu obiceiul meu de a vorbi gesticulând, mi-am schimbat poziţia… Aşa, acum e bine?

— Nu mai e nevoie, spuse Felicie, aruncându-şi dăl- tiţa cu un gest de copil răsfăţat. Destul pentru azi!

Felicie era o fiinţă ciudată. O adevărată fiică de artist, a unui artist genial şi împrăştiat, de factură romantică, cum fusese Sebastien Ruys. Nu-şi cunoscuse mama, fiind fructul uneia din

acele legături întâmplătoare cu femei care intrau în viaţa sculptorului ca rândunelele într-o casă cu uşa deschisă şi de unde zboară numaidecât, deoarece ni^-şi pot clădi un cuib.

De data aceasta, femeiuşcă lăsase marelui artist, pe atunci de vreo 40 de ani, o fetiţă frumoasă, pe care el o recunoscuse, o crescuse, devenind bucuria şi dragostea vieţii sale. Până la 13 ani, Felicie a rămas la tatăl ei, introducând o atmosferă copilăroasă şi duioasă în acel atelier plin de gură-cască, de modele, de ogari întinşi pe divane. Se găsea acolo un colţişor rezervat pentru ea, pentru primele sale încercări de sculptură, o întreagă instalaţie microscopică, un trepied, ceară, iar Ruys striga cclor care intrau: „Dă o raită pe-acolo... dar vezi să nu mişti nimic din loc... e colţul micuţei..."

Rezultatul a fost că la 10 ani fata de-abia ştia să citească, dar mânuia dăltiţa cu o minunată îndemânare. Ruys ar fi dorit s-o păstreze mereu pe lângă el, printre confraţii săi, pe această fetiţă care nu-l stânjenea cu nimic. Era însă un spectacol vrednic de plâns s-o vezi pe micuţă circulând în mijlocul tuturor dezmăţaţilor şi modelelor din atelier, asistând la discuţii despre o artă pur fizică, ba chiar şi la zgomotoasele mese de duminică, când stătea aşezată între cinci sau şase femei, actriţe, dansatoare sau cântăreţe, care, tutuite de tatăl ei, se apucau, după masă, de fumat cu coatele pe masă, sătule de anecdotele piperate foarte preţuite de stă- pânul casei.

Din fericire, copilăria este ocrotită de o nevinovată rezistenţă, ca un înveliş de smalţ pe care gunoiul alunecă fără a-l mânji. Felicie devenea gălăgioasă, turbulentă, prosterescută, fără a fi însă atinsă de impurităţile care pluteau împrejurul delicatului ei suflet.

În fiecare an se ducea, în timpul verii, să petreacă câteva zile la naşa ei, Constance Cremnitz, cea mai mare dintre surorile Cremnitz, pe care Europa întreagă o numise atâta vreme „ilustra dansatoare" şi care trăia acum retrasă, în linişte, la Fontainebleau.

Sosirea „spiriduşului" aducea pentru câteva zile o asemenea tulburare în viaţa dansatoarei, încât tot restul anului nu-şi mai venea în fire. Copila, zburdalnică, sărea, se căţăra peste tot, călărea, spre grpaza dansatoarei, transformând acele zile de vacanţă într-un prilej de îneântare şi ţptodată de nelinişte; de îneân- tare, fiindcă o adora jpe Felicie, singura legătură de

rudenie care-i mai rămînea acestei biete salamandre la pensie, după treizeci de ani de piruete pe scenă; de nelinişte, fiindcă dansatoarea, mereu gătită, parfumată, dichisită, ca în cabina ei de la Operă, îşi aducea mereu aminte de trecutul ei glorios graţie acestui demon nemilos.

Constance Cremnitz a fost singurul element feminin din copilăria F£liciei. Frivolă, mărginită, închisă parcă în carapacea ei de dansatoare pentru tot restul vieţii, avea cel puţin o oarecare cochetărie şi degete foarte pricepute la cusut, brodat sau ajustat, care îşi lăsau urmele în toate ungherele unei locuinţe. Dansatoarea se apucase, singură, să îmblânzească tânăra sălbăticiune şi să trezească feminitatea în această fiinţă ciudată, pe umerii căreia mantourile, blănurile, ultimele creaţii ale modei căpătau falduri prea ţepene sau încreţituri neobişnuite.

Tot ea, văzând cât de părăsită era mica Ruys, a obţinut de la tatăl ei, după o luptă serioasă cu egoismul sculptorului, o despărţire necesară când Felicie împlini 12-13 ani. Dansatoarea îşi luă chiar răspunderea de a căuta un pension convenabil, pe care l-a ales înadins foarte scump şi foarte burghez. Era o clădire veche, situată într-un cartier cu verdeaţă, înconjurată de ziduri groase, de copaci mari, un fel de mănăstire, însă fără obişnuitele constrângeri şi lipsită de dispreţul pentru studiul serios.

Dimpotrivă, se învăţa mult în pensionul doamnei Belin, de unde nu se putea ieşi decât în zilele de sărbătoare, singura comunicare cu exteriorul fiind, în fiecare joi, vizitele rudelor, primite în mica grădină cu arbuşti înfloriţi sau în imensul vorbitor cu uşi sculptate şi aurite. Prima apariţie a Feliciei în această atmosferă aproape monahală a stârnit desigur o anumită rumoare; rochia, aleasă de dansatoarea austriacă, parul cârlionţat căzând până la talie, mişcările legănate şi înfăţişarea ei băieţească n-au fost primite cu prea multă bunăvoinţă, dar, pariziană, Felicie se adapta uşor în orice loc şi orice împrejurare. Câteva zile mai târziu, nimeni nu purta cu mai multă graţie ca ea şorţul negru

— De care unele fete mai cochete îşi agăţau ceasul – sau fusta dreaptă, strict obligatorie, într-o epocă în care moda lărgea talia, folosind o infinitate de volane. Şi ce bine îi stătea Feliciei pieptănătura de elevă, cu cele două codiţe legate în

dreptul gâtului, după chipul ţărăncilor romane.

Pare ciudat, dar disciplina şi punctualitatea şcolară se potriveau firii Feliciei, zglobie şi inteligentă; interesul pentru învăţătură alterna cu o expansivitate juvenilă nestânjenită în voioşia zgomotoasă a recreaţiilor. Toată lumea o îndrăgise. Printre atâtea fete de mari industriaşi, de magistraţi parizieni sau de nobili de ţară, toţi oameni cu stare şi cu ifose, numele bine cunoscut al lui Ruys, respcctul acordat la Paris unui artist renumit îi creau Feliciei un loc invidiat; fata strălucea însă şi prin propriile ei succese la învăţătură, printr-un talent neobişnuit la desen şi, mai ales, prin frumuseţe, această calitate supremă în faţa căreia se înclină până şi tinerele fete.

în atmosfera curată a pensionului, Felicie încerca o deosebită voluptate de a se simţi femeie, de a-şi fi recăpătat sexul, de a se obişnui cu ordinea şi disciplina în totul diferite de cele ale dansatoarei binevoitoare, ale cărei îmbrăţişări, însoţite de gesturi exagerate, păstrau întotdeauna un gust de fard. De câte ori venea să-şi vadă fiica, Ruys-tatăl rămânea înmărmurit, găsind-o mereu mai domnişoară, văzând-o cum ştie să intre pe uşă, să traverseze şi să părăsească o cameră, cu acea frumoasă reverenţă care le făcea pe toate elevele doamnei Belin să-şi dorească foşnetul sprinţar al unei rochii lungi.

La început venea des, apoi, fiindcă avea prea puţin timp din cauza lucrurilor acceptate, începute, acon- tate, mulţumită cărora îşi ducea existenţa împrăştiată şi dezordonată, Ruys era văzut din ce în ce mai rar la vorbitor. În cele din urmă interveni şi boala. Do- borât de o anemie fără leac, rămânea săptămâni de-a rândul în casă, fără a putea lucra. Şi a dorit-o atunci din nou pe Felicie lângă el; astfel că, din pensionul cufundat în acea tihnă sănătoasă, Felicie se întoarse în acelaşi atelier părintesc, frecventat de aceiaşi comeseni, paraziţi roind în jurul unei celebrităţi; boala adăugase un personaj nou, pe doctorul Jenkins.

Figura deschisă şi sinceră, seninătatea ce se revărsa din persoana acestui medic deja cunoscut, care vorbea cu atâta lipsă de respect despre arta lui, dar reuşea totuşi să obţină vindecări miraculoase, îngrijirea dată tatălui ei, toate produseră impresie asupra tinerei fete. Curând, Jenkins deveni un prieten, un confident, un tutore vigilent şi blând. Uneori, când în atelier cineva, în primul rând tatăl, rostea un cuvânt indecent o glumă

fără perdea, irlandezul se încrunta, plesejia din limbă sau distrăgea atenţia Feliciei. Doctorul o ducea adeseori să-şi petreacă ziua la doamna Jenkins, încercând s-o împiedice de a redeveni sălbăticiunea de odinioară, sau chiir ceva mai rău, având în vedere izolarea sufletească – lucru mai trist ca orice – în care era lăsată.

Dar pentru ocrotirea ei, tânăra fată avea ceva mai de preţ decât exemplul neprihănirii şi mondenităţii frumoasei doamne Jenkins: arta, pe care o diviniza, arta, care stârnea entuziasmul firii sale deschise. Sentimentul frumuseţii, al adevărului părea a se scurge din mintea ei chibzuită, plină de idei, până în vârful degetelor, dându-i o mâncirime nervoasă, îmboldind-o la concretizarea imaginii. Sculpta ziua întreagă, îşi realiza visurile cu acea voioşie a tinereţii instinctive care dă atâta farmec operelor de debut. Arta creatoare o împiedicase să ducă prea mult dorul pensionului „Belin“, cu austeritatea lui ocrotitoare, dar uşoară ca vălul unei novice încă liberă de legământul monahal • tot arta o punea la adăpostul discuţiilor primejdioase pe care, preocupată de unicul ei ideal, nici nu le auzea.

Ruys era mândru de acest talent care creştea alături de dânsul. Cu puterile din ce în ce mai slăbite, aflat în faza în care artistul îşi dă seama de neputinţa sa, o urmărea pe Felicie cu mmgâierea propriei sale cariere sfârşite. Dăltiţa, care-i tremura între degete, era ţinută acum de mâna Feliciei cu o fermitate şi o siguranţă virilă, atenuată de întreaga gingăşie pe care o femeie o poate comunica creaţiei sale artistice. Ce senzaţie ciudată îi dădea această dublă paternitate, această supravieţuire a geniului care-l părăseşte pe cel ce se duce pentru a trece la cel ce vine, asemenea acelor păsări bine cunoscute care, presimţind moartea cuiva părăsesc locuinţa ameninţată pentru a găsi un loc mai puţin jalnic.

în ultima vreme, Felicie – artistă mare, dar copil încă – executa jumătate din lucrările tatălui ei • şi nu era nimic mai înduioşător decât această colaborare dintre tată şi fiică, în acelaşi atelier, în jurul aceluiaşi grup statuar. De altfel, lucrurile nu se petreceau întotdeauna în tihnă. Deşi elevă a tatălui ei, Felicie îşi simţea personalitatea răzvrătindu-se împotriva unei autorităţi despotice. Avea acele îndrăzneli de debutant, acea presimţire • a viitorului proprii tinerelor talente; ea opunea tradiţiilor romantice ale lui S£bastien Ruys tendinţa modernă

spre realism, nevoia de a arbora vechiul steag glorios deasupra unui monument nou.

începeau atunci discuţii, schimburi violente de cuvinte, din care tatii ieşea întotdeauna înfrânt, subjugat de logica fetei, uimit de drumul parcurs de copii, în timp ce bătrânii, cire le-au deschis calea, rămân împietriţi pe loc. Când lucra pentru tatăl ei, Felicie ceda mai uşor; dar când era vorba de propriile ei sculpturi, era de neînduplecat. Astfel, *Jucătorul de popice,* prima ei operă expusă, cire a avut un succes atât de mare la Salonul din 1862, a format obiectul unor scene violente între cei doi artişti; cearta era atât de înverşunată, încât Jenkins a fost nevoit să intervină şi să asiste la scoaterea din casă a statuii pe care Ruys voia să o sfarme.

Cu excepţia acestor mici drame, care nu influenţau câtuşi de puţin afecţiunea lor reciprocă, cele două fiinţe se adorau, cu presimţirea şi, încetul cu încetul, chiar cu cruda certitudine a despărţirii apropiate, când, pe neaşteptate, în viaţa Feliciei se petrecu un eveniment îngrozitor. Într-o zi Jenkins venise s-o ia la masă la dânsul, aşa cum se întâmpla adesea. Doamna Jenkins era plecată în provincie pentru două zile; fiul ei, de asemenea; dar vârsta doctorului, dragostea lui părintească îi îngăduiau să aibă lângă el, chiar în absenţa soţiei, pe această fetişcană de 15 ani. Semănând cu o evreică din Orient, strălucitoare în frumuseţea ei născândă, Felicie rămăsese totuşi la 15 mi încă copilă.

Masa a fost foarte veselă, iar Jenkins, amabil, cordial, ca de obicei. Trecură apoi în biroul doctorului; şi deodajtă, pe divan, în toiul unei conversaţii intime, prietenoase despre tităl ei şi sănătatea lui, despre sculpturile lor, Feliicie văzu deschizându-se o prăpastie între ea şi acest om simţind strânsoarea brutală a unei labe de faun. În faţa ei se afla un Jenkins necunoscut, bolborosind cuvinte neînţelese, cu o privire rătăcită şi un rânjet nătâng, cu mâini impudice.

Zăpăcită de acest atac neaşteptat de brută, o alta deak Felicie, vreo copilă de vârsta ei, dar cu totul neştiutoare, ar fi fost pierdută. Pe dâhsa, sărmana micuţă, ceea ce a salvat-o a fost că aflase multe lucruri. Câte nu auzise ea vorbindu^se în casă, la masă! Pe urmă, arta... viaţa de atelier... Nu mai era o naivă. Înţelese imediat ce înseamnă această strinsoare, se zbătu, luptă, apoi, ’simţind că nu-i destul de puternică, ţipă.

Bruta se temu, îi dădu drumul, şi Felicie, smucindu-se, se găsi dintr-o daită în picioare, în timp ce Jenkins, în genunchi, plângea, oerându-i iertare... Cedase unei clipe de rătăcire. Era atât de frumoasă, o iubea atât de mult. De luni de zile ducea o luptă înverşunată cu sine... Dar acum s-a isprăvit, niciodată, nu! niciodată nu va mai... Nici măcar să-i atingă marginea rochiei... Felicie nu răspundea, tremura, îşi aranja părull, veşmintele cu gesturi de smintită. Nu voia decât să plece, să plece imediat, singură. Jenkins chemă o servitoare pentru a o. Conduce; şi în timp ce fata se urca în trăsură, îi şopti: „Mai ales, nicio vorbă... Tatăll tău ar muri dacă ar afla.1' O cunoştea atât de bine, era atâlt de sigur că o avea la mână cu această ameninţare, Încât mizerabilul reveni a doua zi la dânşii ca şi cum nu s-ar fi întâmplat nimic, cu aceeaşi înfăţişare deschisă şi voioasă. În adevăr, Felicie n-a suflat niciodată vreun cuvint nici tatălui ei, nici altcuiva. Dar cu începere din ziua aceea se petrecu în ea o schimbare, un fel de destrămare a mândriei sale. Deveni capricioasă, se simţi sfâr- şită, avea un surâs scârbit pe buze, iar uneori o privire dispreţuitoare, însoţită de mâiiii subite împotriva tatălui, căruia îi reproşa de a nu fi ştiut să vegheze asupra ei.

„Ce-o fi având?" se întreba bătruiul Ruys, iar Jenkins, cu autoritatea sa de medic, atribuia această stare vânstei şi tulburărilor fiziologice. Bl însuşi se ferea sa vorbească ou fata, aşteptând ca timpul să şteargă sinistra impresie. Nu pierdea însă nădejdea de a-şi atinge scopul, căci o dorea mai mult ca niciodată, stăpânit de dragostea pătimaşă a omului de 47 de ani, de o incurabilă pasiune de maturitate; iar rezistenţa fetei era pentru acest ipocrit o cumplită pedeapsă. Multă mâhnire i-a pricinuit sculptorului «tarea ciudată a fiicei sale; dar mâhnirea n-a fost de lungă durată. Ruys ise stinse brusc, prăbuşindu-'se dintr-o dată, ca toţi pacienţii lui Jenkins. Ultimele lui cuvinte au fost: „Să ai grijă de fiica mea, Jenkins".

Aiceste cuvinte au răsunat atât de ironic şi lugubru, încât Jenkins, martor al agoniei, deveni palid, fără voia lui.

Felicie a fost mai mult uluită decât deznădăjduită. La stupoarea în faţa chipului morţii, pe care n-o mai văzuse şi care i se prezenta sub trăsături atât de dragi, se adăuga sentimentul unei imense singurătăţi, învăluită de întuneric şi primejdii.

Câţiva prieteni ai sculptorului ţinură un consiliu de familie pentru a delibera asupra soartei vrednice de plâns a copilei,

rămasă fără părinţi şi fără avere. Se găsiră doar cincizeci de franci în coşuleţul de pe o moallă a atelierului, unde Sebastien îşi ipunea banii, loc binecunoscut de cei nevoiaşi, care nu se jenau să scotocească pe acolo. Nicio altă moştenire, ceil puţin în numerar; doar un mobilier de valoare, destul de ciudat şi somptuos, <JÂteva tablouri de preţ şi creanţe rătăcite, datorii până peste cap. Se propuse organizarea unei licitaţii publice. Consultată, Felicie răspunse că puţin îi pasă dacă se vinde totul, numai să fie lăsită în pace.

Totuşi, licitaţia n-a avut loc datorită naşei, generoasa Cremnitz, care îşi făcu apariţia pe neaşteptate, calmă şi blajină, ca de obicei: „Nu le di ascultare, draga mea, să nu vinzi nimic. Bătrâna ta naşă are o rentă de cincisprezece mii de franci, care îţi era destinată. Te vei folosi de ea de pe acum, asta-i singura schimbare. Vom locui împreună aici. Ai să vezi că n-am să te stingheresc cu nimic. Tu vei face sculptură, eu mă voi ocupa de gospodărie. Eşti de acord?“

Spunea toate astea pe un ton atât de dulce, cu acel accent copilăresc al străinilor care vorbesc franţuzeşte, încât tânăra fată era adine emoţionată. Inima împietrită i se deschise, lacrimi fierbinţi o podidiră, şi Fălicie se aruncă, se cufundă în braţele fostei dansatoare: „Ah, năşico, oe buna eşti... Da, da, să nu mă mai părăseşti... să rămâi mereu lângă mine... Viaţa mă sperie şi mă scârbeşte... Peste tot numai făţărnicie, minciună!“

După ce bătrâna îşi clădi un cuib mătăsos şi dantelat în interiorul care semăna cu un campament de turişti încărcaţi cu bogăţii din toate ţările globului, aceste firi atât de deosebite începură viaţa în doi.

Nu era un fleac isacrificiul consimţit de Constante de a-şi părăsi vizuina de la Fontainebleau, pentru a trai alături de micul demon în Parisul care o înspăimânta. Din ziua când această dansatoare, capricioasă, extravagantă, printre degetele căreia se scurseseră averi princiare, ooborâse din apoteoză, cu o umbră de ’Strălucire în privire, îmcercând să-şi reia viaţa obişnuită, ea Se găsi dezairmată în faţa unei puzderii de jefuitori. Neştiinţa acestui fluture buimăcit de realitate, lovirvduse de atâtea greutăţi necunoscute, dăduse frâu liber tuturor abuzurilor. În casa F£liciei răspunderea deveni şi mai serioasă din cauza risipei introduse odinioară de tatăl ei şi continuată de fată, amândoi artişti cu mâna spartă. Dificultăţi noi ieşiră la

iveală. Constance nu suferea atelierul, cu fumul lui de ţigară, pe care-l puteai tăia cu cuţitul, dar mai de nepătruns pentru ea erau discuţiile despre artă, ideile despicate în patru, care se învălmăşeau într-o vâltoare solipitoare ţi nelămurită, pricinuindu-i neîncetate dureri de cap. Ceea ce o speria mai ales erau glumele. În calitatea ei de străină, de fostă zeitate a dansului, învăţată cu amabilităţi desuete, cu o curtoazie medievală, Constance nu înţelegea prea bine aceste glume, rămânea înfricoşată în faţa hiperbolelor frenetice şi a paradoxurilor acestor parizieni rafinaţi, încurajaţi de libertatea atmosferei de atelier.

Pe ea, la care tot talentul se concentrase în agerimea picioarelor, toate acestea o intimidau, <silirod-o să se ondţumească cu rangul unei simple doamne de companie. Privind-o pe bătrânica tăcută şi zâmbitoare, stind şi tricotând în ’lumina rotondei cu geamuri, asemenea unei burgheze din pânzele lui Chardin, sau ailergând cu paşi repezi, însoţită de bucătăreasă, de-a lungul lui Rue Chailkn, unde se afla piaţa cea mai apropiată, nimeni ou şi-ar fi putut închipui că această femeie obişnuită avusese cândva la picioarele ei regi, prinţi, aristocraţi sau financiari înamoraţi de dânsa.

Parisul este plin de astfel de aştri stinşi, zvârliţi din nou în mulţimea anonimă.

Câteva din aceste celebrităţi, glorii ale trecutului, păstrează în inimă o pizmă nestăpânită; altele, dimpotrivă, îşi savurează trecutull în tihnă, mistuind, pircă într-o stare de beatitudine, triumfurile şi bucuriile apuse pentru totdeauna. Şi când mor, lumea rămâne mirată aflând că mai erau în viaţă. Astfel de celebrităţi ale trecutului nu-şi mai doresc decât odihnă, linişte şi pace pentru a se reculege şi a-şi însăila amintirile. Constance Cremnitz făcea parte dintre aceşti fericiţi.

Era destul de ciudat menajul acestor două artiste, tot atât de naivă una ca cealaltă, care-şi puneau laolaltă lipsa de experienţă şi ambiţia, tihna unei cariere împlinite şi înfrigurarea unei -vieţi în plină ascensiune. Deosebirile reieşeau chiar din înfăţişarea paşnica, a acestei blonde – aiproape albă, ca un trandafir decolorat – ale cărei rochii de culori deschise păreau a fi rămăşiţele unui joc de artificii, în timp ce tânăra brună, cu trăsături regulate, îşi învăluia întotdeauna frumuseţea îu stofe de culoare închisa, cu pliuri simple, ca. Re-i dădeau o aparenţă

de virilitate.

Neprevăzutul, capriciul, ignorarea celor mai mărunte lucruri produceau în bugetul menajului o neorânduială cumplită, din care nu ieşeau uneori la ca. Păt decât prin economii, concedieri ie servitori, reforme ridicole prin exagerarea lor. În timpul unei astfd de crize, Jenkins îi făcuse Feliciei propuneri discrete, delicate, care fuseseră însă respinse cu dispreţ.

— Faci rău, îi spunea Constance, că-l bruftuieşti aşa pe bietul doctor. În definitiv, nu face nimic nedemn. Ca vechi prieten al tatălui tău…

— El, prietenul cuiva!… Ah, ce fariseu!

Şi Felicie, istăpânindu-se, îşi schimba cu greu mânia în ironie; imitându-l pe Jenkins şi gesturile sale mieroase, ducând mâna la inimă şi umflându-şi obrajii, rostea cu vocea groasă, gâfâindă, plină de efuziuni min- cânoase: „Să fim omenoşi, să fim buni… Binele fără nădejde!… Asta-i totul.”

Constance râdea cu lacrimi, fără voia ei, atât de bine îl imita Felicie pe Jenkins.

— Oricum, eşti prea aspră… o să ajungi să-l îndepărtezi de tine.

— Aş vrea s-o mai văd şi pe-asta… răspundea tânăra, dând din cap, neîncrezătoare.

În adevăr, Jenkins venea mereu, blajin, binevoitor, ascunzându-’şi patima, care devenea vizibilă numai dnd noii-vaniţi îi aţâţau gelozia. Se arata deosebit de prevenitor cu dansatoarea, care îi aprecia, orice s-ar fi spus, delicateţea, recunoscând în el un om din vremea ei, acea vreme când bărbaţii nu intrau în vorbă cu femeile înainte de a le -săruta mâna *şi* a le spune ce bine arată.

Într-o dimineaţă, Jenkins, intrând în treacăt, o pe Constance singură şi fără nicio ocupaţie în vestibul.

— După cum vezi, doctore, stau de strajă, zise ea pe un ton calm.

— Cum asta?

— Da, Felicie lucrează. Nu vrea «ă fie deranjată, şi slugile sunt atât de neroade! De aceea stau eu însămi de veghe. Şi văzându-l pe irlandez făcând un pas către atelier: Nu, nu, nu te duce… Mi-a pus în vedere să nu las pe nimeni să intre.

— NUâ pe mine?

— Te rog, o să mă certe.

Jenkins se. Pregătea să plece, când un hohot de rfs aii Făliciei, străbătând. Pereţii tapetaţi, îl făcu să ridice capul.

— Cum, nu e singură?

— Nu. E cu Nababul… Pozează…

— Şi de ce acest mister?… Mi se ipare ciudat. Doctorul măsura încăperea în lung şi în lat, cu o înfăţişare mânioasă, încerdnd însă să se Jţăpânească. În cele din urmă izbucni.

Era o necuviinţă nemaiauzită ’să laşi o fată fânără închisă astfel cu un bărbat într-o cameră.

Se miră că o. Persoană atlăt de serioasă, atât de devotată cum era Constance… Nu-şi dădea seama?

Bătrâna doamnă îl privea uimită. Doar Felicie nu era o fată ca toate celdajte! Şi apoi, ce primejdie era cu Nababul, un om atât de serios, atât de urât? De altfel, Jenkins trebuia să ştie că Felicie nu cere niciodată sfatul nimănui, că face numai ceea ce vrea.

— Nu, nu, nu e cu putinţă, nu pot tolera aşa ceva, zise irlandezul.

Şi fără a ţine seama de dansatoare, care ridica braţele în sus, invocând cerul drept martor pentru ce avea să se petreacă, doctorul se îndreptă spre atelier; dar în loc să intre direct, întredeschise uşa discret, dădu la o parte un colţ al draperiei prin care putea zări o porţiune a încăperii, tocmai aceea unde poza Nababul, deşi distanţa era destul de mare.

Jansoulet, stând jos, fără cravată, cu vesta desfăcută, vorbea încet, având o înfăţişare agitată. Felicie răspundea cu şoapte, zâmbind. Şedinţa era foarte însufleţită. Urmă un mofnent de tăcere, un foşnet de rochie, şi artista, apropiindu-se de modelul ei, îi răsfrinse de jur împrejur gulerul de pânză cu un gest familiar, trecându-şi mâna fină peste pielea bronzată a Nababului.

Masca edopiană, cu muşchii tresărind de plăcere, cu genele-i mari şi lăsate în jos, ca a unei fiare gâdilate în timp ce doarme, silueta îndrăzneaţă a tinerei fete, aplecată asupra acestei figuri bizare pentru a-i verifica proporţiile, apoi Nababul, cu un gest violent, irezistibil, apucând din zbor mâna delicată şi lipind-o de buzele groase, pătimaşe, toate au fost întrezărite de Jenkins într-o străfulgerare.

Zgomotul pe care-l făcu intrând în cameră readuse personajele în atitudinea lor obişnuită, şi în lumina care-i orbea

ochii de pisică la pândă, doctorul o văzu pe tânără în faţa lui, în picioare, indignată, înmărmurită, strigând:

— Cine-i? Cine-şi permite?

NababuJ. Stătea pe estrada lui, cu gulerul răsfrânt, împietrit, monumental.

Jenkins, puţin încurcat, speriat de propria-i îndrăzneală, bolborosi câteva scuze. Avea ceva foarte urgent de comunicat domnului Jansoulet, o ştire extrem de importantă, care nu suferea amânare... Ştia din sursă şi gură că la 16 martie se vor împărţi decoraţii. Pe dată, figura, o clipă contractată, a Nababului se destinse.

— Ah! da?

Se ridică de la locul său... Merită să fie întreruptă şedinţa pentru aşa o chestie, ce dracu! Domnul de la Perrifere, un secretar al curţii, fusese însărcinat de împărătească să viziteze azilul „Bedeem". Jenkins venise toamai să-l ducă pe Nabab la secretar, la palatul Tui- leries, pentru a fixa ziua. Vizita aceasta la „Betleem" însemna pentru el crucea „Legiunii de Onoare".

— Să mergem numaidecât, dragă doctore, te unmez. Nu-i mai purta pică lui Jenkins că-l deranjase; îşi lega grăbit cravata, uitând, sub impresia emoţiei de acum, tulburarea de adineauri, căci la el ceea ce avea întâietate era ambiţia.

în timp ce bărbaţii vorbeau în şoaptă, Felicie, nemişcată în faţa lor, cu nările 'tremurânde, cu buza lăsată în jos în semn de dispreţ, îi privea, spunând parcă: „Ei bine, eu stau şi aştept!"

Jansoulet îşi ceru iertare că era obligat să întrerupă» şedinţa, dar o vizită de o importanţă covârşitjoare... Un zâmbet de milă apăru pe buzele ^£1 ic iei.

— Duceţi-vă, duceţi-vă... în stadiul în care ne aflăm pot lucra şi fără dumneavoastră.

— Da, desigur, apuse doctorul, opera e9te aproape terminată. Adăugă pe un ton de cunoscător: E o lucrare admirabilă.

Şi sperând să scape cu acest compliment, Jenkins încercă să se facă nevăzut, cu gâtul între umeri, când Felicie îl opri brusc:

— Dumneata mai stai... Avem de vorbit, înţelese din privirea ei că dacă voia să evite un scandal, trebuia să se supună.

— Îmi permiteţi, iubite prietene?... Domnişoara are ceva să-mi spună... Trăsura mea este la poartă... U.r- caţi-vă, vin şi eu imediat.

După ce uşa atelierului se închise şi pasul greoi se îndepărtă,

se priviră amândoi drept în ochi.

— Se vede că eşti beat sau smintit pentru a-ţi îngădui o asemenea faptă. Cum de ai îndrăznit să intri la mine când nu vreau să primesc pe nimeni?... Pentru ce această violentare? Cu ce drept?...

— Cu dreptul pe care mi-l dă o pasiune deznădăjduită şi de nebiruit.

— Taci din gură, Jenkins, rosteşti cuvinte pe care nu vreau să Ic aud! Te las să vii aici în casă din milă, din obişnuinţă, fiindcă tata ţinea la dumneata... Dar să nu-mi mai vorbeşti niciodată de... dragostea dumitale – Felicie rostise cuvântul aproape în şoapta, ca ceva ruşinos – altfel, n-ai să mă mai vezi niciodată, da, chiar de-ar trebui să mor pentru a scăpa definitiv de dumneata.

Nici -un copil surprins în timp ce face o boroboaţă nu-şi pleacă capul mai smerit ca Jenkins în acel moment:

“ E adevărat... am greşit... o clipă de nebunie, de orbire... Dar de ce să-mi sfâşii inima aşa cum mi-o sfâşii?

— Mă gândesc la situaţia dumitale.

— N-ai decât să te gândeşti la mine, dar eu sunt aici, văd ce se petrece, iar cochetăria ta îmi face groaznic. De rău.

La auzul acestui reproş, Felicie roşi puţin.

— Eu, cochetă?... Şi cu cine, mă rog?

— Cu ăsta... spuse irlandezul, arătând spre bustul superb, Cu înfăţişare de maimuţă.

Felicie încercă să râdă:

— Nababul... ce prostie!

— Te rog să nu minţi... Mă crezi atât de orb încât să nu-uni dau seama de toate manevrele tale? Rămâi singura cu el foarte multă vreme... Adineauri eram aici... vă vedeam... Cobora tonul, ca şi cum şi-ar fi pierdut răsuflarea: Ce urmăreşti, copil straniu şi crud? I-ai respins pe cei mai frumoşi, pe cei mai distinşi, pe cei mai de vază. Ţângăul de de G£ry te soarbe din ochi, nu-i dai nicio atenţie. Însuşi ducele de Mora n-a reuşit să-şi croiască drum până la inima ta. Şi tocmai pe po- citul şi bădăranul ăsta, care nici nu se gândeşte la tine, care are în cap cu totul altceva decât dragostea... Ai văzut doar cum a spălat putina... Ce scopuri urmăreşti? Ce aştepţi de la el?

— Vreau... vreau să mă ia în căsătorie. Asta-i tot ce urmăresc.

Cu sânge rece, pe un ton mai blând, ca şi oum această

mărturisire o apropia de cel pe care-l dispreţuia aşa de tare, Felicie îi expuse motivele. Viaţa pe care o ducea o împingea spre o situaţie fără ieşire. Îi plăcea luxul, îi plăcea să cheltuiască, era de o nechibzuinţă înnăscută, care o va duce în mod inevitabil la sapă de lemn aitât pe ea, cât şi pe minunata Cremnitz, ce se lăsa ruinată fără a spune nimic. În cel mult trei-patru ani nu vor mai avea nimic. Vor urma expedientele, datoriile, zdrenţele şi mizeria obişnuitelor menajuri de artist. Sau, dacă nu, amantul, susţinătorul, idică robia şi ticăloşia.

— Ei asta-i! spuse Jenkins. Dar eu ce păzesc aici?

— Mai degraibă orice decât dumneata! zise fata, ri- dicând din nou capul. Nu, ceea ce-mi trebuie, ceea ce-mi doresc este un bărbat care să mă apere de ceilalţi şi de mine însămi, să-mi alunge gândurile negre care mă îngrozesc când mă plictisesc, să mă tragă de pe marginea prăpastiilor unde simt că mă pot prăbuşi. Vreau să am un soţ care să mă iubească, privindu-mă cum lucrez, şi să înlocuiască pe această santinelă de la uşă, buna mea zână, aflată la capătul puterilor... Unul de felul acestuia mi-ar conveni, şi m-am gândit la el de cum l-am văzut. E urât, dar pare bun la suflet; pe urmă, este putred de bogat şi trebuie să fie foarte nostim să trăieşti într-o asemenea bogăţie... Ah, da, ştiu. Fără îndoială că are el un cusur care... i-a adus noroc. Atâta aur nu se poate strânşe numai cu cinste... Dar spune drept, Jenkins, cu mina pe inima aceea pe care o invoci atât de des, crezi că eu aş fi o soţie ispititoare pentru un om cinstit? Vezi dumneata, dintre toţi tinerii ăştia care se gudură pe lângă mine, s-a gândit vreunul să-mi ceară mâna? Nici pomeneală. Nici măcar de G6ry... li atrag pe bărbaţi, dar le inspir teamă... E uşor de înţeles... Ce-şi poate închipui lumea despre o fată crescută cum am fost eu, fără mamă, fără familie, laolaltă cu modelele, cu ibovnicele tatălui meu?... Doamne, şi ce mai ibovnice!... Iar drept unic protector, Jenkins... Ah! când mă gândese... când mă gândesc...

Şi din amintiri! e-i îndepărtate îi răsăreau imagini care făceau ca iritarea-i să crească şi mai tare.

— Ei da, la naiba! sunt rodul unei aventuri, iar aventurierul acesta este soţul care-mi trebuie!

— Va trebui cel puţin să aştepţi să devină văduv... răspunse calm Jenkins. Şi în cazul acesta, rişti să aştepţi mult şi bine, căci levantina lui pare sănătoasă tun.

Felicie Ruys deveni albă ca varul.

— E căsătorit?

— Căsătorit, desigur, şi are o droaie de copii. Întreaga familie a descins acum două zile la Paris.

Fata rămase o clipă încremenită, privind în gol, cu un tremur în obraz.

în faţa ei, masca Nababului, largă, cu nasul turtit, cu gura senzuală şi blajină, era surprinzător de vie şi reală sub învelişul ei de lut. Felicie o contemplă mai întâi o clipă, apoi făcu un pas şi, cu un gest de sdârbă, răsturnă, împreună cu trepiedul său înalt de lemn, blocul lucitor şi unsuros, care se sfărimă pe jos într-o grămadă de moloz.

VII

JANSOULET LA EL ACASĂ

Era în adevăr căsătorit de doisprezece ani, dar daitorită unui obicei oriental – discreţia pe care oamenii de acolo o păstrează în această privinţă – Nababul nu suflase la Paris niciun cuvânt. Pe neaşteptate se anunţă că avea să sosească doamna şi că trebuiau pregătite încăperile necesare pentru ea, pentru copii şi pentru cameriste. Jansoulet închine în întregime etajul al doilea al casei din Place Vendome, locatarul fiind alungat cu un preţ de adevărat nabab. Au fost mărite grajdurile, personalul de serviciu a fost dublat; apoi, într-o bună zi, trăsurile şi vizitiii se porniră spre Gara Lyon pentru a o aştepta pe doamna, care sosea însoţită de o droaie de negrese, negrişori şi negrişoare, umplând un tren întreg, special format pentru dânsa la Marsilia. Doamna Jansoulet descinse într-un hal de moieşeală nemaipomenită, dărâmată, zdrobită de lunga călătorie cu trenul, prima din viaţa ei, căci, dusă de mic copil la Tunis, nu părăsise niciodată oraşul. Doi negri o purtară de la trăsură până în casă într-un fotoliu care de atunci rămăsese jos, sub portic, mereu gata pregătit pentru asemenea deplasări anevoioase. Doamna Jansoulet nu putea urca scările, care-i provocau ameţeală; refuza să se urce în ascensorul care trosnea din încheieturi sub greutatea corpului ei; era, de altfel, o femeie ce nu umbla niciodată. Enormă atât de puhavă încât nu piteai să-i precizezi vârsta între 25 şi 40 de ani, doamna Jansoulet avea trăsături deformate, care ascundeau o faţă destul de plăcută dar cu ochii lipsiţi de viaţă, acoperiţi de pleoape căzânde şi brăzdate de dungi, ca o scoică; st rin să în rochii de import, încărcată cu diamante şi bijuterii ca

un idol budist, era cea mai reprezentativa mostră a acelor europene transplantate ce se numesc levantine. Aceste creole obeze formează o rasă ciudată, pe care □umai limba şi felul de a se îmbrăca le leagă de lumea noastră; în rest, îşi punea pecetea asupra lor Orientul, cu atmosfera lui stranie de miasme greu de identificat şi fum de opium, unde totul se moleşeşte, se destramă, ţesutul epitdial, veşmintele şi chiar gândurile şi simţămintele.

Doamna Jansoulet era fiica unui belgian putred de bogat, care se oouipa la Tunis cu negoţul de mărgean. La sosirea sa în Africa, jansoulet fusese câtva timp în serviciul lui. Domnişoara Afehin, pe atunci o încântătoare păpuşă de vreo 10 ani, strălucitoare de sănătate, rumenă, cu păr bogat, venea adesea să-şi ia tatăl de la birou, în imensa trăsură trasă de calări, care îi ducea spre frumoasa vilă din Marse, în apropierea Tunisului. Întotdeauna decoltată, cu umeri splendizi, fetişcana, întrezărită într-^xn cadru luxos, îl fermecase pe aventurier; şi, cu ani după aceea, când Jansoulet, devenit om bogat, favorit al beiului, s-a hotărât să-şi întemeieze un cămin, la ea s-a gândit întâi. Copila se transformase într-o fată grasă, lălâie, alburie. Mintea ei, nu prea vie, se mai întunecase puţin în amorţeala unei existenţe trândave, lipsită de orice îndrumare din partea unui tati preocupat numai de afaceri; deprinsese folosirea tutunului saturat cu opium şi a dulceţii de trandafir. Intr-un cuvânt, la toropeala sân- galui ei flamand se adăugase lenea orientală. Pe deasupra, era prost/crescută, lacomă, senzuală, trufaşă, un desăvârşit giuvaer levantin.

Dar Jansoulet nu observă nimic. Pentru d dânsa era şi a fost întotdeauna, până la venirea. Ei la Paris, o fiinţă superioară, o persoană din lumea mare, născută Afehin; îi vorbea cu respect, păstra în faţa ei o atitudine puţin smerită, îi dădea bani fără a-i număra, satisfăcându-i cele mai costisitoare fantezii, cele mai nebuneşti capricii, toate extravaganţele unei minţi de levantină năucită de plictiseală şi trândăvie. Un singur cuvânt justifica însă toate: era născută Afehin. Altminteri, între ei nu exista nicio legătură: el, mereu la Kasbah sau la Bardo, pe lângă bei, făcându-i temenele sau alergând prin birouri; ea, petrecându-şi ziua în pat, având pe cap o diademă de perle de trei sute de mii de franci, de care nu se despărţea niciodată, fumând până la îndobitocire, trăind ca într-un harem, uitându-se în oglindă,

gătindu-se în tovărăşia câtorva levantine, a căror distracţie supremă consta în a-şi măsura cu colierele grosimea respectabilă a braţelor şi picioarelor. Făceau copii de care nu se ocupau şi pe care nici nu-i vedeau; nici aceasta nu era o suferinţă pentru ele, căci năşteau sub acţiunea cloroformului. Nu erau altceva decât un pachet de carne albă, parfumată cu mosc. Dar Jansoulet declara cu mândrie: „Am luat de soţie o domnişoară Afehin!“

Dezamăgirea a început sub cerul Parisului şi în atmosfera lui rece. Hotărât să se stabilească în capitală, să primească lume, să dea recepţii, Nababul îşi chemase soţia pentru a o pune în fruntea gospodăriei. Dar când văzu debareând acea expoziţie ambulantă de stofe ţipătoare, de bijuterii de varieteu şi tot calabalicul care o însoţea, Jansoulet avu impresia că se află în faţa reginei Pomare în exil. Căci avusese acum prilejul să ounoască mondene adevărate, şi comparaţia se impusese de la sine. Prudent, Nababul renunţă la balul pe care voia să-l dea în cinstea sosirii soţiei sale. De altfel, doamna Jansoulet nu dorea să vadă pe nimeni. La apatia ei înnăscută se adăuga acum nostalgia pricinuită de aerul rece şi de ceaţa gălbuie, de ploaia care curgea şiroaie. Petrecu mai multe zile fără a se

scula din pat, plîngînd în
rindu-se că a fost adusă

hohote, ca un oopil, văică- la Paris pentru a fi băgată în mormânt, neacceptând nici cea mai mică îngrijire din partea slujnicelor. În camera cu ferestrele închise, cu perdelele trase şi lămpile aprinse ziua şi noaptea, doamna Jansoulet ţipa într-una, cu capul cufundat în dantelele feţei de pernă, cu părul încâlcit în j-urul diademei, zbierând că voia să plece, să ple-ce şi iar să ple-ce! Era un spectacol vrednic de milă să vezi în acea întunecime de catafalc cuferele pe jumătate pline, trântite în dezordine pe covor, şi printre ele, negresele speriate, ghemuite, veghind în jurul stăpânei cuprinse de o criză de nervi, bocind şi ele, ou privirea rătăcită, ca a acelor dini care, însoţind pe exploratorii polari, îşi pierd minţile fiindcă nu mai zăresc soarele.

Introdus în această jalnică atmosferă, doctorul irlandez nu a obţinut niciun succes, cu toate manierele sale părinteşti, cu frazele umflate şi obişnuitele-i drăgălăşenii. Levantina refuza cu încăpăţânare să înghită, în chip de tonic, pilulele cu arsenic. Nababul era consternat. Ce era de făcut? Să o trimită înapoi la

Tunis, cu copiii? Nu era posibil. Acolo se afla, fără doar şi poate, în dizgraţie. Familia Hemerlingue triumfa. Un ultim afront pusese capăt la toate. Înainte de a pleca din Tunis, beiul îl însărcinase pe Jansoulet să bată la Monctăria din Paris câteva milioane de galbeni având un nou titlu; apoi, brusc, comanda i-a fost retrasă, pentru a fi încredinţată lui Hemerlingue. Jignit în mod public, Jansoulet a ripostat printr-o acţiune zgomotoasă, scoţându-işi în vânzare toate bunurile: palatul din Bardo, dăruit de fostul bei, vilele de marmură albă de la Marse, înconjurate de grădini splendide, vastele birouri ale administraţiei sale, cele mai somptuoase din oraş. În sfârşit, îi dădu înţeleptului Bomipain sarcina de a-i aduce soţia şi copiii, pentru a consfinţi astfel o plecare definitivă. După un asemenea scandal, nu era lucru uşor să te întorci înapoi. Se străduia să o convingă de aceasta pe domnişoara Afehin, care nu-i răspundea decât prin gemete nesfârşite. Încercă să o consoleze, să o distreze, dar ce distracţie să-i procure acestei firi monstruos de apatice? Şi) în definitiv, putea Nababul să schimbe cerul mohorât al Parisului, să-i redea sărmanei levantine curtea interioară pardosită cu marmură, unde moţăia ore întregi, ascultând apa proaspătă şi răcoritoare care şiroia în fântâna cea mare de alabastru, cu trei bazine suprapuse? Putea să-i redea aici barca aurită, acoperită de o prelată purpurie, pe care opt vâslaşi tripolitani, supli şi vinjoşi, o făceau să lunece, după apusul soarelui, pe frumosul lac Ei-Baheira? Locuinţa din Place Vendome, oricât era de luxoasă, nu putea să compenseze pierderea acestor minunăţii. Iar doamna Jansoulet se adâncea, mai mult ca niciodată, în deznădejde. Un obişnuit al casei reuşi totuşi să o smulgă din această stare. Este vorba de Cabassu, cel care, pe cărţile sale de vizită, se intitula „profesor de masaj“, un bondoc negricios, mirosind a usturoi şi a pomezi, cu umerii pătraţi şi păros până sub ochi, care cunoştea tot felul de întâmplări de alcov pariziene, cancanuri pe măsura puterii de înţelegere a doamnei Jansoulet. După o primă şedinţă de masaj, doamna l-a chemat din nou, l-a reţinut. Cabassu fu nevoit să-şi părăsească toţi clienţii pentru a deveni, în schimbul unei remuneraţii de senator, masorul acestei persoane corpolente, pajul, lectorul, păzitorul ei. Jansoulet, fericit de a-şi vedea soţia mulţumită, nu-şi dădea seama de ridicolul absurd al acestei intimităţi.

Cabassu era zărit la Bois de Boulogne în uriaşa şi eleganta

c&leaşcă, stând alături de negresa favorită a stăpânei sau în fundul lojilor de teatru ale levantinei, căci acuma doamna Jansoulet ieşea în lume, dezmorţită în urma tratamentului masorului şi hotărâtă să se distreze. Îi plăcea teatrul, cu deosebire farsele şi melodramele. Lumina discretă a rampei biciuia toropeala voluminosului ei trup. Frecventa mai ales teatrul lui Cardaiilhac. Acolo, Nababul era la el acasă. Până la cel mai mărunt controlor de bilete, până la ultima plasatoare, tot personalul îi aparţinea. Avea o cheie care-i permitea să treacă direct din culoar pe scenă; iar salonul lojii sale, decorată în stil oriental, cu un tavan sculptat în formă de fagure, cu divane de păr de cămilă şi luminat de o mică lanternă maură, cu gaz, îngăduia chiar siesta în timpul pauzelor mai lungi: era o atenţie a directorului faţă de soţia comanditarului său. Maimuţoiul de Cardailhac nu se mulţumise ou atâta; observând atracţia domnişoarei Afehin pentru teatru, reuşise s-o convingă că avea şi o deosebită capacitate de înţelegere, de pătrundere, cerându-i să-şi dea, în clipele de răgaz, părerea ei competentă asupra pieselor pe care le primea teatrul. Era un mijloc bun pentru a consolida comandita.

Biete manuscrise cu oopertă albastră sau galbenă, legate cu panglica subţire a speranţei, care porniţi umflate de visuri şi ambiţie, puteţi voi şti ce mâini vă deschid, Vă răsfoiesc, ce degete indiscrete deflorează farmecul necunoscutului vostru şi pulberea strălucitoare pe care o păstrează o idee nouă?! Cine vă judecă şi cine vă comandă? Câteodată, înainte de a merge la masă îi oraş, Jansoulet urca în camera soţiei sale, pe care o găsea tolănită pe şezlong, fumând, cu caipul pe spate, înconjurată de teancuri de manuscrise, în timp ce Cabassu, înarmat cu un creion ailbastru, îi citea, cu vocea sa groasă şi cu intonaţiile specifice târgului Saint-Andeol, vreo elucubraţie dramatică, pe care o bifa şi o mâzgălea fără milă la cea mai mică observaţie critică a doamnei. „Nă vă deranjaţi”, făcea Nababul, senin, cu mâna, htrând în vârful picioarelor. Asculta puţin, dădea admirativ din cap, privindu-şi soţia, şi zicea în sinea lui: „Uimitoare”, căci, ne- înţelegând nimic din literatură, recunoştea cel puţin în acest domeniu superioritatea domnişoarei Afehin.

Doamna Jansoulet avea, după spusele lui Cardaiilhac, instinctul teatrului, dar, în schimb, instinctul matern îi lipsea cu

desăvârşire. Nu se sinchisea de copii, lăsându-i pe mâini străine, şi când îi erau aduşi, o dată pe lună, se mulţumea să le întindă, între două fumuri de ţigară, carnea fleşcăită şi moartă a obrazului, fără a-i întreba măcar ce simt, cum o duc, indiferentă la toate amănuntele care prelungesc legătura fizică a maternităţii şi fac să sângereze inima mamelor adevărate la cea mai mică suferinţă a odraslelor lor.

Erau eu totul trei băieţi, greoi şi fără vlagă, având 11, 9 şi 7 ani, cu tenul palid şi tendinţa de îngrăşare precoce a levantinei, cu ochii negri, catifelaţi şi blajini ai tatălui lor. Erau ignoranţi ca tinerii seniori din evul mediu. La Tunis, domnul Bompain se ocupa de studiile lor, dar la Paris, Nababul, dorind să le dea o educaţie pariziană, îi dăduse la pensionul cel mai „şic“, cel mai scump, colegiul „Bourdaloue”, condus de călugări care urmăresc mai puţin să facă din elevii lor oameni cu carte decât nişte mondeni sclivisiţi şi con- formişti. Reuşeau să scoată mici monştri scorţoşi şi caraghioşi, disipreţuind joaca, total lipsiţi de cultură, fără nimic spontan sau copilăresc în ei şi de o precocitate demnă de milă. Părăsiţi prea din cale-afară, micuţii Jansoulet nu se distrau prea mult în această adevărată seră de trufandale, în ciuda prerogativelor de care se bucurau datorită averii lor imense. Ceilalţi creoli din pension aveau cel puţin corespondenţi şi primeau vizite; ei nu erau niciodată chemaţi la vorbitor, nimeni nu văzuse vreo rudă de-a lor, doar din când în când primeau câteva coşuri de dulciuri şi de cozonaci fărimaţi. Nababul, gonind întotdeauna grăbit prin Paris, golea pentru ei vitrina vreunui cofetar, pe care o trimitea la colegiu ou acea pornire a inimii amestecată cu ostentaţia orientală ce-i caracteriza toate acţiunile. La fel era şi cu jucăriile, întotdeauna prea frumoase, înzorzonate, inutile, jucării din acelea care-ţi iau ochii şi pe care parizienii nu le cumpără. Dar ceea ce inspira respectul elevilor şi profesorilor faţă de micuţii Jansoulet era punga lor întotdeauna umflată de galbeni, întotdeauna deschisă pentru chete, pentru onomasticile profesorilor, pentru vizitele filantropice, faimoasele vizite organizate de colegiul „Bourdaloue”, unul din punctele ispititoare ale programului, care impresiona sufletele milostive.

De două ori pe lună, prin rotaţie, elevii care erau membri ai micii societăţi „Saint-Vincent-de-Paul“, constituită, în cadrul colegiului, după modelul calei mari, se porneau în mici grupuri,

singuri, ca oamenii mari, să împartă ajutoare şi mângâieri prin străfundurile mahalalelor suprapopulate. Li se inculca astfel elevilor mila experimentală, arta de a cunoaşte nevoile, mizeria poporului şi mijlocul de a vindeca aceste răni, de obicei greţoase, cu ajutorul unei alifii de cuvinte pioase şi de maxime ecleziastice. A consola, a propovădui *Evanghelia* prin intermediul copiilor, a combate necredinţa religioasă cu ajutorul tinereţii şi a naivităţii apostolilor, iată scopul micii societăţi, scop care, de altfel, era departe de a fi atins. Copiii, sănătoşi, bine îmbrăcaţi, bine hrăniţi, mergeau numai la adrese indicate dinainte, unde găseau sărmani care arătau bine, uneori puţin bolnavi, dar foarte curaţi, cunoscuţi şi ajutaţi de bogata organizaţie bisericească. Nu nimereau niciodată în acele interioare pestilenţiale, unde foametea, doliul, abjecţia, toate plăgile fizice sau morale sunt înseninate ca o lepră pe pereţi, sunt înscrise cu riduri de neşters pe frunţile oamenilor. Vizita copiilor era pregătită ca cea a unui monarh inspectând o cazarmă şi gustând din ciorba soldaţilor; aceştia sunt preveniţi din vreme, iar ciorba dreasă în mod special pentru paipileje gustative ale regelui. Cunoaşteţi chipurile din cărţile pioase, în care un şcolar cu păr cârlionţat, la vârsta primei cuminecături, împapoţonat cu tot felul de şireturi şi cordoane, cu o lumânare în mână, veghează leşul unui bătrân întins pe un pat şubred. Vizitele de milostivire aveau acelaşi caracter convenţional de punere în scenă şi de intonaţii false. Gesturilor milostive ale micilor predicatori, cu braţe prea scurte, le răspundeau cuvinte învăţate pe de rost, prefăcute, de-ţi venea să urli. Încurajărilor comice, consolidărilor distribuite ca din carte, cu voci de cocoşei răguşiţi, lp răspundeau binecuvântări, jalnice schimonoseli tângmtoare, amintind de spectacolul înfăţişat la ieşirea credincioşilor de la vecernie. Şi tinerii vizitatori, o dată

E

lecaţi, ce mai explozie de risete şi ţipete se porneau

1 mansardă, ce mai ţopăieli în jurul darului adus; fotoliul în care bolnavul îşi jucase comedia era dat la o parte, iar ceaiul de tei aruncat peste foc, un foc mocnit, aranjat în mod deosebit de artistic.

Când micuţii Jansoulet veneau acasă, erau încredinţaţi omului cu tichie roşie, indispensabilul Bompain. Bom- pain era cel care îi pliimba la Champs-Elysees pe aceşti micuţi gătiţi după ultima

moda, cu vestoane englezeşti şi gambete – la şapte ani! — mănuşi din piele de câine, de vârful cărora atârnau baston aşe. Bompain era cel ce umplea cu provizii brecuil în care se urca alături de copii; cu pălăriile lor conturate de un văl verde» semănau cu acele personaje de pantomimă liliputană, al căror haz constă în mărimea exagerată a capului faţă de dimensiunile reduse ale picioarelor şi gestu rile lor de piue. Fumau şi beau cu nemiluita. Uneori, de-abia ţinându-se pe picioare, omul cu tichie îi aducea acasă bolnavi de moarte... Şi cu toate acestea, lui Jansoulet îi erau dragi „ţâncii" săi, mai cu seamă mezinul, care, cu faţa lui rumenă, cu părul său bogat, îi amintea de micuţa Afehin trecând în goana trăsurii pe şosea. Aveau încă vârsta când copiii aparţin mamei, când nici croitorul de lux, nici cei mai buni profesori, nici pensionul elegant, nici poneii înşăuaţi pentru ei în grajd, nimic nu înlocuieşte mâna atentă şi grijulie, căldura şi veselia cuibului părintesc. Tatăl nu putea să le dea însă toate acestea, era atât de ocupat! Avea mii de afaceri. Banca Teritorială, aranjarea galeriei de tablouri, alergături la Tattersall, însoţit de Bois l'H^ry, un bibelou de examinat ici sau colo, pe la amatorii semnalaţi de Schwalbach, ore întregi petrecute cu antrenorii, jocheii, negustorii de curiozităţi, într-un cuvânt, existenţa plină şi multiplă a unui burghez gentilom din Parisul modern. Intrând în contact cu atâtea şi atâtea, Nababul devenea pe zi ce trece mai parizian, fiind primit la clubul lui Monpavon, în sălile de dans, în culisele teatrului, sau prezidând acele faimoase ospeţe între bărbaţi, singurele recepţii posibile în locuinţa lui. Zilele îi erau în adevăr foarte încărcate, cu toate că de Gery îl scutea de corvoada cea mai grea, administraţia atât de complicată a cererilor şi a pomenilor.

Acuma tânărul asista în locul Nababului la născocirile îndrăzneţe şi burleşti, la toate combinaţiile eroicomice ale cerşetoriei marelui oraş, organizată ca un minister, întinsă cât o armată, abonată la toate ziarele şi cunoscând pe de rost toate adresele utile. De Gery o primea pe doamna blondă, înfiptă, tânără, dar deja ofilită, care nu cerea decât o sută de ludovici, ameninţând că, în caz de refuz, se duce să se arunce direct în Sena; o primea şi pe patroana corpolentă, cu înfăţişare amabilă, care, fără multe mofturi, spune de cum intră: „Nu mă cunoaşteţi, domnule... N-am nici eu cinstea de a vă cunoaşte; dar nu ne va trebui mult timp pentru a face cunoştinţa...

Aşezaţi-vă, vă rog, ca să stăm de vorbă.” Urma comerciantul strâns cu uşa în ajunul falimentului, care vine să implore salvarea onoarei, cu un pistol ce-i umflă buzunarul pantalonului, gata încărcat pentru sinucidere, lucru uneori adevărat, uneori era însă numai o pipă. Erau adeseori şi nenorociri adevărate, obositoare sau prolixe, oameni sărmani care nu ştiu nici măcar să povestească cât sunt de neîndemânatici ca să-şi câştige viaţa. Alături de aceasta cerşetorie deschisă, mai era şi cea mascată: caritate, filantropie, milostenii, încurajarea artei, chete pentru creşe, sau pairohii, pentru femeile pocăite, societăţile de binefacere, bibliotecile de cartier. În sfârşit, mai exista şi cerşetoria camuflată sub aparenţe mon- dene: biletele de concert, reprezentaţii în beneficiu, cartonaşe de toate culorile: „Estradă, premieră, locuri rezervate*. Nababul dăduse dispoziţia ca niciun solicitant să nu fie refuzat, ba era chiar un progres că nu se mai ocupa el însuşi de astfel de treburi. Vreme destul de îndelungată îi copleşise cu galbeni pe toţi aceşti exploratori făţarnici, plătind cinci sute de franci intrarea la concertul vreunui ghitarist din Wurttemberg sau a vreunui fluieraş din Langueidoc, care la Tuileries sau la ducele de Mora n-ar fi fost preţuit la mai mult de zece franci biletul. Erau zile când tânărul de Gery ieşea scârbit de la astfel de şedinţe. Toată onestitatea tinereţii se revolta în el; încerca să-l convingă pe Nabab de necesitatea unor reforme. Dar, de la primul cuvinţ, acesta lua înfăţişarea plictisită a firilor slabe, silite să ia o hotănre, şi răspundea pur şi simplu ridici™! umerii săi largi: „Ăsta-i Parisul, dragill meu... Nu te speria, las’pe mine... Ştiu eu ce fac şi unde vreau să ajung."

Nababul voia atunci două lucruri: scaunuil de deputat ji crucea „Legiunii de Onoare”. Acestea erau pentru el primele două trepte ale urcuşului spre care M împingea ambiţia. Deputat nu-i va fi desigur greu să ajungă, prin Banca Teritorială, în fruntea căreia se el însuşi. Paganetti din Porto-Vecchio îi spunea adeseori: „Când va sosi momentul, întreaga insulă se va ridica şi va vota pentru dumneavoastră, ca un singur *oma.*

Numai că nu ajunge să ai alegători, mai trebuie să existe şi Un loc de deputat vacant la Cameră; or reprezentanţii Corsicii erau prezenţi cu toţii în păr.

Cu toate acestea, unul dintre ei, bătrânul Popolasca, infirm, incapabil să-şi îndeplineaiscă mandatul, şi-ar fi dat poate

bucuros demisia, în anumite condiţii. Era o problemă delicată, dar cu şanse de reuşită, căci bătrânul avea o familie numeroasă, ceva pământ care nu prea aducea venituri, un castel ruinat la Bastia, unde copiii săi se hrăneau cu mămăligă, iar la Paris locuia într-un apartament mobilat, de mâna a zecea. Dacă se uita la o sută sau două sute de mii de franci, Nababul îi putea veni de hac bătrânului hămesit, care, iscodit de Pagametti, nu zicea nici da, nici ba, ispitit de suma frumuşică, dar totodată stăpânit de vanitatea titlului de deputat. Astfel stăteau lucrurile, care în una din zilele următoare puteau să se precipite.

Cât despre decoraţie, treburile mergeau şi mai bine. Societatea de binefacere „Betleem” reuşise să trezească un deosebit interes la palatul Tuileries. Nu se mai aştepta decât vizita domnului de la Perri&re şi raţpartul său, care nu putea fi decât favorabil, pentru ca gloriosul nume al lui Jansoulet să fie înscris în lista de la 16 martie, zi de aniversare imperială... 16 martie, adică mai puţin de o lună... Ce va zice Hemerlingue de această favoare deosebită, el, care de atâta vreme trebuia să se mulţumească cu Nishamul?! Dar beiul, căruia i se vârâse în cap că Jansoulet fusese ostracizat de societatea pariziană, dar bătrâna mamă, atât de bucuroasă, întotdeauna, acolo, la Saint-Romans, de succesele fiului ei?!... Nu meritau toate astea dâteva milioane aruncate cu soooteală şi risipite în vânt pe acest drum al gloriei, pe care Nababul păşea senin ca un copil, fără a se gândi că ar putea fi sfâşiat la capătul său? Şi nu însemnau aceste satisfacţii exterioare, această onoare şi consideraţie, 9cump plătite, o compensaţie pentru toate necazurile orientalului, care, recucerit ele viaţa europeană, îţi dorea un cămin, dar n-avea decât un caravanserai, îşi căuta o soţie, dar nu găsise decât o levantină?

AŞEZAMINTUL FILANTROPIC „BETLEEM”

«Betleem"! De ce oare acest nume plăcut şi legendar, cald ca paiele din staulul miraculos, îţi îngheţa sângele în vine când îl vedeai înscris cu litere de aur deasupra grilajului de fier? Era poate de vină melancolia peisajului, o vastă c&mpie tristă, ce se întinde între Nanterre şi Saint-Cloud, presărată doar din loc în loc cu câteva boschete de arbuşti sau coşuri fume- gânde de fabrică. Era poate de vină şi’ disproporţia dintre umilul târg şi grandiosul palat de beton aglomerat, în stil Ludovic al XIII-lea, care se profila, roz, printre crengile parcului desfrunzit, brăzdat

de lacuri cu apă stătută, acoperită de muşchi verde. Fapt sigur este că trecmd pe acolo, oricine avea o strângere de inimă. Când intrai însă înăuntru, era cu totul altceva. Casa întreagă era cufundată într-o linişte apăsătoare, ciudată, figurile care apăreau pe la ferestre aveau un aspect lugubru în spatele geamurilor verzi, construite după moda veche. Caprele care alăptau copiii erau plimbate prin alei şi păşteau liniştit iarba proaspătă; din când în când behăiau către păzitoare, care privea plictisită pe vizitatori. Doliul, pustiul, teama de îmbolnăvire păreau a pluti în aer. Pe vremuri palatul fusese o locuinţă veselă, unde se făceau chefuri de pomină. Amenajată pentru o cântăreaţă celebră, care o vinduse lui Jenkins, casa ttăda imaginaţia caracteristică decorurilor de operă: un pod aruncat peste lac, o barcă stricată plină de frunze mucegăite, un pavilion în formă de grotă, acoperit de iederă. Multe scene nostime şi deocheate văzuse acest pavilion pe vremea cântareţei, acum însă nu mai vedea decât scene dureroase, căci acolo se afla infirmeria.

La drept vorbind, întreg aşezământul nu era altceva dedet o vastă infirmerie. De-abia sosiţi, copiii cădeau la pat, boleau, şi dacă părinţii nu-i luau repede acasă, sfârşeau prin a muri. Se ştia în toată regiunea că preotul din Nanterre, cu mantia neagră şi crucea-i de argint venea foarte des la „Betleem”, că tâmplarul nu mai prididea de atâtea comenzi. Mamele, indignate, arătau cu pumnul spre creşa model, dair numai de departe, pentru a-şi feri de molimă sugacii dolofani pe care-i ţineau în braţe. Iată ce dădea aşezământului un aspect atât de sfâşietor. O casă unde mor copiii nu poate fi veselă; nici nu bagi de seamă că pomii înfloresc, că păsările îşi clădesc cuib, că apa susură în unduiri înspumate.

Era un lucru stabilit. Excelentă ca idee, opera lui Jenkins era foarte greu de aplicat în practică, aproape imposibil. Toată lumea ştia însă că totul fusese organizat cu deosebită râvnă, până în cele mai mici amănunte, că nu se făcuse economie de bani şi nici de oameni. În fruntea aşezământului se afla un specialist din oei mai pricepuţi, domnul Pondevez, fost intern al spitalelor din Paris; pe lângă el, pentru treburile gospodăreşti, o femeie de încredere, doamna Polge. Apoi slujnice, lenjerese, infirmiere. Şi câte eforturi şi îmbunătăţiri, de la apa distribuită prin cincizeci de robinete modeme, până la omnibuzul condus

de un vizitiu în livrea, care mergea în clinchet de clopoţei la gara din Rueil, să aştepte toate trenurile. Şi, în sfârşit,. Capre falnice de Tibet, mătăsoase, pline de lapte. Ca organizare, nimic nu lăsa de dorit; exista însă un amănunt care dădea totul peste cap: copiii nu se în- voiau – şi pace! — cu acea alăptare artificială atât de lăudată ji în jurul căreia se făcuse atâta reclamă. Era o încăpăţânare neobişnuită, un fel de înţelegere mută între ei, căci micuţii încă nu ştiau să vorbească – cei mai mulţi nici n-aveau să spună vreo vorba vreodată. „Fie ce-o fi, nu vom suge de la capre!“ Şi nu sugeau, preferau să moară unul după altul decât să sugă. Parcă Isus din Betleem, în staulul său, fusese hrănit de o capră! Nu sugea el, dimpotrivă, la sânul plin şi dulce al unei femei, la pieptul căreia adormea cânid era să-tuil? Cine a văzut oare picior de ca/pră între boul şi măgarul din legendă, în noaptea aceea în care dobitoacele vorbeau? De ce atâta minciună atunci, de ce acest nume de Betleem?

Atâtea victime îl emoţionaseră la început pe director. Epavă din Quartier Latin, Pondevez, care era cunoscut prin anii studenţiei în toate bodegile de pe Boulevand Saint-Michel sub numele de Pomjpon, nu era băiat rău. Când a văzut slabul rezultat dat de alăptarea artificială, a angajat pur şi simplu patru sau cinci doici corpolente din regiune, ceea ce a. Fost de ajuns pentru a reda micuţilor pofta de mâncare. Această pornire de omenie era să-l coste postul de director.

— Doici la, 3etleem“ 1 ţipă Jenkins, furios, cu ocazia vizitei săptămânale. Ai înnebunit? Atunci, la ce bun caprele şi pajiştile de păscut, la ce bun ideea mea şi broşurile mele asupra acestei idei? Cum sunt aplicate? Procedezi împotriva indicaţiilor mele, risipeşti banii fondatorului…

— Dar, domnule doctor, încerca să răspundă studentul, trecându-şi mâna prin birba-i roşcată, totuşi… dacă ţâncii refuză această hrană…

— Ei bine, n-au decât să postească, dar principiul alăptării artificiale trebuie respectat! Asta-i esenţialul! Să nu fiu nevoit să ţi-o spun de două ori… Ai să le dai afară pe doicile astea nesuferite. Pentru a ne creşte copiii, avem lapte de capră; în cel mai rău caz» lapte de vacă; mai mult, insă, nu înţeleg să le dau! Şi Jenkins, luându-şi chipul de apostol, adăugă: Ne aflăm aici pentru ilustrarea unei mari idei filantropice. Ea trebuie să triumfe chiar cu preţul unor jertfe. Ai grijă să reuşească.

Pondevez nu mai insistă. În definitiv, postul era bun, destul de aproape de Paris pentru a-i permite escapade duminicale sau vizite pe la vechile bodegi. Doamna Polge – numită întotdeauna de Jenkins „înţeâeapta noastră supraveghetoare” şi care fusese pusă în adevăr acolo pentru a supraveghea toate treburile, <lar mai ales pe director – nu era atât de aspră cât s-ar fi crezut, ţinând seama de atribuţiile ei, şi se muia uşor după câteva păhărele de lichior sau o partidă de cărţi. Pondevez se lipsi aşadar de doici şi încercă să rămână insensibil la tot ce putea să se întntârnple. Ce s-a întâmplat? Un adevărat masacru al celor nevinovaţi. De aceea, cei câţiva părinţi mai cu stare, meseriaşi sau negustori de periferie, care, ispitiţi de reclamă, se despărţiseră de copiii lor, îi luară repede înapoi. Aşezământul nu mai rămăsese decât cu micii nenorociţi culeşi de ipe ila porţile caselor sau de pe maidane, expediaţi de prin aziluri, sortiţi de la naştere suferinţelor. Cum mortalitatea creştea mereu, chiar şi aceştia începură să fie în număr insuficient, iar omnibuzul trimis la gară se întorcea sprinten şi săltăreţ ca un dric gol. Cât va mai dura această situaţie? Gât timp va mai trece până vor închide ochii cei 25-30 de micuţi care mai rămâneau? Aceasta era întrebarea pe care şi-o punea într-o zi domnul director, «au, mai degrabă, după cum singur se poreclise, domnul cioclu Pondevez, aşezat în faţa venerabilului coc al doamnei Polge şi jucând, după masă, partida lor preferată.

— Da, scumpă doamnă Polge, ce-o să ne facem?... Aşa nu mai poate să dureze mult... Jenkins nu vrea să cedeze, copilaşii sâlnt încăpăţânaţi ca nişte catâri... Ce mai vorbă, o să dea cu toţii ortul popii... Uite, valahul cel mititel – am tăiat cu riga, doamnă Polge – care trage să moară dintr-o clipă în alta. Cred şi eu, bietul de el, de trei zile n-a mai înghiţit nimic... Orice-at zice Jenkins, sugacii nu sunt melci ca să se îngraşe postind... £ totuşi dureros că nu putem salva măcar pe unul... infirmeria geme de bolnavi... Ce mai vorbă, treaba merge din ce în ce mai prost...

La grilajul de la intrare soneria răsună de două ori. Conversaţia fu întreruptă de omnibuzul care se întorcea de la gară, scârţâind pe nisip mai tare ca de obicei.

— E uimitor! zise Pondevez. Trăsura nu e «oală!

Se opri într-adevăr trufaşă ân faţa peronului, şi omul care coborî urcă scările în fugă. Era un trimis al lui Jenkins, care aducea o ştire importantă: doctorul urma sa sosească peste

două ore pentru a vizita azilul, împreună cu Nababul şi un domn de la pailat. Recomanda ca totul să fie pregătit pentru a-i primi. Vizita fusese hotărâtă atât de brusc, încât nu avusese vreme să scrie; dar Jenkins nădăjduia că domnul Pondevez se va îngriji de cele necesare.

— Uşor de zis „cele necesare”… şopti Pondevez, înspăimântat.

Situaţia era critică. Această vizită însemnată cădea nici nu se putea mai rău, în momentul în care tot sistemul se ducea pe copcă. Bietul Pompon, foarte încurcat, se trăgea de barbă, muşcându-i coiţurile.

— Haide, îi zise el brusc doamnei Polge, căreia cocul părea a-i lungi şi mai mult faţa. N-avem decât o singură soluţie. Să mutăm infirmeria, să transportăm toţi bolnavii în dormitor. N-o şi le meargă nici mai bine, nici mai rău dacă vor sta acolo o jumătate de zi. În ceea ce-i priveşte pe cei cu bube dulci, îi vom strânge într-un colţ. Prea sunt uriţi, nu-i putem arăta… Haide, sus! Toată lumea pe punte i

Clopoţelul cu care se anunţa de obicei masa răsună, şi îndată se aud paşi alergând. Lenjerese, infirmiere, slujnice, păzitoare apar de pretutindeni, aleargă, se ciocnesc pe scară, în curte. Ordine, strigăte, ţipete se învălmăşesc, dar ceea ce ’se aude cu precădere este zgomotul de curăţenie generală, şiroaie de apă care curg, ca şi cum „Betleemul” ar fi fost cuprins de flăcări. Şi apoi gemetele copilaşilor bolnavi, smulşi din căldura pătuţului ’lor, un fel de pachete urlătoare, transportate prin parcul umed, învelite în pături ce fâlfâie printre ramuri, întăresc această impresie de incendiu. Două ore mai târziu, o muncă supraomeneasca, dăduse casei înfăţişarea potrivită pentru a^şi primi oaspeţii. Tot personalul se afla la post, caloriferul duduia, caprele erau pitoresc împrăştiate prin parc. Doamna Polge arborase rochia-i ide mătase verde; directorul, într-o ţinută mai puţin neglijentă ca de obicei, era îmbrăcat simplu, înlăturând orice bănuială de premeditare. Secretarul palatului n-avea dec’T să vină.

Coboară, împreună cu Jenkins şi Jansoulet dintr-o caleaşca superbi, roşie-aurie – culorile Nababului. Pre- făcându-se uimit, Pondevez se repede înaintea oaspeţilor:

— Ah! Domnul Jenkins, ce cinste!… ce surpriza! Urmează saluturile de rigoare, schimbate pe peron, plecăciuni, strmgeri

de mână, prezentări. Jenkins, cu paltonul larg desohis peste pieptul său leal, afişează zâmbetul cel mai cordial şi cel mai graţios; totuşi, o cută semnificativă îi brăzdează fruntea. Este îngrijorat de surprizele pe care le poate rezerva aşezământul a cărui mizerie o cunoaşte mai bine decât oricine. De-ar fi fost prevăzător Pondevez... De altfel, începutul e bun. Aspectul puţin teatral al intrării, caprele albe ţopăind prin boschete l-au încântat ipe domnul de la Perriire, care, cu privirea lui naivă, cu ţăcălia-i albă ţi neîncetatele clătinări din caip, seamănă el însuşi cu o capră scăpată din lanţ.

— Mai întâi, domnilor, încăperea cea mai importantă a aşezământului: camera de alăptare, spuse directorul deschizând o uşă masivă în fundul vestibulului. Oaspeţii îl urmează, coboară câteva trepte şi se găsesc într-o imensă sală joasă, ipardosită cu lespezi, vechea bucătărie a castelului. Ceea ce te izbeşte de cum intri este un şemineu mare şi înalt de tip vechi, din cărămidă roşie, cu două bănci de piatră aşezate sub prichici, una în faţa celeilalte; pe frontonul monumentali este sculptată emblema cântăreţei – o liră enormă, străpunsă de un sul de note muzicale. Impresia este puternică, numai că de acolo vine un curent teribil, care, adăugându-se la răcoarea degajată de pardoseală şi la lumina palidă ce pătrunde prin geamlâcurile joase, trezeşte îngrijorare în privinţa sănătăţii copiilor. Dar nu se putea altfel. Amenajarea camerei de alăptare în acest loc insalubru a fost o necesitate din cauza doicilor patrupede şi capricioase, obişnuite cu lipsa de curăţenie a grajdului; e de ajuns să vezi bălţile de lapte, petele roşietice uscându-se pe lespezi, e de ajuns să simţi mirosul acru care te trăsneşte la intrare, un amestec de zer, de lână udă şi de multe altele, pentru a te convinge de această necesitate imperioasă.

încăperea este atât de vastă între pereţii ei întunfi- coşi, încât la început vizitatorii au crezut că e pustie. Totuşi, în fund se distinge un gmp care behăie, geme, se mişcă... Două femei de la ţară, cu înfăţişarea asprii, abrutizată, cu faţa pământie, două „doici fără lapte*, care-şi merită întru totul numele, stau aşezate pe nişte rogojini, cu câte un sugaci în braţe; în ’dreptul fiecăreia se află o capră mare, care, cu picioarele desfăcute, întinde ugerull. Directorul pare plăcut surprins:

— Pe legea mea, domnilor, iată o mtâmplare fericită! Doi dintre copiii noştri sunt tocmai pe cale de a lua o gustare... Să

vedem ce bine se înţeleg sugacii cu doicile.

„Ce l-a apucat?… E smintit!“ gândeşte Jenkins, îngrozit.

Dar directorul este, dimpotrivă, foarte lucid; el însuşi a organizat punerea în scenă, alegâad două dobitoace blânide şi răbdătoare şi doi copii excepţionali, doi micuţi turbaţi, care vor cu orice preţ să trăiască şi deschid gura la orice hrană, ca păsărelele care încă n-au învăţat să zboare.

— Vă rog să vă apropiaţi, domnilor, şi să luaţi seama.

Dat uite-i că sug cu adevărat, îngeraşii! Unuâ, ghemuit, chircit sub pântecele caprei, suge cu arâta jpoftă, încât gâligâitul laptelui cald pare că ajunge până în pi* cioruşole puse în mişcare de satisfacţia undi mese gustoase. Celălalt, mai liniştit, întinzându-se alene, are nevoie de câteva îndemnuri din partea îngrijitoarei sale din Auvergne.

— Sugi, hai, sugi odată, gâl, gâl, igâl!

Apoi, deodată, ca şi cum ar fi luat o botărâre subită, micuţul începe să bea cu atâta lăcomie, încât femeia, mirată de această poftă neaşteptată de mâncare, se apdeacă spre dânsul şi exclamă râzând:

— Ah, ticălosul, mare pezevenghi’… În loc să surgă capra, îşi suge degetul cel mare.

Iată ce a născocit îngeraşul ca să fie lăsat în pace… Incidentul nu produce o impresie rea; dimpotrivă, domnul de la Perriere se distrează mult pe socoteala ţâncului care a vrut şi le joace un renghi. Iese încântat din camera de alăptare. „Fără doar şi poate, în… în… încântat”, repetă funcţionarul, dând din cap, în timp ce urcă scările monumentale şi sonore, împodobite cu coame de cerb, care duc spre dormitor.

Foarte luminoasă îşi spaţioasă această vastă sală, care se întinde de-a lungul întregii faţade, are ferestre numeroase, pătuţuri destul de depărtate unul de altul, cu peideluţe albe şi uşoare ca un fulg, ca un nor. Mai multe femei trebăluiesc prin mijlocul încăperii, cu maldăre de rufe în braţe şi cu chei în mână: sunt suprave- ghetoarele sau dădacele. Aici totul a fost prea bine regizat, şi prima impresie a vizitatorilor este proastă. Slăbiciunea şi paloarea bolnăvicioasă a micilor muribunzi, de culoarea giulgiului, este şi mai mult scoasă în relief de muselina albă, de parchetul cernit reflectând puternic razele soarelui, de geamurile curate prin care pătrunde cerul, îndurerat de a vedea un asemenea spectacol… Vai! cei mai vârstnici n-au decât 6

luni, cei mai tineri, de-abia 15 zile, şi toate aceste figuri, aceste eirtbrioane de feţe au o expresie melancolica şi-ncruntată, o mască bătrânească, o precocitate a suferinţei vizibilă în cutele de pe frunţile golaşe, acoperite de o scufiţă bordată cu dantele meschine, ca pentru azil.

De ce bolesc? Ce au mititeii? Au de toate, tot ce se ipoate avea: boli de copii şi boli de adulţi. Rod al viciului şi al sărăciei, ei aduc cu dânşii încă de la naştere hidoase manifestări ale eredităţii. Unul are cerul gurii găiurit, altul iplăgi mari roşietice pe frunte, toţi sunt plini de spuzeală. Pe urmă, mor cu toţii de foame, în ciuda (lingurilor cu lapte, cu apă îndulcită care li se bagă cu sila în gură, iân ciuda biberonului folosit uneori, cu toată interdicţia, copilaşii se prăpădesc de inaniţie. Le-ar trebui acestor istoviţi încă înainte de a se naşte hrana cea mai sănătoasă, cea mai întăritoare; caprele ar putea eventual să le-o furnizeze, dar ei şi-au jurat să nu sugă de la capre. Lata ce dă acest aspect lugubru şi tăcut dormitorului, lipsit de micile izbucniri de mânie, cu pumnişorii strânşi, de ţipetele prin care sugacii îşi descoperă gingiile drepte şi trandafirii, *n- cercându-şi suflul şi puterile; de-abia dacă se distingea vreun «cancet plângăreţ, semn a<l îngrijorării unui suflet care se zvârcoleşte în toate direcţiile într-un trup boi- nav, fără a-şi putea găsi locul unde să se fixeze definitiv.

Jenkins şi directorul, care şi-au dat seama de impresia proastă lăsată de vizitarea dormitorului asupra oaspeţilor, încearcă să redreseze situaţia, vorbesc tare, candid, pe un ton blând şi satisfăcut. Doctorul strânge călduros mâna supraveghetoarea:

— Ei bine, doamnă Polge, le merge bine micuţilor ’ noştri şcolari?

— După cum vedeai, domnule doctor, îi răspunde supraveghetoarea, arătindu-i paturile.

E de-a dreptul funebră, în rochia ei verde, corpolenta doamnă Polge, ideal al doicilor fără lapte; fără ea, tabloul nici n-ar fi complet.

Dar unde a dispărut oare domnul secretar al palatului? S-a oprit în faţa unui pătuc pe care-l examinează stând în picioare, mâhnit şi dând din cap.

— Pe toţi dracii! îi şopteşte Pompon doamnei Polge. E valahul.

Micul cartonaş albastru agăţat deasupra pătucului, ca la spital, precizează în adevăr naţionalitatea copilului... „Moldo-

valah”. Ce ghinion ca tocmai ăsta să fi atras atenţia domnului secretar!... Vai! bietul căpşor căzut pe pernă, cu scufiţa-i strâmbată, cu nările lipite şi guriţa întredeschisă pentru a respira scurt, gmind, respiraţia noilor-născuţi, dar şi a celor aflaţi în pragul morţii...

— E bolnav? îl întreabă încet domnul secretar pe directorul care s-a apropiat şi el.

— Nu, nici pomeneală! răspunde Pompon cu neruşinare. Şi înaintând spre pătuc, îi face bezele micuţului, îi ridică perna, spunându-i pe un ton bărbătesc, puţin posac, dar totuşi blând: Ei, ce mai zici, puştulică?...

Ieşit din amorţeală, din întunericul care deja îl învăluia, mititelul deschide ochii, priveşte cu o indiferenţă tristă toate feţele aplecate deasupra lui, apoi, reîntorcându-se la visul său pe care-l găseşte mai fru- moş, îşi încleştează mânuţele crăpatc şi scoate un susţpin imperceptibil. Mister! Cine va explica ce-a căutat acest micuţ printre cei vii? Să se chinuiască două luni, şi să plece fără a fi văzut, fără a fi înţeles nimic, fără ca cineva să-i fi auzit măcar articulaţiile vocii.

— Ce palid este... murmură domnul de la Perri&re, el însuşi foarte palid.

Nababul e şi el galben la faţă. Un fior rece i-a trecut pe toţi. Directorul adoptă o atitudine degajată:

— E vina reflexelor... Toţi suntem verzi aici.

— Da, desigur... adaugă Jenkins, sunt reflexele lacului... Veniţi şi vedeţi, domnule secretar, şi doctorul îl atrage spre fereastră, pentru a-i arăta lacul întins, în care se oglindesc sălciile, în timp ce doamna Polge se grăbeşte să tragă perdeluţele pătuţului, lăsând pe micuţul valah pradă visului său etern.

Vizitarea aşezământului trebuie repede continuata, pentru a risipi această impresie supărătoare.

Mai întâi i se arată domnului de la Perri&re o spălătorie strălucitoare, cu uscătorie, etuvă, termometre, dulapuri enorme de nuc lustruit, pline de scufiţe, de pieptăraşe etichetate şi înnodate câte douăsprezece la un loc. După ce rufele sunt călcate, lenjereasa le predă, la un ghişeu, doicii, care îi prezintă un număr de ordine. După cum se vede, domneşte aici cea mai perfectă ordine, şi totul, până şi mirosul de leşie, dă încăperii un aspect sănătos şi rustic. Se află aici rufărie pentru cinci sute de copii. Aceasta este capacitatea „Betleemului”, şi totul a fost

calculat în conformitate cu ea: farmacia imensă, strălucind de atâta sticlărie şi de inscripţii latine, pilonii de marmură în toate colţurile, largile bazine de piatră şi băiţe strălucitoare pentru hidroterapie, uriaşa instalaţie de ţevărie de toate dimensiunile pentru duşul de sus şi de jos, duţul ţâş- nitor, duşul-stropitoare sau cu jet puternic, în sfârşit, bucătăriile împodobite cu splendide oale de aramă de diferite mărimi, cu plite economice, încălzite cu cărbuni şi gaz metan. Jenkins ţinuse să aibă un aşezănunt model; şi lucrul nu i-a fost greu, căci a putut construi totul în stil mare, ca atunci când nu duci lipsă de fonduri. Se simte, de asemenea, pesie tot experienţa şi mâna de fier a „înţeleptei noastre supraveghetoare", căreia directorul nu uită să-i aducă mulţumiri publice, ceea ce declanşează un schimb general de congratulaţii: domnul de la Perrifere, încântat de felul cum e organizat aşezământul, îl felicită pe doctorul Jenkins pentru frumoasa lui realizare; Jenkins îl ccnnpdimentează pe amicul său Pondevez, care, la rândul său, îi mulţumeşte secretarului palatului de a fi binevoit să onoreze „Betleemul" cu vizita sa. Nababul îşi amestecă şi el glasul în acest concert de elogii, găseşte câte o vorbă amabilă pentru fiecare, dar se miră totuşi puţin că nimeni nu l-a felicitat şi pe dânsul, de vreme ce se ajunsese la capitolul felicitărilor. Este adevărat că recompensa cea mai de preţ îl aşteaptă la. 16 martie, în coloanele *Monitorului oficial,* într-un decret care deja îi străluceşte în faţa ochilor şi-l face să-şi arunce privirea oblic spre butonieră.

Acest schimb de amabilităţi are loc de-a lungul unui coridor mare, unde intonaţiile sentenţioase dau glasurilor un răsunet neobişnuit; dar deodată, un zgomot înfiorător opreşte conversaţia şi paşii vizitatorilor. Miorlăituri de pisici scoase din ipinţi, mugete, urlete de sălbatici porniţi la asalt, un înspăimântător vălmăşag de pipete omeneşti, răsfrânte, accentuate şi prelungite de sonoritatea bolţilor înalte. Se aud dând mai tare, când mai încet, se opresc brusc, pentru a se porni din nou într-o orchestraţie extraordinară. Domnul director pare îngrijorat, pune întrebări. Jenkins aruncă priviri tuiibate.

— Să mergem mai departe... spune directorul puţin tulburat de data aceasta. Ştiu ce este.

Ştie, desigur, dar demnul de la Perri&re vrea sa ştie şi el şi, înainte ca Pondevez să-l fi putut împiedica, iată-l împingând uşa

masivă din spatele căreia vine acest concert îngrozitor. Într-o cocină sordidă, neatinsă de leşie – căci nu se gândeau >s-o arate – zăceau, pe nişte saltele întinse pe jos, o duzină de mici monştri, supravegheaţi de un scaun gol – pe care se lăfăia o împletitura, de lână începută – şi de un văsuleţ ştirbit, umplut cu vin cald, care fierbea pe un foc de vreascuri fumegânde. Sunt buboşii, râioşii, dezmoşteniţii „Betle- emului“, asounşi în acest ungher izolat, cu recomandarea dată doicii lor fără lapte de a-i legăna, de a-i linişti, şi, la nevoie, de a-i acoperi cu propriul ei trup, pentru a-i împiedica să ţipe; dar ţăranca, neroadă şi curioasă, îi părăsise, ca să se uite la caleaşca cea frumoasă care staţiona în curte. Lăsaţi de capul lor, pruncii s-au săturat repede de poziţia lor orizontală; şi roşii, acoperiţi de bube, toţi aceşti buburoşi ridicaţi în capul oaselor şi-au dat drumul vigurosului lor concert, căci, printr-o minune, se simt în putere, boala însăţi îi salvează şi îi întăreşte. Înnebuniţi şi dând din picioare ca nişte cărăbuşi răsturnaţi pe spate, ajutându-se cu şalele, cu coatele, unii căzuţi pe o rina, ne- putând să-şi recapete echilibrul, alţii ridicându-şi în sus picioruşele amorţite, înfăşate, când văd deschizâtvdu-se uşa, îşi întrerup cu toţii spontan gesticulaţia şi ţipetele; dar ţăcălia albă, tremurătoare a domnului de la Perri^re le inspiră încredere, le dă curaj, şi în larma care se porneşte din nou, de-abia dacă se poate desluşi explicaţia dată de director: „Ştiţi, au fost izolaţi... epidemie... boală de piele contagioasă8. Atâta i-a trebuit domnului secretar al palatului; mai puţin viteaz decât Bonaparte vizitând pe ciumaţii de la Jaf fa, se năpusteşte spre uşă şi, tulburat şi tremurând, vrea să spună ceva, dar negăsind nimic, rosteşte cu un zâmbet inefabil:

— Ce dră... drăgălaşi sunt!

Acum inspecţia s-a teiminat, şi iată-i pe toţi adunaţi în salonul de la parter, unde doamna Polge a pregătit o mică gustare. Pivniţa „Betleemului” este bine aprovizionată. Aerul tare de ţară, atâtea trepte urcate şi ooborâte i-au dat bătrânului domn de la palat o poftă de mâncare cum n-a mai avut de mult; râde şi discută cu o familiaritate rustică, iar în dlipa plecării, cfind toţi sunt în picioare, ridică paharul în sănătatea „Be... Be... Betleemului!“

<Cei de faţă sunt mişcaţi, ciocnesc paharele, după care caleaşca îi ia pe oaspeţi, pornind la trap pe lunga alee de tei, unde tocmai apune soarele roşu şi rece, fără raze. Tn spatele

lor, parcul se adânceşte din nou în li- niştea-i- melancolică. Întunericul cuprinde desişurile şi casa, răspândindu-se puţin câte puţin pe alei şi prin răspmtâi. În ourând, numai literele ironice, încrustate la poarta de la intrare, mai sunt luminate, în timp ce la o fereastră de la etajul întâi licăreşte o luminiţă roşie şi tremurătoare, luminarea aprinsă la căpătâiul unui micuţ decedat.

Printr-un decret din 12 martie 1865, la propunerea ministrului de interne, domnul doctor Jenkins, preşedinte fondator al aşezământului „Betleem", este numit cavaler al ordinului imperial al „Legiunii de Onoare" pentru deosebitul său devotament în slujba umanităţii.

Citind aceste rânduri pe prima pagină a *Monitorului oficialt* în dimineaţa zilei de 16 martie, bietul Nabab simţi că-i vine ameţeală.

Să fie cu putinţă?

Jenkins decorat, şi el, nu!

De două ori a citit notiţa, crezând că n-a înţeles bine. Urechile îi vâjâiau. În faţa ochilor, literele dansau, ^ duble, înconjurate de acele cerculeţe pe care le capătă la lumina unui soare puternic. Se aştepta atât de mult să-şi vadă propriul său nume în acest loc! Jenkins îi spusese, chiar în ajun, cu atâta siguranţă: „S-a făcut!" încât i se părea şi acum că s-a înşelat. Dar nu, scria limpede: „Jenkins"... Lovitura fu adâncă, lăuntrică, profetică, asemenea unui prim avertisment ai soartei, şi resimţită cu atât mai viu cu cât de ani de zile acest om nu mai era obişnuit cu eşecuri, trăind parcă deasupra oamenilor. Bunătatea îi fu întinată de neîncredere.

— Ei bine, spuse Nababul lui de G£ry, care, ca în fiecare dimineaţă, intră în camera lui, surprinzându-l de data aceasta tulburat, cu ziarul în mână, ai văzut?... Nu figurez pe lista din *Monitor.* Încerca să zâmbească, cu faţa umflată, ca un oopil care-şi stăpâjieşte lacri- nule. A.poi, deodată, cu sinceritatea care-l caracteriza: Sunt tare mâhnit... aşteptam aşa de mult decoraţia.

Nu termină de rostit aceste cuvinte, ca uşa se deschise, făcând loc lui Jenkins, gâfâind, bolborosind, nespus de agitat:

— Ce ticăloşie... o ticăloşie îngrozitoare... Nu se poate, nu poate să rămână aşa!

Parcă se bateau calicii la gura lui; în cele din urmă, renunţând

să-şi mai exprime gândurile, aruncă pe masă o cutiuţă îmbrăcată în piele de sagri şi un plic mare, amândouă purtând pecetea „Legiunii de Onoare”.

— Lată-mi crucea şi autorizaţia! îţi aparţin, iubite prietene... eu nu înţeleg să le păstrez.

De fapt, toate astea nu însemnau mare lucru. Dacă Jansoulet s-ar fi împopoţonat cu panglica lui Jenkins, s-ar fi făcut vinovat de port ilegal de decoraţie. Dar o lovitură de teatru nu trebuie să fie în mod necesar şi logică; cea de mai sus fu urmată de efuziuni, îmbrăţişări între cei doi bărbaţi, o luptă generoasă, la capătul căreia Jenkins vârî din nou obiectele în buzunar, pomenind de reclamaţii, scrisori adresate ziarelor... Nababul fu din nou nevoit să-l tempereze:

— Să nu faci una ca asta, nenorocitule... Mai întâi, ar însemna să-mi cauzezi prejudicii pentru data viitoare... Cine ştie? poate că la 15 august...

— Ah, da, cum de nu m-am gândit! exclamă Jenkins, agăţându-se de această idee. Şi cu braţul întins, ca în *Jurământul* lui Louis David: Mă angajez solemn!

Lucrurile se opriră aici. La dejun, Nababul nu aminti de nimic, fiind tot atât de vesel ca de obicei. Buna dispoziţie nu fu tulburată nici în restul zilei; pentru de Gery această scenă fusese o revelaţie în privinţa adevăratei feţe a lui Jenkins, o explicaţie a ironiilor şi mâniei reţinute a Feliciei Ruys când vorbea despre doctor. Tânărul se întreba în zadar cum ar putea să-i deschidă ochii iubitului său stăpân asupra unei aşa mari făţărnicii. Ar fi trebuit totuşi să ştie că meridionalii, în ciuda efuziunilor spontane, nu sunt cu totul orbi, că pornirile ceile mai entuziaste dau înapoi la ei în faţa înţelepciunii cugetării. În cursul serii, Nababul deschisese un mic carneţel prăpădit, cu colţurile rupte, unde de zece ani răscolea milioane, notând, cu ieroglife numai de el înţelese, câştigurile şi cheltuielile sale. Era adâncit de câteva clipe în socoteli, când, întorcându-se spre G6ry, îl întrebi:

— Ştii ce fac, dragul meu Paul?

— Nu, domnule Jansoulet.

— Stau şi socotesc – şi privirea sa ştrengărească, specific meridională, contrasta cu zâmbetu-i blajin – stau şi socotesc ci am scos din pungă patru sute treizeci de mii de franci pentru a obţine decorarea lui Jenkins.

’Patru sute treizeci de mii de franci! Şi nu ajunsese la capăt…

IX

BUNICUŢA

De trei ori pe săptămână, la lăsarea serii, Paul de Gery mergea să-şi ia lecţiile de contabilitate în sufrageria familiei Joyeuse, vecină cu acel mic salon în care tatăl şi cele patru fiice i se înfăţişaseră în prima zi. De aceea, în timp ce, cu privirea fixată asupra profesorului său cu cravată albă, se iniţia în tainele „pasivului şi activului”, tânărul asculta, fără voia lui, zgomotele uşoare ale activităţii serale care veneau din spatele uşii, amintindu-şi de drăgălaşele chipuri aplecate sub lampă. Domnul Joyeuse nu sufla niciun cuvânt despre fiicele sale. Gelos de nurii lor ca un dragon păzind prinţesele frumoase închise într-un turn, înfierbântat de închipuirile fantastice ale excesivei sale iubiri de tată, contabilul răspundea destul de neprietenos la întrebările elevului său despre „domnişoara”, aşa încât tânărul renunţă să mai atingă acest subiect. Se miră însă de a nu o fi zărit nici măcar o dată pe acea bunicuţă al cărei nume era rostit la tot pasul de domnul Joyeuse; existenţa ei se făcea simţită în cele mai mici amănunte ale casei, ca un simbol al ordinii perfecte şi al liniştii care domneau peste tot.

Atâta rezervă din partea unei doamne venerabile, trecută, desigur, de vârsta la care sunt de temut îndrăznelile tinerilor, îi părea lui de Gery exagerată. Dar, în definitiv, lecţiile erau bune, predate foarte clar, profesorul avea o excelentă metodă de explicare; singurul său cusur era că se adâncea uneori într-o tăcere întreruptă de tresăriri, de interjecţii care ţâşneau ca un proiectil. Cu această rezervă, era cel mai bun dintre profesori, inteligent, răbdător şi drept. Paul învăţa cum să se descurce în labirintul întortocheat al registrelor comerciale şi se resemna să nu întrebe mai mult.

Într-o seară, către orele 9, când tânărul se ridica să pl*ce, domnul Joyeuse îl întrebă dacă n-ar vrea să-i facă cinstea de a lua o ceaşcă de ceai împreună cu familia, vechi obicei păstrat de pe vremea când biata doamnă Joyeuse, născută de Saint-Amand, îşi primea prietenii în fiecare joi. De când încetase din viaţă şi după ce situaţia lor materială schimbându-se, prietenii se frnprăştiaseră, ei păstraseră totuşi obiceiul acestui „ceai săptămânal“. Paul acceptă, şi bătrânelul întredeschise uşa strigând: „Bunicuţo!…“

Un pas sprinten pe coridor, şi îndată se ivi un cap de 20 de ani, împodobit cu un păr negru, bogat şi mătăsos. De G6ry, înmărmurit, se uită la domnul Joyeuse.

— Bunicuţa?

7~ Da, e numele pe care i l-am dat pe când era încă fetiţă. Cu scufiţa-i dantelată, cu autoritatea ei de soră mai mare, avea o înfăţişare nostimă, gravă... Îi găseam o asemănare cu bunica ei. Numele i-a rămas.

Din tonul tăticului reieşea că, în ceea ce-l privea, această denumire bătrânească pentru atâta tinereţe atrăgătoare era lucrul cel mai natural. Toţi gândeau la fel în jurul lui; şi celelalte domnişoare Joyeuse, venite în goană, strânse în jurul tatălui lor cam ca în vitrina de la parter, şi batrâna servitoare, care tocmai aşeza pe masa din salon, unde trecuseră cu toţii, un splendid serviciu de ceai, rămăşiţă a vechii străluciri a gospodăriei, toată lumea îi spunea tinerei fete „Bunicuţa”... Şi ea nu se supăra niciodată, influenţa acestui nume binecuvântat împrumutând dragostei tuturor o nuanţă de respect care o măgulea şi dădea o ciudată blândeţe ocrotitoare autorităţii ei desăvârşite. Poite şi din cauza acestei denumiri de bunică, pe care învăţase să o îndrăgească încă din copilărie, de G£ry îi descoperi tinerei fete un farmec inexprimabil. Era ceva care nu semăna de loc cu fiorul pe care i-l pricinuise o altă tânără, acea tulburare în care se amestecau dorinţa de a fugi, de a scăpa dintr-o strân- soare şi melancolia stăruitoare pe care ţi-o lasă sfârşitul unei petreceri, candelabrele stinse, refrenele dispărute, miresmele împrăştiate în noapte. Nu, în faţa acestei tinere care stătea în picioare, supraveghind masa familială, uitându-se dacă nu lipseşte nimic, îndreptând spre copii, micii ei copii, o privire drăgăstoasă şi ageră, Paul era ispitit să o cunoască mai bine, să-i devină un prieten devotat, să-i împărtăşească gânduri pe care nu şi le destăinuia decât lui însuşi; când i se oferi ceaşca, fără afectare mondenă şi sclifoseli de salon, ar fi vrut să-i spună şi el, ca şi ceilalţi, un „mulţumesc, Bunicuţo“, în care şi-ar fi pus toată inima.

Deodată, o bătaie puternică în uşă îi făcu pe toţi să tresară.

— Ah, iată-l pe domnul Andre! Elise, repede o ceaşcă... Yaia, prăjiturile...

În acest timp, domnişoara Henriette, a treia dintre domnişoarele Joyeuse, care moştenise de la mama ei, născută

de Saint-Amand, o anumită înclinaţie mondenă, văzând atâta afluenţă în seara aceea în salon, se repezea să aprindă cele două sfeşnice de pe pian.

— Gata şi actul cinci! strigă de la uşă noul-venit, apoi se opri brusc. Ah, pardon… şi figura lui păru puţin descumpănită în faţa străinului.

Domnul Joyeuse îi prezentă unul altuia: „Domnul Paul de Gery, domnul Andr£ Maranne”, nu fără un oarecare ceremonial. Îşi amintea de recepţiile din trecut date de soţia sa; şi vasele de pe şemineu, cele două lămpi, scrinul, fotoliile aşezate în cerc, mai strălucitoare şi întinerite de această înghesuială neobişnuită, păreau a împărtăşi această iluzie.

— Atunci, piesa este terminată?

— Terminată, domnule Joyeuse, şi mă pregătesc să v-o citesc în una din serile următoare.

— Desigur, domnule Andre, desigur… spuseră toate fetele în cor.

Vecinul scria piese de teatru, şi nimeni nu se îndoia aici de izbânda lui. La drept vorbind, arta fotografică nu prezenta atâtea perspective de câştig. Clienţii erau foarte rari, trecătorii puţin dispuşi să intre în atelier. Pentru a nu-şi pierde obişnuinţa şi a nu lăsa aparatul cel nou să ruginească, domnul Andr£ fotografia în fiecare duminică familia vecină, care se supunea experienţelor sale cu o răbdare fără pereche. Cu toţii îşi făceau o ambiţie din prosperarea perifericului atelier fotografic recent înfiinţat, şi până şi fetele erau cuprinse de acel spirit mişcător de solidaritate care leagă destinele celor umili ca păsările de streaşină unei case. De altfel, cu optimismul inepuizabil ce se citea pe fruntea sa largă, plina de iluzii, Andr6 Maranne explica, fără pic de amărăciune, indiferenţa publicului. Ba sezonul era. Neprielnic, ba era de vină lipsa de bani, şi fotograful termina mereu cu acelaşi refren liniştitor: „O să vedeţi când o să mi se joace *Revolta*!“ Era titlul piesei sale.

— E totuşi de mirare, spuse a patra dintre domnişoarele Joyeuse – 12 ani, părul pieptănat după moda chinezească – e de mirare că afacerile merg atât de prost cu un asemenea balcon! …

— Şi apoi, prin cartierul nostru trece multă lume, adăugă Elise cu hotărâre.

Bunicuţa spuse zâmbind că pe Boulevard des Italiens afluenţa

este şi mai mare.

— Ah, dacă atelierul ar fi situat pe Boulevard des Italiens... zise domnul Joyeuse visător, şi iată-l încălecat pe himera sa, oprită brusc de un gest şi de cuvintele rostite cu durere în glas: „închis pentru faliment".

într-o clipă, teribilul născocitor de vise îşi instalase prietenul într-o somptuoasă locuinţă de pe bulevardul unde câştiga bani cu ghiotura; dar sporindu-şi cheltuielile fără socoteală, în câteva luni un crah îngrozitor înghite dintr-o dată pe fotograf şi atelierul său. Toţi rid cu hohote auzind această explicaţie, dar recunosc că, în definitiv, Rue Saint-Ferdinand, deşi mai arătoasă, este mult mai sigură decât Boulevard des Italiens. În afară de aceasta, strada lor se află în vecinătatea lui Bois de Boulogne, şi dacă lumea bună se va hotărî cumva să treacă pe aici... Acea înaltă societate atât de căutată de mama ei este ideea fixă a domnişoarei Hen- riette, care se miră că vecinul lor pufneşte în râs la gândul de a primi crema societăţii în atelierul său de la etajul cinci, strimt ca o cochilie de melc. Cu toate acestea, săptimâna trecută venise o trăsura, cu un vizitiu în livrea. Nu demult avusese şi o vizită foarte simandicoasă.

— Da, da, o doamna din lumea mare... întrerupe Bunicuţa. Noi şedeam la geam, aşteptându-l pe tata... Am văzut-o coborând din trăsură şi privind rama; ne-am gândit, desigur, că era pentru dumneavoastră.

— Pentru mine era, zise Andre, puţin stânjeniţ.

— Câteva clipe ne-am temut să nu plece şi ea ca atâţia alţii, din pricina celor cinci etaje. Stăteam acolo toate patru, fuund-o, sugestionând-o cu patru perechi de ochi larg deschişi, fără ca ea să-şi dea seama. O trăgea^ Uşor de penele pălăriei şi de gulerul blănii: „Poftiţi sus, doamnă, poftiţi sus", şi în cele din urmă a intrat... Există atâta putere de sugestie în ochii care doresc binele J

Fără îndoială că avea o deosebită putere de sugestie, draga de ea, şi nu numai în ochii ei de culoare ne- precisă, voalaţi sau veseli ca cerul Parisului, dar şi în timbrul vocii, în faldurile rochiei; până şi lunga buclă, ce-i umbrea gâtul delicat şi drept de statuetă, te atrăgea prin capătul ei puţin mai deschis, încârlionţat cu măiestrie pe un deget fin.

După ce s-a servit ceaiul, în timp ce domnii isprăveau de discutat şi de sorbit – bătrânul Joyeuse făcea totul cu multă

încetineală din cauza subitelor sale zboruri în lună – fetele îşi aduseră lucrul de mină, şi masa se acoperi de coşuri împletite, de broderii, de gheme de lână frumoasă, întinerind cu culorile lor sclipitoare florile ofilite ale covorului; se constitui astfel din nou, sub cercul de lumină al abajurului, grupul din seara trecută, spre marea mulţumire a lui Paul de G£ry. Era prima seară de acest fel pe care o petrecea la Paris; ea îi amintea multe altele îndepărtate, străbătute de aceleaşi râsete nevinovate, de zgomotul plăcut al foarfecelor, al acului înţepând albiturile sau al foşnetului paginii întoarse, îi amintea fiinţele dragi, dispărute, adunate şi ele în jurul lămpii familiale, din păcate atât de brusc stinsă.

O dată pătruns în această fermecătoare intimitate, tânărul n-o mai' părăsi, îşi luă lecţiile în mijlocul fetelor, îndrăzni chiar să vorbească cu ele, dupg Ce bătrânul îşi închidea voluminosul registru. Aici totul îl odihnea după agitaţia trepidantă în care îl arunca gustul pentru petreceri mondene al Nababului; în această atmosferă de onestitate, de simplitate, de Gery căpăta puteri noi şi încerca să-şi vindece rănile, căci inima îi fusese săgetată fără milă de o mână pe cât de indiferentă, pe atât de crudă.

„Au existat femei care m-au urât, altele care m-au iubit. Cel mai mult rău mi-a făcut cea care nu mi-a arătat nici dragoste, nici ură.“ O femeie de acest fel, despre care vorbeşte Heinrich Heine, întâlnise tocmai Paul. Felicie îi arăta multă bunăvoinţă şi cordialitate. Cu nimeni nu se arăta mai amabilă. Îi acorda un zâmbet deosebit, în care se ghicea bunăvoinţa unui ochi de artist oprindu-se asupra tipului de bârbat care îi plăcea şi satisfacţia unui suflet blazat, amuzat de un lucru nou, oricât de neînsemnat. Îi plăcea rezerva lui, neobişnuită la un meridional, echitatea opiniilor sale, lipsite de orice artificiu artistic sau monden; era cu totul altceva decât elogiile pe care confraţii ei le exprimau printr-o spirali în aer a degetului arătător asupra felului cum desenase vreun portret, sau decât drăgălăşeniile de felul „e admirabil, foa... te d... ăguţ“, cu care o răsplăteau filfizonii, morfolindu-şi măciulia bastonului. Cel puţin, tânărul acesta nu-i spunea nimic asemănător. Felicie îl poreclise „Minerva“ din cauza calmului aparent şi a trăsăturilor regulate ale profilului său, şi cum îl zărea, striga de departe:

„Ah, iat-o pe Minervi! Bun venit, frumoasă Mi- nerva! Scoate-ţi

coiful şi să stăm de vorbă! °

Dar acest ton familiar, aproape frăţesc, îl întărea pe tinăr în convingerea că dragostea sa era fără speranţa, îşi dădea bine seama că nu va face niciun pas înainte în această camaraderie feminină, unde nu era loc pentru dragoste, şi că pe zi ce trece îşi pierde câte puţin din farmecul neprevăzutului în ochii acestei blazate din naştere, care părea a-şi fi trăit viaţa, găsind în orice auzea sau vedea plictiseala repetării. Felicie se plictisea. Singură arta putea să o distreze, să o înflăcăreze, să o transporte într-o feerie ameţitoare, de unde se întorcea zdrobită, mirată de fiecare dată de această deşteptare care semăna cu o prăbuşire. Se compara ea însăşi cu acele meduze a căror strălucire, atât de vie în transparenţa unduitoare a valurilor, se destramă pe ţărm în mici băltoace gelatinoase. În timpul perioadelor de şomaj artistic, când gândul absent lasă să cadă mâna grea pe unealta, Felicie, lipsită de suportul moral al spiritului creator, devenea sălbatică, inabordabilă, arţăgoasă, dând la iveală meschinăria omenească a sufletelor mari istovite. Stârnea lacrimi în ochii celor care-o iubeau, răscolind amintiri dureroase sau nelinişti enervante, sfredelindu-şi rănile deschise ale oboselii; dar pentru că întotdeauna la dânsa, în lucrurile cele mai triste, trebuia să se amestece câte ceva mai poznaş, Felicie îşi canaliza ultimele rămăşiţe ale plictiselii într-un fel de urlet de fiară sâcâită, un căscat asemenea unui răcnet, pe care-l numea „strigătul şacalului în pustiu”, şi care o făcea să pălească pe buna Cremnitz, zguduită în inerţia tihnei sale.

Sărmana Felicie! Viaţa îi era un pustiu îngrozitor atunci când arta nu reuşea să o înveselească cu mirajul ei, un pustiu întins şi posomorit, unde se pierdea şi se nivela în aceeaşi imensă monotonie atât dragostea naivă a unei copile de 20 de ani, cât şi capriciul unui duce pătimaş; destinul ei arzător era parcă învăluit de nisipul fierbinte al deşertului. Paul simţea acest neant şi voia să i se sustragă; dar îl reţinea ceva, ca o greutate pe care se desfăşoară încet un lanţ, şi în ciuda calomniilor auzite, a ciudăţeniilor bizarei fiinţe, zăbovea fermecat în preajma ei, cu riscul de a nu se alege din această îndelungată contemplare amoroasă decât cu deznădejdea unui credincios constrâns să se închine numai la icoane.

Aici, în acest cartier dosnic, unde vântul sufla tare, fără a împiedica însă fumul să se înalţe alb şi drept, aici era refugiul,

era cercul de familie condus de Bunicuţa. Iată una care nu se plictisea, care nu scotea niciodată „strigătul şacalului în pustiu*. Existenţa îi era prea bine umplută: un tată de încurajat, de sprijinit, copiii de crescut, toate grijile materiale ale unei gospodării lipsite de o mamă, toate treburile ivite în zon şi terminate tocmai seara, dacă nu cumva revin şi în vis. Bunicuţa reprezenta acel devotament neobosit, dar fără efort aparent, foarte comod pentru egoismul omenesc, pentru că te scuteşte de orice recunoştinţă şi se face de-abia simţit prin discreţia lui. Bunicuţa nu era tipul fetei curajoase care munceşte pentru a-şi hrăni părinţii, dând lecţii la domiciliu de dimineaţă până seara, uitând în zbuciumul meseriei de toate angaralele gospodăriei. Nu, ea îşi înţelesese altfel rolul, ca o albină settentară, limitmdu-şi sarcinile în interiorul stupăriei, fără niciun bâzâit în afară, în mijlocul florilor şi câm- piilor. Îndeplinea mii de funcţii: croitoreasă, modistă, lenjereasă, profesoară de pian, învăţătoare, chiar şi contabilă, căci domnul Joyeuse, incapabil de a-şi asuma vreo răspundere, îi lăsa administrarea liberă a veniturilor.

Aşa cum se întâmplă în familiile care au început prin a fi înstărite, Aline, în calitatea ei de soră mai vârstnică, fusese crescută în unul din cele mai bune pensioane din Paris. Elise urmase şi ea doi ani aici; dar ultimele două fete, sosite prea târziu şi date ca externe la şcoli de cartier, aveau multe lacune în educaţie, ce trebuiau completate. Şi nu era lucru uşor când cea mai mică avea la tot pasul un râs zgomotos, tineresc, sănătos, adevărat ciripit de ciocârlie îmbătata cu grâne necoapte, şi zburda cât mai departe de pupitru şi metode, iar domnişoara Henriette, mereu obsedată de fumuri de grandoare şi de dorinţa bogăţiei, nu prea se dădea nici ea pe brazdă. Această adolescentă de 15 ani, care moştenise ceva din înclinaţiile spre visare ale tatălui ei, îşi punea la cale de pe acum viitorul, dedarând sus şi tare că nu se va căsători decât cu un aristocrat şi că nu va avea mai mult de trei copii:

— Un băiat pentru perpetuarea numelui şi două fetiţe pentru a le îmbrăca la fel...

— Da, aşa, foarte bine, ai să le îmbraci la fel, zicea Bunicuţa. Da până atunci, ia să vedem cum mai stăm cu participiile.

Cea care dădea însă mai multă bătaie de cap era filise, de trei ori respinsă la bacalaureat, de fiecare dată la istorie; acum se

pregătea din nou, cuprinsă de panică şi de neîncredere, deschizând la fiece clipă şi oriunde sărmanul tratat de istorie a Franţei, în om- nibuz, pe stradă, chiar şi la masă. Matură şi foarte frumuşică, încă de pe acum nu mai poseda memoria proaspăta şi mecanica a copilăriei, în care datele şi evenimentele se încrustează pentru toată viaţa. Printre multe alte preocupări, lecţia zbura într-o clipă, în ciuda silinţei aparente a şcolăriţei; lungile-i gene îi acopereau ochii, cosiţele mângâiau paginile cărţii, în timp ce guriţa trandafirie, mişcată de un mic tremur din cauza atenţiei, repeta de zece ori la rând: „Ludovic, zis Aiuritul, 1314-1316... Filip al V-lea, zise cel Înalt, 1316-1322... 1322... Vai, Bunicuţo, sunt pierdută... Niciodată n-o să ştiu atâtea.” Atunci Bunicuţa intervenea, o ajuta să-şi sistematizeze materia, să memorizeze câteva din datele evului mediu, barbare şi ţepoase ca şi coifurile războinicilor din acea vreme. Şi între două treburi, în momentele când supravegherea generală şi permanentă i-o permiteau, Bunicuţa mai găsea timpul de a coase ceva, scoţând din coşuleţ vreo dantelă croşetata sau draperia în lucru, de care se despărţea tot atât de puţin ca sora ei Elise de manualul de istoria Franţei. Chiar atunci când stătea de vorbă, degetele ei nu se opreau nicio clipă.

— Nu vă odihniţi niciodată? o întreba de Gery, în timp ce Aline număra în şoaptă punctele draperiei: „Trei, patru, cinci”, pentru a-i da nuanţe variate.

— Un lucru ca acesta mă odihneşte, răspundea Aline... Nici nu vă puteţi închipui dumneavoastră, bărbaţii, cât de folositor este pentru mintea femeilor lucrul de mână. El ordonează gândirea, fixează, cu un punct croşetat, clipa care trece şi tot ce ar putea lua cu dânsa... Şi câte dureri alinate, câte griji uitate datorită acestei concentrări fizice, acestei repetări regulate a unei mişcări unde îţi regăseşti, repede şi fără voie, echilibrul întregii fiinţe... Şi asta nu mă împiedică să fiu atentă la ce se vorbeşte în jurul meu, sa vă ascult chiar mai bine decât dacă n-aş avea nimic de făcut... trei, patru, cinci!

Ah, de ascultat nu se putea spune că nu asculta! Se vedea după însufleţirea expresiei, după felul cum îşi îndreaptă deodată talia, ţinând acul în aer, cu firul răsucit pe micuţul deget ridicat în sus. Apoi se apuca din nou repede de lucru, nu fără a fi rostiţ uneori câte o vorbă adtncă şi înţeleaptă, care în general se potrivea cu concepţiile lui Paul. Firi asemănătoare, o înţelegere

identică a responsabilităţilor şi a datoriilor îi ipropiau pe aceşti doi tineri, îi făceau să fie doritori de a-şi cunoaşte preocupările lor reciproce. Ea ştia numele celor doi fraţi ai săi, Pierre şi Louis, proiectele sale privind viitorul lor, când vor fi terminat liceul... Pierre dorea să devină marinar... „A, marinar, nu! zicea Bunicuţa. Ar fi mai bine să vină cu dumneata la Paris!“ şi cum Paul mărturisea că Parisul îl speria în privinţa fraţilor săi, ea îşi bătea joc de această spaimă, îl numea provincial, căci era îndrăgostită de acest oraş în care se născuse, unde crescuse pură şi care îi oferea în schimb vioiciune, fineţe, bună dispoziţie zeflemitoare. Te-ar fi ispitit să crezi că Parisul, în ciuda ploilor, a ceţii şi a cerului său, care nici nu seamănă a cer, este adevărata patrie a femeilor, cărora le cruţă nervii şi le dezvoltă inteligenţa şi răbdarea.

Cu fiecare zi, Paul de Gery o aprecia tot mai mult pe domnişoara Aline – era singurul din casă care îi zicea astfel – şi, lucru ciudat, Felicie a fost cea care a contribuit la strângerea legăturilor dintre ei. Ce raporturi puteau să existe între fata de artist, frecventind sferele cele mai înalte, şi mica burgheză, pierdută într-un fund de periferie? Legături de prietenie din copilărie, amintiri comune, curtea largă a pensionului, $elin“, unde timp de trei ani se jucaseră împreună. Asemenea întâlniri nu sunt rare la Paris. Un nume rostit din întâmplare într-o conversaţie provoacă subit întrebarea plină de uimire: „Cum, o cunoaşteţi?“ „Sigur că o cunosc pe Felicie... Doar stăteam în aceeaşi bancă în clasa întâi. Ne jucam în aceeaşi grădină. Ce fată bună, frumoasă, deşteaptă..."

Văzând cu câtă bunăvoinţă era ascultată, Aline evoca timpurile atât de apropiate, care pentru ea constituiau trecutul, fermecător şi melancolic ca orice trecut. Era tare singură şi părăsită sărmana Felicie. Joia, când elevele erau chemate la vorbitor, pentru ea nu venea nimeni, cu excepţia, uneori, a unei doamne cam ridicole, o fostă dansatoare, după cum se spunea, căreia F^licip îi zicea „Zâna“. Felicie obişnuia să dea astfel de porecle tuturor celor pe care îi îndrăgea, transformându-i în închipuirea ei. Fetele se vedeau în timpul vacanţei. Deşi refuza să o lase pe Aline în atelierul lui Sibastien Ruys, doamna Joyeuse o invita în unele zile pe Felicie, zile prea scurte, care treceau pe nesimţite cu lucrul, muzica, proiectele în doi şi conversaţiile tinereşti, libere de orice constrângere. „A, cât eram de

bucuroasă să o ascult vorbind despre arta ei cu acea pasiune pe care o punea în toate... Am învăţat de la ea multe lucruri, despre care altfel n-aş fi avut nicio noţiune. Şi acuma, când mergem cu tata la Luvru sau la expoziţia de la întâi Mai, întotdeauna emoţia obişnuită pricinuită de o sculptură frumoasă, de un tablou reuşit mă duce imediat cu gândul la Felicie. Ea a reprezentat, în tinereţea mea, arta, ceea ce se po- ’ trivea cu frumuseţea, cu firea ei puţin dezlânată, dar atât de bună, în care simţeam ceva superior, ceva care mă înălţa, fără a mă intimida... Deodată a încetat să mă mai vadă... I-am scris: niciun răspuns... Apoi, pentru ea a venit gloria; pentru mine – marile necazuri, munca absorbantă... Şi din toată această prietenie, totuşi adâncă, de vreme ce nu o pot pomeni fără a-mi aminti de acel... trei, patru, cinci... n-au mai rămas decât vechi amintiri, bune de răscolit ca cenuşa rece.” v

Aplecată asupra lucrului, inimoasa fată se grăbea să-şi numere punctele, să-şi localizeze necazul între desenele capricioase ale tapiţeriei, în timp ce de Gery, mişcat de mărturia acelui suflet curat – mărturie ce dezminţea calomniile câtorva filfizoni respinşi de F6- licie sau a unor colegi de breaslă geloşi – se simţea înălţat, din nou mândru de dragostea sa. Acest simţământ îi păru atât de dulce, încât se întoarse deseori, nu numai în serile de lecţie, dar şi în alte seri, uitând aproape să meargă la Felicie pentru plăcerea de a o auzi pe Aline vorbind despre ea.

într-o seară, pe când ieşea de la familia Joyeuse, Paul găsi pe palier pe domnul Andr£, vecinul, care. Pândindu-l, îl apucă agitat de braţ.

— Domnule de Gery, i se adresă acesta cu un glas tremurat, cu o privire care arunca scântei în spatele ochelarilor – singurul lucru vizibil al feţei în întuneric – aş dori să lămurim ceva împreună. Nu vreţi să urcaţi puţin până la mine?

între acest tânăr şi Paul de Gery nu existau decât relaţiile banale dintre doi invitaţi obişnuiţi ai aceleiaşi case, nelegaţi de nimic, bi chiar părând despărţiţi prin- tr-o oarecare antipatie înnăscută, ca urmare a unor firi deosebite. Ce aveau oare de lămurit împreună? Paul îl urmă foarte intrigat.

Aspectul micului atelier, îngheţat sub geamurile sale, şemineul gol, vântul suflând ca afară, gata să stingă la fiece clipă lumânarea – singura flacără din această seară a unui

sărman solitar, reflectată pe nişte file mâzgălite şi răvăşite – în sfârşit, acea atmosferă a locuinţelor unde găseşti imprimat sufletul locatarilor îi lămuri lui de G6ry înfăţişarea exaltată a lui AndrA Maranne, părul său vâlvoi, aparenţa lui puţin excentrică, atât de scuzabilă când este consecinţa unei existenţe de suferinţă şi de lipsuri. Toate determinară un brusc curent de simpatie pentru curajosul băiat, a cărui mândrie şi energie Paul o ghici dintr-o ochire rapidă. Dar celălalt era prea tulburat pentru a-şi da seama de o asemenea evoluţie. De îndată ce închise uşa, adoptă tonul unui erou de dramă adresându-se seducătorului trădător.

— Domnule de Gery, nu sunt încă un Casandru... Şi în faţa uimirii interlocutorului:

— Da, da, nu vă prefaceţi că nu înţelegeţi... Am priceput ce vă aduce în casa Joyeuse, şi nu mi-a scăpat nici felul prietenos în care sunteţi primit... Sunteţi bogat, sunteţi nobil, nu poate exista şovăială între dumneavoastră şi sărmanul poet ce se îndeletniceşte cu o meserie caraghioasă, în aşteptarea succesului care nu va veni poate niciodată... Dar nu voi îngădui să mi se smulgi fericirea... Ne vom bate în duel, domnule, ne vom bate! repetă Andre, întărâtat de calmul paşnic al rivilului său. O iubesc de multă vreme pe domnişoara. Joyeuse... Această dragoste este scopul, bucuria şi justificarea unei existenţe grele, dureroasă în multe privinţe. N-am decât atât pe lume, şi mai degrabă a| muri decât să renunţ la ea!

Ciudată mai e firea omenească I Paul n-o iubea pe Aline. Inima sa aparţinea în întregime alteia. La Aline se gândea numai ca la o prietenă, cea mai scumpă dintre prietene. Ei bine, gândul că Maranne o purta în suflet, că, desigur, ea răspundea atenţiilor lui drăgăstoase îi transttnise lui Paul un fior de gelozie şi de ciudă, aşa încât îl întrebă destul de tăios pe tânăr dacă domnişoara Joyeuse cunoştea sentimentele lui şi îl autorizase în vreun fel oarecare să-şi proclame astfel drepturile.

— Da, domnule, domnişoara filise ştie că o iubesc, şi înaintea deselor dumneavoastră vizite...

— Filise... la Elise vă referiţi?

— Dar la cine?... Celelalte două sunt prea mici... Luase şi el obiceiurile familiei. Pentru Andre, cei

20 de ani ai Bunicuţei, gingăşia ei fără pereche erau disimulate în spatele unei porecle ce inspira respect şi a

atribuţiilor ei providenţiale.

După ce o foarte scurtă explicaţie îl linişti pe A.ndr6 Maranne, acesta îşi ceru iertare, îl invită pe de G6ry să ia loc în fotoliul sculptat, pe care se aşezau clienţii, şi discuţia lor luă repede un făgaş intim şi prietenos, cu toată mărturisirea atât de aprigă de la început. Paul destăinui şi. El că este îndrăgostit şi că vine atât de des la domnul Joyeuse numai pentru a vorbi cu Bunicuţa despre femeia iubită, pe care o cunoscuse odinioară.

— Aşa fac şi eu, zise Andr£. Bunicuţa îmi cunoaşte taina; dar n-am îndrăznit să spunem încă nimic bătrînului. Situaţia mea este prea precară... Ah, când se va putea reprezenta *Revolta*!

Atunci începură să discute despre faimoasa dramă *Revolta,* la care Andr£ lucra de şase luni, zi şi noapte; ea îl încălzise toată iarna, o iarnă foarte grea, dar st cărei asprime fusese temperată de vraja creaţiei în micul atelier transfigurat. Aici, în această încăpere strimtă, i se înfăţişaseră poetului toţi eroii piesei sale, ca nişte spiriduşi căzuţi din cer sau veniţi călare pe razele lunii, şi, o dată cu ei, tapiţeriile catifelate, can delabrele strălucitoare, parcurile cu intrări luminoase, tot luxul potrivit decorurilor. Vedea şi succesul zgomotos al premierei; ploaia bătând în geamuri, tăbliţele bilăbănindu-se la poarta, care deveneau în închipuirea lui aplauze, în timp ce vântul suflând peste deprimantul şantier de demolare, aidoma unui zgomot de voci tremurătoare aduse de departe şi luate înapoi, semăna cu rumoarea lojilor dese' ' 'A ' ' '

nise şi încnise pe culoar,
şi gălăgia mulţimii en-

de unde se auzea sporovăiala tuziaste. Piesa binecuvântată nu trebuia să-i aducă numai glorie şi bani, dar ceva şi mai preţios încă. De aceea răsfoia cu mare grijă cele cinci caiete groase, învelite în albastru, ale manuscrisului, caiete din acelea pe care levantina le întindea pe divanul siestelor ei şi pe care făcea însemnări cu creionul ei directorial.

Apropiindu-se de masă pentru a privi capodopera, privirea lui Paul fu atrasă de portretul frumos înrămat al unei femei, care, ştând atât de aproape de creaţia artistului, părea a se afla acolo pentru a ocroti... Elise, fără îndoială!... A, nu, Andre nu avea încă dreptul de a scoate portretul micuţei sale prietene din căminul ei protector... Era o femeie de vreo 40 de ani, cu înfăţişarea blândă, blondă şi foarte elegantă. Privind-o, de G£ry

nu-şi putu reţine o exclamaţie.

— O cunoaşteţi? întrebă Andre Maranne.

— Cum să nu... doamna Jenkins, soţia doctorului irlandez. Am cinat la ei iarni asta.

— E mama mea... Şi tânărul adăugă ceva mai în şoaptă: Doamna Maranne s-a recăsătorit cu doctorul Jenkins... Sunteţi desigur mint de a mă vedea în aşa hal de mizerie, în timp ce părinţii mei trăiesc în lux?... Dar ştiţi, familiile sunt uneori sortite să reunească firi atât de deosebite... Tatăl meu vitreg şi cu mine nu ne-am putut înţelege... Voia sa faci din mine un medic, în timp ce eu aveam înclinaţie numai pentru literaturi. Atunci, pentru a evita discuţii neîncetate, care o dureau pe mama, am preferat şi părăsesc casa şi să-mi croiesc singur drum în viaţă, fără ajutorul nimănui... Nu era uşor! N-aveam mijloace de trai... Toată averea aparţinea acestui... domn Jenkins... Trebuia să-mi câştig viaţa, şi ştiţi ce înseamnă aceasta pentru oameni de teapa noastră, chipurile binecrescuţi... Când te gândeşti că din tot ce mi-a dat o educaţie aşa-zis completă n-am putut folosi decât această jucărie, cu ajutorul căreia speram şă-mi câştig o pâine... Câteva economii din banii de buzunar pe care mi-i dădeau ai mei mi-au îngăduit să-mi cumpăr primele aparate şi m-am instalat departe, la capătul Parisului, pentru a nu-mi stânjeni părinţii. Între noi fie vorba, nu cred că voi face vreodată avere cu fotografiatul. La început, mai ales, mi-a fost foarte greu. Nu venea nimeni, sau dacă, din întâmplare, vreun sărăntoc se urca până sus, greşeam poza, îl scoteam tremurat şi alburiu ca o arătare. Într-o zi, la început de tot, m-am trezit cu o nuntă, mireasa îmbrăcată în alb, mirele cu o jiletcă... ca asta! Iar toţi invitaţii purtau mănuşi albe, pe care ţineau să le vadă apărând în poză, căci le purtau foarte rar... Drept să vă spun, credeam că-nnebunesc... Atâtea persoane în haine negre, petele albe făcute de rochie, de mănuşi, de florile de lămâiţă, biata mireasă împopoţonată ca regina hoten- toţilor, cu coroniţa care i se ascundea printre cosiţe... Şi toţi având o atitudine de bunăvoinţă, de îmbărbătare pentru artist... Am reluat poza de la început de cel puţin douăzeci de ori, i-am ţinut până la cinci seara. Când au plecat să mănânce, era noapte. Ce ziceţi de ziua nunţii petrecută la fotograf?...

în timp ce Andre îi povestea cu haz necazurile vieţii, Paul îşi amintea de ieşirea Feliciei în legătură cu boemii şi de tot ce îi

spunea lui Jenkins în legătură cu curajul acelor exaltaţi dornici de lipsuri şi de încercări. Se gândea şi la dragostea Alinei pentru scumpul ei Paris, din care el nu cunoştea decât curiozităţile nesănătoase, în timp ce marele oraş ascundea în ungherele sale atâta eroism necunoscut şi atâtea nobile iluzii. Această impresie, pe care o mai resimţise la adăpostul lămpii celei mari a familiei Joyeuse, o resimţea acum poate mai viu în acest mediu mai puţin călduţ, mai puţin liniştit, unde arta aducca în plus nesiguranţa ei amăgitoare sau încurajatoare. Mişcat, Paul îl asculta pe Andre Maranne vorbindu-i de Elise, de examenul ei atât de greu de trecut, de arta dificilă a fotografiatului, de toată existenţa lui nesigură, care va înceta, fără îndoială, când va reuşi să fie reprezentată *Revolta*; un zâmbet fermecător însoţea pe buzele poetului această speranţă atât de des nutrită şi pe care el însuşi se grăbea să o ia în zeflemea, ca şi cum ar fi vrut să atragă altora atenţia de a nu-l imita.

MEMORIILE UNUI APROD. SERVITORII

„Soarta ia în adevăr la Paris întorsături senzaţionale! După ce ai văzut Banca Teritorială aşa cum am vizut-o, cu încăperi reci, fără foc, niciodată măturate, pline de praf şi de teancuri de poliţe neachitate aruncate pe birouri, cu un afipt de scoatere în vânzare lipit pe uşă la fiecare opt zile, cu mirosul de bucate proaste răspândit peste tot de tocăniţa mea, să asişti acum La repunerea pe picioare a societăţii noastre, în saloanele cu mobilă nouă, unde am fost însărcinat să aprind un foc pe cinste, în forfota mulţimii agitate, în zgomotul fluierăturilor, soneriilor electrice şi a grămezilor de galbeni prăvălindu-se unele peste altele, iată ceea ce se poate numi cu adevărat o minune. Mă uit la mine şi nu-mi vine să cred când zăresc în oglindă costumul *gris-fer*, împodobit cu argint, cravată albă şi lanţ de aprod, asemănător celui pe care îl purtam la facultate în zilele de şedinţă... Şi când te gândeşti că pentru înfăptuirea acestor schimbări, pentru a ne descreţi frunţile şi a readuce printre noi buna înţelegere, pentru a înzeci valoarea acţiunilor băncii şi a reda scumpului nostru guvernator stima şi încrederea de care era pe nedrept lipsit, a fost de ajuns un singur om, acel bogătan fără seamăn, cunoscut îndeobşte sub numele de Nabab.

Ah, am simţit că mi se topeşte inima sub vesta cu două rânduri de nasturi când l-am văzut intrând prima oară în birourile noastre, cu prestanţa lui deosebită şi faţa-i poate cam

buhăită, dar atât de distinsă! Felul său de a fi trăda omul obişnuit să frec- venteze curţile regate, sa se bată pe burtă cu toţi prinţii Orientului, remarcându-se prin acea nobleţe şi siguranţă de sine pe care o da o avere uriaşa. Degeaba Se flecăreşte despre egalitate, despre fraternitate; există oameni ridicaţi atât de sus deasupra celorlalţi, încât ai vrea să te înjoseşti în faţa lor, să găseşti formule noi de adoraţie pentru a-i determina să se uite la tine. Mă grăbesc să spun că eu n-am avut nevoie de aşa ceva pentru a fi băgat în seamă de Nabab. Ridicându-mă în picioare la sosirea lui – emoţionat, dar demn până la capăt, vă rog să-l credeţi pe Passajon!

— Nababul m-a privit cu un zâmbet, spunind în şoaptă tânărului care-l însoţea: «Ce mutră de...»; a urmat un cuvânt pe care nu l-am auzit bine, ceva terminat în *ar, ard,* leopard, parcă. Totuşi, nu cred că ăsta era cuvântul, nu ştiu să am o figură de leopard. Poate că a zis Jean Bart, deşi nu văd legătura... Fapt este că a spus: «Ce mutră de...», şi m-am simţit mân- dru de o asemenea bunăvoinţă. De altfel, toţi aceşti domni se poartă frumos şi politicos cu mine. Se pare că în consiliu s-a discutat dacă trebuie să fiu menţinut sau dat afară, aşa cum s-a întâmplat cu casierul, morocănosul ăla care ţipa sus şi tare că-i bagă pe toţi la ocnă şi care a fost rugat să meargă să-şi confecţioneze aiurea pieptarele economice de hârtie. Bine

i s-a făcut! Să înveţe minte să se mai poarte grosolan cu oamenii!

În ceea ce mă priveşte, domnul guvernator, ţinând seama de statele mele de serviciu la Teritorială şi în alte părţi, a binevoit să uite ieşirile mele cam violente, aşa ca, la terminarea şedinţei consiliului, mi-a spus cu accentul său melodios: «Passajon, rămâi la noi». Vă închipuiţi cât am fost de bucuros, ce cuvinte de recunoştinţa i-am adresat. Gândiţi-vă şi dumneavoastră! Aş fi plecat fără un ban în buzunar, fără nădejdea de a njai ciştiga vreodată ceva, silit să-mi lucrez via din păcătosul Montbars, într-o regiune mult prea izolaţi pentru un om care a trăit în mijlocul aristocraţiei financiare a Parisului şi al loviturilor de bursă aducătoare de mari averi. În locul unei asemenea vieţi, iată-mă stabilit din nou în mijlocul unei pieţe măreţe, cu o garderobă reînnoită şi posesor al unor economii pe care le-am pipăit o zi întreagă înainte d «a le încredinţa guvernatorului, care s-a însărcinit să le fructifice. În această materie cred că se pricepe

bine.

Şi niciun fel de îngrijorare în privinţa ■viitorului. Orice temeri sunt împrăştiate de cuvântul la modă în acest moment în toate adunările acţionarilor, la bursă, pe bulevard, pretutindeni: «Nababul a intrat în combinaţie...» Cu alte cuvinte, aurul curge gârlă, cele mai proaste combinaţii devin minunate...

Omul ăsta e doar atât de bogat! Atât de bogat, încât nu-ţi vine să crezi. Uite, acum, de curâud, a împrumutat nu mai puţin de cincisprezece milioane beiului din Tunis... n-am greşit, am zis cincisprezece milioane... Şi asta numai pentru a-i juca o festă lui Hemerlingue, care voia să bage zâzanie între el şi acel monarh şi să-i taie craca de sub picioare în frumosul Orient, unde copacii cresc înalţi, verzi şi deşi... împrumutul a fost mijlocit de un turc bitrân, pe care-l cunosc, colonelul Brahim, unul dintre consilierii Teritorialei. Beiul, care era, după cât se spune, pe drojdie, a fost, firește, mişcat de atenţia Nababului şi s-a grăbit să-i trimită prin Brahim o scrisoare de mulţumire, prin care îi anunţă că, cu prilejul apropiatei sale călătorii la Vichy, se va opri dou| zile la dânsul, la frumosul castel de la Saint-Romans, onorat deja de vizita fostului bei, fratele celui de acum. Ce ziceţi de aşa cinste? Şi primeşti un suveran. Ce-i mai ustură la ficaţi pe Hemerlingue şi ai săi! Ei, care uneltiseră, fiul – la Tunis, tatăl – la Paris, pentru a provoca dizgraţia Nababului. Nu-i mai puţin adevărat ca cincisprezece milioane e o sumă frumuşică. Şi să nu spuneţi cumva: «Passajon taie piroane». Persoana care mi-a povestit toată afacerea a avut în mână hârtia trimisă de bei într-un plic de mătase verde, purtând peceţile regeşti. Dacă n-a putut să o citească, asta se datoreşte faptului că hârtia era scrisă pe arăbeşte; altfel, ar fi luat cunoştinţă de conţinutul ei, ca şi de întreaga corespondenţă a Nababului. Această persoană este valetul său, domnul Noel, căruia am avu: cinstea să-i fiu prezentat vinerea trecută la o mică recepţie oferită de dânsul unor oameni onorabili ca noi.

Consemnez această petrecere în memoriile mele ca unul dintre lucrurile cele mai curioase pe care le-am văzut în cei patru ani cât am stat la Paris. La început, când domnul Francis, feciorul lui Monpavon, m-a înştiinţat despre aceasta, am crezut că era vorba de vreun zaiafet clandestin, din acelea care se fac uneori în mansardele bulevardului nostru cu resturile de mâncare furnizate de domnişoara Seraphine şi de celelalte

bucătărese din imobil, unde bem vin furat, ne îndopăm, aşezaţi pe câte o lada, tremurând de frică şi suflând în luminare la cel mai mic scârţâit auzit pe culoar. Mi-e silă de astfel de mese tăinuite... Dar când am primit, ca pentru un bal din lumea bună, o invitaţie scrisă cu litere caligrafice pe hârtie roz: *«Domnit No'el roga pe domnul... să vină la* soareaua *din 25 corent Se va cina»,* mi-am dat seama că, în ciuda greşelilor de ortografie, era vorba de ceva serios şi autorizat; mi-am îmbrăcat aşadar redingota cea nouă, rufăria cea mai fină şi m-am prezentat în Place Ven- dome, la adresa indicată pe invitaţie.

Domnul Noel profitase, pentru a-şi da ospăţul, de o premieră la Operă, unde lumea bună se ducea în număr mare, aşa că până la 12 noaptea serviciul era suspendat, iar toată casa la dispoziţia noastră. Cu toate acestea, gazda preferase să ne primească sus, în camera sa, şi i-am dat deplină dreptate, fiind de acord în această privinţă cu poetul:

Vai de plăcerea
De teamă ameninţată!

Dar să vedem cum arăta podul din Place Vendome. Un covor persan pe jos, patul ascuns într-o firidă, per- c. Ele de caşmir cu dungi roşii, o pendula de marmură verde sculptata, totul luminat de lămpi discrete. Decanul nostru, domnul Chalmette, nu este mai bine instalat la el la Dijon. Am sosit pe la ora 9, însoţit de bătrânul Francisc al lui Monpavon, cu reputaţia trecutului meu academic, cu o faimă de curtoazie şi de ştiinţă de carte. La acestea s-a adăugat înfăţişarea mea chipeşă, căci trebuie să mărturisesc că sunt destul de prezentabil. Domnul Noel, în haine negre, tuciuriu la piele, cu favoriţi lungi, ne ieşi în întâmpinare: «Bine-aţi venit, domnule Passajon», îmi spuse. Şi luându-mi şapca cu galoane de argint, pe care, conform obiceiului, când intram undeva, o ţineam în mâna dreaptă, o dădu unui arap uriaş, în livrea roşie şi aurită: «Ţine, Ladkar, primeşte asta... şi asta...» adăugă el în batjocură, dându-i un picior într-o anumită regiune a spatelui.

Am râs toţi cu poftă de această şotie şi am început să sporovăim ca între prieteni. Bun băiat, domnul Noel, cu accentul său meridional, cu atitudinea sa hotărâtă, cu felul său de a fi sincer şi simplu. Îţi aminteşte de Nabab, mai puţin distincţia acestuia. Am observat, de altfel, în seara aceea că există adeseori asemănări între feciori şi stăpânii în preajma cărora

trăiesc şi de la care împrumută, admirativ, unele atitudini şi maniere. Astfel, când domnul Francis îşi îndreptă talia, bombându-şi plastro- nul alb, şi ridică braţele pentru a-şi trage manşetele, este leit Monpavon. Cine nu seamănă însă de loc cu stăpânul său este Joe, vizitiul doctorului Jenkins. Eu îi spun Joe, dar la recepţie, toată lumea îi zicea Jenkins, căci în lumea lor grăjdarii îşi dau între ei numele stăpânului, zicându-şi pe scurt: Bois l'Hery, Monpavon, Jenkins. O fac oare pentru a-şi înjosi superiorii sau pentru a-şi înălţa rangul lor de slugi? Câte bordeie, atâtea obiceie, numai neghiobii se miră de toate. Pentru a reveni la Joe Jenkins, nu înţeleg cum un om atât de amabil, atât de desăvârşit din toate punctele de vedere, ca doctorul irlandez, menţine în slujba sa pe bruta asta, umflată de bere şi de gin, care tace ore în şir, pentru ca, îndată ce i s-a suit băutura la cap, să înceapă a urla, gata să care pumni la toţi – dovadă scena scandaloasă care tocmai avusese loc înainte de sosirea noastră.

Tânărul lacheu al marchizului, Tom Bois l'Hery, cum i se spune, voise să glumească cu mojicul de irlandez, care, la o vorbă mucalită de mahala, ripostase cu o directă la obraz.

«Eu, cârnat cu picioare!... Câmat cu picioare, eu!...» repeta vizitiul, clocotind de indignare, în timp wee nevinovata victimă era transportată în camera alăturată, unde doamnele şi domnişoarele îi puneau comprese la nas. Lucrurile se liniştiră o dată cu sosirea noastră, precum şi datorită cuvintelor înţelepte ale domnului Bar- reau, un om în vârstă, serios şi impozant – în genul meu. Este bucătarul Nababului, fost bucătar-şef la «Caf£ Anglais», pe care Cardailhac, directorul teatrului «Nou- veautes», i l-a recomandat amicului său. Văzându-l în frac, cu cravată albă, cu obrazul său rotund, fără barbă sau mustăţi, l-ai fi luat drept unul din înalţii funcţionari ai Imperiului. Nu-i mai puţin adevărat că bucătarul unei case unde masa este zilnic întinsă, în afară de masa doamnei, pentru treizeci de persoane, dornice de mânci- rurile cele mai fine, nu este un grataragiu de rând. Are o leafă de colonel, casă şi masă asigurată şi, mai ales, ciubucul. Nici nu vă puteţi închipui ce înseamnă ciubucul într-o caşă ca asta. De aceea toţi îi vorbeau cu respectul şi consideraţia datorate unui om de rangul său: «Domnule Barreau» încoace... «domnule Barreau» încolo. Nu trebuie şi credeţi că servitorii sunt toţi cumetri sau tovarăşi între ei. Nicăieri nu se ţine mai mult seama de ierarhie ca în lumea lor.

Astfel, am băgat de seamă ci la recepţia domnului Noel, vizitiii nu se amestecau cu rândaşii, nici feciorii cu lacheu sau comisionarii, ca şi nu mii vorbim de şeful personalului sau de trezorier, care nu se înjoseau şi aibă relaţii cu inferiorii lor. Când domnul Barreau făcea câte o glumă, era nostim să vezi cât de mult păreau a se distra subalternii lui. Nu sunt împotriva acestei stări de fapt. Dimpotrivă. Aşa cum spunea decanul nostru: «O societate fără ierarhie e ca o casă fără scară». De aceea mi s-a părut oportun să relatez toate acestea în memoriile mele.

Nu mai e nevoie să spun că serata nu s-a bucurat de toată strălucirea decât la înapoierea podoabei ei celei mai de preţ – doamnele şi domnişoarele, care se duseseră să dea îngrijiri tânărului Tom; erau cameriste cu păr lucios şi unsuros, slujnice purtând scufii împodobite cu panglicuţe, negrese, guvernante, într-un cuvânt, o adunare strălucitoare, unde m-am bucurat de la început de un deosebit prestigiu datorită ţinutei mele demne şi denumirii de «unchiaş» pe care cei mai tineri dintre amabilii invitaţi au binevoit să mi-o dea. Cred că se aflau acolo destule haine vechi, mătase, dantelă, chiar şi catifea uzată, mănuşi cu opt nasturi bine lustruiţi şi miresme de parfum şterpelit de pe masa de toaletă a doamnei, dar pe toate feţele se citea mulţumirea, toată lumea era veselă, iar eu am ştiut să formez în jurul meu un mic cerc foarte animat şi foarte decent – nu e nevoie să o mai spun – aşa cum se cuvine cuiva de rangul meu. De altfel, aceasta a fost atmosfera generală a seratei. N-am auzit până la sfârşitul ospăţului nicio necuviinţă, niciuna din acele poveşti de scandal care-i distrează atât de mult pe domnii din consiliul băncii; şi ţin să precizez că Bois l’H£ry, vizitiul, pentru a mă limita la acest exemplu, este mult mai binecrescut decât Bois l’Hery, stă- pânul. Singur, domnul Noel se deosebea prin tonul familiar şi replicile sale pline de vioiciune. Iată unul care nu se sfieşte să le zică lucrurilor pe nume. L-am auzit strigând tare domnului Francis de la un capăt la celălalt al salonului: «Şi zi aşa, Francis, pungaşul de stăpân-tău a mai reuşit să ciupească ceva şi săptămâna asta…» Şi cum celălalt se împăuna trufaş, domnul Noel pufni în râs: «Nu te mai umfla în pene, băiete… Casa noastră de bani e plină… N-o să daţi niciodată de fund.» Atunci ne-a povestit el istoria împrumutului de cincisprezece milioane, despre care am vorbit mai sus.

Mă miram totuşi că nu se vedea nicio mişcare în vederea

cinei, care era menţionată pe invitaţii, şi mi-am exprimat în şoapta îngrijorarea către una din încântă- toarele mele nepoate, care mi-a răspuns:

— Îl aşteptăm pe domnul Louis.

— Domnul Louis?,

— Cum, nu-l cunoaşteţi pe domnul Louis, feciorul ducelui de Mora?

Am aflat atunci cine este acest personaj influent; prefecţii, senatorii, până şi miniştrii caută să-i obţină sprijinul, în schimbul unor şperţuri grase, fireşte, căci din leafa lui de o mie două sute de franci, cât îi dă ducele, domnul Louis a reuşit să pună la o parte o rentă de douăzeci şi cinci de mii de livre, să-şi ţină fetele la pensionul «Sacr£-Coeur», băiatul la colegiul «Bourdaloue», iar familia, pe timpul vacanţei, într-o vilă din Elveţia, proprietate personală.

între timp a sosit şi personajul în cauză; însă nimic din înfăţişarea lui n-ar fi <lat de bănuit că deţinea această situaţie unică în Paris. Nimic impozant în felul său de a fi: o vestă închisă până la gât, o mutră vicleană şi impertinentă, precum şi un fel de a vorbi fără a mişca buzele, nesuferit pentru interlocutori.

Domnul Louis a salutat lumea cu o uşoară înclinare a capului, a întins un deget domnului Noel, şi în timp ce ne uitam unii la alţii, intimidaţi de manierele sale fudule, o uşă se deschise în fund, sub lumina a două candelabre, şi deodată se ivi masa, cu tot felul de fripturi reci, cu piramide de fructe şi sticle de toate formele.

«Domnilor, oferiţi, vă rog, braţul doamnelor…»

Iată-ne într-o clipă în jurul mesei, doamnele, precum şi cei mai în vârstă şi mai cu greutate dintre noi stând jos, ceilalţi în picioare, servind, trăncănind, bând din toate paharele, ciupind cât. E o bucată din toate farfuriile, îl aveam lângă mine pe domnul Francis şi a trebuit să-l ascult vărsându-şi pizma pe domnul Louis, de a cărui poziţie era invidios, în comparaţie cu cea ocupată de dânsul la nobilul său scăpătat.

«E un parvenit, îmi şoptea el… Îţi datorează izbânda nevestei sale, doamna Paul.»

Se pare că această doamnă Paul este o slujnică aflată de douăzeci de ani în serviciul ducelui, pricepându-se mai bine ca oricine să-i prepare o anumită pomadă pentru unele boli de care suferă stăpânul ei. Mora nu se poate lipsi de ea. Văzând cum

stau lucrurile, domnul Louis i-a făcut curte babomiţei şi a luat-o în căsătorie, deşi e mai tânăr decât ea; iar excelenţa-sa, pentru a nu-şi pierde infirmiera cu pomezi, l-a angajat pe soţ ca fecior în casă. De fapt, în ciuda celor afirmate de domnul Francis, eu socoteam că procedaseră foarte bine şi conform moralei celei mai sănătoase de vreme ce au trecut pe la primar şi preot. De altfel, masa excelentă, alcătuită din mâncăruri fine şi scumpe, de care nici nu auzisem, mă făcuse să fiu mai înclinat spre indulgenţă şi bună dispoziţie. Dar nu toată lumea era în aceleaşi toane, căci de la celălalt capăt al mesei se auzea vocea de bas a domnului Barreau, care tuna şi fulgera:

— Ce-şi bagă nasul unde nu-i fierbe oala? Ce, eu îmi vâr coada în treburile lui? În primul rând ca asta îl priveşte pe Bompain, şi nu pe el. Şi, în definitiv, ce-mi reproşează? Măcelarul îmi trimite în fiecare dimineaţă cinci panere de came. Eu folosesc numai două şi îi revând pe celelalte trei. Care bucătar-şef nu procedează la fel? Decât să vină să mă spioneze în subsol, ar face mai bine să vegheze asupra risipei de necrezut de sus. Când mă gândesc că în trei luni banda de la întâiul a fumat de douăzeci şi opt de mii de franci ţigări de foi… Douăzeci şi opt de mii! întrebaţi pe Noel dacă mint.

Iar la al doilea, la doamna, acolo să te ţii ce încurcătură de lenjerie, de rochii aruncate după ce au fost purtate o singură dată, de bijuterii adunate cu lopata, de perle strivite când calci pe podea. Ei, dar las’ pe mine, i-o coc eu odată domnişorului ăstuia!

Am înţeles că era vorba de domnul de Gery, tânărul secretar al Nababului, care vine deseori pe la Teritorială, unde-şi bagă mereu nasul prin registre. Un băiat foarte politicos, nimic de zis, dar foarte mândru şi care nu ştie să profite de împrejurări. În jurul mesei toată lumea îl vorbea de rău. Domnul Louis el însuşi a catadicsit să intervină în discuţie, cu tonul său tranşant

— La noi, dragă domnule Barreau, bucătarul a avut nu demult o păţanie asemănătoare cu şeful de cabinet al excelenţei-sale. Cum acesta îşi îngăduise să-i facă câteva observaţii în privinţa cheltuielilor, bucătarul, în ţinuta de lucru, a urcat valvârtej la duce, şi cu mâna pe cordonul şorţului, i-a zis: «Rog pe excelenţa-voastră să aleagă între dumnealui şi mine…» Ducele n-a şovăit. Şefi de cabinet găseşti pe toate drumurile, în timp ce bu-

1 cătarii buni se numără pe degete. Nu. Există decât patru în tot Parisul... socotindu-te şi pe dumneata, dragă Barreau... L-am concediat pe drăguţul de şef de cabinet, dându-i drept consolare o prefectură dintre cele mai bune; dar de bucătarul-şef nu ne-am despărţit.

— Ei da, aşa îmi place! zise domnul Barreau, pe care această poveste îl unsese la inimă. Iată ce înseamnă să fii în slujba unui mare senior... Dar parveniţii sunt parveniţi, şi atâta tot, ce vreţi?

— Iar Jansoulet nu e nimic altceva, adăuga domnul Francis, tragându-şi manşetele. Un om care a fost hamal la Marsilia...

Atâta-i lipsea domnului Noel ca să-i sară muştarul.

— Ia ascultă, mă Francis, mi se pare totuşi că n-aveţi nimic de cârtit împotriva hamalului de pe Cannebifere când vă plăteşte beţiile... Aş vrea să mai văd parveniţi care împrumută regilor cincisprezece milioane şi pe care aristocraţi ca Mora nu se sfiesc să-i invite la masă...

— Da, la ţară! rânji domnul Francis, descoperindu-şi singurul dinte.

Celălalt se ridică, stacojiu, gata să se încaiere, dar domnul Louis făcu un semn cu mâna că are ceva de spus, şi domnul Noel se aşeză numaidecât, făcându-şi, ca toţi ceilalţi, urechea pâlnie, pentru a nu pierde nimic din măreţele cuvinte.

— E adevărat, zicea dânsul, vorbind din vârful buzelor şi sorbindu-şi încet vinul, e adevărat că l-am primit săptămâna trecută pe Nabab la Grandbois. S-a petrecut chiar ceva nostim... în parcul din fund avem multe ciuperci, şi excelenţei-sale îi place câteodată să le culeagă. Iată că la masă se serveşte o mâncare de râşcovi. Era prezent şi ăla... cum îi zice... Marigny, ministrul de interne, apoi Monpavon, precum şi stăpânul dumitale, dragă Noel. Ciupercile fac ocolul mesei, onorabilii domni îşi umplu lacomi farfuriile, cu excepţia domnului duce, care nu le suportă şi crede de datoria sa să le spună politicos oaspeţilor: «Ştiţi, nu că aş avea, vreo bănuială. Sunt comestibile... eu însumi le-am cules.» «Drace, zice Monpavon, râzând, dă-mi voie atunci, dragă Auguste, să nu gust din ele!» Marigny, mai puţin intirp cu ducele, se uita chiorâş la farfurie. «Ba ftu, Monpavon, crede-mă, par foarte bune aceste ciuperci. Îmi pare rău însă că n-am poftă de mâncare.» Ducele rămăsese foarte grav. «Ei, domnule Jansoulet, sper că n-o să-mi faceţi şi dumneavoastră afrontul. Ciuperci alese de mine.» «Vai de mine, excelenţă, cum se

poate?... * Şi închidea ochii vorbind. Vă închipuiţi ce baftă pe bietul Nabab, prima oară că mânca la noi. Duperron, care servea în faţa lui, ne-a povestit toată tărăşenia la oficiu. Zice că era o nostimadă să-l vezi pe Jansoulet ghiftuindu-se cu ciuperci şi lioibând nişte ochi îngroziţi, m timp ce ceilalţi îl priveâti turioşi, fără a se atinge de farfuriile lor. Îl treceau nădu- şelile, nenorocitul! Şi ce-i mai grozav este că a servit şi a doua oară, având curajul de a mai lua o porţie. Numai că. După fiecare înghiţitură trăgea câte o duşcă de Vin, ca un salahor. Ei bine, ştiţi care-i părerea mea? A făcut o treabă de om deştept; şi acum nu mă mai mini că mitocanul ăsta s-a băgat sub pielea suveranilor. Ştie să-l atingă pe fiecare la punctul sensibil, să-i măgulească micile slăbiciuni, care de obicei nu sunt mărturisite... într-un cuvânt, din ziua aceea ducele e nebun după el.

Toată, lumea a făcut mult haz de această păţanie, şi norii adunaţi în urma câtorva cuvinte nepotrivite au fost risipiţi. Şi atunci, cum vinul dezlegase limbile şi începusem să ne cunoaştem mai bine, am pus cu toţii coatele pe masă şi am început sa vorbim despre stăpâni, despre slujbele pe care le-am avut, despre lucruri nostime văzute şi auzite. Câte întâmplări nu ne-au fost povestite, câte case nu ne-au fost evocate! Am avut, bineînţeles, şi eu succes cu povestea bufetului meu de la Teritorială, din perioada când îimi păstram tocana în casa de bani goală, ceea ce nu-l împiedica pe casierul nostru, foarte tipicar, să schimbe cifrul încuietorii la fiecare două zile, de parcă înăuntru s-ar fi aflat întreg tezaurul Băncii Franţei. Domnul Louis a dat impresia că-mi ascultă cu plăcere- anecdota. Dar punctul de atracţie al serii a fost ceea ce ne-a povestit micuţul Bois l'Hery, cu accentul său de golan parizian, despre căsnicia stăpânilor săi. Marchizul şi marchiza de Bois l'Hery, Boulevard Haussmann, etajul al doilea. Un mobilier ca la Tuileries, satin albastru pe toţi pereţii, bibelouri, tablouri, rarităţi, ce mai ce! un adevărat muzeu, întinzându-se până şi pe palier. Serviciu clasa întâi: şase servitori îmbrăcaţi iarna în livrea castanie, vara în livrea de bumbac galben. Perechea Bois l'H6ry este zărită, peste tot, la ceaiurile săptămânale, la curse, la premiere, la balurile ambasadelor, iar numele lor poate fi citit mereu în ziare, însoţit de câte o observaţie asupra toaletei doamnei sau nemaipomfenitei eleganţe a domnului... Ei bine! aflaţi că totul

nu e decât de ochii lumii, ostentaţie, aparenţă înşelătoare, şi nimeni nu-i împrumută nici craci franci marchizului pe baza garanţiei date de proprietăţile sale... Mobila este închiriată cu săptămâna la «Filty», tapiţerul femeilor de moravuri uşoare. Raritățile, tablourile aparţin lui Schwalbach, care-şi trimite acolo clienţii, determinându-i să plătească un preţ îndoit, deoarece nimeni nu se tocmeşte când este încredinţat că cumpără de la un marchiz, amator de artă. Cât despre toaletele marchizei, modista şi croitoreasa i le furnizează pe ■daiboj în fiecare an, punând-o să poarte modelele noi, cam caraghioase uneori, dar adoptate apoi de lumea bună fiindcă doamna este încă o femeie foarte frumoasă şi renumită prin eleganţa ei; este ceea ce se numeşte o persoană care lansează moda. În sfârşit, un cuvânt şi despre servitori! Provi- zori, ca tot restul, schimbaţi la fiecare opt zile, după bunul-plac al biroului de plasare, care-i trimite să facă acolo un stagiu în vederea unor locuri serioase. Dacă n-ai garanţii sau recomandaţii, dacă ai picat din închisoare sau de aiurea, Glanand, marele împărţitor de slujbe din Rue de la Paix, te trimite direct în Boulevard Hauss- mann. Slujeşti o săptămână, două, timpul necesar pentru a obţine o recomandaţie bună din partea marchizului, care, bineînţeles, nu te plăteşte, dându-ţi de-abia de mâncare; căci în casa lor maşina de gătit rămâne rece în cea mai mare parte a timpului, doamna şi domnul obişnuind să mănince aproape în fiecare seară în oraş sau pe la balurile unde se supează. E un fapt cunoscut că există în Paris oameni pentru care ramazanul constituie o boală acută şi care-şi iau prima masă a zilei după miezul nopţii. Perechea de Bois l'Hery este perfect informată despre casele unde se poate consuma ceva. De la ei poţi afla ci la Ambasada Austriei se cinează foarte bine, că la cca a Spaniei vinurile lasă puţin de dorit, iar că cea mai bună piftie de paşăre o găseşti la Ministerul Afacerilor Străine. Iată traiul acestei ciudate perechi! Nimic din ce au nu este al lor, totul este însailat, prins cu ace. O adiere mai puternică, şi totul se împrăştie. Cel puţin sunt siguri că n-au nimic de pierdut. Este tocmai ceea ce marchizului calmul şi acea înfăţişare de hâtru pe care o ia când te priveşte, cu amândouă mâinile în buzunare, ca şi cum ar vrea să-ţi spună: «Ei şi? în definitiv, ce ml se poate întâmpla?»

Şi tânărul lacheu, cu capul său de copil bătrânicios şi vicios,

luând atitudinea descrisă mai sus, îşi imiţi atât de bine stăpânul, încât aveam impresia că-l şi văd în 'mijlocul consiliului nostru de administraţie, pro- ţăpit în faţa guvernatorului şi plictisindu-l cu glumele sale cinice. Oricum, trebuie să recunoaştem că Parisul este un oraş al dracului de mare ca să poţi duce aşa timp de cincisprezece, douăzeci de ani o existenţă de carton, de faţadă, de praf aruncat în ochi, fără ca toată lumea să te arate cu degetul, ba reuşind chiar să mai faci şi o intrare triumfătoare într-un salon, în timp ce ţi se rosteşte cu glas tare numele: «Domnul marchiz de Bois l'H^ry».

Nu vă puteţi închipui câte afli la o serată a servitorilor. Societatea pariziană e atât de ciudată când o priveşti de jos, din subsol, încât numai cine a fost aici poate da crezare tuturor celor care se povestesc. Astfel, aflându-mă între domnul Francis şi domnul Louis, am surprins o frântură de conversaţie confidenţială asupra marchizului de Monpavon. Domnul Louis spunea:

— N-ai dreptate, Francis, sunteţi în fonduri în momentul de faţă. Ar trebui să profitaţi de aceasta pentru a restitui banii vistieriei.

— Ce să-i faci? răspundea domnul Francis, Cu o mutră amărâtă. Totul e tocat la joc.

— Da, o ştiu prea bine. Dar luaţi seama. N-o să fim întotdeauna unde ne aflăm. S-ar putea să dam ortul popii, să cădem de la putere. O să vi se ceară socoteală, şi atunci să te ţii...

Auzisem adeseori şuşotindu-se despre această poveste, a unui împrumut forţat de două sute de mii de franci, acordat de stat marchizului, pe vremea când era inspector financiar; dar mărturia feciorului său era mult mai usturătoare... Ah, de-ar bănui stăpânii câte ştiu servitorii! Câte nu se povestesc la ofic; u J Dacă şi-ar putea vedea numele târât în pulberea apartamentelor şi în lăturile de la bucătărie, n-ar mai îndrăzni să le zică vreodată nici măcar: «închide Uşa* sau: «înhamă caii». Iată-l, de pildă, pe doctorul Jenkins: cea mai bogată clientelă din Paris, zece ani de căsnicie cu o femeie superba, invitaţi peste tot; degeaba a încercat din răsputeri să-şi camufleze situaţia, anunţându-şi căsătoria în ziare, după moda englezească; nu degeaba angajează numai servitori străini, care de-abia bâiguie franţuzeşte. Aceste bâiguieli, pigmentate cu înjurături de

surugiu şi lovituri de pumn în masă, i-au fost suficiente vizitiului său Joe, care-l urăşte, pentru a ne povesti în timpul supeului istoria doctorului: «O să crape în curând irlandeza... cea adevărată... De văzut, însă, dacă o s-o ia pe cealaltă. Pitruzeci şi cinci de ani, şi niciun sfanţ, madam Maranne... Să vezi ce frică îi este să n-o părăsească... O ia, n-o ia... pss... pss... în orice caz, o să ne distrăm bine!» Şi cu cât i se da mai mult de biut, cu atâta povestea Joe mai multe, târând-o pe nenorocita de stâpână-sa prin toate noroaiele... Mărturisesc că mă interesa această falsă doamnă Jenkins, care plânge prin toate ungherele, îşi imploră amantul ca pe un călău, riscând să fie aruncată în stradă, în vreme ce lumea o socoteşte măritată, o persoană demnă de respect, rostuită. Ceilalţi râdeau cu poftă, mai ales femeile. Păi de! e nostim pentru tine, servitor, să vezi că doamnele din lumea bună suferă şi ele jigniri şi nu pot dormi din cauza supărărilor.

Masa noastră avea în acel moment o înfăţişare din cele mai însufleţite, formând un cerc dî figuri voioase, atente la spusele irlandezului, care luase premiul întâi pentru anecdote. Ceilalţi erau invidioşi, fiecare căuta, îşi aduna amintirile, pentru a descoperi vreun scandal vechi, întâmplări cu soţi încornoraţi, amă- n’inte intime, din acelea care sunt aruncate pe masa din bucătărie o dată cu rămăşiţele de mâncare şi sticlele golite. Adevărul e că şampania începuse să joace feste comesenilor. Joe voia să danseze pe faţa de masă. La cea mai simplă vorbă de duh, doamnele cădeau pe spate, cu râsete ascuţite, de parcă le-ar fi gâdilat cineva, măturind podeaua cu jupoanele, sub masa plină de firimituri şi mânjită de grăsime. Domnul Louis o ştersese discret. Paharele erau umplute înainte de a fi golite până la fund; o slujnică îşi muia în paharul eţ batista şi îşi tampona fruntea, fiindcă, zicea ea, i se învârtea capul. Era timpul să se pună capăt ospăţului; şi, în adevăr, o sonerie electrică, răsunind pe coridor, ne făcu cunoscut că lacheul de serviciu la teatru venise să-i cheme pe vizitii. Aşa stând lucrurile, Monpavon a toastat în cinstea stăpânului casei, mul- ţumindu-i pentru mica serată oferită. Domnul Noel anunţa că o va repeta la Saint-Romans, cu ocazia petrecerilor date în cinstea beiului, unde vor fi probabil invitaţi majoritatea celor de faţă. Mă pregăteam să mă ridic la rândul meu, ca unul care, obişnuit cu os- peţele breslei noastre, ştiam că în astfel de împrejurări este

de datoria celui mai în vârstă să închine în sănătatea doamnelor, când uşa se deschise brusc, şi o namilă de lacheu, plin de noroi, cu o umbrelă udă leoarcă în mână, năduşit, gâfâind, strigă, fără niciun pic de respect pentru adunare:

«Căraţi-vă odată de-aici, mitocanilor, ce mai aşteptaţi?... Nu înţelegeţi că s-a terminat!» “

XI

PRIMIREA BEIULUI

În ţinuturile sudului, cu civilizaţie îndepărtată, rare sunt castelele istorice care mai stau în picioare. Doar din loc în loc, la poalele unui deal, vreo mănăstire veche îşi mai înalţă faţada şubredă şi ştirbită, ciuruită de găuri care odinioară au fost ferestre şi care nu mai privesc acum decât spre cer; sunt monumente de pulbere, calcinate de soare, din epoca cruciadelor sau a tribunalelor cavalereşti de dragostefără nicio urmă de fiinţă omenească printre pietrele lor, unde nici iedera, nici acanta nu se mai caţără, unde doar levănţica şi ferigile mai înmiresmează aerul. Între toate aceste ruini, castelul de la Saint-Romans constituie o renumită excepţie. Cine a călătorit în sud l-a văzut, desigur, şi-l va revedea numaidecât. Este situat între Valence şi Montelimart, într-o regiune unde calea ferată urmează abrupt cursul Ronului, la poalele bogatelor costişe de la Beaune, Rancoule şi Mercurol; podgoriile bătute de soare de la Ermitage, aliniate compact, coboară, unduind în faţa ochilor, până la malul fluviului, verde şi presărat în acest loc cu insuliţe, ca şi Rinul înspre Bale, dar beneficiind de un soare de care Rinul n-a avut niciodată parte. Saint- Romans se află în faţă, pe celălalt mal; şi în ciuda viziunii rapide, a vitezei vagoanelor, care la fiecare cotitură parcă ar vrea să se prăvălească cu furie în

1 Tiiuunale dn^osie Co: *» * *Jjmour)* – instituţii caval<rejii tâiu ic. O* lele XI-XIV, unde *se* pvneau în discuţie probleme dî dragoste.

m

Ron, castelul este atât de mare, se profilează atât de limpede pe costişa vecina, încât ai impresia că se ţine după trenul care aleargă nebuneşte. Călătorului i se fixează astfel pentru totdeauna în minte rampele şi baluştrii arhitecturii italiene a castelului, precum şi cele două caturi, destul de scunde, terminate cu o terasă cu colonete şi străjuite de două pavilioane acoperite cu ardezie, care domină povârnişul unde se

rostogoleşte apa învolburată a cascadelor; se mai poate zări apoi reţeaua aleilor nisipoase care urcă, perspectiva imenselor bolţi de carpeni închise de câte o statuie albă, care se reliefează pe albastrul cerului ca pe fon- dui luminos al unui vitraliu. Sus de tot, în mijlocul întinselor pajişti, a căror verdeaţă străluceşte ironic sub soarele arzător, un cedru uriaş îşi împleteşte ramurile verzi, crestate, cu pete de umbră mişcătoare, siluetă exotică, înălţându-se dreaptă în faţa acestei foste locuinţe a unui financiar de pe vremea lui Ludovic al XlV-lea, care îţi evocă vreun negru uriaş ţinând umbrela de soare a unui gentilom de la curte.

De la Valence la Marsilia, în toată valea Ronului, Saint-Romans de Bellaigue este vestit ca un palat fermecat, iar această oază de verdeaţă şi de apa limpede şi înspumată constituie în adevăr o feerie în ţinutul ars de dogoarea mistralului.

„Când voi fi bogat, mămico, spunea ţâncul Jansoulet mamei sale, pe care o adora, îţi voi dărui Saint- Romans de Bellaigue."

Şi cum viaţa acestui om părea a fi deznodământul vreunei povestiri diiţ O *mie şi una de nopţit* cum toate dorinţele, chiar şi cele mai nesocotite, j se împlineau, cum cele mai nesăbuite himere îi cădeau la picioare, lingându-i mâinile ca nişte căţeluşi supuşi, Nababul cumpărase pentru mama lui castelul Saint-Romans, falnic restaurat şi proaspăt mobilat. Deşi trecuseră zece ani de atunci, femeia de treabă, care era mama lui, nu se obişnuise încă cu această splendidă locuinţă. „Mi-ai dat palatul reginei Ioana, dragul meu ETernard, îi scria dânsa fiului ei; nu voi cuteza niciodată să locuiesc aici." Şi, în adevăr, n-a locuit niciodată în castel, instalându-se în casa administratorului, pavilion de construcţie moderna, aşezat tocmai la capatul proprietăţii, pentru a supraveghea slugile şi ferma, stânele şi presele de ulei, cu orizontul lor rustic de stoguri de grâu, de culturi de măslini şi de viţă- de-vie, înşirate cât vezi cu ochii pe platou. În castelul cel mare bătrâna s-ar fi simţit captivă, ca într-unul din acele lăcaşuri fermecate, unde te cuprinde în plină fericire un somn adânc, din care nu te mai scoli decât după o Sută de ani. Aici, cel puţin, ţăranca ce nu se putuse obişnui niciodată cu această avere colosala, venita fulgerător, dar prea târziu şi de prea departe, se simţea legată de realitate; lucrătorii cu al lor du-te- vino, vitele plecând, venind, îndreptându-se spre

adă- t pătoare, toată această existenţă pastorală o trezea în cântecul cocoşilor şi în ţipetele ascuţite ale păunilor; făcând-o să coboare în zorii zilei scara în spirală a pavilionului.. Doamna Jansoulet se considera deţinătoarea acestei superbe proprietăţi, pe care o păstra pentru fiul ei, neavând alt gând decât să i-o restituie în stare bună în ziua când, socotindu-se destul de bogat şi plictisindu-se de a trăi printre arapi, Nababul se va întoarce să locuiască alături de ea, sub umbrarele de] a Saint-Romans, aşa cum făgăduise.

De aceea se şi consacra unei supravegheri neobosite şi atotcuprinzătoare.

În negura zorilor, argaţii îi şi auzeau glasul surd şi răguşit; „Olivier... Peyro'l... Audibert... Haide... E ora patru |" Dădea apoi o fugă la bucătărie, unde slujnicele, picotind, puneau supa la încălzit pe flacăra luminoasă. A vreascurilor ce trosneau. Bătrâna îşi lua strach'ma roşie plină de castane fierte, obişnuita ei gustare dintotdeauna, pe care nâmic n-ar fi determi- nat-o sa o schimbe. O vedeai apoi alergând cu paşi mari, cu cheile care zdrăngăneau atârnate de inelul de argint de la cordon, cu farfuria în mână, în timp ce furca de tors, ţinută sub braţ ca o puşcă în bătaie, îi menţinea echilibrul; torcea de dimineaţă j>înă seara şi nu întrerupea lucrul nici măcar când îşi ronţăia castanele Arunca, din fugă, o privire spre grajdul încă întunecos, unde vitele se mişcau alene, spre ieslea înăbuşitoare, la capătul căreia se zăreau câteva boturi întinse şi nerăbdătoare. Primele licăriri ale zilei sclipind pe pietrele care sprijineau terasamentele parcului o surprindeau pe bătrână alergând prin rouă cu agilitatea unei fetiţe, în ciuda celor 70 de ani ai săi; se ducea în fiecare dimineaţă să verifice scrupulos toate bunurile domeniului, dorind sa constate dacă nu cumva au fost furate, în timpul nopţii, statuile şi vasele, dacă arborii centenari n-au fost smulşi din rădăcini, dacă nu cumva secaseră fântânile ţâşnitoare în bazinele lor sonore. Apoi silueta înaltă a bătrânei, zveltă şi dreaptă ca şi fusul ei, se profila pe zidul alb al vreunei terase, şi în dogoarea trepidantă şi zbârnâitoare a soarelui de amiază, o vedeai adunând surcele, rupând o creangă de arbust crescută strâmb, fără să-i pese de arşiţa care aluneca uşor pe pielea ei tăbăcită ca pe lespedea unei bănci vechi. Către acea oră îşi mai făcea apariţia în parc şi o altă siluetă, mai puţin activă, mai puţin zgomotoasă, târându-se mai degrabă decât

um- blând, sprijinindu-se de ziduri, de balustrade, un sărman cocârjat, anchilozat, tremurând tot, cu faţa stinsă şi fără vârstă; nu vorbea niciodată, iar când en obosit, scotea un mic ţipăt tânguitor către servitorul care stătea mereu lângă el şi care-l ajuta să se aşeze, să se ghemuiască pe vreo tieaptă, unde rămânea ore întregi, nemişcat şi mut, cu buza lăsată în jos, clipind din ochi, legănat de monotonia stridentă a greierilor, o epavă umană în faţa splendidului orizont.

Era fratele mai mare al lui Bernard, copilul preferat al soţilor Jansoulet, mândria, înţelepciunea, speranţa orgolioasă a familiei negustorului de cuie, care, rob al superstiţiei dreptului primului născut, ca atâţia alţii în sud, făcuse toate sacrificiile pentru a-l trimite la Paris pe acest băiat chipeş şi ambiţios. Plecat cu patru sau cinci bastoane de mareşal în cufăr, admirat de toate fetele din târg, timp de zece ani. Parisul a biciuit, a stors, a fiert în uriaşa sa tocitoare această strălucită cârpă meridională, după ce a ars-o cu toate soiurile de vitriol şi a târât-o prin toate noroaiele; în cele din urmă s-a întors, zdreanţă şi ruină, abrutizat, paralizat, după ce şi-a ucis tatăl de-durere, silindu-şi mama să vândă totul pentru a deveni slujnică prin familiile înstărite ale ţinutului. Noroc ca tocmai atunci când această epavă a ospiciilor pariziene, expediată acasă prin grija asistenţei publice, a picat la Bourg-Saint-Andeol, Bernard – cel numit Mezinul, ca în toate familiile meridionale, pe jumătate arabe, unde fiul Cel mai mare poartă numele familiei, în timp ce ultimului născut i se zice Mezinul – Bernard se afli deja la Tunis, pe cale de a face avere, trimiţi ud regulat bani acasă. Dar câte remuşcari pe biata Hiamă de a datora totul – chiar şi viaţa şi bunăstarea nenorocitului bolnav – robustului şi bravului tăiat mai puţin iubit de ea şi de soţul ei, pe care d «\a vârsta de 5 ani se obişnuiseră să-l trateze ca pe un salahor, pentru că era foarte viguros, urât şi cu părul creţ şi se pricepea mai bine decât toţi cei din casă să lacă negoţ cu cuie vechi. Ah cât de mult ar fi dorit să-l aibă pe Mezinul lângă ea, să-i restituie ciţ de puţin din binele făcut de el, să-i plătească dinţr-o dată acea restanţă de dragoste şi de dezmierdări Părinteşti pe care 1-0 datora.

Nuniai că aceste averi regeşti atrag după ele neplăcerile şi amărăciunile vieţilor de monarh. Sărmana bătnnţcă se afla în mediul ei strălucitor întocmai ca o regină adevărată care cunoaşte lungi perioade de exil, ^ despărţiri dureroase şi

încercări care compensează măreţia; unul dintre fiii ei era veşnic hăbăuc, cclălalt departe, care scria rar, absorbit de tot felul de afaceri, făgăduind mereu: „Voi veni”, dar venind la sfiritu_aşteaptă. În doisprezece ani nu-l văzuse decât o singură dată, în vârtejul unei vizite a beiului la Saint-ţ. OmanS) cu vuiet de cai, de căleşti, de pocnitori, de petrecere. Apoi fiul plecase cu monarhul său, având de-abia răgazul să-şi îmbrăţişeze bătrâna mamă, care nu păstrase din acea mare bucurie, atât de mult aşteptată, decât câteva poze din ziare arătându-i-l pe Bernard Jansoulet sosind la castel cu Ahmed şi pre- zenuudu-i pe bătrâna sa mamă. Oare nu tot aşa îşi etalează regii şi reginele efuziunile de familie prin albumele lor ilustrate? Se mai putea vedea în poză un cedru din Liban, adus de la capătul lumii, un copac ur’jaş, al cărui transport a fost tot atât de di- ficil şi costisitor ca cel al obeliscului. A fost nevoie de mulţi oameni, atelaje, bani pentru transplantarea cedrului, care a răscolit parcul timp de mai multe zile, totul pentru a păstra amintirea vizitei regale. Acum, cel puţin, ştiindu-l pe Bernard în Franţa pentru mai multe luni, bătrâna spera să-l aibă numai pentru ea. Şi iată-l sosind într-o seară, înconjurat de aceeaşi glorie triumfală, de aceeaşi pompă oficială, de o suită de conţi, marchizi şi granguri din Paris, care, împreună cu lacheii, au umplut cele două brecuri trimise de bătrână să-i aştepte la micuţa gară de la Giffas, pe celălalt mal al Ronului.

— Hai, mimă scumpă, îmbrăţişează-mă! Nu e nicio ruşine să-ţi strângi la piept fiul, pe care nu l-ai văzut de atâţia ani... De altfel, toţi domnii aceştia sunt prietenii mei... Iată-l pe domnul marchiz de Monpavon, pe domnul marchiz de Bois l’Hery... Ehei! a trecut vremea când ţi-i aduceam, ca să mănânce o supă de fasole, pe micul Cabassu şi pe Bompain Jean- Baptiste... Nu-l cunoşti pe domnul de Gery?... El şi cu domnul Cardailhac, pe care ţi-l prezint, încheie primul transport... Dar o să mai sosească şi alţii... Pre- găteşte-te pentru un tămbălău de zile mari... Peste patru zile soseşte beiul.

— Iar beiul!... exclamă bătrâna îngrozită. Credeam că a murit.

Jansoulet şi oaspeţii săi nu-şi putură stăpâni un hohot de râs în faţa acestei spaime comice, accentuată de intonaţia meridională a bătrânei.

— Da* bine, mamă, ăsta-i altul... sămânţa beilor nu piere... din fericire, ce naiba!... Să n-ai însă nicio teamă. De data asta

vei avea mai puţină belea... Amicul Cardailhac a luat organizarea asupra sa. O să avem petreceri măreţe... Pentru moment, pregăteşte repede masa şi camerele de culcare. Parizienii noştri sunt frânţi de oboseală.

— Totul este pregătit, dragul meu fiu, zise simplu bâtrânica, ţeapănă şi dreaptă sub boneta-i cu firişoare îngălbenite, de care nu se despărţea nici la cele mai mari sărbători.

Pe ea destinul norocos n-o schimbase. Rămăsese tot ţăranca din Valea Ronului, mândră şi independenţi, fără trăsăturile de umilinţă prefăcută ale ţăranilor descrişi de Balzac, dar în acelaşi timp prea simplă pentru a se fuduli cu bogăţia. Singura ei ambiţie era de a“i arăta fiului ei cu ce grijă migăloasă se achitase de sarcina de supraveghetoare. Nicio fărâmă de praf, nicio urmă de mucegai pe pereţi. Înaintea oclulor plini de admiraţie ai oaspeţilor se înfăţişa un parter minunat, saloane cu mătăsuri lucitoare, scoase în ultima clipă dei sub huse, lungi galerii de vară podite cu nvozaic, strălucitoare şi sonore, cărora canapelelc stil „Louis Quinze", înflorate şi cu fund împletit, le dădeau 0 cochetărie văratică; imensa sufragerie, împodobită cu flori şi verdeaţă, şi, în sfârşit, sala de biliard, cu podoabe de fildeş strălucitor, cu candelabrele ţi Panopliile ei, completau tabloul. Prin uşile sale cu geam, larg deschise spre vastul peron seniorial, întreg castelul, ae la un capăt la altul, părea a fi o replici a minunatului orizont al naturii crepusculare; bogăţiile sale liniştite şi nemişcate se reflectau pe suprafaţa oglinzilor sau a larabriurilor cernite şi lustruite cu aceeaşi limpezime cu care se oglindeau în apa lacurilor plopii aplecaţi unii către alţii sau lebedele înotând lin. Cadrul era atât de frumos, aspectul general atât de mare, încât luxul ţipător şi fără gust se estompa, dispărea chiar şi în faţa ochilor celor mai pătrunzători.

7~ Sunt posibilităţi berechet... zise directorul Cardailhac, cu monoclul la ochi, cu pălăria strâmbă, com- binând deja punerea în scenă necesară petrecerilor.

Şi chipul ţanţoş al lui Monpavon, scandalizat U început de boneta bătrânei care-i primise la intrare, se lumină de un zâmbet condescendent. Erau, fireşte, multe de făcut, şi călăuzit de oameni de gust, prietenul Jansoulet putea să ofere alteţei arăpeşti primirea cuvenită. Toată seara nu vorbiră de altceva. Cu coatele pe masă, în sufrageria luxoasă, încălziţi şi si- tui, combinau, discutau. Cardailhac, care avea planuri mari, stabilise

deja toate amănuntele.

IM

— Mai întâi de toate ne dai mână liberă, nu-i aşa, Nababule?

— Mână liberă, dragul meu. Să crape de ciudă Hemerlingue...

Atunci directorul îşi expuse proiectele, o petrecere împărţită pe zile, ca la Vaux când Ludovic al XlV-lea a fost primit de Fouquet; într-una din zile, comedia; în alta, distracţiile provensale, farandole, lupte de tauri, muzică populară; a treia zi... Şi cu defor- maţia sa directorială, schiţa programe, afişe, în vreme ce Bois l'Hery, cu amândouă miinile în buzunare, tolănit pe scaun, dormea, cu trabucul fixat în colţul gurii, rânjind, iar marchizul de Monpavon, mereu atent la ţinută, îşi bomba la fiece clipă plastronul, pentru a rămâne treaz.

De Gery îi părăsise de miult. Se dusese să stea cu bătrâna – care-i cunoscuse pe el şi pe fraţii lui de când erau copii – în modestul vorbitor al pavilionului cu perdele albe, cu tapet de culoare deschisă, încărcat cu poze, relicve salvate din naufragiu, cu ajutorul cărora mama Nababului încerca să-şi retrăiască trecutul ei de femeie muncitoare.

Paul vorbea liniştit în faţa frumoasei bătrâne, cu trăsături regulate şi severe, cu părul alb şi strâns, ca şi cânepa furcii sale; stătea ţeapănă pe scaun, învelită cu un şal verde, ca una care nu se sprijinise niciodată de o spetează şi nu se aşezase niciodată într-un fotoliu. El îi spunea Fra^oise, ea îl numea domnul Paul. Erau vechi prieteni. Şi ghiciţi despre ce vorbeau. Despre nepoţii ei, ce naiba l despre cei trei băieţi ai lui Bernard, pe care bătrâna nu-i cunoştea şi pe care ar fi vrut atât de mult să-i vadă.

— Ah, domnule Paul, de-aţi şti cât ard de nerăbdare... Aş fi fost atât de fericită dacă în locul acestor persoane simandicoase Bernard mi-ar fi adus pe cei trei micuţi! Gândiţi-vă ca nu i-am văzut niciodată altfel decât în pozele astea. Mama lor mă cam înfricoşează, e o doamnă din lumea mare, o fostă domnişoară Afehin... Dar sunt sigură că ei, copilaşii, nu sunt cu nasul pe sus şi că şi-ar iubi bunica... Mie rtu s-ar părea că-l văd pe tatăl lor când era mic şi le-aş îna- poia ceea ce nu i-am dat tatălui... căci, v*deţ * nule Paul. Părinţii nu sunt întotdeauna dre] pţ. Şi ei părtinitori. Dar Dumnezeu, el este drep.

cum Tţi aranjează el acolo sus mutrele cele ma menite şi gătite... Iar preferinţele batrmilor a u seori nenorocire celor

tineri...

Bâtrâna oftă, aruncându-şi ochn spre tinda cca mare, prin ale cărei draperii înalte şi perdele lung venea din când în când câte un oftat tremurător suspinul unui copil bătut care a plâns mult.

Un pas apăsat se aude pe scară, o voce groasa, ^ biândi, şoptind: „Eu sunt... nu vă deranjaţi. 91 Jan^ soulet intră în cameră. După ce toată lumea din cas tel s-a culcat, cunoscând obiceiurile mamei, ^ car®1 lampă se stingea întotdeauna ultima din casa, Nababul venise să o vadă, să stea puţin de vorba cu ea, să-i spună din inimă acel bun găsit pe care nu-l Putuse rosti în faţa tuturor celorlalţi... Ei, rămu, draga 1 aul, nu ne stinghereşti." Şi redevenit copil în prezenţi mamei, Jansoulet îşi aruncă la picioarele ei toată greutatea trupului său mătăhălos, cu gesturi şi cuvintc drăgăstoase, pe drept cuvânt mişcătoare. Şi batrina era fericită de a-l avea lângă dânsa, dar se simţea to*

«ilCI ^.. *.1- Pt'lfliflinv! J<<_1 <4rtffvf A funtâ. CXtri*

ordinară, atotputernică, ridicîndu-l, în naivitatea ei,

1» «laiţimea unui zeu cun wnmp» – gere şi trăsnete, posesor al sceptrului autoritaţu a so lute. Bătrâna îi vorbea, îl întreba dacă era tot aşa de mulţumit de prieteni, de afaceri, dar nu mdraznea, c toate acestea, să-i adreseze întrebarea pe care 1-0 pu sese lui de Gery: „De ce nu mi s-au adus nepoţii *t* Jansoulet aduse însă el primul vorba despre aceştia.

— Sunt la colegiu, mamă... O dată cu vacanţa, V'1 vom trimite cu Bompain... îţi aminteşti de Bomp»» n Jean-Baptiste?... Şi îi vei ţine timp de două luni. V vor cere să le povesteşti basme frumoase, îţi vor cadea cu capul în poale, aţipind, uite-aşa...

Şi Jansoulet îşi punea el însuşi capul creţ* un lingou de aur, pe genunchii batrmei, amintindu-şi de serile fericite ale copilăriei, când adormea în aceast poziţie, atunci când i se îngăduia s-o facă, adică atunci când locul nu era ocupat de capul fratelui celui mare. Pentru prima oară de la întoarcerea sa în Franţa, uitind de existenţa zgomotoasă şi ipocrită, gusta şi el câteva clipe de odihnă nespus de plăcute, lipit de bătrâna inimă maternă, pe care o auzea bătând regulat, ca limba pendulei seculare rezemată de perete, în tăcerea nopţii ce plutea peste câmpia nesfârşită...

Deodată, în rundul camerei se auzi acelaşi suspin prelung de copil aţipind intr-un hohot de plâns. Jansoulet, ridicând capul, se uită la mama lui şi întrfkfi încet:

— E cumva?...

— Da, răspunse bătrâna, ! —am culcat acolo... S-ar putea întâmpli să aibă nevoie de mine noaptea.

— Aş dori să-l văd, să-l îmbrăţişez.

— Haide!

Bătrâna se sculă, gravă, şi luând lampa, se îndreptă spre firidă; trase încet perdeaua, făcând semn lui Bernard să se apropie fără zgomot.

Dormea... Şi fără îndoială că intervenise ceva nou în timpul somnului, căci în locul imobilităţii moleşite în care fiul cel mare stătea împietrit toată ziua, trupul său era scuturat de tresăriri bruşte, în timp ce pe taţă o cută dureroasă trăda o neîndoioasă suferinţă. Jansoulet, foarte tulburat, privi trăsăturile alungite, ofilite, pământii ale feţei, unde barba, concentrând toată vitalitatea corpului, creştea cu o forţă surprinzătoare; apoi, aplecându-se, îi sărută fruntea jilavă de sudoare şi, simţindu-l cum tresare, rosti în şoaptă, grav, res pectuos, aşa cum te adresezi capului familiei:

— Bună ziua, frate.

Sufletul captiv îl va fi auzit poate în fundul inconştienţei sale întunecoase şi jalnice. În orice caz, buzele se mişcară, şi un suspin adânc îi răspunse Nababului. Era un geamăt îndepărtat, chemare deznădăjduită, care umplu de lacrimi 'neputincioase privirea schimbata între Franşoise şi fiul ei, smulgându-le amândurora acelaşi strigăt, în care se întâlnea durerea lor: *„Peca'ire!“* expresia meridională a milei şi a dragostei.

2arva Începu a doua zi dis-de-dimineaţă, o daţi cu sosirea actorilor şi actriţelor, o avalanşă de pălărioare, cocuri, cizme, fustiţe, ţipete afectate, voaluri fluturând ^ machiajul proaspăt; majoritatea erau iemei, Cardulhac considerind ca pentru un bei spectacolul propriu-zis nu interesa, important fiind de a scoatc suneţe false din guri frumoase, de a expune braţe frumoase, picioare bine făcute în goliciunea îngăduit! de operetă. Veniseră aşadar toate celebrităţile plastice ale teatrului său, în frunte cu Amy Ferat, o femeiuşcă ale cărei degete pipăiseră autul mai multor coroanc; mai erau vreo doi-trei măscărici renumiţi, a căror faţă albicioasă făcea, printre plantaţiile de arbori, aceeaşi

pată cretoasă şi spectrală ca şi statuile de ghips.

Tot acest popor, înveselit de călătorie, de schimbarea aerului, de ospitalitatea îmbelşugată, precum şi de speranţa de a se alege cu ceva de pe urma acestei încrucişări de bei, nababi şi alţi bogătani, riu aştepta decât să se distreze, să râdă şi să cinte cu vioiciunea P°, Pulară a unor marinari coborâţi pe uscat. Dar Cardailhac era de altă părere. De-abia sosiţi şi spălaţi pe faţa, după o mică gustare, repede manuscrisele, şi hai la repetiţie! nu era vreme de pierdut. Repetiţiilo aveau loc Jn micul salon învecinat cu galeria de vară, unde începuse deja să fie ridicat teatrul; zgomotul de ciocane, cupletele de revistă, vocile piţişăiate, acompaniate de scripca şefului orchestrei, se încrucişau cu ţipetele ascuţite ale păunilor cocoţaţi pe stinghii, se Podeau în vuietul mistralului, care, nemairecunoscând ţârâitul asurzitor al greierilor, izbea totul cu vârful ampilor sale dispreţuitoare.

Stând la mijlocul scării de intrare ca în avanscena teattului său, Cardailhac supraveghea repetiţiile, comanda unei liote de muncitori şi grădinari, indica ti- ierea unui copac care astupa vederea, schiţa curbura arcurilor de triumf, trimitea telegrame şi ştafete pi'i Arilor, subprefecţilor, unele la Arles, pentru a obţine o delegaţie de fete în costum naţional, altele 1» Barbantane, unde se află cei mai chipeşi dansatori de farandola, altele, în sfârşit, la Faraman, sat faimos pi în cl'eicătoriile sale de tauri. Sălbatici şi de cai meridio- tuli. $1 cum în josul fiecărei depeşe strălucea numele lui Jansoulet, la care se adăuga cel al beiului Tunisului, toate solicitările erau îndeplinite cu zel, telegraful du mai pridided, curierii istoveau caii gonind pe şosele. Acel Sardanapal în miniatură de. La Porte-Saint- Martin, care se numea Cardailhac, repeta mereu: „Sunt posibilităţi berechet", bucuros de a putea arunca aurul cu nemiluita, ca un pumn de grăunţe, de a pre-

Î

; ăti o punere în scenă ce se întindea pe cincizeci de eghe de-a lungul întregii Provence, ţinutul său natal, cu ale cărui resurse pitoreşti acest parizian zărghit era familiarizat ca nimeni altul.

Decăzută din funcţiile ei, bătrânica nu se mai arăta pe nicăieri, ocupându-se numai de fermă şi de fiul infirm, speriată de gloata de vizitatori, de slugile obraznice, care cu greu puteau fi deosebite de stăpânii lor, de muierile cu atitudine cochetă şi

neobrăzată, de bătrânii cu faţa spână, semănând cu nişte preoţi răutăcioşi, de toţi aceşti smintiţi fugărindu-se noaptea prin coridoare, aruncându-şi unul altuia perne, bureţi uzi sau ciucuri smulşi de la perdele şi transformaţi în proiectile. Seara nu-l mai avea lângă ea pe fiul ei, acesta fiind obligat să stea cu invitaţii, al căror număr sporea pe măsură ce se apropiau zilele de sărbătoare; nu mai avea nici mângâierea de a vorbi despre nepoţii ei cu „domnul Paul“, pe care Jansoulet, milostiv ca întotdeauna şi puţin stingherit de înfăţişarea serioasă a secretarului său, îl trimisese să-şi vadă fraţii pentru câteva zile. Iar gospodina grijulie, căreia i se cereau la fiece clipă cheile pentru a descuia o cameră, pentru a procura rufărie sau un supliment de argintărie, se gândea la grămezile de rufărie brodată, la policioarele şi bufetele devastate, amintindu-şi de halul de plâns al castelului după trecerea fostului bei, când fusese parcă pustiit de un ciclon; şi stropindu-şi febril inul de pe furcă, rostea în graiul ei: „Arză-i-ar focul de bei să-i arză!“

În sfârşit, sosi şi ziua faimoasă, zi de care şi astăzi se mai vorbeşte în tot ţinutul. Ah! Către ora 3 după amiază, după un dejun grandios, prezidat de data. Aceasta de bătrâna mamă, cu o bonetă nouă pe cap, în jurul mesei se aflau, adunaţi alături de celebrităţile pariiiene, prefecţi, deputaţi, în ţinută de galâ, încinşi cu sabie, primari cu eşarfa, preoţi proaspăt bărbieriţi. Jansoulet, în frac negru şi cravată albă, înconjurat de comeseni, ieşi pe scările din faţa casei, de unde admiri în acest măreţ cadru de natură, în mijlocul steagurilor, arcurilor şi trofeelor, furnicarul de lume, sclipirea costumelor înşirându-se pe povâmişuri sau la răspântiile aleilor din parc. Ici, reunite în buchet pe o pajişte, cele mai frumoase fete din Arles, ale căror mici feţe fără luciu apăreau graţios de sub broboadele de dan telă; colo, dansatorii de farandolă de la Barbantanc, care, urmaţi de cei opt tamburaşi, se. Pregăteau s. \ pornească la drum, înlănţuiţi, cu panglici fluturând în vânt, cu pălăria pe ureche, cu cosorul la cingătoare; mai jos, înşiraţi pe terase, coriştii aliniaţi, în haine negre, cu şepcile lor strălucitoare, precedaţi de un stegar, grav, hotarât, cu dinţii strânşi, ţinând sus coad. \ sculptată a drapelului; ceva mai jos încă, într-o vas ti piaţă, circulară, transformată în arenă de luptă, ** aflau taurii negri, legaţi la picioare, şi văcarii din Camargue, călare pe căluţii lor cu coamă albă, cu jambiere până peste genunchi, fluturându-şi tridentul

deasupra capului; mai departe se zăreau din nou. Steaguri, căşti, baionete, şi tot aşa până la arcul de triumf de la intrare; apoi, cât vezi cu ochii, până dincolo de Ron, peste care două societăţi de transporturi aruncaseră un pod de vase pentru a se putea ajunge de U gară la Saint-Romans în linie dreaptă, se afla o niul* ţime imensă, sate întregi înşirate pe toate costişele, tu-ghesuindu-se pe drumul care duce la Giffas, într-un vârtej de ţipete şi de praf, aşezându-se pe margine# şanţurilor, căţărându-se în vârful ulmilor, îngrămâl dindu-se în căruţe, formând ca un uriaş gard viu *1 cortegiului. Peste toate se răspândea un soare mare alb, ale cărui raze erau împrăştiate de un vânt capricios în toate direcţiile, sclipind pe alama vreunei tobe, în vî»- ful unui trident sau prinţre ciucurii unui steag, lir măreţul Ron, liber şi impetuos, trimitea mării tabloul mişcător al acestei sărbători regeşti. În faţa aceitor minunăţii, unde strălucea tot aurul din lăzile sale, Nababul avu o tresărire de admiraţie şi de orgoliu:

— Ce frumos!... exclamă el pălind.

în spate, mamă-sa, palidă şi ea, dar îngrozită, murmura:

— E prea frumos pentru un om... S-ar părea ca soseşte Dumnezeu însuşi.

Această credinţă a bătrânei ţărănci catolice era vag împărtăşită de tot poporul adunat pe şosea ca pentru o procesiune religioasă şi căruia acest principe din Orient, venind să întâlnească un fiu al regiunii, îi evoca legendele magilor, sosirea lui Gaspard Maurul, aducând fiului dulgherului smirna şi mitra cu trei coroane.

în mijlocul felicitărilor mişcătoare care-l copleşeau pe Jansoulet, îşi făcu deodată apariţia, triumfător şi năduşit, Cardailhac, care nu mai fusese zărit de dimineaţă.

— Nu vă spuneam eu că sunt posibilităţi berechet?! Cum?... E elegant, nu?... Şi ce mai figuraţie!... Ce n-ar da parizienii să asiste la o aşa premieră!

Şi vorbind mai încet, din cauza bătrânei care se afla în apropiere:

— Le-ai văzut pe arlezienele noastre?... Ia uita-te mai bine... prima, care e în frunte, pentru a oferi buchetul...

— Dar e Amy Ferat!

— Drace! Cum să nu? înţelegi bine, dragul meu, că dacă beiul lasă batista să-i cadă în mijlocul acestui buchet de fete, trebuie

să existe măcar una să o ridice... Naive cum sunt, n-ar înţelege nimic! Ah, m-am gândit la toate, vezi bine... E pregătit, aranjat ca la teatru. Atât dinspre partea fermei, cât şi dinspre partea parcului.

Atunci, pentru a demonstra perfecta sa organizare, directorul ridică, bastonul; pe data, gestul său, repetat, văzut din toate colţurile parcului, îi făcu pe toţi să izbucnească în aceeaşi clipă, corişti, fanfare, tambu- raşi, armonizându-se în acelaşi ritm majestuos al cân- ţecului popular meridional: *Soare mare al Provetiţei.*

Glasurile) alămurile se înălţau în lumină, umflând flamurile, punând în mişcare farandola unduioasa şi ţo- păitoare, în timp ce pe malul celălalţ al fluviului se auzea un zumzet asemănător unei brize, exprimând fără îndoială teama de a nu-l vedea sosind deodată pe bei din altă direcţie. Un alt gest al directorului, şi 'imensa orchestră se linişti, de data aceasta mai încet, cu întâizieri, cu frânturi de note rătăcite prin frunziş; nu se putea însă pretinde mai mult de la o figuraţie de trei mii de persoane.

în acest moment îşi făcură apariţia trăsurile, două carete de gală, de culoare trandafirie şi aurie, după moda Tunisului, care serviseră odinioară pentru primirea fostului bei; bătrâna Jansoulet le îngrijise ca pe niftc moaşte, aşa că, vopsite, aurite, caretele ieşeau din remiză tot atât de sclipitoare şi noi ca în prima zi. Şi aici iscusinţa lui Cardailhac îşi dăduse frâu liber, prinzind în hamurile albe nu cai, puţin prea greoi pentru caleştile cam fragile, ci opt catiri împodobiţi cu funde, pprnpoane, clopoţei de argint, împopoţonaţi din cap pirâ în picioare cu toate acele minunate împletituri a căror arta fină, împrumutată de la mauri, pare a fi fost desivârşită de provensali.

La ducere, în prima caretă, se urcară Nababul, Monpavon, prefectul şi unul dintre generali; ceilalţi luară loc în a doua şi în trasurile care urmau. Preoţii, pnttiarii, încălziţi de ospăţ, alergau pentru a se aşeza fiecare în sectorul său, în fruntea coriştilor care trebuiau să conducă cortegiul; şi toată coloana se porni Pe drumul care duce la Giffas. Era un timp minunat, dar călduros şi apăsător, o vară timpurie, aşa cum se întâtnplă adeseori în acest ţinut năvalnic, unde totul s® grăbeşte şi soseşte înainte de vreme. Deşi nu se zărea nici urmă de nor, atmosfera neclintită, vântul care se oprise brusc, ca o barcă eşuând pe

uscat, orizontul care sclipea orbitor, liniştea solemna care plutei în aer, totul vestea o furtună pe cale de pregătire în cine ştie ce zonă îndepărtată. Adânca toropeală a lucrurilor neînsufleţite se transmitea încetul cu încetul şi fiinţelor. Nu se auzeau decât clopoţeii catârilor, care mergeau într-un buiestru destul de lent, şi pasul ritmic şi greu, scârţâind în pulbere, al cetelor de cântăreţi, pe care Cardailhac, din timp în timp, îi aşeza la o anumită distanţă prin mulţimea deasă, înşirată de o parte şi de alta a şoselei ce se întindea hăt-departe şi care era străbătută din când în când de glasuri de copii, sau de strigătul vreunui vânzător de apă rece, piesă de decor obligatorie la toate petrecerile în aer liber din ţinuturile sudice.

— Deschide în partea dumitale, generale, ne înăbuşim… zicea Monpavon, stacojiu, temându-se pentru sulemenelile sale.

Şi geamul coborât ’prezenta privirilor plebei pe aceşti înalţi funcţionari ştergându-şi augustele lor feţe, congestionate, neliniştite, având aceeaşi expresie de aşteptare – aşteptarea beiului, a furtunii, a unui lucru ce trebuia să vină.

încă un arc de triumf. Iată Giffas, cu lunga sa stradă pietruită, presărată cu ramuri verzi de palmier, cu case murdare, împodobite cu flori şi draperii. În afara satului, gara, albă şi pătrată, aşezată ca un zar pe marginea căii ferate, autentic tip de gară mică de ţară, pierdută printre podgorii, unde nu se află niciodată nimeni în unica-i sală, afară doar câteodată de vreo bătrânică încărcată cu boccele, sosită cu trei ore înainte şi aşteptând într-un colţ.

în cinstea beiului, firava clădire, împodobita cu steaguri, trofee, covoare, fusese mobilată cu divane şi fusese pregătit un splendid bufet, încărcat cu gustări şi şerbeturi pentru alteţa-sa. O dată ajuns la gară şi coborât din trăsură, Nababul simţi risipindu-se acea indispoziţie şi nelinişte care-l cuprinseseră şi pe el de câteva clipe, fără a-şi da seama de ce. Prefecţii, generalii, deputaţii, toată protipendada în haine negre şi fracuri brodate, înşiruită pe largul trotuar interior, formau grupuri impozante, solemne, cu buzele strânse, cu legănările şi tresăririle caraghioase ale funcţionarului public care se simte privit. Şi fireşte, afară, poporul îşi lipea nasul de geamuri pentru a se uita la toate aceste broderii ierarhice, la plastronul lui Monpavon, care se bomba, crescând ca un sufleu, la Cardailhac, gâfâind şi dând ultimele dispoziţii, la Jansou- leţ, în sfârşit,

jovialul lor Jansoulet, ai cărui ochi scânteietori îa fundul obrajilor buhăiţi şi tăbăciţi semănau cu două mari cuie de aur bătute într-o piele de Cor- doba. Deodată clopoţelul electric răsună. Şeful gării, înţolit, alerga înspre linie: „Domnilor, trenul a fost anunţat. În opt minute va fi aici...“ Toată lumea tresaltă. Apoi, cu acelaşi gest instinctiv, toţi îşi scoaseră ceasurile din buzunar... încă şase minute... Atunci, în tăcerea adâncă, cineva strigă: „Priviţi într-acolo!“ Spre dreapta, în direcţia de unde avea să vină trenul, două povârnişuri acoperite de viţă-de-vie formau ca un fel de pâlnie în care se afunda, dispărând, ca şi înghiţită, calea ferată. În acel moment tot orizontul era negru ca cerneala, întunecat de un nor enorm, adevărată hulă închisă, tăind perpendicular albastrul cerului, desenând contururi de coaste abrupte şi de faleze înalte de bazalt, de care se frângeau razele albicioase ca lumina lunii. În imensitatea căii ferate pustii, pe aceste şine tăcute, unde se simţea că totul, cât vezi cu ochii, era pregătit pentru trecerea alteţei-sale, era impresionant să priveşti acea faleză aeriană înaintând şi proiectându-şi umbra într-o perspectivă înşelătoare, care părea a da norului un mers încet, măreţ, iar umbrei, iuţeala unui cal în galop. „Ce furtună... peste câteva clipe!...“ Gândul le veni tuturor în minte, dar nu mai avură când să-l exprime, căci un şuierat prelung răsună, şi trenul îşi făcu apariţia în fundul pâlniei întunecoase. Tren cu adevărat regesc, rapid şi scurt, împodobit cu steaguri franceze şi tunisiene, a cărui locomotivă, mugind şi fumegând, purtând un imens buchet pe piept, semăna cu o domnişoară de onoare la o nuntă de feţi-frumoşi.

Gonind din plin, trenul încetinea mersul pe măsuri ce se apropia. Funcţionarii se aliniară, luând o ţinuţi marţială, îşi controlară săbiile, îşi potriviră gulerele, în timp ce Jansoulet înainta spre tren, de-a lungul liniei, cu un zâmbet ceremonios pe buze şi cu spatele deja încovoiat pentru salamalecuri. Trenul înainta foarte încet. Jansoulet, crezând că se opreşte, puse mâna pe portiera vagonului regal, ce sclipea ca aurul în întunecimea ccrului; dar trenul îşi luase desigur un elan prea puternic şi continua să meargă, aşa că Nababul alerga pe lângă el, încercând să deschidă blestemata de portieră, care parcă era înţepenită, în timp ce cu mâna cealaltă făcea semne către locomotivă pentru a opri. Dar locomotiva nu asculta. „Opreşte odată!“ Dar nu se oprea, şi pace! Enervat, Nababul sări pe scara

învelită în catifea şi, cu ardoarea puţin impertinentă care plăcea atât de mult fostului bei, capul său mare şi creţ ţipă la uşa vagonului:

— Staţia Saint-Romans, alteţă!

Cunoaşteţi acea licărire slabă care apare în vis, acea atmosferă fără culoare, imprecisă, unde totul ia aspectul unei arătări. Ei bine, aceeaşi senzaţie îl cuprinse brusc pe Jansoulet, paralizându-l. Voi să vorbească, dar niciun cuvânt nu-i veni pe buze; mâinile sale moi de-abia se mai prindeau de uşă, aşa încât era gata să cadă pe spate. Ce văzuse oare? Pe jumătate întins pe un divan din fundul salonului, sprijinindu-şi într-un cot frumosul cap alburiu, cu barbă neagră şi mătăsoasă, beiul, închis până la gât în redingota sa orientală, îşi făcea vânt, foarte liniştit, cu un steguleţ împletit, brodat cu aur. Era încins cu cordonul cel larg al „Legiunii de Onoare”, iar egreta de diamant a tichiei constituia singura sa podoabă. Lângă el, în picioare, se găseau doi aghiotanţi şi un inginer al companiei căilor ferate. În faţa lor, pe un alt divan, într-o atitudine respectuoasă, dar totuşi de favoare, de vreme ce erau singurii stând jos în faţa beiului, se aflau două bufniţe galbene, una grasă, alta slabă, cu favoriţi lungi ce ajungeau până la cravatele lor albe. Erau Hemerlingue, tatăl şi fiul, care recâştigaseră favoarea alteţei şi o duceau în triumf la Paris... Toate aceste persoane, care totuşi îl cunoşteau bine pe Jansoulet, îi aruncau priviri reci, ca şi cum nu-şi aminteau figura lui... Galben să-i plângi de milă, cu broboane de sudoare pe frunte, Nababul bolborosi: „Dar bine, alteţă, nu cobo...“ Un fulger vânăt, ca o lovitură de sabie, urmat de un tunet îngrozitor, îi tăie vorba. Dar mult mai groaznic i se păru fulgerul care scăpără în privirea suveranului. În picioare, cu braţul întins, cu o voce guturală, obişnuită cu silabele dure ale limbii arabe, dar în. Franceza cea mai pura, beiul îl trăsni cu aceste cuvinte dinainte pregătire şi pronunţate rar:

— Du-tc acasă, pungaşule! Piciorul calcă unde îl duce inima. Al meu nu va trece niciodată pragul omului care mi-a jefuit ţara.

Jansoulet încercă sa spună un cuvânt. Beiul făcu un semn: „Du-teinginerul apăsă atunci pe butonul unui semnal electric, la care răspunse un şuierat; trenul, care nu încetase de a merge foarte încet, se opinti şi, trosnind din încheieturi, îşi [uă avânt, fluturându-şi flamurile în vintul furtunos, într-un vârtej de fum negru şi de fulgere sinistre.

Nababul, rămas între şine, clătinându-se beat, pierdut, nesimţind picaturile mari de ploaie care începuseră să cadă Pest® c*pul său gol, privea cum îi fuge şi dispare norocul. Apoi, când ceilalţi alergară către dânsul, înconjurindu-l^ harţuindu-l cu întrebări: „Cum, beiul nu *se* opreşte?, Jansoulet bâlbâi câteva cuvinte fără şir i „Intrigi de curte... uneltire mârşavă..." Şi deodată, ridi- *cina* pumnul spfe trenuj dispărut în zări, cu ochii injectaţi de sjnge, cu Spume ja gură, Nababul scoase un răcnet de nara:

— Ticăloşilor}...

, Pastrează-ţi demnitatea, Jansoulet, păstrează-ţi demnitatea...

ı Ci grclitd? Shicit cine rostise aceste cuvinte şi cine, luindu-l pe Nabab de braţ, încerca să-i îndrepte ţinuta, să-i umrle picptyjj cjup^ pr0priul său exemplu, ducându-i spre careta şi impingindu-l înăuntru, în mijlocul uimirii funcţionarilor Cu haine brodate*;* distrus, descumpănit, Nababul părea ruda unui decedat, urcată într-o trăsuri jndojiata, după lugubra ceremonie a înmormântării. Ploaia începea^ cadă, tunetele se succedau rapid. Lumea *se* îngrămădi în trăsurile care făceau cale în* toarsa, a-a petrecut atunci ceva dureros şi comic totodată, una din acele farse crude pe care soarta laşa le*© joaca victimelor ei doborâte la pamânt. În amurgul care ®f ~ a \în °“SCUritatea sporită de tromba de apă, mul’ ţunii adunate grămadă în jurul gării i se păru că, printr# atâtea zorzoane, distinge şi 0 alteţă, şi îndată ce trăsurile se puseră m mişcare, un strigăt nesfârşit, zbierete îngro- zitoare, reţinute de atâtea ore, se porniră din toate piepturile, urcară în văzduh, se înteţiră, se răspândira în toate direcţiile, se prelungiră până în vale: „Trăiască belul!“ Avertizate de acest semnal, fanfarele se declanşară, coriştii se dezlănţuiră la rândul lor, şi larma transmiţându-se de la unul la altul, întreg drumul de la Giffas la Saint-Romans nu mai era decât un talaz înfricoşător, un urlet neîntrerupt. În zadar scoteau capul Cardailhac, toţi acei domni în frac şi însuşi Jansoulet, făcând semne deznădăjduite: „Destul!... Destul!...“ Gesturile li se pierdeau în tumult, în întuneric; ceea ce poporul reuşea să distingă îl excita şi mai mult. Şi vă jur că numai de aşa ceva nu era nevoie. Toţi aceşti meridionali, al căror entuziasm era aţâţat încă de dimineaţă, înflăcăraţi pe deasupra de enervarea lungii aşteptări şi de

furtună, nu-şi cruţau glasurile, respiraţia şi nici însufleţirea zgomotoasă, întretăind strofele imnului Provenţei cu acel strigăt mereu repetat ca un refren: „Trăiască beiul!“ Cei mai mulţi habar n-aveau ce este un bei, nici măcar nu-şi puteau închipui, rostind apăsat, în mod nefiresc, sunetele acestei ciudate denumiri, ca şi cum ar fi avut trâ *b* şi zece *i.* Dar, oricum, asta îi aprindea pe toţi şi mai mult, ridicau braţele, învârteau pălăriile deasupra capului, erau emoţionaţi de propria lor mimică. Femei înduioşate îşi ştergeau ochii, iar din vârful unui ulm se auziră deodată ţipete piţigăiate de copil rostind în graiul meridional: „Mămico, mămico, îl zăresc!“ îl şi vedea!... Toţi îl zăreau, de altfel; chiar şi acum ar jura cu toţii că l-au văzut.

în faţa unui astfel de delir, persoanele din trăsuri, în imposibilitate de a linişti mulţimea excitată, n-aveau decât o singură cale de urmat: să-i lase să continue, să ridice geamurile caretei şi să-şi urmeze drumul, pentru a curma mai repede acest calvar. Ceea ce a urmat a fost îngrozitor. Văzând cortegiul luând-o la goană, gloata se puse să galopeze alături de el. În ritmul surd al orchestrei de tamburaşi, dansatorii din Barbantane, ţinându-se de mână, ţopăiau într-un du-te-vino neîncetat, formând o adevărată ghirlandă omenească în jurul trăsurilor. Coriştii gâfâiau de atâta cântat în pas alergător, dar zbierau cu toate acestea care mai de care, târând după ei pe stegarii cu flamurile înfăşurate pe umeri. Iar rotunzii preoţi roşcovani, respirând din greu, împingându-şi înainte burţile lor enorme, extenuaţi, mai aveau totuşi puterea de a ţipa în urechile catârilor, cu intonaţii plăcute şi calde: „Trăiască bunul nostru bei!“... Peste toate acestea, ploaia torenţială, ploaia curgând cu găleata, ştergând vopseaua de pe caleştile trandafirii, sporind îmbulzeala, sfârşea prin a da acestei întoarceri triumfale un aspect de debandadă. Era însă o debandadă veselă, plină de cântece şi râsete, de blesteme, îmbrăţişări violente şi de groaznice sudălmi, ceva asemănător întoarcerii unei procesiuni sub ploaie, cu anteriele sumese, cu stiharele în cap şi prapurii adăpostiţi în grabă sub vreun portic. Un uruit surd şi domol îl vesti pe Nabab, nemişcat şi tăcut într-un colţ al caretei, că traversau podul de vase. Ajungeau acasă, „în sfârşit!“ exclamă el, privind prin ferestrele aburite valurile înspumate ale Ronului, a cărui învârtejire i se părea un fleac pe

lângă cea din care de-abia ieşise. Dar la capătul podului, când prima trăsură ajunse în dreptul arcului de triumf, petarde începură să pocnească, tobe bubuiră solemn, salutând intrarea monarhului pe teritoriul credinciosului său supus; şi culmea ironiei, în vârful castelului, o scăpărare uriaşă lumină brusc acoperişul cu litere de foc, şterse de ploaie şi de vânt, dar din care se distingea foarte clar: „Tră… B… iu… M.. HMED”.

— Asta pune vârf la toate, zise bietul Nabab, care nu se putu împiedica să nu râdă cu un râs amar şi trist.

Dar nu, se înşela! Ce avea să pună vârf la toate îl aştepta la poarta castelului. Aici, Amy Ferat ţâşni cu un buchet de flori dintr-un grup de arleziene, care, în aşteptarea primei trăsuri, îşi adăposteau sub o marchiză mătasea cu ape a fustelor şi catifeaua pălăriilor. Mo destă, cu ochii plecaţi şi cu unduiri viclene, frumoasa actriţă se repezi spre uşa trăsurii într-o atitudine de plecăciune, aproape în genunchi, pe care o repeta de op» zile. În locul beiului, cel care coborî fu Jansoulet, băţos, tulburat, trecând fără a se uita la ea. Şi cum actriţa rămânea pe loc, ţinând buchetul în mână, cu o mutră prostească, ca în faţa unei feerii ratate:

— Ia-ţi florile înapoi, frumoaso, ţi s-a luat apa de la moară… ti zise Cardailhac cu tonul său glumeţ de parizian care se resemnează repede. Beiul nu vine… şi-a uitat batista, şi cum fără aceasta nu se poate adresa doamnelor, înţelegi…

A căzut noaptea, totul doarme în Saint-Romans, după înfiorătorul vacarm din timpul zilei. Continuă să plouă cu găleata, şi în imensul parc, unde arcurile de triumf, trofeele îşi înalţă în umbră scheletele ude, se aude rostogolirea torentelor de-a lungul balustradelor de piatră transformate în cascade. Apa se prelinge peste tot, curge şiroaie. Pretutindeni, zgomot de apă, un nesfârşit zgomot de apă. Singur în luxoasa-i cameră, al cărei pat seniorial este tapisat cu mătase purpurie în dungi, Nababul mai veghează, măsurând odaia cu paşi grei, frământând gânduri sinistre. Ceea ce-l preocupă nu mai este afrontul de adineauri, acea jignire publică în văzul a treizeci de mii de persoane; nu-l frământă nici insulta amarnică pe care beiul i-a adresat-o în prezenţa duşmanilor săi de moarte. Nu, acest meridional, ale cărui senzaţii fizice treceau repede, ca tirul armelor noi, a şi aruncat departe de el tot veninul pizmei sale. Şi apoi, favoriţii curţilor princiare sunt întotdeauna pregătiţi –

având în minte exemple faimoase – pentru aceste dizgraţii răsunătoare. Ceea ce-l înspăimântă este tot ce presimte în spatele acestui afront. Se gândeşte că acolo se află toate bunurile sale – case, birouri, vapoare – la discreţia beiului, în acel Orient fără legi, ţinut al bunului-plac. Şi lipindu-şi fruntea de geamurile şiroinde, cu mâinile reci, simţind frig în spate, Nababul stă şi priveşte fără ţintă în noaptea tot atât de întunecoasă, tot atât de ferecată ca şi propriul său destin.

Deodată un zgomot de paşi, bătăi grăbite în uşă.

— Cine e?

— Conaşule, spuse Noel, intrând pe jumătate dezbrăcat, o telegramă foarte urgentă, sosită de la poştă prin curier special.

— O telegramă!... Ce-o mai fi?...

Nababul apucă plicul albastru şi îl deschide tremurând. Zeul lovit deja de două ori începe să se simtă vulnerabil, să-şi piardă siguranţa; cunoaşte şi el spasmele, slăbiciu^i\e nervoase ale celorlalţi muritori... Repede, să vadă semnătura... Mora... Să fie posibil?... Ducele, ducele, să i se adreseze lui l Da, da, negru pe alb... *M...* o... jr... *a...*

Şi deasupra, textul depeşei:

Popolasca decedat. Apropiate alegeri în Corsica. Sân- teţi candidat oficial.

Deputat 1... Asta însemna mântuirea. O dată ajuns aici, nu mai era nimic de temut. Un reprezentant al mani naţiuni franceze nu poate fi tratat ca un simplu afacerist... Familia Hemerlingue, băgată în cofă...

O, scumpe duce, nobile duce!

Era atât de emoţionat, încât nu reuşea să semneze de primire şi deodată:

— ^Jnae e omul care a adus telegrama?

— Aici, domnule Jansoulet, răspunse pe coridor o voce plină, meridională şi familiară.

Avea noroc curierul.

— Intră, zise Nababul.

Dâodu-i înapoi recipisa, scotoci prin buzunarele-i mereu pline ţi, luând din grămădi atât aur cât puteau să-i cuprindă amândouă mâinile, îl aruncă în şapca pâr- litului de funcţionar, care se bâlbâia, înnebunit, orbit de averea care-i pica, pe neaşteptate, în întunecimea acestui palat feeric.

ALEGERI CORSICANE

„Pozzontgro, prin Sartene

Am, în sfârşit, răgazul să vă trimit câteva veşti despre mine, iubite domnule Joyeuse. Am avut în adevăr mult de alergat, de discutat, am schimbat deseori trăsurile, animalele, călărind când pe catâri, când pe măgari, am fost chiar duşi în spinare pentru a traversa torentele; am scris multe scrisori, am dat zeci de recomandaţii, am vizitat şcoli, am dăruit patrafire şi acoperăminte de mese sfinte, am restaurat clopotniţe şubrede şi am întemeiat aziluri, am inaugurat m stânga şi în dreapta, am ridicat atâtea pahare, istoviţi de discursuri, de vin de Talano şi de brânză albă, încât să nu vă mire că de cinci zile de când suntem în Corsica n-am găsit timpul necesar pentru a transmite un gând bun micii familii strânse în jurul mesei celei mari, unde de două săptămâni locul meu a rămas liber. Din fericire, absenţa mea nu va mai dura multă vreme, căci avem de gând să plecăm poimâine şi să ne întoarcem direct la Paris. Corsica este o ţara minunată, săracă şi nepăsătoare, amestec de mizerie şi mândrie care îngăduie familiilor aristocratice sau burgheze să păstreze o aparenţă de bunăstare chiar cu preţul celor mai dureroase sacrificii. Se vorbeşte aici în modul cel mai serios de averea lui Fopolasca, acel deputat strimtorat căruia moartea i-a răpit suta de mii de franci promisă de Nabab în schimbul demisiei sale. Toţi oamenii de aici au un fel de pasiune a posturilor, o furie administrativă, o nevoie imperioasă ae a purta o uniformă oarecare şi un chipiu turtit pe care să scrie «funcţionar public». Dacă i-ai da unui ţăran corsican să aleagă între cea mai bogată fermă din regiunea îieauce şi cel mai păcătos centiron de paznic de plantaţii, n-ar sta nicio clipă la îndoială şi ar alege centironul. Vă închipuiţi că în aceste condiţii, un candidat dispunând de avere personală şi de sprijinul guvernului are şanse sigure de succes. De aceea, domnul Jansoulet va fi ales, mai ales dacă îi va reuşi demersul încercat în momentul de faţă şi care ne-a adus aici, la singurul han dintr-un mic ţinut numit Pozzonegro (puţ negru); este o adevărată depresiune neagră de verdeaţă, cu cincizeci de căsuţe de cărămidă roşie, adunate în jurul unei clopotniţe în sul italian, în fundul unei văgăuni înconjurate de povârnişuri abrupte, de stânci de gresie colorată, acoperite de păduri întinse de molizi şi ienuperi. Prin fereastra deschisă, în faţa căreia scriu, zăresc sus o fâşie albastră, deschizătura puţului negru; jos, în mica piaţă umbrită de un nuc imens, ca şi

cum umbra n-ar fi destul de mare, se află doi păstori, îmbrăcaţi în piei de animale, care joacă cărţi, sprijiniţi de ghizdurile unei fântâni. Jocul este molima care roade acest ţinut trândav, unde secerişul îl fac cei din Lucca. Nenorociţii din faţa mea n-au nicio leţcaie în buzunar, unul şi-a pus la bătaie cuţitul, celălalt o bucată de brânză înfăşurată în foi de viţă; mizele sunt aşezate pe bancă, lângă ei. Un preot scund trage din trabuc privindu-i şi pare a fi deosebit de interesat de partida lor.

Şi asta-i totul! Niciun zgomot jur împrejur; afară de picăturile de apă căzând pe piatră sau de exclamaţia unuia din jucători, care se jură pe *sango del seminario.* Sub camera mea, în sala de mese a hanului, se aude vocea caldă a prietenului nostru, întreţăiată de bolboroselile ilustrului PaganettL, care-i foloseşte drept interpret în conversaţia sa cu nu mai puţin ilustrul Piedigriggio.

Domnul Piedigriggio (picior gri) este o celebritate locală. E un bătrân înalt, de 75 de ani, ţinându-se încă drept, înfăşurat în mantaua sa de ploaie, peste care

i se revarsă barba albă; pe cap poartă o bonetă catalană de lână brună, care-i acoperă tot părul, de asemenea alb, iar la centură are o pereche de foarfece care-i folosesc pentru a tăia în fire mari tutunul verde ţinut în căuşul palmei. Pe scurt, o înfăţişare venerabilă; şi când l-am văzut traversând piaţa, strângând mâna preotului, adresând un zâmbet protector celor doi jucători, n-aş fi crezut niciodată că am în faţa mea pe faimosul bandit Piedigriggio, care între 1840 şi 1860 a luat calea desişului în Monte-Rotondo, asmuţind asupra lui armata şi jandarmeria. Astăzi, datorită prescripţiei de care beneficiase, după şapte sau opt omoruri cu puşca sau cuţitul, se plimbă liniştit prin ţinutul martor al crimelor sale, bucurându-se de un prestigiu considerabil.

Şi iată pentru ce: Piedigriggio are doi băieţi, care. Urmându-i cu cinste calea, au învăţat să mânuiască flinta şi s-au ascuns la rândul lor în desiş. Neputând fi găsiţi, neputând fi prinşi, aşa cum s-a întâmplat şi cu tatăl lor timp de douăzeci de ani, preveniţi de ciobanii din munţi asupra mişcărilor jandarmeriei, îndată ce aceasta pleacă dintr-un sat, bandiţii îşi fac din când în când apariţia. Cel mai mare, Scipio, a venit duminica trecută să asculte slujba religioasă la Pozzonegro. A spune că sunt iubiţi şi că strângerea de mână pătată de sânge a acestor ticăloşi le

face plăcere celor care o primesc, ar însemna să calomniez pe paşnicii locuitori ai acestei comune; dar bandiţii sunt temuţi, şi voinţa lor e lege.

Iată că familiei Piedigriggio i-a căşunat să-l protejeze pe rivalul nostru în alegeri, protecţie de temut, care poate determina două cantoane să voteze împotriva noastră, căci raza de acţiune a nemernicilor este întinsă cât bătaia puştii lor. Jandarmii sunt, fireşte, de partea noastră, dar bandiţii sunt mult mai puternici. Aşa cum ne spunea azi-dimineaţă hangiul, «jandarmii pleacă, dar bandiţii rămân». În faţa unei logici atât de strânse, am înţeles că nu există o altă cale de urmat decât să tratăm cu Piedigriggio şi să cădem la o învoială. Primarul a şoptit o vorbă bătrânului, care şi-a consultat băieţii, şi acum, jos, se discută tocmai condiţiile pactului. De aici, de la mine, aud vocea guvernatorului: «Ei, scumpe camarade, ştii bine că şi eu sunt un bătrân corsican...» Vin apoi răspunsurile calme ale celuilalt, despicate ca şi tutunul pe care-l tăia cu zgomotul enervant al foarfecelor sale mari. Scumpul camarad nu mi se pare a avea prea multă încredere; şi atâta vreme cât galbenii nu vor fi sunat pe masă, mă îndoiesc ca învoiala -va face un pas înainte.

Adex^rărul este că Paganetti e cunoscut în ţinutul său natal c^a un cal breaz. Cât valorează cuvântul său se poate «^îţi în piaţa de la Corte, care tot mai aşteaptă monur*-*entul lui Paoli, sau în lanurile întinse de morcovi pe car- «a găsit cu cale să-i semene în această insulă cu sol pietros, demnă de Itaca; se mai poate citi în pungii^ fleşcăite şi goale ale tuturor preoţilor de ţară, ale micilor burghezi, ale boiernaşilor cărora Paganetti le-a psipat puţinele economii, amăgindu-i cu himericele sale *co mbinaţiuni.* Ca să îndrăzneşti să te arăţi din nou aici, e în adevăr nevoie de cutezanţa lui fenomenală, dar şi de resursele de care dispune acum, pentru a închide gura tuturor celor care aveau de făcut vreo reclamaţi e.

în definitiv, ce este adevărat din fantasticele lucrări întreprinse de Banca Teritorială?

Nimic.

Nişte mine care nu se ivesc la suprafaţă, care nu *se* vor ivi niciodată, de vreme ce nu exista decât pe hârtie, cariere de piatră care nu cunosc încă atingerea târna- copului ţî nici a prafului de puşcă, câmpii aride, nisipoase şi nelucrate, măsurate

cu un gest însoţit de un «începem de aici... şi mergem până acolo, la dracu-n praznic». La fel cu pădurile, o întreagă zonă împădurită^ din Monte-Rotondo, care ne aparţine, pare-se, dar a cărei tăiere este imposibilă, afară numai dacă niscaiva aeronauţi nu vor îndeplini sarcina de tăietori de lemne. La fel în ceea ce priveşte staţiunile balneare, dintre care acest păcătos cătun, numit Pozzonegro, este una dintre cele mai importante, cu fântâna lui, ale cărei uimitoare proprietăţi rerugiaoase sunt mereu lăudate de Paganetti. Cât despre vapoare, nici urmă. Ba da, exista totuşi ceva, un vechi turn genovez, pe jumătate darâmat, pe ţărmul Golfului Ajaccio, având fixată deasupra intrării ermetic închise această tăbliţă de pe care s-a luat aurul: «Agenţia „Paganetti”. Societate maritimă. Biroul de informaţii.» Biroul este locuit de şopârle mari cenuşii, precum şi de o cucuvea. Cât despre căile ferate, toţi corsicanii cărora le aminteam despre ele zâmbeau şiret, clipind <lin ochi, răspunzmd pe ocolite, misterios; şi de-abia azi-dimineaţă am căpătat explicaţia nespus de caraghioasă a tuturor acestor reticenţe.

Citisem printre hârtiile din dosare că guvernatorul flutură din când în când – ca un evantai menit să-i umfle gogoşile – actul de vânzare a unei cariere de marmură, situată în locul numit Taverna, la două ore depărtare de Pozzonegro. Profitând de trecerea noastră pe aici, ^ azi-dimineaţă, fără a înştiinţa pe nimeni, şi călăuzit de o matahală cu picioare de căprioară, tip autentic de braconier sau de contrabandist corsican, cu o pipă roşie întte dinţi şi puşcă în bandulieră, m-am îndreptat spre Taverna. După un drum îngrozitor printre stânci colţuroase, văgăuni, prăpăstii de o adâncime cu neputinţă de măsurat, pe marginea cărora cadrul meu simţise o plăcere diabolică de a mă purta, am ajuns, după coborârea unei pante foarte repezi, la ţinta călătoriei noastre, un pustiu de stânci goale, pătate doar de murdăria pescăruşilor şi goe- lanzilor; căci jos, foarte aproape, se află marea, liniştea pustiului fiind întreruptă numai de zgomotul valurilor sau de ţipetele ascuţite ale stolurilor de păsări care se rotesc pe deasupra. Călăuza, care avea o spaimă bine- cuvântată de jandarmi şi grăniceri, rămase sus pe faleză din cauza unui grănicer postat pe ţărmul mării; iar eu m-am îndreptat spre o clădire mare, roşie, care-şi înălţa în această pustietate arzătoare cele trei caturi cu geamuri sparte, cu ţigle

descompletate şi având fixată pe uşa mâncată de cari o inscripţie enormă: «Banca Teritorială. Car... mură... 54.» Restul a fost şters de ploaie, de soare, de vânt.

A existat desigur aici un început de exploatare de vreme ce se poate vedea căscându-se o scobitură mare, pătrată, săpată la întâmplare şi expunând de-a lungul pereţilor săi măcinaţi, asemenea unor pete de lepră, plăci roşii cu vine brune. În fund, printre mărăcini, se văd blocuri enorme din acea marmură numită în comerţ «vişină», blocuri condamnate, din care nu s-a putut trage niciun folos din lipsa unui drum de acces spre carieră sau a unui port primitor pentru cargobo- turi, dar mai ales din lipsă de fonduri pentru realizarea unuia sau altuia din aceste doua proiecte. De aceea că- riera este abandonată, la câţiva paşi de ţărm, stânjenitoare şi inutilă ca barca lui Robinson, cu aceleaşi vicii de conformaţie. Aceste amănunte privind jalnica poveste a singurei noastre bogăţii teritoriale mi-au fost date de un biet paznic, scuturat de friguri, pe care l-am găsit în sala joasă a clădirii galbene, şi care îşi frigea o bucată de căprioară la fumul acru al unor crengi de fistic. F

Acest om, care reprezintă, el singur, întreg personalul Băncii Teritoriale în Corsica, este soţul doicii lui Paganetti, un fost gardian de far, pe care singurătateanu-l supără. Guvernatorul îl ţine acolo mai mult din mila, dar şi pentru că scrisorile purtând din când în când ştampila poştei din Taverna fac o impresie favorabilă la adunările acţionarilor. Nu mi-a fost uşor să smulg câteva informaţii de la această fiinţă, pe trei sferturi sălbatică, înfofolită într-un cojoc de capră, care mă privea cu bănuială; cu toate acestea, gardianul mi-a dezvăluit, fără voia lui, ce înţeleg corsicanii prin cuvântul cale ferată şi pentru ce iau o înfăţişare plină de mister ori de câte ori vorbesc despre ea. Cum încercam să aflu dacă ştie ceva despre proiectul unui drum-de-fier prin ţinut, bătrânul n-a mai zâmbit răutăcios, ca toţi compatrioţii săi, ci foarte natural, cu glasul lui răguşit şi scârţâitor ca o broască de uşă veche nefolosită de mult, mi-a spus într-o franceză destul de corectă:

7* Ei, domnule, n-avem noi nevoie de căi ferate pe aici...

7* Bine, dar cu toate acestea, sunt foarte utile pentru a înlesni comunicaţiile.

7* Nu zic ba, dir jandarmii sunt prea de ajuns la noi...

— Jandarmii?

Da, desigur.

Confuzia a durat vreo cinci minute, la capătul cărora am izbutit să desluşesc că aici serviciul poliţiei secrete este denumit «căile ferate*. Fiindcă pe continent există mulţi poliţai corsicani, în familiile lor se foloseşte acest eufemism onest pentru a desemna mârşava meserie pe care o practică. Te adresezi rudelor: «Unde se află fratele dumitale Ambrosini? Ce face unchiul dumitale Barbicaglia?» Şi-ţi răspund, clipind din ochi:

«Are o slujbă la căile ferate...», şi toată lumea înţelege ce înseamnă aceasta. Poporul, ţăranii, care n-au văzut în viaţa lor căi ferate şi nici nu bănuiesc cum arată, cred foarte serios că vasta administraţie ocultă a poliţiei imperiale n-are altă denumire decât aceasta. Iar principalul nostru reprezentant în această ţară împărtăşeşte aceeaşi credinţă mişcătoare; nu mai e nevoie să adaug altceva pentru ca să vă daţi seama de halul în care se află *Linia ferată Ajaccio – Bastia, via Boni- facio, Porto-Vecchio* etc., cum scrie în registrele cu copertă verde ale Băncii «Paganetti». Pe scurt, toată averea Băncii Teritoriale se reduce la câteva inscripţii, > şi două străvechi cocioabe, totul potrivit mai degrabă pentru şantierul de demolare din Rue Saint-Ferdinand, ale cărei morişti de vânt le aud scârţâind în fiecare seara când adorm, ca şi uşile vechi izbindu-se în gol...

Dar atunci unde s-au dus şi unde se duc încă sumele enorme pe care domnul Jansoulet le-a vărsat de cinci luni, fără a mai pune la socoteală alte subscripţii atrase de acest nume magic î Socoteam şi eu, ca şi dumneavoastră, că toate acele sondaje, foraje, cumpărări de terenuri, aşternute cu scriere rondă în registre, erau peste măsură de umflate. Dar cum să-mi închipui o asemenea neobrăzare? Iată de ce domnul guvernator era atât de potrivnic ideii de a mă lua în această călătorie electorală... N-am vrut să-i cer socoteală imediat. Nababul are destule pe cap cu această alegere. Dar, o dată reîntorşi acasă, îi voi pune sub ochi toate amănuntele lungii mele anchete, şi, de voie, de nevoie, îl voi smulge din acest cuib de hoţi... Jos, au terminat. Bătrânul Piedigriggio traversează acum piaţa, jucând de-a lungul curelei inelul lungii sale pungi ţărăneşti, care mi se pare frumuşel umflată. Au căzut la învoială, bănuiesc. Repede, adio, scumpe domnule Joyeuse; salutaţi pe domnişoare din partea mea, rugându-le să-mi păstreze un locşor în jurul mesei de lucru.

Paul de Gery“

Vârtejul electoral care-l învăluise pe Nabab şi oamenii săi în Corsica traversă marea o dată cu ei, ca suflarea sirocco-ului, îi urmă la Paris, întorcând cu dosul în sus palatul din Place Vend&me, invadat de dimineaţă până seara de clientela obişnuită, sporită acum de un transport neîncetat de oameni scunzi şi bruni ca nişte roşcove, cu faţa regulată şi bărboasă, unii zgomotoşi, limbuţi şi palavragii, ca Paganetti, alţii tăcuţi, rezervaţi şi sentenţioşi: cele două tipuri ale aceleiaşi rase, produs deosebit al unui aceluiaşi climat. Toţi aceşti insular» lihniţi de foame îşi dădeau întâlnire, încă din fundul ţinutului lor sălbatic, la masa Nababului, a cărui casă se transformase în han, restaurant, piaţă publică, în sufragerie, unde masa era întinsă în permanenţă, se găsea întotdeauna câte un corsican proaspăt coborât din tren, care înfuleca cu mutra rătăcită şi lacomă a unei rude de la ţară.

Specia flecară şi zgomotoasă a agenţilor electorali este pretutindeni aceeaşi; aceştia se deosebeau însă prin ceva mai înflăcărat, un zel mai pasionat, o vanitate şi o împăunare împinse la extrem. Cel mai mărunt grefier, verificator, secretar de primărie, învăţător de ţară vorbea ca şi cum în spatele lui se afla un canton întreg, iar buzunarele redingotei răpănoase i-ar fi fost burduşite de buletine de vot. Şi fapt este că în comunele corsicane – Jansoulet o putuse constata – există^ familii atât de vechi, pornite de jos, cu atâtea ramificaţii, încât orice pârlit care sparge piatră pe şosele are temei de a se înrudi cu cele mai importante personaje ale insulei, bucurându-se în acest fel de o serioasă influenţă. Şi ţinând seama de temperamentul naţional, orgolios, prefăcut, uneltitor, răzbunător, care exagerează aceste hăţişuri genealogice, rezultă că trebuie să te păzeşti unde pui piciorul în această capcană ’de fire întinse de la un capăt la celălalt al populaţia…

Mai teribil era faptul că toţi aceşti oameni se invidiaţi, se urau, se certau în toiul mesei, în privinţa alegerilor, încrucişând priviri negre, punând mâna pe cuţit la cea mai mică contrazicere, vorbind tare cu toţii laolaltă, unii în graiul genovez, sonor şi aspru, ceilalţi într-o franceză clin cele mai nostime, strângându-se de gât cu ocări reţinute, aruncându-şi unul altuia denumiri de târguri necunoscute, fapte de istorie locală care puneau deodată, între două tacâmuri, două secole de ură familială.

Nababul se temea să nu vadă sfârşindu-i-se ospeţele în mod tragic şi încerca să potolească toate aceste violenţe cu zâmbetul său împăciuitor. Dar Paganetti îl liniştea. După el, *vendetta,* mereu vie în Corsica, nu mai foloseşte decât foarte rar şi doar în păturile de jos pumnalul sau flinta. Aceste arme sunt acum înlocuite de scrisorile anonime. În adevăr, în Place Vendome soseau zilnic scrisori nesemnate de felul acesta:

„Domnule Jansoulet, sunteţi atât de generos, încât nu pot face altceva decât să vă semnalez că numitul Bornalinco (Ange-Marie) este un trădător cumpărat de duşmanii dumneavoastră; cu totul altele sunt sentimentele vărului său Bornalinco (Louis-Thomas), devotat cauzei celei bune etc.“

Sau:

„Domnule Jansoulet, mi-e teamă că alegerea dumneavoastră este compromisă şi nu are sorţi de izbândă dacă veţi continua să-l folosiţi pe numitul Castirla (Josue) din cantonul Omessa, în timp ce omul de care aveţi nevoie este ruda lui, Luciani...*

Deşi în cele din urmă renunţase să mai citească acest soi de epistole, bietul candidat era zguduit de toate aceste îndoieli şi patimi. Prins într-un angrenaj de intrigi meschine, cuprins de spaimă, de bănuieli, devenise neliniştit, înfrigurat, cu nervii zdruncinaţi, constatând pe pielea lui veracitatea proverbului corsican: „Dacă vrei răul duşmanului, urează-i 0 alegere electorală în propria-i familie”.

E uşor de închipuit că cele trei mari sertare ale scrinului de mahon şi carnetul de cecuri erau departe de a fi ocolite de stolul de lăcuste înfometate care năvăliseră în saloanele lui *musiu* Jansoulet. Nimic mai nostim decât felul semeţ în care bravii insulari procedau la împrumuturi, brusc şi cu o atitudine de sfidare. Totuşi, nu aceştia erau cei mai de temut, în afară de preferinţa lor pentru cutiile cu ţigări de foi, care dispăreau în buzunare de parcă fiecare ar fi vrut, o dată întors acasă, să deschidă o tutungerie. Dar după cum rănile se înroţesc şi supurează în perioadele de caniculă, alegerile se manifestau printr-o uimitoare recrudescenţă a jafului instituit în casă. Erau cheltuieli de publicitate considerabile, articolele lui Moessard trimise în Corsica în baloturi de câte douăzeci, treizeci de mii de exemplare, însoţite de portrete, biografii, broşuri şi de toată zarva care se poate face pe calea tiparului în jurul unui nume. Şi apoi erau pompele aspiratoare, care, instalate în faţa

rezervorului cu milioane, îşi urmau cursul obişnuit... Aici, aşezământul „Betleem“, maşină puternică, cu bătăi rare, dar pline de avânt... Colo, Banca Teritorială, aspirator minunat, neobosit, având un motor cu capacitate triplă, cvadruplă, de mai multe mii de cai putere. Mai era şi pompa Schwalbach, şi pompa Bois l’Hery, şi încă multe altele, unele enorme, zgomotoase, cu pistoane impertinente, altele surde, discrete, cu supapele bine unse, supape minuscule, pompe-bijuterie, subţiri ca trompele acelor insecte care înţeapă, împinse de sete, depunându-şi veninul pe locul de unde îşi trag seva; toate funcţionează însă într-un sistem armonic, aucând în mod, fatal dacă nu la o uscăciune totală, cel puţin la o scădere serioasă a nivelului.

La bursa circulaseră deja zvonuri răutăcioase, vagi încă. Să fi fost o manevră a duşmanului, acel Hemerlingue, cu care Jansoulet era într-un război financiar permanent şi căruia încerca să-i zădărnicească loviturile, pierzând în acest joc sume foarte serioase pentru că avea împotriva lui propria-i iritare nestăpânită, sângele rece al adversarului, precum şi stângăciile lui Paganetti, care-i servea drept om de paie? În orice caz, steaua Nababului pălise. Paul de Gery o ştia de la bătrânul Joyeuse, contabil acum la un agent de schimb şi foarte la curent cu ce se petrecea la bursă. Dar ceea ce-l speria mai ales era agitaţia neobişnuită a Nababului, o nevoie de a se ameţi care să succeadă seninătăţii, siguranţei calmului său, precum şi pierderea sobrietăţii meridionale, felul cum se cherchelea înainte de masă cu păhărelele de rachiu, vorbind tare, râzând cu hohote ca la un chiolhan de marinari în permisie. Se vedea că încerca să se bui- măcească pentru a se sustrage altei preocupări, trădată însă de contracţia subită a tuturor muşchilor feţei de câte ori îşi amintea de ea, sau de înfrigurarea cu care-şi răsfoia carneţelul despoleit. Jansoulet se ferea ca de dracu de acea întrevedere serioasă, de acea explicaţie decisivă pe care o dorea Paul. Îşi petrecea nopţile la club, dimineţile în pat, şi de cum se trezea, camera îi era plină de lume, de oameni care-i vorbeau în timp ce se îmbrăca, cărora le răspundea cu nasul în lighean. Când, ca prin minune, Paul reuşea să-l prindă o clipă, Nababul se descotorosea de el, îl întrerupea spunându-i: „Te rog, nu acum...“ în cele din urmă tânărul recurse la mijloace eroice.

Într-o dimineaţă, către ora 5, pe când se întorcea de la club,

Jansoulet găsi pe măsuţa de lângă pat o scri- sorică pe care o luă mai întii drept unul din acele denunţuri anonime primite zilnic. Era în adevăr tot un denunţ, dar semnat, curajos, respirând sinceritatea şi seriozitatea tinerească a celui care îl trimisese. De G6ry îi semnala pe şleau Nababului toate ticăloşiile, toate tâlhăriile de care era înconjurat. Fără ocol, dezvăluia numele nemernicilor, negru pe alb. Niciunul dintre comesenii zilnici care să nu fi fost suspect, niciunul care să vină pentru altceva decât pentru a fura sau a minţi! De sus până jos, totul în casă era numai hoţie sau risipă. Caii lui Bois l'Hery erau nişte gloabe, galeria lui Schwalbach – o înşelătorie, articolele lui Moessard – un şantaj bine cunoscut. De G£ry întocmise privitor la aceste abuzuri neruşinate un lung şi amănunţit memoriu, întemeiat pe dovezi certe; dar ceea ce Paul îi recomanda în mod special lui Jansoulet era dosarul Băncii Teritoriale, care punea în primejdie propria lui situaţie, în celelalte afaceri, riscul privea numai banii, aici era în joc însăşi onoarea. Atraşi de numele Nababului, de titlul său de preşedinte al consiliului de administraţie, sute de acţionari, de căutători de aur, se prinseseră în această mârşavă capcană, pe urmele fericitului descoperitor al minelor. Acest fapt îi crea o răspundere îngrozitoare, de care îşi va da seama citind dosarul afacerii, care de la un capăt la altul era numai minciună şi escrocherie.

» Veţi găsi memoriul menţionat, îşi încheia Paul dfi G£ry scrisoarea, în primul sertar al biroului meu. Am anexat diferite chitanţe. N-am lăsat materialul în camera dumneavoastră deoarece n-am mai multă încredere în Noel decât în ceilalţi. Diseară vă voi înmâna cheia, la plecare. Căci plec, scumpul meu binefăcător, plec, plin de recunoştinţă pentru binele pe care mi l-aţi făcut şi mâhnit pentru că încrederea dumneavoastră oarbă m-a împiedicat să vă las toate treburile în ordine, în momentul de faţă conştiinţa mea de om cinstit nu mi-ar îngădui să stau mai departe, neputincios, în postul meu. Asist la un dezastru, la jaful unui palat de vară, faţă de care nu pot face nimic; dar sufletului meu îi este silă de tot ceea ce vede. Dau strângeri de mână care mă dezonorează. Sunt prietenul dumneavoastră, dar par a le fi complice. Şi cine ştie dacă trăind într-o asemenea atmosferă nu voi ajunge şi eu acolo?"

Această scrisoare, pe care o citi atent, încet, chiar şi printre rânduri, fixând până şi spaţiile dintre cuvinte, făcu Nababului o

impresie atât de vie, încât, în loc de a se culca, se duse imediat la secretarul său. Acesta ocupa, la capătul saloanelor, un birou unde i se făcea patul pe un divan, instalaţie provizorie, pe care nu voise s-o schimbe niciodată. Toată casa dormea încă. Trecind prin saloanele care dădeau unul în altul şi care, când nu foloseau pentru recepţiile de seară, nu aveau perdelele trase, fiind luminate la această oră doar de slabele licăriri ale zorilor pariziene, Nababul se opri, izbit de aspectul întinat al luxului său. În mirosul greu al tutunului şi al diferitelor lichioruri care plutea în aer, mobilele, tavanul, lambriurile păreau deja ofilite, deşi încă noi. Pete pe satinul mototolit, scrum mânjind frumoasa marmură, urme de cizme pe covoare te duceau cu gândul la un imens vagon de clasa intii, unde lâncezeala, plictiseala şi nerăbdarea unei lungi călătorii îşi lasă pecetea pe dispreţul publicului faţă de luxul pe care şi l-a plătit. În mijlocul acestui decor grav, cald încă de comedia atroce care se juca zilnic aici, propria *imagine a Nababului, reflectată de douăzeci de oglinzi reci şi alburii, îi apărea în faţă, sinistră şi comici totodată, dezorientată în eleganta-i înveşmântare, cu ochii umflaţi, cu obrajii aprinşi şi tuciurii. Ce consecinţă pregnantă şi dezamăgitoare a felului nesăbuit de viaţă pe care îl ducea!

Nababul se lăsă o clipă pradă gândurilor negre, apoi ridică vânjos umerii, cu gestul care-i era familiar, gest de negustor ambulant, cu ajutorul căruia îşi îndepărta gândurile neplăcute, mutând la locul ei povara pe care orice om o duce cu el, încovoind fiecăruia mai mult sau mai puţin spinarea, după puterea sau curajul lui. Intră apoi la de G£ry, care sta în picioare, m faţa biroului deschis, unde îşi aranja nişte hârtii.

— Înainte de toate, dragul meu, zise Jansoulet închizând încetişor uşa, răspunde-mi sincer la întrebare. Ho- tărârea pe care ai luat-o de a mă părăsi este în adevăr determinată de motivele expuse în scrisoarea dumitale? Nu e dedesubt niciuna din acele ticăloşii care sunt puse la cale împotriva mea la Paris? Vei fi, sunt încredinţat, destul de loial pentru a mă preveni şi a mă pune în situaţia de… de a mă dezvinovăţi în ochii dumitale.

Paul îl încredinţă că nu existau alte motive de plecare, dar că acestea erau fără îndoială suficiente, de vreme ce. Era vorba de o problemă de conştiinţă.

— Atunci, băiete dragă, ascultă-mă, şi sunt sigur că te voi păstra… Scrisoarea atât de grăitoare în privinţa cinstei şi’

sinceritătii dumitale nu mi-a dezvăluit nimic de care să nu fiu convins de trei luni încoace. Da, dragi Paul, dumneata aveai dreptate, Parisul e mai complicat decât credeam. Mi-a lipsit, la venirea mea aici, o călăuză cinstită şi dezinteresată, care să mă avertizeze asupra oamenilor şi lucrurilor. Eu n-am găsit decât tâlhari. Cei mai mârşavi nemernici din oraş şi-au scuturat noroiul de pe cizme pe covoarele mele... Mă uitam adineauri la bietele mele saloane. Ar avea nevoie de o serioasă curăţire, şi îţi garantez că o s-o facem într-o zi, şi nu cu mănuşi... Numai că pentru asta aştept să devin deputat. Toţi ticăloşii ăştia sunt folositori pentru alegerea mea; iar această alegere îmi este mult prea necesară pentru ca să risc pierderea celei mai mici şanse... Pe scurt, iată care e situaţia. Nu numai că beiul nici nu se gândeşte să-mi înapoieze banii pe care i-am împrumutat acum o lună, dar la somaţig. Mea a răspuns printr-o cerere reconvenţională de optzeci milioane, sumă pe care socoteşte că aş fi sustras-o fratelui său... Dar asta e o pungăşie nemâi-pomeniţă) o calomnie sfruntată! Averea mea este a mea, îmi aparţine! Am câştigat-o din operaţiile de vinzape-cumpărare. Mă bucuram de protecţia lui Ah- med; ej însuşi mi-a dat prilejul de a mă îmbogăţi.

Că at*i strâns uneori cam tare şurubul, e posibil... Dar lucrurile nu trebuie judecate cu ocbii unui european. Acolo câştigurile enorme ale levantinilor sunt îngăduite şi cunoscute; este preţul de răscumpărare al sălbaticilor cărora le transmitem civilizaţia occidentală... Nemernicul de Hemerlingue, care îi inspira beiului toată această persecuţie împotriva mea, a dat lovituri mult mai serioase... Dar ce să mai discutăm? Mă aflu în gura lupului. Până ce să mă plâng tribunalelor lui – o cunosc eu justiţia din Orient! — beiul a început prin a-mi umfla toate bunurile, vapoare, palate şi tot ceea ce se află înăuntru... Operaţia s-a făcut în modul cel mai legal posibil, pe baza unui decret al Consiliului Suprem. Se simte dedesubt gheara lui Hemerlingue fiul... Dacă voi fi deputat, totul va Fi un fleac. Consiliul îşi anulează decretul, şi toată averea îmi va fi restituită, cu cele mai felurite scuze. Dacă nu sunt ales, totul e pierdut, şaizeci, optzeci de milioane, şi chiar posibilitatea de a-mi reface averea. Asta ar însemna ruina, dezonoarea, prăpastia... Spune, dragul meu, te înduri să mă părăseşti în toiul unei asemenea crize) iu Gândeşte-te că nu te am decât pe dumneata în lume...

Nevastă-mea? Ai văzut ce sprijin, ce sfătuitor reprezintă pentru bărbatul ei... Copiii? Parcă nici nu i-aş avea. Nu-i văd niciodată, nici nu ştiu dacă m-ar recunoaşte pe stradă... Luxul meu oribil a îndepărtat de mine orice afecţiune, a înlocuit-o cu interesele cele mai neruşinate... Singurii care mă iubesc sunt mânu, Care este departe, şi dumneata, venit din preajma mamei... Nu, n-ai să mă laşi singur în mijlocul tuturor calomniilor de care sunt încolţit... Dacă ai şti ce groaznic e... La club, la teatru, peste tot unde mă duc, zăresc căpăţâna de viperă a baronului Hemerlingue, aud ecoul şuierăturilor sale, simt veninul turbării lui. Peste tot, priviri batjocoritoare, conversaţii întrerupte la sosirea mea, zâmbete prefăcute sau amabilităţi unde se strecoară puţină compătimire. Pe urmă, dezertări, oameni care se îndepărtează ca la apropierea unei nenorociri. Iat-o, astfel, pe Felicie Ruys, care, în momentul terminării bustului meu, pretextează nu ştiu ce accident pentru a nu-l trimite la Salon. N-am zis nimic, m-am prefăcut că o cred. Dar am înţeles ca şi aici se ascunde o mârşăvie... £ încă o mare decepţie pentru mine. În cazul unor crize atât de grave ca cea prin care trec, totul îşi are însemnătatea sa. Bustul meu, expus la Salon, semnat de acest nume celebru, mi-ar fi adus multe servicii în Paris... Dar nu, totul scârţâie, totul mi-e potrivnic... îţi dai seama cât îmi eşti de necesar...

XIII

O ZI DE PLICTIS

Pra. 5 după amiază. De dimineaţă plouă într-una, norii cenuşii s-au lăsat jos de poţi să-i străpungi cu vârful umbrelei, e o vreme umedă care năclăieşte totul.

Şi peste tot mocirle, bălţi întinse, noroi şi numai noroi înuniându-se în dâre lucitoare pe marginea trotuarelor, strms în zadar de periile mecanice şi aruncat de măturătoarele legate la cap în enormele cotigi care-l duc încet spre Montreuil, plimbându-l triumfător de-a lungul străzilor. Dat mereu la o parte şi mereu renăscând, crescind printre pietrele caldarâmului, împroşcând trăsurile, pieptul cailor, hainele trecătorilor, stropind geamurile, porţile, vitrinele, aveai impresia că întreg Parisul avea să se scufunde, să se mistuie. Şi e păcat de Dumnezeu să vezi tina mânjind faţadele albe ale caselor, bordura trotuarelor, colonadele balcoanelor de piatră... Exista totuşi cineva mulţumit de acest spectacol, o biată fiinţa, scârbită

şi bolnavă, care, tolănită pe mătasea brodată a unui divan, cu capul sprijinit în pumnii închişi, priveşte vesel afară prin geamurile şiroinde, desfătându-se în faţa acestei hâzenii:

— Lată, Zână dragă, vremea care îmi trebuia azi... Uite la ei cum se bălăcesc în noroi... Ce murdari, ce urâţi sunt!... Ce de noroi! peste tot, pe străzi, pe cheiuri, până şi în Sena, până şi în cer_. Ah! ce bun e noroiul când eşti trist... Mi-ar plăcea să-l frământ, să sculptez din el o statuie înaltă de o sută de picioare, pe care aş numi-o „Plictisul meu“.

— Dar de ce să te plictiseşti, draga mea, spuse blând bătrâna dansatoare, amabilă şi trandafirie în fotoliul ei, unde stă dreaptă, de teamă să nu-şi strice coafura, azi şi mai îngrijită ca de obicei. Ce-ţi lipseşte pentru a fi fericită?

Şi pentru a suta oară, Cremnitz reîncepe să-i înşire, cu glasul ei calm, motivele de fericire: gloria, geniul, frumuseţea, toţi bărbaţii la picioarele ei, cei mai chipeşi, cei mai puternici; da, da, cei mai puternici, de vreme ce chiar astăzi... Dar un scheunat formidabil, o jalnică tânguire a şacalului scos din sărite de monotonia pustiului, zguduie deodată geamurile atelierului, silind-o pe bătrâna crisalidă înspăimântată să se retragă în gogoaşa ei.

De opt zile, de când şi-a terminat grupul statuar şi l-a trimis la expoziţie, Felicie lâncezeşte în această stare de apatie, de scârbire, de iritaţie dureroasă şi jalnică. E nevoie de toată răbdarea de nezdruncinat a Zmei, de farmecul amintirilor evocate în fiece clipă, pentru a suporta lângă dânsa neliniştea, mânia surdă care clocoteşte sub tăcerea îndelungată a tinerei fete şi care izbucneşte brusc printr-un cuvânt amarnic, un „ptiu!“ de scârbă, în legătură cu orice... Grupul ei este hidos... Nimeni nu-l va remarca... Toţi criticii sunt nişte boi... Publicul? o guşă imensă cu bărbie triplă... Şi cu toate acestea, duminica trecută, când ducele de Mora, însoţit de ministrul artelor, a venit la atelier să-i vadă expoziţia, cât de fericită, cât de mândră era Felicie de elogiile rostite, cât de mulţumită era de opera ei, pe care o admira de la distanţă, ca pe o lucrare străină acum, când dalta nu mai stabilea între ea şi statuie acea legătură potrivnică unei aprecieri imparţiale!

Povestea se repetă însă în fiecare an. După ce atelierul a fost golit de ultima sa creaţie, după ce ilustiul ei nume a fost lăsat încă o dată pradă capriciului neprevăzut al publicului, Felicie,

rămasă fără ocupaţii precise, cu sufletul gol, rătăceşte cu gândul până ce existenţa ei de femeie scoasă din făgaşul obişnuit îşi recapătă echilibrul într-o lucrare nouă. În timpul acestor crize, artista se închide în casă, nu vrea să vadă pe nimeni; s-ar zice că nu are încredere nici în ea însăşi. Singurul care-i suporta crizele este bunul Jenkins. Ba parc chiar a le pândi, ca şi cum ar aştepta ceva de la ele. Felicie

Insa nu e de loc amabilă cu el. Chiar ieri a stat doctorul două ore în faţa frumoasei plictisite, care nu i-a adresat nici măcar o dată cuvântul. Dacă tot aşa se va purta şi diseară cu înaltul personaj care le face onoarea de i cina cu ele... Aici blânda Cremnitz, care rumegă toate aceste gânduri privindu-şi vârful ascuţit al pantofilor cu fundiţe, îşi aminteşte că a promis să facă nişte prăjituri vieneze pentru dineul înaltului personaj şi iese discret din atelier, în vârful picioarelor.

Şi iarăşi ploaia, iarăşi noroiul, iarăşi frumosul sfinx ghemuit, cu privirea pierdută spre orizontul mocirlos.

La ce se gin deşte? Ce zăreşte venind pe aceste străzi murdare, tulburătoare în noaptea care cade? Cu acea cută care-i brăzdează fruntea, cu buzele scârbite lăsate în jos, îşi aşteaptă oare destinul? E, în orice caz, un destin trist dacă s-a pornit pe o asemenea vreme, fără a se teme de umbră, de noroi...

Cineva a intrat în atelier; e un pas mai greu decât tropotul de şoricel al Constancei. Probabil servitorul cel micuţ. Şi Felicie, fără a se întoarce, zise brutal:

— Du-te şi te culcă... Nu sunt acasă pentru nimeni...

— Aş fi vrut totuşi să vă vorbesc, răspunse un glas prietenos.

Fălicie tresare, se ridică şi, îmblânzită, aproape zâm- bitoare în faţa acestui vizitator neaşteptat, exclamă:

— Ia te uită, dumneata, tânără Minervă! Cum ai intrat?

— Foarte uşor. Toate uşile sunt deschise.

— Nu mă miră, Constance e de azi-dimineaţă ca scoasă din minţi din cauza dineului.

— Da, am văzut. Vestibulul e plin de flori. Aşadar, aveţi?...

— Ah, da... o masă plicticoasă, un dineu oficial. Nu ştiu cum de am putut... Stai jos, aici, lângă mine. Sunt bucuroasă să te văd.

Paul se işază, puţin tulburat. Niciodată Felicie nu i-a părut mai frumoasă. În semiobscuritatea atelierului, în strălucirea ştearsă a obiectelor de artă, a bronzurilor şi tapiseriilor, paloarea ei dă

impresia unei pete de lumină plăcută, ochii au reflexe de piatră preţioasă, iar lunga-i fustă de amazoană se mulează pe trupul ei subţire, de zeiţa. Începe apoi să vorbeasej cu un ton atât de afectuos, pare atât de fericita de această vizita. De ce a stat cităva vreme departe de dânsa? A trecut aproape o lună de când nu l-a maJ văzut. Nu mai sunt oare prieteni? El invoci tot felul de scuze. Afacerile, o călătorie. De altfel, chiar dacă n-a mai venit aici, a vorbit deseori despre ea, da! foarte des, aproape în fiecare zi.

— Adevărat? Cu cine?

— Cu…

Era să spună „cu Aline Joyeuse…", dar îl opreşte o sfială, un sentiment neprecis, un fel de pudoare de a rosti acest nume în atelierul care a auzit atât de multe. Există lucruri care nu merg împreună, fără să-ţj <Jai seama pentru ce. Paul preferă să răspundă printr-o minciună, care să lămurească totodată şi scopul vizitei sale.

— Cu un om minunat, căruia i-aţi pricinuit un necaz fără rost… Spuneţi-mi, de ce nu i-aţi terminat bustul bietului Nabab?… Acest bust prezentat la expoziţie ar fi constituit pentru el o mare bucurie, un motiv de mândrie… Era sigur de expunerea lui.

La numele Nababului, Felicie se tulbură uşor.

— E adevărat, nu mi-am ţinut făgăduiala… Ce vrei î sunt o femeie cu toane… Dar am intenţia să mă apuc din nou de el în una din zilele viitoare. Uită-te, stă acoperit cu o cârpă udă, ca să nu se usuce lutul…

— Şi accidentul?… Ah! ştiţi că noi nu i-ain daţ crezare…

— N-aţi avut dreptate… Eu nu mint niciodată,. O cădere, o prăbuşire formidabilă… Numai că huma era proaspătă, Am reparat lesne totul. Iată!

Cu un gest, Felicie dădu cârpa la o parte; şi Nababul apăru cu chipul său bucuros de a fi scuipat, atât de veridic, atât de natural, încât Paul nu-şi putu reţine un strigăt de admiraţie.

— E bine, nu-i aşa? zise ea, naiv. Câteva retuşări pe ici. Pe colo… (Apucând dăltiţa şi buretele, împinsese trepiedul spre un colţ mai luminos.) E o treabă de câteva ore; dar nici în acest caz nu va putea merge la «poliţie. Suntem în 22; toate lucrările au fost trimise muiţ.

— Ai!… Cu ceva protecţii…

Felicie se încrunţ| şi-şi Usă buza în jos, cu obişnui- ta i dine de

dezgust: 1

Adevărat... sunt protejata ducelui de Mora... Ah, nu e nevoie sa tăgăauieşti! Ştiu ce se vorbeşte pe socoteala, mea şi nu-mi pasă mai mult decât de asta...

11,1 cocoloş de lut care se lipi de tapet. Şi ima- gimnd poate chiar ceea ce nu există în realitate... Dar c®. Sa „vorbim de toate aceste ticăloşii... zise Felicie n“1Cin~^-şi micuţul cap aristocratic. Ţin să-ţi fiu pe plac, Minerva... Amicul dumitale va lua drumul Salonului anul acesta.

În acel moment o mireasmă de zahăr ars, de aluat ik ^atrunse *n atelier, unde amurgul se lăsa ca o pulbere fin3, decolorantă, şi, ţinând în mână o farfurie {v, „rner5. În aluat, Zâna se ivi în prag; o zână veritabila, gătită, întinerită, îmbrăcată cu o tunică alba, care, sub dantela îngălbenită, lăsa descoperite frumoasele ei braţe de bătrâna, această frumuseţe care se ofileşte ce^ din urmă.

Priveşte, micuţa mea, ce *Kuchlen* am reuşit de data asta! Ah, pardon, nu băgasem de seamă că aveai lume... Dar ia te uită! e chiar domnul Paul... Ce mai faci, domnule Paul?... Gustă, te rog, din prăjiturile mele...

binevoitoarea bătrânică, ale cărei găteli păreau a” J. ’T’Pjrumuta 0 vioiciune extraordinară, înainta ţopăind şi ţinându-şi în echilibru farfuria pe vârful degetelor ei păpuşă.

J-asă-l în pace! îi zise liniştit Felicie. O să-i dai la masa.

masă?

Dansatoarea fu atât de uimită, încât fu cât pe ce să ras toarne toate prăjiturile fine, uşoare şi bune ca şi dânsa.

fireşte, îl reţin să ia masa cu noi... Ah, te rog, adăugă Felicie cu o deosebită insistenţă, văzând gestul de refuz al tânărului, te rog să nu zici ba... îmi faci un adevărat serviciu dacă rămâi diseară... Haide, eu, adineauri, n-am şovăit...

îl luase de mână, nu era greu de desluşit o bizară disproporţie între dorinţa ei şi tonul rugător, îngrijorat, cu care o rostise. Paul încerca însă să mai lupte. Nu era îmbrăcat... Nu era şi ea de părere?... Un dineu la care avea lume simandicoasă...

— Dineul?... Păi îl contramandez... Aşa sunt eu... Vom fi singuri, noi trei, cu Constance.

— Cum se poate, Felicie, draga mea, să-ţi treacă prin minte una ca asta?! Dar... celălalt, cire o sa pice în curând...

— Îi trimit vorbă să stea liniştit acasă, asta-i tot.

— E prea târziu, nenorocito…

— Nicidecum. Orologiul bate ora şase. Dineul e prevăzut pentru şapte şi jumătate… Vei face să-i parvină imediat aceste rinduri.

Felicie scrise grăbit pe un colţ de masă.

— Doamne, Doamne, ce fată ciudată! murmura dansatoarea, năucă, în timp ce Felicie, încântată, transfigurată, îşi închidea veselă scrisoarea.

— Iată, am ticluit scuzele… Migrena n-a fost d0ar inventată pentru Kadour…

Apoi, după ce scrisoarea plecă:

— Vai, cât sunt de mulţumită! Ce seară plăcută o să petrecem împreună! Sărută-mă, Constance… Toate astea nu ne vor împiedica să apreciem bunele tale *Kuchlen,* şi vom avea plăcerea de a te vedea într-o toaletă frumoasă, care te face mai tânără decât mine.

Nu-i trebuia mai mult dansatoarei pentru a trece cu vederea acest nou capriciu al scumpului ei demon, ca şi crima de lezmajestate la care o făcuse părtaşa. Să te porţi cu atâta îndrăzneală faţă de un asemenea personaj! Numai A era în stare, numai ea… Cât despre Paul de G£ry, acesta renunţase să mai reziste, cuprins din nou de acea vrajă de care credea că se scuturase în timpul absenţei sale; dar, de cum pişise pragul atelierului, voinţa i se moleşise, şi sentimentul, pe care era hotărât să-l înfrângă, pusese din nou stăpânire pe el, biruindu-l.

Fără îndoială, masa, un adevărat ospăţ, supravegheat de austriacă până în cele mai mici amănunte, fusese pregătită pentru invitaţi de seamă. De la candelabrul algerian cu şapte braţe de lemn sculptat, care sclipea deasupra feţei de masă brodace, până la cănile de vin cu gât lung, cu forme ciudate şi fine, luxul întregului serviciu, mâncărurile alese, drese cu un dram de extravaganţă, totul trăda importanţa oaspetelui aşteptat, grija atentă de a-i fi pe plac. Te aflai, în adevăr, la un artist. Puţină argintărie, însă porţelanuri superbe, piese multe, dar neasortate. Vechiul serviciu de Rouen, cel roz de S^vres, cristalurile olandeze fixate pe suporturi de cositor fin lucrat, toate se întâlneau pe masă ca pe o poliţă de obiecte rare, adunate de un cunoscător pentru propria sa desfătare. Ba era şi puţină dezordine în această gospodărie alcătuită din achiziţii întâmplătoare. Minunatul serviciu de oţet şi untdelemn nu mai

avea dopuri. Solniţa ciobită se revărsa pe faţa de masă, iar la fiece clipă: „Poftim, unde-i borcănaşul de muştar?... Ce s-a întâmplat cu furculiţa asta?...“ De Gery se simţea puţin jenat faţă de tânăra stăpână a casei, care, ea, nici nu se sinchisea.

Dar ceea ce-l stingherea mii ales pe Paul erau presupunerile asupra oaspetelui înalt pe care-l înlocuia la masă şi care putea fi tratat cu atâta măreţie; i totodată cu atâta lipsă de respect. Oricum, îl simţea pe acest invitat decomandat prezent şi jignit în demnitatea personală. În zadar se căznea să-l uite, totul i-l amintea, chiar şi giteala Zânei din faţa lui, care mai păstra ceva din ifosele pregătite dinainte pentru recepţia solemnă. Gândul acesta îl tulbura, îi strica bucuria de a se afla acolo.

în schimb, aşa cum se întâmplă în toate duetele în care unisonul este foarte rar atins, Faul n-o văzuse niciodată pe Felicie atât de prietenoasă, atât de bine dispusă. Era o veselie exuberantă, aproape copilărească, expansiunea caldă ivită după trecerea primejdiei, reacţia flăcării pâlpâind cu strălucire după emoţiile unui naufragiu. R’dea cu poftă, tachinându-l pe Paul din cauza accentului său şi a ideilor sale burgheze, cum le numea

JA °

dânsa.

— Căci eşti un burghez oribil, s-o ştii de la mine! Dar tocmai asta îmi place la dumneata... Fiindcă m-am născut năvalnic sub un pod, mi-au plăcut întotdeauna, probabil prin contrast, firile serioase, oamenii cu scaun la cap.

— Vai, fata mea, doar nu vrei să-l faci pe domnul Paul să creadă că te-ai născut sub un pod!... exclamă blajina Constance, care nu se putea obişnui cu exagerarea unor imagini poetice, luându-le pe toate drept bune.

— Lasă-l să creadă ce-o vrea, scumpă Zână... Doar n-avem intenţia să-l luăm de soţ... Sunt convinsă că nu şi-ar dori un asemenea monstru, care poartă numele de artistă... Şi-ar închipui că se căsătoreşte cu Diavolul...

Ai perfectă dreptate, Minerva... Arta este un tiran. Trebuie să i te dăruieşti în întregime. Îi dai tot idealul, toată energia, cinstea, conştiinţa din tine, în aşa fel încât pentru viaţă nu-ţi mai rămâne nimic; o dată lucrul sfârşit, eşti aruncat încolo, fără vlagă şi fără busolă, ca un vas cu catargele sfărâmate, devenit jucăria valurilor... Proastă achiziţie o asemenea soţie!

— Cu toate acestea, îndrăzni timid tânărul, mi se pare că

oricât de exigentă ar fi arta, nu poate acapara o femeie în exclusivitate. Ce devine în acest caz duioşia, nevoia de a iubi, de a se devota, care sălăşluieşte în ea, constituind mai mult decât pentru noi, bărbaţii, mobilul tuturor actelor sale?

După o clipă de visare, Felicie răspunse:

— Ai poate dreptate, înţeleaptă Minervă... E adevărat că am zile în care viaţa mi se pare teribil de pustie... Simt în ea vidul, abisul... Orice efort pentru a-l umple este zadarnic... Acolo se pierd cele mai frumoase avânturi artistice care pier de fiecare dată într-un suspin... Atunci mă gândesc la căsătorie. Un soţ, o droaie de copii care s-ar zbengui prin atelier, un cămin de gospodărit. Ar însemna satisfacerea acelei nevoi de activitate fizică care ne lipseşte nouă, artiştilor, ocupaţii regulate, zgomot, cântece, distracţii naive care te-ar sili să te joci în loc să gândeşti în gol, în beznă, să râzi în faţa unei înfrângeri a amorului propriu, să rămâi o mamă mulţumită în ziua în care publicul n-ar mai voi şi vadă în tine decât o artistă răsuflată, sfârşită...

Luminată de această viziune duioasă, frumuseţea tinerei fete căpătă o expresie pe care Paul nu i-o cunoştea. Puternic impresionat, îl cuprinse o dorinţă nebunească să strângă în braţe această frumoasă pasăre sălbatica, dornică de a-şi clădi un cuib, să o apere, să-i ofere adăpostul sigur al dragostei unui om cinstit.

Fără a-l ţ>rivi, Felicie continua:

— Nu sunt chiar aşa fluşturatică cum par, cre- de-mă... Intreab-o pe buna mea naşă dacă nu respectam alinierea când m-a dat la pension... Dar pe urmă, cum mi-am destrămat viaţa! ... Dacă ai şti ce tinereţe am avut, ce experienţă precoce mi-a întinat sufletul, ce confuzie era în mintea mea necoaptă privitor la ce este permis şi interzis, ce este judecata dreaptă şi sminteală. Între toate acestea, singură arta, ridicată în slavă, discutată, mai rămânea în picioare, şi m-am refugiat în artă... De aceea nu voi fi probabil niciodată decât o artistă, o femeie deosebită de celelalte, o sărmană amazoană cu inima încorsetată într-o armură de fier, aruncată în luptă ca un bărbat, condamnată să trăiesc şi să mor ca un bărbat.

Cum de nu i-a spus el atunci: „Frumoasa războinică, leapădă-ţi armele, îmbracă rochia cea largă şi pătrun- de-te de farmecele gineceului! Te iubesc, te implor să ne căsătorim ca să fii fericită

şi ca să mă faci şi pe mine fericit.-

Dar, iată! Se temea ca celălalt, ştiţi cine, cel care trebuia să vină la masă în această seară şi care, în ciuda absenţei sale, era mereu prezent între ei, să nu-l audă vorbind astfel şi să ia în derâdere sau să compătimească îvântul său înălţător.

— În orice caz, pot jura un lucru, reluă Felicie: dacă voi avea vreodată o fată, mă voi strădui să fac din ea o femeie adevărată, şi nu o sărmană părăsită ca mine... Vai, ştii bine, Zână dragă, că nu pentru tine spun asta... Ai fost întotdeauna bună cu demonul tău, plină de grijă şi de duioşie... Dar ia te uită la dânsa ce frumoasă e, ce tânără pare în seara aceasta!

însufleţită de cină, de lumini, de rochia albă a cărei ape îi ascundeau ridurile, dansatoarea, tolănită în jeţul ei, ţinea în dreptul ochilor pe jumătate închişi un pahar de Chiteau-Yqueta, provenit din pivniţele de la „Moulin Rouge“, din imediata apropiere. Şi mutrişoara ei trandafirie, gătelile fâlfâitoare de nuanţă pastel oglindindu-se în vinul auriu, care le împrumuta ardoarea-i picantă, toate aminteau de fosta eroină a meselor galante de dupi spectacol, pe Cremnitz din vremurile ei de glorie. Nu era îndrăzneaţă ca stelele operei noastre moderne, ci numai inconştientă şi învăluită în lux ca o perlă fină în sideful cochiliei sale. Felicie, care, hotărât lucru, voia să fie în seara aceea pe placul tuturor, o provocă pe nesimţite să-şi depene amintirile, punând-o să povestească, pentru a nu ştiu câta oară, marile ei triumfuri din *Giselle,* din *Peri,* ovaţiile publicului, vizita principilor în loji ei, darul reginei Am£lie, însoţit de cuvinte atât de drăguţe. Evocarea gloriei trecute o ameţea pe biata Zână, ochii i se aprindeau, în timp ce sub masă se auzeau mişeându-i-se picioarele cuprinse parcă de frenezia dansului... în adevăr, după ce masa a luat sfârşit şi s-au întors cu toţii în atelier, Constance începu să măsoare încăperea în lung şi în lat, să schiţeze un pas de balet, o piruetă, conti- nuând în acest timp să vorbească, întrerupându-se numai pentru a fredona o arie de balet, ritmată cu o mişcare a capului, apoi deodată îşi luă avânt şi, dintr-o săritură, ajunse la celălalt capăt al atelierului.

— Acum s-a pornit... îi şopti Felicie lui de Gery. Priveşte. Merită, ai s-o vezi dansând pe Cremnitz.

Era un spectacol înexntător şi feeric. Pe fundalul întinsei încăperi, cufundată în umbra şi primind, prin geamurile rotunde, razele lunii, care se ridica pe cerul albastru-spălăcit al nopţii, un

adevărat cer de teatru, silueta celebrei dansatoare se profila albă, ca o umbră ştearsă, uşoară, vaporoasă, zburând mai degrabă decât săltând; apoi, în vârful picioarelor fine, susţinută în aer de braţele-i întinse, cu capul ridicat într-o atitudine gingaşă, unde nu se putea distinge decât zâmbetul, dansatoarea înainta repede spre lumină sau se îndepărta cu mişcări atât de bruşte, încât te aşteptai să auzi un zgomot de geamuri sparte şi să o vezi încălecând de- a-ndaratelea pe raza de lună pătrunsă pieziş în atelier. Ceea ce adăuga o încântare, o poezie ciudată acestui balet fantastic era absenta muzicii, singurul sunet fiind cel al paşilor ritmaţi, al bocănitului rapid şi uşor, sunet accentuat de semiobscuritate, dar nu mai puternic decât căderea pe parchet a unei dalii căreia i se desprind petalele una după alta... Scena dură astfel câteva minute, după care se auzi o respiraţie sacadată, care trăda oboseala dansatoarei.

— Destul, destul... Stai jos, zise Felicie.

Atunci, mica umbră al'bă se opri, aşezându-se într-un fotoliu, şi rămase acolo, gata s-o ia de la început, gâfâind, zâmbitoare, pini ce o cuprinse somnul, legă- nând-o uşor, liniştind-o, fără a-i deranja gingaşa atitudine. Semăna cu o libelulă aşezată pe o ramură de salcâm cufundată în apa şi clătinată de curent.

În timp ce o priveau legănându-se astfel în fotoliu:

— Sărmana zină micuţă, spuse Felicie, asta-i tot ce viaţa mea a avut mal' bun, mai înţelept în privinţa prieteniei, a ocrotirii şi a îndrumării... Fluturaşul ăsta mi-i fost naşă... Aşa ci să nu te mai miri acum de sinuozităţile, de capriciile sufletului meu... Şi încă e bine că m-am oprit aici... Deodată izbucni într-o voioasă efuziune: Ah! Minerva, Minerva, sunt tare bucuroasă că ai venit în seara aceasta! Dar n-ai să mă mai laşi singură atâta vreme, nu-i aşa?... Am atâti nevoie să simt alături de mine un suflet drept ca al dumitale, să văd o faţă adevărată printre atâtea măşti care 'mă înconjoară... Şi cu toate acestea, eşti un burghez oribil – zise Felicie râzând – şi încă unul din provincie... Dar, oricum, tot pe dumneata îmi place cel mai mult să te privesc... Şi cred că simpatia mea e determinată mai ales de un lucru, îmi aminteşti de cineva care a fost marea pasiune a tinereţii mele, o biată fiinţă tot aşa serioasă şi cu scaun la cap, ducând de asemenea o viaţă neînsemnată, lipsită de orizont, dar luminată de un ideal pe care noi, ăştia, artiştii, îl păstrăm şi-l folosim

numai pentru operele noastre... Unele lucruri pe care mi le spui parcă ar veni de la dânsa... Ai aceeaşi gură de statuie antică. Să fie asta pricina pentru care cuvintele dumitale sunt asemănătoare cu ale ei? Nu ştiu, dar semănaţi, fără doar şi poate... Am să-ţi arăt...

Felicie se apucă să deseneze, în faţa lui, la masa acoperită de schiţe şi de albume, vorbind în continuare, cu fruntea aplecată, cu părul ondulat şi puţin zburlit care-i umbrea minunatul cap. Nu mai era frumosul monstru ghemuit, cu figura îngrijorată şi întunecată, condamnându-şi propria-i soartă; era o femeie, o femeie adevărată, care iubeşte şi doreşte să placă... De data aceasta toate rezervele lui Paul se destrămau în faţa unei asemenea sinceităţi şi gingăşii. Era gata să-i vorbească, să o convingă. Clipa era notă- râtoare... Dar uşa se deschise, şi micuţul servitor îşi făcu apariţia... Domnul duce întreabă dacă domnişoara mai suferă de migrena...

— Tot aşa de tare, zise ea, vădit indispun.

După plecarea servitorului, se lăsă între ei o tăcere ca de gheaţă. Paul se ridicase. Ea îşi continua schiţa, cu capul mereu plecat.

De G6ry făcu câţiva paşi prin atelier; apoi, revenind spre masă, întrebă încet, mirat el însuşi de calmul său:

— Cel care trebuia să cineze aici'era ducele de Mora?

— Da... muream de urât... o zi de plictis... Asemenea zile îmi sunt tare neplăcute.

— Trebuia să vină şi ducesa?

— Ducesa?... Nu. N-o cunosc.

— Ei bine, în locul dumneavoastră n-aş primi niciodată în casa mea, la masă, un bărbat căsătorit, fără soţia lui... Vă plângeţi că soarta vă e potrivnică; dar de ce vă lăsaţi singură în voia soartei? Când eşti neîntinat, trebuie să nu dai de cârtit... Vă supăr?

— Nu, nu, dojeneşte-mă, Minerva... Accept morala dumitale. E dreaptă şi sinceră, nu uzează de tertipuri, ca cea a lui Jenkins... Ţi-am mai spus, am nevoie să fiu'ândrumată... Şi, întinzându-i schiţa, pe care tocmai o terminase: Poftim! Iată prietena de care îţi vorbeam... O afecţiune profundă şi de nezdruncinat, pe care am avut nesocotinţa să o las să se destrame ca o risipitoare ce sunt... La ea mă gândeam în momentele cruciaie, când trebuia şi iau o hourire, să fac vreun sacrificiu... Chibzuiam: „Ce-ar zice

ea tot aşa cum ne întrerupem lucrul de artist pentru a reflecta la vreunul din maeştri, marii noştri înaintaşi... Asta trebuie să fii dumneata pentru mine. Nu vrei?

Paul nu răspunse. Privea portretul Alinei. Căci era chiar dânsa, profilul ei pur, gura blajini şi zeflemitoare şi bucla cea lungă mângâindu-i gulerul subţire. Ah, puteau să vină acum toţi ducii de Mora din lume! Felicie nu mai exista pentru el.

Sărmana Felicie, înzestrată cu haruri superioare, era ca acele zâne care leagă şi dezleagă destinele omeneşti, fără a avea nicio putere asupra propriei lor fericiri.

— Sunteţi bună să-mi daţi schiţa aceasta? întrebă el în şoaptă, foarte emoţionat

— Cu plăcere... E drăguţă, nu-i aşa? Ah, pe legea mea, dacă vreodată o întâlneşti pe această fiinţă, iubeşte-o, ia-o de soţie! Preţuieşte mai mult decât toate celelalte. Totuşi, în lipsa ei... în lipsa ei...

Şi sfinxul cel frumos, îmblânzit, ridică spre dânsul ochii săi mari, umezi şi veseli, care nu mai păstrau nimic tainic sau enigmatic în ei.

EXPOZIŢIA

— Minunat!...

— Un succes nemaipomenit! Barye, el însuşi, n-a făcut niciodată ceva mai frumos.

— Dar bustul Nababului!... Ce minunăţie! Dacă e cineva fericit, e Constance Cremnitz. Uite la ea cum ţopăie...

— Cum, bătrânica asta în mantie de hermină e Constance Cremnitz?... O credeam pe lumea cealaltă de douăzeci de ani.

— Nu, nu, dimpotrivă, e cât se poate de vie. Încântată, întinerită de triumful finei sale, care, fără doar şi poate, e cea mai apreciată din expoziţie.

Constance se strecoară prin mulţimea de artişti ţi de mondeni, care, adunaţi în cele două colţuri unde sunt expuse lucrările F^liciei, formează ca două mase compacte de spinări negre, de toalete bălţate, îndesându-se, îmbulzindu-se pentru a privi. Constance, de obicei atât de timidă, îşi face loc în rândul întâi, trage cu urechea la discuţii, prinde din zbor un crimpei de frază, înregistrează comentariile, dă aprobativ din cap, zâmbeşte, ridică din umeri la auzul vreunei nerozii, gata să-l sfâşie pe primul care n-ar fi copleşit de admiraţie.

Fie că este blajina Cremnitz sau alta, la oricare inaugurare de

expoziţie veţi zări siluete asemănătoare, strecurându-se tiptil, trăgând cu urechea, agitându-se în jurul cercurilor unde au loc discuţii; alteori e vreun bătrânel care-ţi aruncă o privire recunoscătoare pentru un cuvânt amabil rostit în treacăt, sau ia o înfăţişare mâhnită din cauza unei săgeţi care, aruncată operei de artă, străpunge o inimă în spatele ei. Astfel de siluete nu trebuie uitate dacă vreodată un pictor, inspirându-se din realităţile moderne, s-ar gândi să fixeze pe pânză această manifestare tipic pariziană care este inaugurarea unei expoziţii în acea vastă seră de sculptura, cu alei presărate cu nisip galben, cu imensul ei plafon de sticlă, sub care, la semiînalţime, ies în evidenţi tribunele, împodobite cu ample draperii improvizate şi garnisite cu capete aplecate privind în jos.

în lumina cam rece, lipsită de intensitate din cauza tapetului verde al sălii circulare, în care razele parcă se răcesc, pentru a da vizitatorilor o justă perspectivă meditativă, mulţimea umblă încet încoace şi încolo, se opreşte, se aşază pe bănci, unul câte unul sau în grupuri strânse. Şi cu toate acestea, în nicio altă adunare nu vezi un amestec de oameni mai feluriţi; vremea schimbătoare din acest anotimp al anului amestecă şi Cl gătelile, facând ca, în treacăt, dantelele negre şi trena semeaţă a doamnei distinse, venită sa vadă ce impresie face portretul ei, să se frece de blănurile siberiene ale actriţei înapoiate din Rusia şi care ţine ca toată lumea să o ştie.

Aici nu există loji, avanscenă, locuri rezervate, fapt care da acestei premiere, în plină zi, un farmec de nespus, aţâţând curiozitatea publicului. Adevăratele mondene pot aprecia de aproape cât valorează toate iţele frumuseţi sulemenite, atât de aplaudate la rampî: pălărioara, ultimul model, a marchizei de Bois l’Hery se încrucişează cu îmbrăcămintea mai mult’decât modestă a vreunei soţii sau fiice de artist, în timp ce modelul care a pozat pentru acea frumoasă Andro- medă de la intrare trece triumfător, purtând o fustă prea scurtă şi veşminte ponosite, demodate, contrastând cu frumuseţea corpului. Vizitatorii se măsoară din ochi, se admiră, se bârfesc, schimbă priviri dispreţuitoare sau curioase, scrutând brusc vreo celebritate, vreun critic ilustru, care, trecând liniştit şi mândru, cu falnica-i figură de neuitat, încadrată de plete lungi, face turul sculpturilor expuse, urmat de o duzină de discipoli, ce înregistrează cu luare-aminte aprecierile sale binevoitoare şi

pline de autoritate. Zgomotul vocilor se pierde în această imensă corabie – sonoră doar spre cele două bolţi de la intrare şi ieşire. În schimb, feţele capătă o intensitate uimitoare, o însufleţire şi o mobilitate deosebite, îngrămadindu-se mai ales către galeria întunecoasă unde se află bufetul. Aici lumea se îmbulzeşte, gesticulează, iar pălăriile de culoare deschisă ale femeilor, cât şi şorţurile albe ale personalului de serviciu sclipesc pe fondul hainelor negre, în timp ce pe aleea largă din mijloc, furnicarul vizitatorilor, contrastând ciudat cu imobilitatea statuilor expuse, reprezintă palpitaţia invizibilă care înconjoară alb\il marmorean şi gesturile lor de apoteoză.

Iată nişte aripi împietrite într-un zbor gigantic, o sferă sprijinită pe patru figuri alegorice, ale căror gesturi armonioase simbolizează parcă o nedesluşită mişcare de vals, un ansamblu echilibrat, care di perfect iluzia mişcării de rotaţie a pământului. Lata nişte braţe ridicate ca pentru un semnal, trupuri eroice alegorice, surprinse în clipa morţii şi a nemuririi; sculptorul pare a le fi încredinţat istoriei, legendei, acelei lumi ideale a muzeelor care atrage mereu curiozitatea sau admiraţia popoarelor.

Deşi grupul de bronz al Feliciei nu era de proporţiile celor amintite, fusese aşezat, datorită valorii lui excepţionale, într-unul din rondurile din mijloc. În acel moment, publicul se dăduse respectuos la o parte, privind pe deasupra gardului viu de jandarmi şi poliţişti la beiul Tunisului şi suita lui, înveşmântaţi în lungi burnuzuri cu falduri sculpturale, care-i transformau în statui însufleţite, gata să se măsoare cu celelalte. Beiul, sosit de câteva zile la Paris şi amator de *premiere,* ţinuse să participe la inaugurarea expoziţiei. Era „un principe luminat, protector al artelor”, care avea la Bardo o galerie uimitoare de picturi turceşti şi reproduceri cromolitografiate ale tuturor bătăliilor din vremea primului imperiu. Chiar de la intrare, privirea îi fusese atrasă de marele ogar arab. Era în adevăr acel *sluşhi,* ogarul fin şi nervos din ţara lui, nelipsit de la niciuna din vânătorile sale. Beiul râdea în. Barba sa neagra, mângâu spinarea animalului, îi Pipăia muşchii, ca şi cum ar fi vrut să-l aţâţe şi mai mult. Cu nările umflate, arătându-şi colţii, cu toate Membrele încordate într-o mlădiere viguroasă, animalul aristocratic, animalul de pradă, aprig la iubire şi ta vânătoare, îmbătat de această dublă ameţeală, îşi savura dej? cu privirea fixă victoria, lăsând să-i atârne vârful limlu, care parcă îi ascuţea dinţii într-un rânjet

sălbatic. Dacă te uitai numai la el, îţi spuneai: „Acuşi ° sfâşie!“ Uitându-te însă şi la vulpe, te linişteai nu- nuidecât. Sub strălucirea crupei lustruite, suple, fugind de-i scăpărau picioarele, cu pântecele atingând aproape Pământul, vulpea dădea în adevăr impresia unei zâne, iar capu-i fin, cu urechi ascuţite, pe care le ciulea în direcţia ogarului, avea o expresie de ironică siguranţă care sublinia harul primit de la zei.

în timp ce un inspector al artelor, sosit în cea mai nţare grabă, cu ţinuta răvăşită şi chel ca o bilă de biliard, îi explica lui Mahomed tâlcul operei de artă *Câinele ţi Vulpta,* rezumată în broşura de prezentare Prin legenda: „S-a întâmplat să se întâlnească“, ur- niată de indicaţii: „Reţinut de ducele de Mora“, mătăhălosul Hemerlingue, năduşit şi gâfâind, se străduia 1n fel şi chip să-l convingă pe bei că această sculptură magistrală era opera frumoasei amazoane întâlnite în ajun la Bois de Boulogne. Cum putuse o femeie, cu mâini atât de fine, să mlădieze în aşa fel bronzul vârtos, încât să-i. Dea aparenţa cărnii vii? Din toate minunăţiile Parisului, aceasta îl uimea cel mai mult pe bei. De aceea îl întrebă pe funcţionar dacă nu mai era şi altceva de văzut de aceeaşi artistă.

— Cum să nu, alteţă, altă capodoperă... Dacă alteţa- voastră vrea să se îndrepte într-acolo, o voi conduce.

Beiul se porni din nou, cu tot alaiul. Erau cu toţii bărbaţi binefăcuţi, cu trăsături fine şi linii armonioase, înfăşuraţi în mantii albe, care absorbeau până şi reflexele obrazului lor de o paloare caldă. Gătiţi strălucitor, acoliţii beiului contrastau cu cele două rânduri de busturi din alee, care, cocoţate pe postamentul lor ^nalt, fragile în imensitatea spaţiului, ostracizate din Qiediul lor obişnuit, din anturajul în care ar fi evocat, fără îndoiala, o creaţie majoră, o dragoste duioasa, o existenţă bogată şi curajoasă, aveau figura tristă a unor persoane rătăcite, foarte stingherite de prezenţa lor acolo. Făceau excepţie două sau trei busturi de femeie, cu umeri bogaţi, înveliţi în dantele împietrite, cu cosiţe de marmură atât de vaporos sculptate, încât păreau uşoare ca nişte peruci pudrate; se distingeau de asemeni câteva profiluri de copil, cu linii simple, unde luciul pietrei sugera umezeala pielii. În rest, totul nu era decât riduri, încreţituri, crispări şi schimonoseli, exces de activitate şi de mişcări, într-un cuvânt, nervozitatea şi înfrigurarea noastră contrastând cu adevărata artă, odihnitoare

şi senină.

Urâţenia Nababului avea cel puţin de partea ei energia, trăsăturile sale de aventurier şi de secătură, precum şi acea expresie de bunătate, redată cu măiestrie de artista care avusese grijă să ungă ghipsul cu un strat de ocru pentru a-i da nuanţa oacheşă şi bronzată a modelului.

Cum îl văzură, arapii nu-şi putură reţine o exclamaţie înăbuşită: *„Bou Sa'id /"* (părinte al fericirii). Era porecla Nababului la Tunis, eticheta norocului său. Beiul, văzându-se condus drept în faţa afaceristului detestat, credea că fusese atras într-o cursă şi aruncă o privire bănuitoare inspectorului:

— Jansoulet?... rosti el cu vocea sa guturală.

— Da, alteţă, Bernard Jansoulet, noul deputat de Corsica...

De data aceasta, beiul se întoarse încruntat spre Hemerlingue:

— Deputat?

— Da, măria-voastrî, de azi-dimineaţă; dar lucrurile nu s-au terminat încă. Şi bancherul, ridicând glasul, adăugă îngăimând: Niciodată un parlament francez nu va primi în sânul lui pe acest aventurier.

Oricum, încrederea oarbă a beiului în baronul şi omul său de afaceri fusese zdruncinată. Hemerlingue îi afirmase doar atât de categoric că celălalt nu va fi niciodată ales şi că în privinţa lui se putea acţiona liber şi fără teamă! Or, iată că în locul unui om putred, doborât la pământ, se înălţa în faţa lui un re- prezentant al naţiunii, un deputat, al cărui chip de piatră en admirat de toţi parizienii. Deoarece această expoziţie publică se bucura în mintea Orientului de o anumită consideraţie, bustul Nababului căpăta prestigiul unei statui care domină o piaţă întinsă. Şi mai galben ţiecât de obicei, Hemerlingue nu-şi ierta stângăcia şi nesocotinţa. Dar cum să-şi închipuie aşa ceva? I se afirmase precis că bustul nu era terminat.

Şi, în realitate, se găsea acolo din dimineaţa acelei zile şi părea că se simte bine, fremătând de o vanitate satisfăcuta, sfidându-şi duşmanii cu zâmbetul blajin al buzei sale ridicate. O adevărată revanşă tăcută a înfrângerii de la Saint-Romans.

Timp de câteva minute, beiul, tot atât de rece şi impasibil ca şi chipul sculptat, îl fixă fără a spune nimic, cu fruntea brăzdată de o cută dreaptă, în care numai curtenii lui desluşeau mânia; apoi, după două cuvinte rostite repede în arabă, pentru a

comanda trăsurile şi a-şi aduna suita împrăştiată, beiul se îndreptă grav spre ieşire, fără a mai voi să se uite la nimic.

Cine ar putea spune ce se petrece în aceste minţi auguste, plictisite de putere? Suveranii noştri din Occident au şi ei fantezii de neînţeles; ele sunt însă o nimica toată pe lângă capriciile orientale. Domnul inspector al artelor, care socotea că va avea de arătat alteţei-sale întreaga expoziţie, alegându-se din această plimbare cu panglica roşie şi verde a ordinului „Nichajn-Iftikahr", n-a putut afla niciodată taina acestei fugi graibnice.

În clipa în care mantiile albe dispăreau sub portic, tocmai la timp pentru a vedea fluturând ultimele lor falduri, pe uşa din mijloc îşi făcea intrarea Nababul, în cursul dimineţii primise înştiinţarea: *„Ales cu o majoritate zdrobitoare*şi după un dejun copios, unde se închimse foarte mult în cinstea noului deputat de Corsica, Jansoulet venea să se arate în public, împreună cu câţiva comeseni, să se admire şi dânsul, să se bucure din plin de noul său triumf.

Prima persoană pe care o zări la sosire fu Felicie Ruys, stând în picioare, sprijinită de soclul unei statui, înconjurata de complimente şi de omagii, cărora Nababul se grăbi să le adauge pe ale sale. Era îmbrăcata simplu, cu un taior negru brodat şi împodobit cu mărgele negre, a căror sclipire atenua întrucâtva severitatea ţinutei, în contrast cu strălucirea unei fermecătoare pălării cu pene exotice, care părea a fi continuată şi totodată temperată de buclele fine de pe frunte şi de părul care i se. Revărsa în valuri pe spate.

Nu era de mirare că o mulţime de artişti şi de oameni de. Lume înconjurau un asemenea geniu, dublat de atâta frumuseţe. Jenkins, cu capul gol, împărţind în stânga şi în dreapta călduroase strângeri de mână, câştiga noi admiratori, lărgind mereu cercul din jurul tinerei glorii, căreia voia să-i fie deopotrivă ocrotitor şi corifeu. În acest timp soţia lui se întreţinea cu tânăra artistă. Sărmana doamnă Jenkins! I se spusese cu acel glas feroce pe care numai ea singură îl cunoştea: „Trebuie să mergi să o saluţi pe Felicie*…

Şi, stăpânindu-şi indignarea, s-a dus; căci acum ştia ce se ascunde sub această afecţiune părintească, deşi evitase orice explicaţie cu doctorul, ca şi cum s-ar fi temut de urmările ei.

După doamna Jenkins se precipită Nababul şi, strângând m

labele sale păroase mânuţele lungi şi fin înmă- nuşate ale Feliciei, îşi exprimă recunoştinţa cu o cordialitate care-i umezea lui însuşi ochii.

— Mi-aţi făcut o mare cinste, domnişoară, de a asocia numele meu la al dumneavoastră, umila mea persoană la acest mare triumf, dovedind tuturor acestor viermi care au început să-mi roadă tălpile că nu daţi crezare calomniilor răspândite despre mine. E cu adevărat de neuitat. Cu oricât aur şi diamante aş încununa acest bust minunat, nu vă voi fi niciodată mai puţin îndatorat...

Din fericire pentru simpaticul Nabab, mai degrabă sensibil decât elocvent, mulţimea atrasă de talentul strălucitor şi de renumele artistei îl obligă să se dea la o parte. Erau accese frenetice de entuziasm, care, negăsind cuvintele potrivite pentru a le exprima, dispăreau aşa cum veniseră; erau admiraţii mondene, însufleţite de bunăvoinţă şi de dorinţa vie de a plăcea, dar care vărsau venin cu fiecare cuvânt rostit; urmau apoi puternicele strângeri de mână ale rivalilor, ale colegilor de breaslă, unele sincere, altele lăsând totuşi o impresie de moliciune. Era. Prostănacul cu ifose, care, intenţionând să te încânte cu un elogiu nătâng, îi adăuga, pentru a nu te răsfăţa prea mult, „câteva mici rezerve”; venea apoi cel care, copleşindu-te cu complimente, îţi demonstrează că n-ai habar de meserie; în sfârşit, băiatul de treabă, foarte ocupat, care se opreşte numai cât e necesar pentru a-ţi şopti la ureche că: „Cutare, faimosul critic, nu prea pare mulţumit”. Felicie, foarte calmă, asculta tot ce i se spunea, înălţată de succes deasupra josnicelor invidii. Era mândră când < un veteran ilustru, vreun bătrân coleg de al tatălui ei, îi arunca câte un „foarte bine, micuţo!“ care îi evoca trecutul, ducând-o cu gândul la colţişorul rezervat pentru ca în atelierul părintesc, pe când începuse să treacă asupră-şi o parte din re- numele marelui Ruys. Dar, la drept vorbind, felicitările o lăsau destul de rece de vreme ce lipsea una, mai dorită decât oricare alta, şi pe care se mira de a nu o fi primit încă... Hotărât lucru, Felicie se gândea la el mai mult decât se gândise vreodată la un bărbat. Să fi fost, în sfârşit, dragostea, dragostea cea mare, atât de rară într-o inimă de artist, incapabilă de a se dărui în întregime unui sentiment, sau era numai o simplă dorinţă de viaţă cinstită şi aşezată, la adăpost de plictis, acel plictis calm, vestitor de furtuni, de care

avea dreptul să se teamă atât de mult? Oricum, Fflicie se legăna cu iluzii, trăind de câteva zile într-o fermecătoare tulburare, căci dragostea este atât de puternică, atât de frumoasă, încât chiar aparenţa, mirajul ei, ne amăgeşte şi ne poate produce aceleaşi emoţii ca şi ea însăşi.

Vi s-a întâmplat vreodată ca, preocupat pe stradă de o persoană scumpă, şi văzând alte câteva figuri care seamănă vag cu dânsa, să aveţi presimţirea că o veţi întâlni? Sunt imagini pregătitoare, schiţe ale tipului uman aşteptat să apară după colţ şi care vă ies în cale pentru a se impune succesiv atenţiei încordate. Sunt impresii rmgrerice ţi nervoase de care nu trebuie să zâmbim prea mult, căci ar putea constitui o pricină de suferinţă. În valul unduitor şi mereu reîmprospătat de vizitatori, Feliciei i se păruse de mai multe ori că recunoaşte capul cârlionţat al lui Paul de Gery, când deodată scoase un ţipăt de bucurie. Cu toate acestea, nu era încă el, ci doar cineva care-i semăna mult, cu p fizionomie regulată şi liniştită ce se amesteca acum în mintea ei cu cea a lui Paul datorită unei asemănări mai mult spirituale decât fizice. Ambele imagini suprapuse îi solicitau mintea în chip plăcut.

— Aline!

— Felicie!

Dacă nimic nu este mai îndoielnic decât prietenia dintre două mondene, împărţindu-şi dominaţia saloanelor şi adresându-şi epitetele cele mai măgulitoare, cu toate sclifoselile afecţiunii feminine, în schimb, prieteniile din copilărie îi împrumută femeii o înfăţişare deschisă, astfel că le poţi recunoaşte şi distinge uşor de toate celelalte; ai zice că sunt nişte legături solide şi naiv împletite, cu noduri groase, de mâinile neînde- mânatice ale unei fetiţe, nişte plante crescute pe un sol tânăr, frumos înflorite şi cu rădăcini puternice, pline de sevă şi de mlădiţe. Şi ce fericire – unde sunteţi voi, plimbări din grădina pensionului? — sa te întorci, mână în mână, cu câţiva paşi înapoi, cunoscând tot atât de bine drumul şi micile sale accidente, cu acelaşi râs duios pe buze! Puţin retrase, cele două tinere, cărora le-a fost de ajuns să se întâlneiscă pentru a uita cinci ani de despărţire, îşi adună amintirile, în timp ce domnul Joyeuse bătrânul, cu faţi-i roşcovană luminată de o cravată nouă, se împăunează, mândru de a-şi vedea fiica întâmpinată de o celebritate. Avea şi pentru ce să fie mândru, căci această mică pariziană, chiar alături de

splendida ei prietenă, îşi punea în valoare farmecul tinereţii, candoarea luminoasă a celor 20 de ani catifelaţi şi auriţi, cărora bucuria revederii le dă o nouă strălucire.

— Cât trebuie să fii de fericită!... N-am văzut încă nimic, dar aud pe toată lumea spunând că e atât de frumos...

— Fericită mai ales de a te fi regăsit, micuţa Aline...

De atâta vreme...

— Aşa e, răutate... dar a cui e vina?...

Şi în străfundul memoriei, Felicie regăseşte data încetării legăturilor dintre ele, aceeaţi zi în care tinereţea ei murise într-o scenă de pomină.

— Şi ce-ai făcut, draga mea, în tot timpul acesta?

— Eu? Mereu acelaşi lucru, nimic interesant de povestit.

— Lasă, lasă, ştim noi ce numeşti tu a nu face nimic, fiinţă întreprinzătoare ce eşti... înseamnă a-ţi dărui viaţa altora, nu-i aşa?

Dar Aline nu mai asculta. Zâmbea afectuos, privind drept înainte, şi Felicie, întorcându-se pentru a vedea cui i se adresa surâsul, îl zări pe Paul de G£ry, care răspundea discretului şi drăgăstosului bun venit al domnişoarei Joyeuse.

— Cum, vă cunoaşteţi?

— Dacă-l cunosc pe domnul Paul?... Cred şi eu! Vorbim destul de des despre tine. Nu ţi-a spus-o niciodată?

— Niciodată... e un motan îngrozitor...

Se opri brusc, cu mintea luminată ca de fulger. Şi fără a-l asculta pe de Gery, care se apropia pentru a preamări triumful, Felicie se aplecă cu vioiciune spre Aline, vorbindu-i în şoaptă. Aceasta, roşind, se dezvinovăţea cu zâmbete, cu jumătăţi de cuvinte: „Ce vorbeşti?... La vârsta mea... o bunicuţă!“ în cele din urmă, Aline îl apucă pe tatăl ei de braţ, pentru a scăpa de vreo ironie amicală.

Când Felicie îi văzu pe ambii tineri depărtându-se cu acelaşi pas, când înţelese – ceea ce nu ştiau încă nici ei – că se iubeau, simţi ca o prăbuşire în jurul ei. Apoi, văzându-şi visul sfărâmat în ţăndări, îl călca, furioasă, în picioare... La urma urmei, Paul avea perfectă dreptate să i-o prefere pe această mică Aline. Care om de treabă ar cuteza vreodată să o ia în căsătorie pe domnişoara Ruys? Ea, şi un cămin, o familie, haida-de! Eşti fată de târfă, draga mea, şi trebuie să fii târfă dacă vrei să ajungi ceva...

Ziua era pe sfârşite. Mulţimea, mai grăbită, formând goluri ici

şi colo, începea să se scurgă spre ieşire, după multă trepidaţie în jurul operelor de succes ale Salonului; era sătulă, puţin obosită, dar excitată de atmosfera încărcată cu electricitate artistică. Un soare sclipitor, soarele de la ora 4, lumina vitraliul în formă de stea, împrăştia luciri de curcubeu pe nisipul aleilor, se urca încet pe bronzul sau marmura statuilor, irizând goliciunea unui trup frumos, împrumutând întinsului muzeu ceva din luminozitatea unei grădini. Felicie, cufundată în gândurile ei adânci şi triste, nu-l vedea pe cel care înainta spre dânsa, falnic, elegant, seducător, făcându-şi loc printre cele două rânduri, respectuos deschise în faţa lui la auzul numelui şoptit al lui Mora.

— Ei bine, domnişoară, iată un succes frumos. Nu regret decât un singur lucru, simbolul răutăcios pe care-l ascunde capodopera dumitale.

Zărindu-l în faţa ei pe duce, Felicie tresări.

— Ah, da, simbolul... rosti ea cu un surâs descurajat pe buze. Şi sprijinindu-se de soclul marii statui voluptuoase lângă care se aflau, cu ochii închişi, ca o femeie care se dăruieşte sau se lasă în voia soartei, Felicie murmură încet, foarte încet: Rabelais a minţit, ca toţi bărbaţii... Adevărul este că vulpea nu mai poate, se află la capătul puterilor şi al curajului, gata să cadă în şanţ, şi că dacă ogarul se mai înverşunează puţin...

Mora tresări, deveni ceva mai palid, tot sângele pe care-l mai avea în vine revărsându-se spre inimă. Două licăriri întunecoase se încrucişară, două vorbe rapide, rostite din vârful buzelor, fură schimbate, apoi ducele se înclină adânc şi se îndepărtă cu un pas uşor şi sprinten, împins parcă de zei.

Nu era în acea clipă, în palat, decât un singur om tot atât de fericit ca dânsul, şi acesta era Nababul. Escortat de prieteni, monopoliza, umplea sinşur marea alee din mijloc, vorbind tare, gesticulând, atât de mân- dru, încât părea parcă mai frumos, ca şi cum, tot privindu-şi naiv bustul, luase de la el un pic din splendida idealizare cu care artista îi aureolase vulgaritatea.

Capul înălţat, ieşit din largul său guler întredeschis, atrăgea observaţiile contradictorii ale vizitatorilor în ceea ce priveşte asemănarea; şi numele lui Jansoulet, de atâtea ori repetat de urnele electorale, era acum rostit şi de cele mai frumoase buze ale Parisului, de cele mai autorizate dintre glasurile sale. Oricare altul decât Nababul s-ar fi simţit stingherit auzind exclamându-

se în jurul său toate acele indiscreţii care nu erau întotdeauna plăcute. Dar estrada, trambulina se potrivesc de minune firilor de acest fel, devenite mai îndrăzneţe sub focul privirilor, ca acele femei care sunt frumoase şi spirituale numai în public, unde cea mai mică dovadă de admiraţie le transfigurează şi le dă strălucire.

Când simţea că bucuria-i frenetică se potoleşte, când socotea că băuse tot paharul orgoliului, Nababul n-avea decât să-şi spună: „Deputat!... Şânt deputat!“

Şi cupa triumfătoare era plină ochi. Aceasta însemna ridicarea embargoului asupra tuturor bunurilor sale, trezirea dintr-un vis urât care dura de două luni, vârtejul care mătura toate chinurile, toate temerile, chiar şi afrontul de la Saint-Romans, atât de supărător în amintirea lui.

Deputat!

Râdea singur, gândindu-se la mutra baronului când va afla ştirea, la stupoarea beiului adus în faţa bustului său. Şi deodată, la gândul că nu mai era un simplu aventurier ghiftuit cu aur, stârnind admiraţia dobitocească a mulţimii ca un lingou de metal preţios în vitrina unui agent de schimb, ci că en considerat drept unul din aleşii voinţei naţionale, faţa blajină şi mobilă a Nababului căpătă o gravitate voită, iar mintea lui frământa proiecte de viitor, de reforme, dorinţa de a profita de lecţiile primite în ultima vreme de la soartă. Amintindu-şi de făgăduiala făcută lui de Gery, Jansoulet manifesta faţă de turma înfometată care se gudura josnic pe lângă el o răceală dispreţuitoare, un aer calculat de superioară autoritate. Îi spunea marchizului de Bois l’H£ry „dragul meu“,

ii reteza răspicat vorba guvernatorului, al cărui entuziasm devenea scandalos, şi îşi jura să se descoto- rosească cât mai curând de toată această boemă compromiţătoare de milogi, când tocmai se ivi prilejul de a-şi pune planurile în aplicare.

Văzând că, după ce se rotise de vreo douăzeci de ori prin sala de sculptură, Nababul se îndrepta spre ieşire, Moessard, chipeşul Moessard, cu cravată azurie, palid şi buhăit ca un panariţiu, cu talia strânsă într-o redingotă elegantă, ţâşni, străbătând prin mulţime, şi îşi trecu braţul sub al lui:

— Mergem împreună, nu-i aşa?... în ultima vreme, mai ales în perioada alegerilor, Moessard căpătase, în Place Vendome, o autoritate aproape egală cu cea a lui Monpavon, dar ceva mai

neruşinată; căci în privinţa neobrăzării, amantul reginei nu-şi avea pereche pe trotuarul care duce din Rue Druot până la Place de la Madeleine. De data aceasta nimerise alături cu drumul. Braţul musculos pe care-l strângea se scutură violent, şi Nababul îi răspunse foarte tăios:

— Îmi pare rău, dragul meu, dar n-am niciun loc disponibil.

Niciun loc într-o caretă mare cât o casă şi care venise încărcată cu cinci persoane!

Moessard îl privea uimit.

— Aş fi vrut totuşi să vă spun urgent două cuvinte în legătură cu scrisoarea mea… Aţi primit-o, nu-i aşa?

— Desigur, şi domnul de G£ry ţi-a răspuns probabil chiar azi-dimineaţă… Ceea ce îmi ceri nu este posibil. Douăzeci de mii de franci… Pe toţi dracii, nu te încurci!

— Mi se pare, cu toate acestea, că serviciile melc… îngăimă filfizonul.

— Ţi-au fost prea bine răsplătite. Aşa mi se pare şi mie. Două sute de mii de franci în cinci luni!… Niciun ban mai mult! Nu-ţi fie cu supărare, ai dinţii cam ascuţiţi, tinere, ar trebui să-i mai pileşti puţin.

Această conversaţie avea loc în timp ce înaintau amândoi, împinşi de şuvoiul întortocheat al mulţimii care se îndrepta spre ieşire. Moessard se opri.

— E ultimul dumneavoastră cuvânt?

Nababul şovăi o clipă, ca şi cum ar fi avut o presimţire, ’văzând acel rinjet schimonosit şi palid; apoi, amintindu-şi de cuvântul dat prietenului său:

— E ultimul meu cuvânt.

— Ei bine! Vom vedea! zise chipeşul Moessard, al cărui baston despică aerul cu un şuierat de viperă; şi făcsnd o piruetă, se îndepărtă cu paşi mari, ca un om aşteptat undeva. Pentru o treabă foarte urgentă.

Jansoulet îşi continuă marşul triumfal.

În ziua aceea ar fi fost nevoie de ceva mult mai serios pentru a-i zdruncina fericirea; se simţea, dimpotrivă, îmbărbătat de modul expeditiv în care terminase cu jurnalistul.

Intensul vestibul era ticsit de mulţimea compactă, împinsă spre uşă de ora apropiată a închiderii, dar pe care una din acele averse subite ce par a face parte din inaugurarea expoziţiilor o reţinea sub porticul cu pământ şi nisip pe jos, asemănător

intrării unui circ unde se fudulea artişti purtând veste în formă de inimă. Tabloul era bizar, specific parizian.

Afară, raze mari de soare străpungeau ploaia, desenând pe cer un fel de căldări ca şi cum ar fi vrut să justifice expresia „plouă cu găleata”. Iarba fragedă de pe Champs- Elysees, tufele foşnitoare de rododendroni, trăsurile aliniate pe şosea, mantalele impermeabile ale vizitiilor, splendidul harnaşament al cailor, totul primea de la ploaie o strălucire suplimentară de bogăţie, reflectând din toate părţile azurul, azurul unui cer care se pregătea să zâmbească în intervalul dintre două averse.

înăuntru, râsete, taclale, saluturi, gesturi de nerăbdare, fuste sumese, mătăsuri înfoiate peste jupoane fin încreţite şi ciorapi de mătase dungaţi, valuri de franjuri, de dan- tele, de volane, ţinute, într-o mână, ca nişte pachete grele, toate peste măsură de boţite... Apoi, ca o punte de legătură între cele două părţi ale tabloului, erau cei reţinuţi de ploaie sub bolta porticului, iar în umbra sa întunecoasă, proiectată pe fundalul imens şi luminos, se vedeau alergând feciorii cu umbrele, strigând nume de vizitii, nume de stăpâni, în timp ce în trăsurile care trăgeau domol la scară se urcau perechi înspăimântate. „Trăsura domnului Jansoulet!“

Toată lumea se întoarse, dar se ştie că era un lucru care pe Nabab nu-l supăra de fel. Şi în timp ce, în mijlocul atâtor femei elegante, atâtor celebrităţi, în mijlocul acelei societăţi bălţate a Parisului în care fiecare se crede cineva, Nababul căuta, în aşteptarea valeţilor, să producă efect, o mână nervoasă, bine înmănuşată, se întinse spre dânsul, şi ducele de Mora, îndreptându-se spre cupeu, îi aruncă în treacăt, cu acea efuziune pe care fericirea o transmite chiar celor mai reţinuţi:

— Felicitările mele, scumpul meu deputat...

Vorbise tare, în aşa fel încât toată lumea putuse auzi desluşit: „Scumpul meu deputat”.

Există în viaţa tuturor oamenilor câte o perioadă de aur, o culme luminoasă, unde îi aşteaptă şi le sunt oferite toate bucuriile, toate triumfurile, toată bunăstarea la care s-ar fi putut gândi vreodată. Culmea este mai mult sau mai puţin înaltă, mai mult sau mai puţin accidentată şi anevoioasă de urcat; ea există deopotrivă pentru toţi, pentru cei puternici, ca şi pentru cei sărmani. Dar aşa cum în ziua cea mai lungă a anului soarele a atins limita puterii, iar a doua zi ţi se pare un prim pas către

iarnă, acest moment culminant al oricărei existenţe umane nu reprezintă decât o clipă de beatitudine, după care nu se arată altă cale decât cobo- rârea. Va trebui să ţi-o aminteşti mereu, sărmane Nabab, această după-amiază de 1 mai, brăzdată de ploaie şi soare, să-ţi fixezi pentru totdeauna în memorie strălucirea ei nestatornică. Atunci a fost momentul deplinei tale înfloriri, ci un miez de vară cu crengi ce se îndoaie sub fructele lor de aur, cu spice în pârg, pe care le risipeai cu atâta nesăbuinţă. De acum înainte astrul va păli, retrăgându-se puţin câte puţin şi dispărând, incapabil în curând să mai străpungă noaptea lugubră în care ţi se va împlini destinul.

MEMORIILE UNUI APROD. ÎN ANTICAMERA

Mare petrecere sâmbăta trecută în Place Vend&me.

În cinstea alegerii sale, domnul Bernard Jansoulet, noul deputat de Corsica, dădea o serată grandioasă, cu soldaţi la Poartă, cu întregul palat feeric luminat, cu două mii de invitaţii lansate în toate colţurile Parisului.

datorită manierelor mele distinse, vocii mele răsunătoare> pe care preşedintele consiliului de administraţie o putuse aprecia la adunările Băncii Teritoriale, am avut Şi eu cinstea de a lua parte la acest măreţ festival. În picure, în anticameră, în mijlocul florilor şi al tapetelor colorate, îmbrăcat în purpură şi aur şi având pentru Pr“tia oară în viaţa mea pulpele dezgolite, am transmis înspre saloane, timp de trei ore, asemenea unor ghiulele, cu acea solemnitate specifică oamenilor de rang, numele fiecanji invitat, pe care un portar fastuos îl saluta, lovind de fiecare dată «bing! > cu halebarda în dalaj.

de observaţii ciudate am mai putut face în seara ace®a, ce de glume cu haz, ce de vorbe de duh, schimbate între oamenii de serviciu asupra invitaţilor care de- am auzit! Fără îndoială că nu de la podgorenii din Mo^tbars aş fi aflat lucruri atât de nostime.

Trebuie să vă spun că respectabilul domn Barreau ne s «? ise tuturor la început, în oficiul care gemea de bunătăţi şi băuturi la gheaţă, o gustare solidă şi bine udată. ■^Şa încât toată seara am fost bine dispuşi, cu atât mai mult cu cât mai trăgeam uneori câte o duşcă din paha- rele iflate pe tava de pe servantă.

Qt despre stăpâni, trebuie să vă spun că nu păreau atât de bine dispuşi ca noi. Încă de la ora 9, când mi-am luat postul în primire, am fost izbit de fizionomia îngrijorată şi nervoasă a

Nababului, pe care-l vedeam plimbându-se cu domnul de Gery prin saloanele iluminate ţi pustii, discutând cu aprindere şi făcând gesturi mari. «Am să-l ucid, zicea el, am să-l ucid!»

Celălalt încerca să-d potolească; pe urmă îţi făcu apariţia doamna, şi discuţia pomi pe alt făgaş.

Frumos exemplar de femeie această levantină de două ori cât mine, minunată de privit, cu diadema ei de diamante, cu giuvaerurile care-i acopereau umerii solizi şi albi, precum şi spatele tot atât de rotund ca şi pieptul, cu talia strânsă într-o platoşă de aur verzui, care se prelungea în lamele de-a lungul fustei ţepene. Nu mi-a mai fost dat să văd ceva atât de impunător şi de luxos. O puteai asemui cu unul din acei splendizi elefanţi albi ducând turnuri pe spate, de care vorbesc cărţile de călătorii. Când mergea, sprijinindu-se anevoios de mobile, tremurau toate cărnurile pe ea, iar podoabele îi zăngăneau ca o grămadă de tinichele. La acestea se adăuga un glas piţigăiat şi o fiţi roşcovană, pe care un negru micuţ i-o răcorea tot timpul cu un evantai de pene albe, desfăşurat ca o coadă de păun.

Era pentru prima oară că această persoană leneşă şi sălbatică se arăta societăţii pariziene, şi domnul Jansoulet părea foarte fericit şi foarte mândru de faptul că soţia lui a binevoit să facă pe gazda la petrecerea dată de el. De altfel, doamna n-a avut multă bătaie de cap, căci lăsându-şi soţul să primească invitaţii, s-a dus să se întindă pe divanul din salonaşul japonez, unde stătea nemişcată, înţepenită între două rânduri de perne, în aşa fel încât, văzută de departe, semăna cu un idol căruia negrul cel mititel îi făcea vânt cu evantaiul, mişcat ritmic, cu gesturi regulate, mecanice. Au străinele astea o îndrăzneală!

Cu toate acestea, iritaţia Nababului îmi atrăsese din nou atenţia, şi zărindu-l pe feciorul său, care cobora treptele două câte două, l-am oprit, şoptindu-i în treacăt la ureche:

— De ce nu-i sunt ari boii acasă stăpânului dumitale, domnule Noel?

— Din cauza articolului apărut în *Messager,* îmi răspunse feciorul.

Şi asta fu tot ce am putut afla pentru moment, deoarece un sunet prelung de clopoţel anunţa sosirea primei trăsuri, urmată în curând de multe altele.

Absorbit de serviciul meu, atent să pronunţ bine numele care

mi se comunicau, făcându-le să răsune în toate saloanele, nu mă mai gândeam la altceva. Nu-i lucru uşor să anunţi cum trebuie atâtea persoane care, închipuindu-şi că numele lor trebuie să fie bine cunoscut, îl bolborosesc în fugă, din vârful buzelor, mirându-se apoi că a fost pocit cu cea mai mare gravitate; ba unii îţi poartă şi pică pentru această intrare ratată, urmată de zâmbetele de rigoare cerute de o asemenea vestire neizbutită. Ceea ce îmi îngreuna misiunea la domnul Jansoulet era toată liota de străini, turci, egipteni, persani, tunisieni. Nu mai pun la socoteală pe corsicani, foarte numeroşi şi ei în acea seară, deoarece, de patru ani de când sunt la Teritorială, m-am obişnuit cu numele lor sforăitoare, nesfârşite şi întotdeauna urmate de cel al localităţii: «Paganetti din Porto-Vecchio, Bastellica din Bonifacio, Paianatchi din Barbicaglia... * îmi plăcea să modulez silabele acestea italieneşti, să le redau deplina lor sonoritate, şi îmi dădeam seama, după figura uimită a bravilor insulari, cât erau de încântaţi şi de surprinşi de a fi astfel introduşi în înalta societate continentală. Dar cu turcii – paşale, bei şi efendi

— Aveam mai mult de furcă şi se vede că mi s-a întâmplat să le pocesc numele de vreme ce în două rânduri domnul Jansoulet mi-a trimis vorbă să fiu mai atent şi, în special, să le rostesc cu un ton mai natural. Această observaţie formulată în faţa anticamerei cu voce tare şi cu o oarecare brutalitate m-a indispus mult şi m-a împiedicat – de ce n-aş spune-o? — să-l plânţţ pe mătăhălosul parvenit când am aflat în cursul serii că în patul său de puf au început să crească spini.

De la zece şi jumătate şi până la miezul nopţii, clopoţelul a răsunat fără întrerupere, trăsurile n-au încetat de a trage la scară, iar vizitatorii s-au scurs cu nemiluita. Erau deputaţi, senatori, consilieri de stat, consilieri municipali, care păreau mai degrabă că vin la q ^dunăre de acţionari decât la o serată mondenă. De unde aceasta impresie? Nu reuşeam şi-mi dau seama, dar o vorbă a portarului Nicklauss m-a lămurit: «Ai observat, domnule Passajon, îmi zise acest servitor de treabă, stând în picioare în faţa mea şi ţinându-şi strâns halebarda, ai observat ce puţine doamne avem?»

Aşa era, fără doar şi poate!... Şi nu eram singurii care să fi observat acest lucru. La fiecare nou-sosit îl auzeam pe Nabab, care stătea lângă uşă, exclamând consternat, cu vocea lui

groasă de marsiliez fârnâit: «Singur?»

Invitatul se scuza în şoaptă… *Mm mm mm, mn…* Soţia sa era puţin suferindă… A regretat mult, desigur… Apoi venea un altul, şi aceeaşi întrebare primea acelaşi răspuns.

Tot auzind cuvântul «singur», cei din anticameră începură să glumească de câte ori sosea un nou invitat; lacheii şi feciorii îngânau cu un haz de nespus «singur!…» Dar domnul Nicklauss, experimentat în materie de mondenităţi, găsea că această abţinere în masă a sexului slab nu era lucru curat.

«Articolul din *Messager* trebuie să fie pricina», spunea dânsul.

De azi-dimineaţă toată lumea nu vorbea de altceva, şi în faţa oglinzii împodobite cu flori, unde fiecare invitat îşi aranja ţinuta înainte de a intra, surprindeam frânturi de fraze, şoapte de felul acesta:

— Ai citit?

— E îngrozitor!

— Să fie oare cu putinţă?

— Nu ştiu. În orice caz, am preferat să nu-mi aduc soţia.

— Şi eu la fel… Un birbat poate merge oriunde fără a se comp comite.

— Fireşte… în timp ce o femeie…

Apoi, ţinându-şi clacul sub braţ, intrau în salon cu înfăţişarea triumfătoare a bărbaţilor căsătoriţi, neînsoţiţi de neveste.

Ce era oare în ziarul acesta, cu teribilul articol care submina într-atâta influenţa unui om aşa de bogat? Din păcate, eram reţinut de serviciul pe care îl îndeplineam; nu puteam să cobor nici la oficiu, nici în vestiar pentru a lua informaţii, pentru a sta la palavre cu vizitiii, la- cheii, feciorii pe care-i vedeam stând în picioare jos ia seg. Ră, amuzându-se să ia în batjocură pe cei care urcau…

Ce vreţi? Prea sunt fandosiţi şi stăpânii ăştia. Cum să nvi râzi când îi vezi trecând, cu aerul lor insolent şi cu stomacul gol, pe marchizul şi marchiza de Bois l’Hery, după toate câte s-au povestit pe socoteala ciubucurilor demnului şi a toaletelor doamnei? Dar perechea Jenkins, atât de duioasă, atât de unită, doctorul, punând atent un şal de dantelă pe umerii doamnei, ca nu cumva să răcească pe scară, iar dânsa, zâmbitoare şi înfăşurată de sus până jos în catifea, cu o trenă lungă, sprijinindu-se de braţul soţului, ca şi cum ar voi să spună: «Ce bine % e!» Or, eu ştiu precis că de la moartea irlandezei, adevă-

rata şi legitima lui soţie, doctorul intenţionează să se descotorosească de baborniţa care se ţine scai de el, Pentru a putea lua o tinerică, în timp ce baborniţa îşi Petrece nopţile îndurerată şi spălând cu torente de lacrimi vestigiile de frumuseţe pe care le mai păstrează.

Hazul este că niciuna din acele persoane nu bănuia batjocurile, glumele scuipate în spatele lor, murdăriile Şterse cu coada rochiei pe covorul din vestibul; şi toată lumea asta avea o mutră dispreţuitoare de-ţi venea să te prăpădeşti de râs.

Tot sexul frumos al seratei era reprezentat de vreo treizeci de doamne, care se pierdeau în mijlocul a o mie de haine negre, de parcă nici n-ar fi fost acolo. Pe lângă cele două doamne menţionate, mai era soţia guvernatorului, o corsicană mititică, cu sprâncene stufoase, dinţi albi, obraji lucioşi şi negricioşi care îi dădeau înfăţişarea unei ţărănci mai spălate din Auvergne; fire blajină, de altfel, şi râzând tot timpul, afară de momentele în care soţul ei se uita la alte femei. Mai erau apoi câteva levantine cu diademe de aur sau de perle, mai puţin reuşite ca a noastră, dar asemănătoare ca tip, neveste de tapiţeri, de giuvaergii – furnizorii obişnuiţi ai casei – femei cu umeri largi ca nişte vitrine şi cu rochii care nu cruţaseră metrajul; în sfârşit, câteva perechi de funcţionari de la Teritorială, trăgând mâţa de coadă şi remareân- du -se printr-o îmbrăcăminte mai sărăcăcioasă.

Din timp în timp, Cassagne, Laporte, Grand-Varlet, care plimbau tăvile, ne informau despre ce se petrecea prin saloane: “Ah, dragii mei, de-aţi putea vedea ce atmosferă deprimantă, lugubră… Bărbaţii nu se mişcă de lângă bufet. Doamnele sunt aşezate toate în cerc, în fundul salonului, făcându-şi vânt cu evantaiul, fără a scoate o vorbă. Grăsana nu vorbeşte cu nimeni. Cred că piro- teşte… Să-l vezi pe stăpân ce mutră face! … Hai, nea Passajon, un pahar de vin roşu… să-ţi mai dregi glasul!»

Tot acest tineret era foarte drăguţ cu mine şi manifesta o plăcere diabolică în a-mi face onorurile pivniţei atât de des şi cu atâta râvnă, încât limba începea să mi se împleticească, să şovăie. Şi cu felul lor cam slobod de a vorbi, tinerii îmi ziceau: «Te cam bâlbâi, tăticule…»

Bine că sosise ultimul efendi şi că nu mai aveam pe nimeni de anunţat; căci oricât aş tăgădui, de câte ori înaintam de-a lungul tapetului pentru a arunca un nume înaltei societăţi, vedeam

candelabrele din saloane învârtindu-se cu sute de mii de licăriri, iar parchetul lunecos îmi fugea de sub picioare ca un tobogan. Era neîndoios că mă bâlbâiam, ce şi vă mai ascund!

Aerul tare al nopţii, puţină apă rece pe obraz la pompa din curte îndepărtară repede această indispoziţie, care dispăruse când m-am reîntors în vestibul. Aici am găsit o adunare veselă şi numeroasă, strânsă în jurul şampaniei, dreasă cu sifon şi lămâie, din care nepoţelele mele, în ţinută de gală, cu părul încreţit şi cravate de panglică roz, trăgeau la măsea fără să se încurce, în ciuda chicotelor şi strâmbăturilor ce nu înşelau pe nimeni. Se vorbea desigur despre faimosul articol, un articol al lui Moessard, după câte am înţeles, plin de destăinuiri îngrozitoare asupra a tot felul de meserii necinstite învâr- tite de Nabab acum cincisprezece-douăzeci de ani cu ocazia primei sale şederi la Paris.

Era al treilea atac de acest fel publicat în ultimele opt zile de *Messager,* pe care ticălosul de Moessard îl trimitea de fiecare dată sub banderolă, cu o plăcere sadică, în Place Vendome.

Domnul Jansoulet primea ziarul dimineaţa la cafeaua cu lapte; şi la aceeaşi oră, prietenii şi duşmanii săi

— Căci un om ca Nababul nu poate fi indiferent nimănui – citeau, comentau, îşi fixau faţă de el o linie de conduita, în. Aşa fel încât să nu se compromită. E de presupus ci articolul de azi era totuşi bine adus din condei, căci vizitiul ne povestea că, la Bois de Boulogne,

)

: ansoulet, stăptnul său, nu răspunsese nici la zece sa- uturi, deşi dăduse de zece ori ocol lacului; în mod obişnuit nu-şi ţine pălăria pe cap mai mult decât un suveran ieşit la plimbare. Apoi, când s-au întors, altă dandana. Cei trei copii sosiseră acasă cu lacrimi în ochi şi consternaţi, aduşi de la colegiul «Bourdaloue» de către un părinţel, spre binele micuţilor înşişi, cărora li se dăduse o mică vacanţă temporară pentru a-i pune la adăpost de bârfelile şi aluziile jignitoare pronunţate în curtea şcolii sau la vorbitor. Văzând aceasta, Nababul şi-a ieşit din pepeni şi era cât pe-aci să sfarme un serviciu de porţelan; se pare că fără domnul de Gery s-ar fi dus întins să-i crape capul lui Moessard.

— Şi n-ar fi făcut rău! zise domnul Noel, care tocmai intra, foarte agitat şi el. Nu-i un bob de adevăr în articolul ticălosului ăstuia. Stăpânul meu n-a fost niciodată la Paris până anul trecut.

De la Tunis la Marsilia şi de la Marsilia la Tunis, iată singurele sale călătorii. Dar canalia asta de gazetar se răzbună pentru că am refuzat să-i dăm douăzeci de mii de franci.

— Mare greşeală, zise atunci domnul Francis, Francis al lui Monpavon, bătrî-nril acela elegant, al cărui unic dinte se clătina în mijlocul gurii la fiecare cuvânt rostit; cu toate acestea, nu displace fetelor datorită manierelor sale distinse... Da, mare greşeală. Oamenii trebuie menajaţi atâta vreme cât ne pot fi de folos sau vătămători. Nababul dumitale a întors prea repede spatele prietenilor săi după izbândă; şi, între noi fie vorba, dragul meu, nu e destul de tare pe poziţie pentru a-şi permite astfel de fapte.

Am socotit de cuviinţă să iau, la rândul meu, cu- vântul:

— Asta aşa e, domnule Noel, jupânul dumitale nu mai e acelaşi de când cu alegerile. A adoptat un ton şi maniere mai arogante. Uite, nu mai departe decât alaltăieri, la Teritorială; ne-a făcut un tărăboi de neînchipuit. Îl auzeam zbierând în toiul consiliului: «M-aţi minţit, m-aţi jefuit şi m-aţi transformat în hoţ, ca şi voi! Arătaţi-mi registrele, pezevenchilor! * Dacă şi cu

Moessard s-a purtat la fel, nu mă miră că-l scarmănă în gazetă.

— Bine, dar ce zice în articolul ăla? întrebă domnul Barreau. L-aţi citit careva?

Niciun răspuns. Au vrut unii să-l cumpere, dar la Paris scandalul se vinde ca pâinea caldă. La ora 10 dimineaţa nu mai exista niciun exemplar din *Messager* în tot oraşul. Atunci, uneia dintre nepoatele mele, foc de deşteaptă, îi trecu prin minte să scotocească în buzunarele numeroaselor pardesie care atârnau frumos aliniate în cuierele din vestibul. La prunul pe care puse mâna:

— Iată-l! zise triumfător drăgălaşa fată, scoţând un *Messager* cu paginile mototolite, ca un ziar care a fost deja citit.

— Uite altul! strigă Tom Bois l'Hery, care opera şi el în alt colţ.

Al treilea pardesiu cercetat, al treilea *Messager.* Şi în toate, aceeaşi situaţie: vârât în fundul buzunarelor sau lăsând să i se vadă titlul, ziarul era peste tot, după cam articolul trebuia să fie proaspăt în mintea fiecăruia; şi puteai să ţi-l închipui pe Nabab schimbând acolo sus amabilităţi cu invitaţii care ar fi putut să-i recite pe dinafară ticăloşiile tipărite la adresa lui. Am râs mult cu toţii gândindu-ne la aceasta^ dar ardeam de nerăbdare să

aflăm cuprinsul faimoasei pagini.

— Hai, nea Passajon, citeşte-ne cu glas tare.

Cum aceasta era dorinţa generală, i-am dat curs. Nu ştiu alţii cum sunt, dar eu când citesc tare, mă delectez cu propriul meu glas, caut nuanţe şi efecte oratorice în aşa fel încât nu mai înţeleg nimic din ce spun, ca acei cântăreţi care nu dau atenţie sensului cuvintelor, urmărind numai să ia bine notele. Articolul se intitula *Corabia de flori... o* poveste destul de încâlcită, cu nume chinezeşti, unde era vorba de un mandarin foarte bogat, avansat de curând în rang şi care pe vremuri ţinuse ancorată o «corabie de flori» la capătul oraşului, lângă o barieră frecventată de ostaşi. Când am ajuns la sfârşitul articolului, nu ştiam mai multe decât la început. Încercam cu toţii să clipim din ochi, să facem pe deştepţii, dar sincer vorbind, n-aveam niciun motiv. O adevărată şaradă, fără dezlegare. Şi am fi fost ţi acum tot atât de nedumeriţi dacă batrânul Francis, care, hotărât lucru, e un mare pişicher, priceput la toate, nu ne-ar fi explicat că bariera aceea cu ostaşii trebuia să fie Şcoala Militară şi că acea «corabie cu flori» nu purta un nume aşa de frumos pe franţuzeşte. Şi acest nume, rostit tare, în pofida prezenţei doamnelor, a stâmit o explozie de chicote şi strigăte, de «ah!» şi de «oh!», unii spunând: «Bănuiam eu», alţii: «E cu neputinţă».

— Daţi-mi voie, adăugă Francis, fost gornist la Regimentul 9 lăncieri, regimentul lui Mora şi Monpavon, daţi-mi voie... Acum vreo douăzeci de ani, când eram gata să mă liberez, am fost încazarmat la Şcoala Militară, şi îmi amintesc foarte bine că lângă barieră se afla o cârciuma numită «Balul Jansoulet», iar deasupra se găseau camere de închiriat cu cinci centime ora, unde te puteai duce între două dansuri...

— Eşti un mincinos neruşinat, strigă domnul Noel, scos din minţi, un pungaş şi un mincinos, ca şi stăpânul dumitale 1 Jansoulet n-a fost niciodată până acum la Paris!

Francis stătea aşezat puţin mai în afara cercului pe care-l făceam în jurul şampaniei şi sorbea o băutură dulce, fiindcă şampania îi dădea dureri de cap, şi apoi nu era o băutură destul de distinsă. Fără a lăsa paharul din mână, se ridică solenyi şi, înaintând spre domnul Noel, îi zise pe un ton grav:

— Eşti lipsit de demnitate, dragul meu. Încă seara, la dumneata acasă, am găsit că tonul dumitale e grosolan şi deplasat. Nu foloseşte la nimic să insulţi oamenii, cu atât mai

mult cu cât eu sunt şi ajutor de profesor de scrimă şi că, dacă am împinge lucrurile mai departe, aş putea să bag spada în tine exact în locul în care aş dori; dar nu vreau să fiu om rău. În loc de lovituri de spadă, prefer să-ţi dau un sfat care ar putea fi de folos şi stăpânului dumitale. Iată ce-aş face eu în locul vostru: m-aş duce să-l caut pe Moessard şi l-aş cumpăra fără a mă tocmi. Hemerlingue i-a dat douăzeci de mii de franci ca să vorbească, eu i-aş da treizeci de mii ca să tacă.

— Niciodată... niciodată!... urla domnul Noel. Mai- degrabă mă duc să-i sfărâm ţeasta nemernicului de h? ndit I

— N-ai să sfarimi nimic. Adevărată sau nu, calomnia şi-a croit drum, ai putut s-o constaţi în asta seară.

Şi e numai o mostră din plăcerile care vă aşteaptă. Cum să-ţi spun, dragul meu? V-aţi aruncat prea repede cârjile şi aveţi pretenţia să mergeţi singuri. Asta e bun când te ţii drept şi solid pe picioare, dar când n-ai piciorul prea sigur şi când ai nenorocul să-l simţi pe Hemerlingue la pândă, nu-i a bine... Pe lângi asta, jupânul dumitale a început să ducă lipsă de bani: a semnat o poliţă lui Schwalbach, şi ce să mai zici de un nabab care semnează poliţe? E adevărat că aveţi milioane care v-au rămas acolo; dar pentru a reintra în posesia lor e nevoie să fiţi validaţi, şi vă garantez ci dacă mai urmează două-trei articole ca cel de astăzi, aşa ceva nu se va întâmpla... Aveţi pretenţia să vă luaţi la trântă cu Parisul, scumpule, dar nu sunteţi în stare de aşa ceva, sunteţi nişte ageamii. Aici nu suntem în Orient, şi dacă nu le suceşti gâtul celor care nu-ţi sunt pe plac, dacă nu-i bagi într-un sac şi-i arunci, cu un bolovan, în apă, alte mijloace să te descotoroseşti de ei n-ai... Stăpânul dumitale ar trebui să ia seama, Noel... într-o bună zi Parisul îl va înghiţi, aşa cum înghit eu aceasta prună, fără măcar să scuip sâm- burele sau coaja!

Era teribil, bătrânelul, şi în ciuda sulemenelilor sale, nu mă puteam împiedica să-l respect. În timp ce "Vorbea, sus se auzea muzică şi cânt, iar în piaţă caii îşi scuturau strunele. Văzută de afară, petrecerea noastră trebuia să pară măreaţa, cu miile de lumânări aprinse şi intrarea principală iluminată. Şi când te gândeşti că dedesubt se ascundea poate prăpastia! Stăteam acolo în vestibul ca nişte şobolani la taifas în cala unui vapor, în timp ce într-însul începe să pătrundă apa, fără ca echipajul să bănuiască ceva; şi-mi dădeam seama că slujnicele şi lacheii, tot acest popor, ar fi şters putina la prima alarmă... Să fie oare

posibilă o asemenea catastrofă?... Dar în acest caz, ce-aş deveni eu şi Teritoriala, şi avansurile, şi restanţele mele?

Vorbele lui Francis mi-au trecut ca un fior rece prin şira spinării."

XVI

UN OM DE STAT

Razele luminoase ale unei dupa-amiezi senine mai bateau în ferestrele înalte, cu geamuri de seră, ale palatu- lu* Mora; se puteau zări printre crengile copacilor tramsperantele de mătase albastra şi, întinzându-se de-a luneul cheiului, terasele largi, cu flori exotice, scoase pentru prima oară la aer în acest sezon. Greble mari zăceau printre arbori, vestind pe nisipul din alei paşii sprinteni ai verii, în timp ce susurul fin al furtunilor, stropind iarba peluzelor, dădea impresia unui cântec răcoritor.

Tot luxul reşedinţei princiare se desfăşura sub căldura plăcută a zilei, ce împrumuta o frumuseţe grandioasă liniştii, tăcerii acestei ore de odihnă, singura în car «nu se auzea uruitul trăsurilor sub bolţi, nici uşile ţrântite în anticameră, nici clinchetul clopoţeilor de la intrare, înfiorând fără încetare iedera de pe ziduri, asemenea palpitaţiei înfrigurate a unei case mondene. Era lucru ştiut că, până la ora 3, ducele primea la minister şi c| ducesa, o suedeză încă amorţită de îngheţurile din Stocbholm, dădea rareori la o parte pologul patului, unde moţăia mai toată ziua. De aceea la această oră nu veneau nici vizitatori, nici solicitanţi, iar feciorii, proţă- Plţi ca nişte cocostârci pe treptele pustii de la intrare, erau singurii care animau palatul cu umbra firavă a lungilor lor picioare şi cu plictisul lor trândav.

tu mod excepţional, totuşi, în ziua aceea, într-un colţ curţii aştepta cupcul castaniu al lui Jenkins. Ducele, Puţin suferind încă din ajun, se simţise rău după masă şi chemase repede pe omul cu pilule pentru a-l consulta asupra stării sale ciudate. Nu-l durea nimic, dormise şi mâncase ca de obicei; avea însă o stare de sfârşeală nemaipomenită şi o senzaţie de frig de care nu putea scăpa. Astfel, în acel moment, în ciuda strălucitorului soare de primăvară ce se revărsa în cameră, slăbind luminozitatea flăcării din şemineul care ardea ca în toiul iernii, ducele, înconjurat de paravane, tremura de frig sub blănurile-i albastre. Şi în timp ce semna hârtiile desfăcute de un secretar pe o masă joasă de lac aurit, puţin scorojită, ducele întindea la fiece clipă degetele sale ţepene spre focul din vatră, care, deşi

se afla atât de aproape încât ar fi putut să i le ardă, nu reuşea însă să redea circulaţia normală rigidităţii lor învineţite.

Să fi fost din cauza îngrijorării pricinuite de ilustrul său client? Fapt este că Jenkins părea nervos, agitat, măsura covorul în lung şi în lat, cercetând, adulmecând în dreapta şi în stânga, cautând în aer ceva care trebuia să existe, ceva subtil şi insezisabil, o urmă de parfum sau dâra invizibilă lăsată de zborul unei păsări. Lemnele trosneau în şemineu, hârtiile foşneau, răsfoite în grabă, iar vocea indolentă a ducelui indica printr-un singur cuvânt, precis şi net, răspunsul cuvenit la câte o scrisoare de. Patru pagini; din când în când se auzeau mono- silabele respectuoase ale secretarului: „Da, domnule ministru... Nu, domnule ministru1*... în sfârşit, scârţâitul unei peniţe aspre şi recalcitrante. Afară privighetorile ciripeau voios deasupra apei, în timp ce lângă pod cânta un clarinet.

— Nu se mai poate! zise deodată ministrul de stat, seulându-se. Ia toate astea de aici, Lartigues, vom continua mâine... Nu pot să scriu... Mi-e prea frig... Poftim, doctore, atinge-mi puţin mâinile şi spune dacă nu sunt ca scoase dintr-o găleată cu apă rece pa gheaţa... De două zile îmi simt aşa tot corpul... Nu-i caraghios, pe o vreme ca asta?

— Nu mă mir㠖 îngăimă irlandezul, cu un ton posac şi tăios, neobişnuit la acest om blajin.

Uşa se închise în urma tânărului secretar, care îşi luase hârţoagele înapoi cu o rigiditate solemnă, dar, îmi închipui, cu bucuria de a se simţi liber şi de a putea să hoinărească o oră sau două prin grădina Tuileries, care colcăia de rochii primăvăratice şi de tinere adunate în jurul pavilionului de muzică, încă gol, sau sub castanii în floare, înfioraţi de la tulpină şi până la coroană de anotimpul clădirii cuiburilor; secretarul era departe de a fi rebegit de frig...

Jenkins, tăcut, îşi examina bolnavul, auscultându-l, palpân. Du-l, apoi, pe acelaşi ton aspru, motivat poate de îngrijorarea lui afectuoasă sau de enervarea medicului care-şi vede sfaturile nerespectate:

— Dar bine, scumpe duce, ce fel de viaţă duceţi de catăva vreme?

Auzise şi dânsul pe la clienţii săi obişnuiţi bârfeli, pe care doctorul nu le dispreţuia de loc, cum că ducele avea *una nouă,* şi că această toană recenta îl stăpânea, îl subjuga mai dihai ca

altă dată; coroborându-le cu alte observaţii făcute aiurea, Jenkins era ros de curiozitate, de dorinţa aprigă de a cunoaşte numele *celei noi.* Era ceea ce încerca să descopere în spatele frunţii palide a bolnavului, căutând mai mult să pătrundă ascunzişurile rninţii decât cauza răului. Dar avea în faţa lui pe unul din acei bărbaţi cu trecere la femei, închişi ermetic ca sertarele secrete care ascund bijuterii şi scrisori feminine; ducele era discreţia în persoană, şi chiar şi cele mai viclene perspicacităţi se zdrobeau de privirea sa de oţel, rece şi vânată.

— Te înşeli, doctore... îi zise calm excelenţa-sa. Nu nu-am schimbat cu nimic obiceiurile.

— Ei bine, domnule duce, rău aţi făcut! replică irlandezul brutal, mâniat de a nu putea afla nimic.

Şi dându-şi imediat seama că mersese prea departe, îşi risipi proasta dispoziţie şi severitatea diagnosticului într-un potop de banalităţi şi axiome... Ducele trebuia să fie cu băgare de seamă... Medicina nu face minuni... Eficacitatea pilulelor „Jenkins“ se opreşte în faţa implicaţiilor vârstei, a posibilităţilor omeneşti care, din păcate, nu sunt inepuizabile. Mora îi tăie vorba, nervos:

Ascultă, Jenkins, ştii că nu-mi place vorbăria. E, aşadar, ceva care şchioapătă?... Ce am?... De ce mi-e mereu frig?

— O anemie, o epuizare... Gazul din lampă care e pe sfârşite...

— Ce-i de făcut atunci?

— Nimic. Odihnă totală... Mâncare, somn, şi atât... Ar fi bine dacă aţi merge să petreceţi câteva săptămâm la Grandbois...

Mora ridică din umeri.

— Bine, dar Camera, consiliul şi?... Fugi de-aici! Ştii doar că e cu neputinţă.

— În orice caz, domnule duce, trebuie să vă mai potoliţi, să renunţaţi cu totul...

Jenkins fu întrerupt de intrarea discretă a unui valet, care, pe vârful picioarelor, ca un profesor de dans, aducea o scrisoare şi o carte de vizită ministrului de stat, ce continua să dârdâie în faţa sobei. Văzând plicul gri satinat, destul de original ca formă, irlandezul tresări fără să vrea, în timp ce ducele, după citirea scrisorii, se ridică înviorat, purtând în obraji acea rumeneală, semn de sănătate, pe care arşiţa vetrei nu i-o putuse da.

— Dragă doctore, cu orice preţ, trebuie...

Valetul aştepta în picioare.

— Ce este?... Ah, da, cartea de vizită... Pofteşte-l în galerie. Vin numaidecât.

Galeria ducelui de Mora, deschisă de două ori pe săptămână vizitatorilor, era pentru el un fel de teren neutru, un loc public unde piţţea întâlni pe oricine, fără a se angaja sau a se compromite.

După ce valetul ieşi:

— Scumpe Jenkins, ai făcut până acum minuni pentru mine. Îţi mai cer încă una. Dublează-mi doza de pilule, născoceşte, fă ceva, orice doreşti... Dar trebuie să fiu zdravăn duminică... înţelege-mă, cât mai zdravăn posibil!

Şi degetele sale încălzite şi fierbinţi strângeau scrisorica puternic, cu un fior de lăcomie.

— Luaţi seama, domnule duce, spuse Jenkins foarte palid, stringându-şi buzele, n-aş vrea să vă alarmez peste măsuri asupra stării dumneavoastră de slăbiciune, dar socotesc de datoria mea...

Mora schiţă un zâmbet impertinent:

— Datoria dumitale e una, iar plăcerea mea *ţ* alta, stimabile. Lasă-mă să-mi prăpădesc viaţa după cheful meu. De aşa minunată ocazie n-am mai avut niciodată parte! Ducele tresări: Ducesa...

O uşă tapetată se deschise, şi în pragul ei apăru un ciudat căpşor blond, ciufulit; ducesa, de-abia sculată din patu-i princiar, era înfăşurată în dantele şi zorzoane străvezii.

— Ce aud? încă n-ai ieşit?... Dar bine, doctore, doje- neşte-l. Nu-i aşa că se răsfaţă?... Uită-te la dânsul. Ce înfăţişare superbă!

— Poftim... vezi bine, zise ducele râzând către Jenkins. Nu intri, ducesă?

— Nu, dimpotrivă, te răpesc. Unchiul d'Estaing mi-a trimis o colivie cu păsări exotice. Vreau să le vezi... Minunăţii de toate culorile, cu ochişori ca două perle negre...

Şi friguroase, friguroase, aproape ca şi dumneata.

— Hai să le vedem, zise ministrul. Aşteaptă-mă, Jenkins, mă întorc.

Apoi, dându-şi seama că tot mai ţinea scrisoarea în mină, ducele o aruncă neglijent în sertarul măsuţei de lucru şi porni pe urmele ducesei, cu sângele rece al soţului pe care asemenea

capricii nu-l mirau.

Ce făurar extraordinar, ce fabricant incomparabil de jucării a înzestrat masca omului cu maleabilitatea şi minunata sa elasticitate? Nimic mai nostim decât fizionomia marelui senior surprins cu adulterul pe buze, cu obrajii aprinşi de mirajul voluptăţilor făgăduite şi do- molindu-se dintr-o dată în seninătatea tandreţei conjugale; nimic mai nostim decât politeţea smerită, zâmbe- tul părintesc, demn de Franklin, al lui Jenkins în prezenţa ducesei, zâmbet schimbat brusc, o dată rămas singur, într-un rânjet de mânie şi ură, însoţit de o paloare de asasin, paloarea unui Castaing 1 sau Lapommerais * urzind sinistrele lor crime.

O ochire rapidă spre cele două uşi, şi doctorul ajunse brusc înaintea sertarului plin de hârtii preţioase, unde

*, 1 Medici francezi din weolul al XlX-lea, condamiaţi la moarte şi executaţi pentru crime premeditate prin otrăvire.

cheiţa de aur se afla întotdeauna la locul ei, cu o neglijenţă insolentă care părea a zice: „Nimeni nu va îndrăzni”.

Jenkins însă îndrăzni.

Scrisoarea zăcea acolo, trântită peste celelalte. Asperităţile hârtiei, cele trei cuvinte ale adresei aşternute cu un scris simplu, dar cutezător, şi apoi parfumul, acel parfum îmbătător, evocator, răsuflarea însăşi a divinei sale guri... Era, aşadar, adevărat, dragostea lui geloasă nu-l înşelase, nici stingherea la pe care o observase de câteva zile la dânsa, nici înfăţişarea misterioasă şi întinerită a Constancei, nici splendidele buchete expuse în atelier ca la umbra tainică a păcatului... Neîmblânzitul orgoliu capitula deci? Dar atunci, de ce nu el, Jenkins, care o iubea de atâta vreme, care avea zece ani mai puţin decât celălalt şi care nu dârdâia, bineînţeles, de frig?... Toate aceste gânduri îi treceau doctorului prin minte ca nişte săgeţi de fier aruncate de un arc neobosit. Şi ciuruit, sfâşiat, cu ochii injectaţi de sânge, Jenkins stătea nemişcat, privind plicul satinat şi rece, neîndrăznind să-l deschidă, de teamă de a vedea spulberându-se ultima iluzie, când deodată un zgomot uşor îl făcu să arunce brusc scrisoarea şi să închidă sertarul foarte mobil al măsuţei de lac. Cineva intrase în odaie.

— Ia te uită! Dumneata, Jansoulet? Cum de-ai ajuns aici?

— Excelenţa-sa mi-a spus s-o aştept în dormitor, răspunse Nababul, foarte mândru de a fi astfel introdus în intimitatea

reşedinţei, mai ales la o oră când nu era primit nimeni.

Adevărul este că ducele începuse să nutrească sentimente de simpatie faţă de acest barbar. Şi aceasta pentru mai multe motive: în primul rând, îi erau dragi oamenii îndrăzneţi, cutezători, aventurierii cu stea în frunte. Nu făcea şi el parte din tagma lor? Apoi Nababul îl amuza; accentul său, manierele sale mai din topor, linguşelile lui directe şi sfruntate schimbau decorul convenţional al anturajului zilnic, plaga administrativă şi curtenească pe care ducele într-atâta n-o putea suferi, încât nu catadicsea să-şi ducă măcar frazele până la capăt. Nababul îi termina însă frazele lui adeseori în mod neprevăzut şi surprinzător; pe deasupra, era un partener ideal, pierzând la club, fără a crâcni, partide de *ecarte* cu cinci mii de franci punctul. Şi era un om atât de comod când voiai să scapi de un tablou, fiind întotdeauna gata să-l cumpere, fără a se uita la preţ. Acestor motive de simpatie li se adăugase în ultima vreme un sentiment de compătimire şi de indignare faţă de înverşunarea cu care acest nenorocit era atacat, faţă de acea luptă josnică şi necruţătoare, dusă cu atâta dibăcie, încât opinia publică, întotdeauna credulă şi lacomă de lucruri senzaţionale, începea să se lase serios influenţată. Trebuie să i se recunoască lui Mora meritul că nu se târa în coada maselor. Zărind, intr-un ungher al galeriei, mutra blajină, dar cam jalnică şi descumpănită, a Nababului, socotise că era o laşitate să-l primească acolo şi-l invitase să-l aştepte în camera lui.

Jenkins şi Jansoulet, destul de jenaţi unul în faţa celuilalt, schimbară între ei câteva cuvinte banale. De câtăva vreme prietenia lor se cam răcise, deoarece Jansoulet refuzase categoric orice nouă subvenţie pentru aşezământul „Betleem”, rămas numai pe umerii irlandezului; Jenkins era furios din cauza asta, dar era şi mai furios de a nu fi

f

utut deschide scrisoarea Feliciei înainte de sosirea musa-irului nepoftit. La rândul său, Nababul se întreba dacă doctorul avea să fie prezent la conversaţia pe care dorea să o angajeze cu ducele în legătură cu aluziile infame îndreptate împotriva lui în *Messager*; era de asemeni îngrijorat să ştie dacă aceste calomnii nu răciseră cumva bunăvoinţa lui Mora, care îi era atât de necesară în acest moment, când trebuia dovedită în practică. Felul cum fusese întâmpinat în galerie îl liniştise pe jumătate;

cmd ducele se înapoie în cameră şi se îndreptă spre el cu mâna întinsă, Nababul se linişti pe deplin.

— Ei bine, bietul meu Jansoulet, ştiu că Parisul te face să-i plăteşti scump ospitalitatea. Ce mai zarvă, ce mai furie şi duşmănie!

— Vai, domnule duce, dacă aţi şti…

— Ştiu… am citit… zise ministrul apropiindu-se de foc.

— Trag nădejdea că excelenţa-voastră nu dă crezare acestor ticăloşii… De altfel, am la mine… Am adus dovezile.

Şi cu labele sale păroase, tremurând de emoţie, Jansoulet scotocea printre hârtiile dintr-o enormă servietă de sagri pe care o ţinea sub braţ.

— Nu-i nevoie… lasă… sunt la curent cu toată povestea. Ştiu că, intenţionat sau nu, eşti confundat cu o altă persoană, pe care motive familiale…

Văzând uluirea Nababului, înmărmurit de a constata cât de bine era informat ducele, acesta nu se putu împiedica să zâmbească:

— Un ministru de stat este dator să ştie tot… Dar fii liniştit. Vei fi totuşi validat. Şi o dată validat…

Jansoulet oftă uşurat.

— Vai, domnule duce, ce mult bine îmi faceţi vorbind astfel. Începeam să-mi pierd încrederea… Duşmanii mei sunt atât de puternici! Aţi fi crezut că tocmai Le Merquier a fost însărcinat cu redactarea raportului privind alegerea mea?

— Le Merquier?… Ei drăcie!

— Da, Le Merquier, omul de casă al lui Hemerlingue, păduchele acela care a convertit-o pe baroană, de bună seamă fiindcă preceptele religiei îi interziceau să-şi ia o ibovnică musulmană.

— Ei, până aici, Jansoulet!

— Ce să fac, domnule duce?… Mânia ţi se urca la cap… Gândiţi-vă la situaţia în care am fost pus de aceşti mizerabili. Iată opt zile de când ar fi trebuit să fiu validat, şi ei fac tot posibilul să amâne şedinţa fiindcă-mi cunosc situaţia: toată averea mea paralizată, beiul care aşteaptă hotărârea Camerei pentru a şti dacă mă poate jefui sau nu. Am optzeci de milioane acolo, iar aici am început să trag mâţa de coadă… Dacă mai durează mult…

îşi şterse broboanele de sudoare care-i curgeau pe frunte.

— Ei bine! Această validare este pentru mine o chestiune de onoare, zise ministrul cu oarecare vivacitate. O să-i scriu lui Cutare să-şi urgenteze raportul; şi chiar dacă ar trebui să fiu dus pe braţe la Cameră…

— Excelenţa-voastră este bolnavă? întrebă Jansoulet, vădit interesat, pe un ton care, vă pot încredinţa, n-avea nimic prefăcut în el.

— Nu… o oarecare slăbiciune… Nu prea avem sânge în vine, dar Jenkins ni-l va procura… Nu-i aşa, doctore?

Irlandezul, care nu asculta, făcu un gest vag.

— Mii de trăsnete! Şi eu, care am prea mult sânge! strigă Nababul, dându-şi drumul la cravata care-i strângea gâtul umflat, învineţit din cauza emoţiei şi a căldurii din cameră. De-aş putea să vă dau puţin de la mine, domnule duce!

— Ar fi o fericire pentru amândoi, replică ministrul de stat, uşor ironic. Mai ales pentru dumneata, care eşti un om violent şi care ai avea nevoie de atâta calm în aceste clipe. Fereşte-te de asta, Jansoulet. Păzeşte-te de pornirile, de crizele de mânie la care ar dori unii să te împingă… Repetă-ţi mereu că acum eşti un om de stat, urcat pe o estradă, de unde ţi se văd de departe toate gesturile… Te înjură gazetele? Nu le citi dacă nu-ţi poţi stapâni emoţia pe care ţi-o provoacă… Nu proceda cum am procedat eu cu orbul de pe Pont de la Concorde, înfiorătorul clarinetist carenmi amărăşte zilele de zece ani de când cântă jalnic de dimineaţă până seara *Despre fii tăi, Norma…* Am încercat toate mijloacele ca să-l fac să plece de acolo, bani, ameninţări. Nimic nu l-a putut clinti din loc… Poliţia? Ei, n-am ce zice… Cu ideile modeme, e o problemă de stat să alungi un orb de sub un pod… Jurnalele de opoziţie ar deschide o discuţie, parizienii ar scorni o poveste întreagă: *Cârpaciul Bogătaşul… Ducele şi Clarinetul…* Trebuie să mă resemnez. De altfel, e vina mea. N-ar fi trebuit să-i arăt omului aceluia că mă enervează… Sunt convins că supliciul meu reprezintă acum jumătate din viaţa lui. În fiecare dimineaţă îşi părăseşte cocioaba, îşi ia câinele, scaunul pliant şi clarinetul, zicându-şi: „Hai să mergem să-l plictisim pe ducele de Mora“. Şi nu scapă prilejul nici o singură zi, mizerabilul… Uite! Dacă aş întredeschide fereastra, ai auzi potopul de note stridente biruind zgomotul fluviului şi al trăsurilor… Ei bine, gazetarul acela de la *Messager* este clarinetistul dumitale; dacă îi arăţi că muzica lui te indispune, nu

va înceta niciodată... Acestea fiind zise, scumpul meu deputat, îţi amintesc ca la ora trei ai şedinţă, aşa că îmi permit să te îndru- mei grabnic spre Cameră. Apoi, întorcându-se spre Jenkins: Ştii ce ţi-am cerut, doctore, pilule pentru poi- mâine... dar să fie pe cinste!...

Jenkins tresări şi se scutură ca după un vis:

— În regulă, scumpe duce, vă vom reda puterile... dar ce mai puteri!... Aşa încât să puteţi câştiga marele premiu al derbiului.

Doctorul se înclină şi ieşi râzând, cu un adevărat rânjet de lup, arătându-şi dinţii albi şi ascuţiţi. Nababul îşi luă şi el rămas bun, plin de recunoştinţă, dar fără a o exterioriza în faţa acestui sceptic căruia orice efuziune îi trezea bănuieli. Şi ministrul de stat, rămas singur, ghemuit în faţa focului cu flacără mare, stătea închis în căldura capitonată a interiorului său luxos. Deşi în ziua aceea îl mângâiau razele arzătoare ale unui frumos soare de mai, ducele dârdâia mereu, dârdâia atât de tare, încât scrisoarea mătăsoasă a Feliciei, pe care o citea cu patimă de îndrăgostit, tremura, foşnind în vârful degetelor sale învineţite.

Nimic mai ciudat decât situaţia unui deputat în perioada imediat următoare alegerii sale şi care precede – aşa cum se spune în jargonul parlamentar – validarea alegerilor. E o stare de faipt întrucâtva asemănătoare cu cea a mirelui în răstimpul de douăzeci şi patru de ore care desparte căsătoria civilă de consfinţirea ei religioasă. Drepturi de care nu te poţi folosi, o semi- fericire, semiîmputernicire, stingherеala unei poziţii nestabile, lipsa unui suport precis. Eşti căsătorit fără a fi, deputat fără a fi sigur de aceasta, numai că pentru un deputat această stare de nesiguranţă se prelungeşte mai multe zile sau săptămâni, şi cu cât durează mai mult, cu atât mai îndoielnică devine şi validarea. Ce chin pentru bietul reprezentant al naţiunii, obligat să vină la Cameră, să ocupe un loc pe care poate nu-l va păstra, as- cultând dezbateri ale căror concluzii este expus să nu le cunoască. Văzul şi auzul înregistrează imaginea plăcută a şedinţelor parlamentare, cu talazurile de frunţi pleşuve sau apoplectice, cu zgomotul confuz al hârţoagelor mototolite, al strigătelor aprozilor, al cuţitelor de tăiat hârtia bătânid toba pe mese, al şuetelor din bănci sau a glasului oratorului detaţându-se într-un solo uneori tunător, alteori mai timid pe acest neîntrerupt acompaniament.

O asemenea situaţie, atât de enervanta, se complica pentru

Nabab din cauza calomniilor, la început şoptite, acum însă tipărite şi circulând în mii de exemplare, ceea ce avusese drept consecinţă punerea lui tacită în carantină de către colegi. În primele zile Jansoulet alerga în dreapta şi în stânga pe culoare, la bibliotecă, la bufet, în sala de şedinţe, încintat, ca şi ceilalţi, să exploreze toate colţurile măreţului labirint. Dar necunoscut pentru cei mai mulţi, ostracizat de unii membri ai clubului din Rue Royale, care îl evitau, Nababul era duşmănit de întreaga clică clericală condusă de Le Merquier, ca şi de lumea finanţelor, ostilă acestui miliardar ce se juca cu cursul acţiunilor asemenea acelor vapoare de mare tonaj care răscolesc apele unui port. Tot căutându-şi un loc, Jansoulet nu făcea decât să se izoleze mai mult, căci aceeaşi vrăjmăşie îl urmărea peste tot.

Gesturile şi atitudinea lui păstrau un fel de stinghereală, o neîncredere şovăielnică. Se simţea urmărit. Dacă. Intr. A o clipă la bufet, în sala luminoasă cu vedere spre grădina preşedinţiei, Nababul se simţea ceva mai bine, fiindcă, în faţa lungii tejghele de marmură, încărcată cu alimente şi băuturi, deputaţii îşi mai pierd din ifose, lepădându-şi ceva din trufia legislativă, adoptând o atitudine mai naturală la chemarea naturii înseşi. Jansoulet ştia însă că a doua zi în *Messager* avea să apară o notiţă batjocoritoare, insultătoare, iprezentându-l alegătorilor drept un beţivan de clasa. Întâi.

Năbădăioşii săi alegători reprezentau şi ei un motiv de stânjeneală. Soseau în grup, invadau sala paşilor pierduţi, alergau încoace şi încolo ca nişte căprioare zglobii şi negre, strigându-se de la un capăt la altul al încăperii sonore: „Hei!... Hei!...“ Adulmecau cu voluptate mirosul puterii şi al administraţiei, făcând temenele miniştrilor care treceau, ţinându-se de paşii lor şi scrutându-le buzunarele şi servietele umflate, ca şi cum ar fi aşteptat să le pice vreo pleaşcă. Dar mai cu seamă îl asaltau pe „musiu” Jansoulet cu jalbe, reclamaţii, efuziuni, în aşa fel încât, pentru a scăpa de larma şi gesticulările care făceau ca lumea să întoarcă capul, crezând că e vorba de şeful vreunui trib de tuaregi rătăcit într-o ţară civilizată, Nababul era silit să arunce o privire rugătoare către vreun aprod de serviciu; pus în temă, acesta venea să-l salveze, spunându-i cu sufletul la gură că „ «ta chemat de urgenţă la biroul 8“. Astfel că, stânjenit orice loc, alungat de pe culoare, din sala paşilor pierduţi, de la bufet, sărmanul Nabab luase hotărârea să nu se

mai clintească din bancă, unde stătea nemişcat şi mut; n ţqt cursul şedinţei.

Avea, cu toate acestea, un prieten la Camera, deputat recent ales în departamentul Deux-S^vres, domnul Sarigue, un biet om destul de asemănător cu tnarsu- pialul al cărui nume îl purta[3], având un pir rar şi roşcat, o privire temătoare şi paşi care săltau în nişte ghetre de culoare albă. Timid de nu putea rosti două vorbe fără a se bâlbâi, aproape afon, domnul Sarigue molfăia mereu gumă de mestecat, fapt care îi făcea vorbele şi mai de neînţeles. Lumea se întreba ce caută un asemenea neajutorat în Parlament, ce ambiţie feme- iască în delir împinsese către o funcţie publică vin ins incapabil să îndeplinească măcar o funcţie privată.

Printr-o nostimă ironie a soartei, Jansoulet, tulburat el însuşi de toate temerile validării, fusese ales în biroul 8 pentru a elabora raportul asupra alegerii din Deux-Sevres; şi domnul Sarigue, conştient de incapacitatea lui, îngrozit la gândul de a fi trimis înapoi acasă cu coada între picioare, dădea târcoale, Umil şi rugător, huidumei cu păr încreţit şi cu omopliţii largi ascunşi de o redingotă subţire şi fină. Domnul Sarigue nu-şi închipuia că sub acest înveliş solid se ascundea o biată fiinţă neliniştită şi îngrijorată ca şi dânsul.

Lucrând la raportul privind alegerile din Deux-Sfc- vres, despuind numeroasele proteste, nenumăratei^ acu.

[zaţii de fraude electorale, bani risipiţi, ospeţe, poloboace de vin gâlgâind la porţile primăriilor, obişnuitele | tertipuri ale alegerilor din vremea aceea, Jansoulet se | îngrozea pentru propria lui soartă. „Păi, toate astea le-am. Fjcut şi eu“... se gândea el, înspăimântat. Ah! Dom» ^uj Sarigue putea să fie liniştit, n-ar fi putut ni- 5™" Un raportor mai binevoitor şi mai indulgent, căci Nabaţul, milostivindu-se de pacientul său, ştiind din proprie experienţă cât de neplăcută este anxietatea aş- tepta*îi, urgentase lucrurile în aşa fel încât voluminoasa mapă pe care o ţinea sub braţ, ieşind de la palatul Mora, conţinea raportul gata pentru a fi citit la biroul

fi fost de vină acest prim contact cu o funcţie publica, cuvintele încurajatoare ale ducelui sau vremea ™! natiată, puternic resimţită de acest meridional sensi- bi* ’3. Orice senzaţie fizică, obişnuit cu cerul albastru şi soarele fierbinte?

3 5«ri|nc — săriţi, marsupial din America de Sud.

Fapt este că aprozii Corpului legislativ văzură apărând în ziua aceea un Jansoulet falnic Şi se*tieţ, pe care nu-l cunoscuseră încă. Cupeul corpolentului Hemerlingue, zărit la poartă, uşor de recunos- ^ Î^Upă dimensiunile ieşite din comun ale portierelor,

S Pfin a-i reda Nababului siguranţa şi cutezanţa sa obişnuitj, „Duşmanul e prin apropiere... Să fim cu ochii în Patru. **

Străbătând sala paşilor pierduţi, îl zări în adevăr pe finauciar stând de vorbă într-un colţ cu Le Merquier, raportorul. Nababul trecu pe lângă ei aruncându-le o pnyire triumfătoare, ceea ce îi puse pe gânduri pe cei-

A!". ^e s* oare ■"

Apoi, satisfăcut de propriul său calm, Jansoulet se îndreptă spre birouri, nişte încăperi largi şi înalte, situate de o parte şi de alta a unui lung coridor; prevăzute cu mari, acoperite cu postav verde şi jilţuri grele şi uniforme, sălile aveau un aspect de solemnă plictiseală. Lurrtea sosea. Grupuri-grupuri se aşezau, discutau, ges- ticuliu, se salutau, dând din cap, îşi stringeau mâinile, prpfilându-se ca nişte umbre chinezeşti pe fondul lu- raipos al geamurilor. Unii mergeau gârboviţi, singura- ticl> zdrobiţi parcă sub povara cugetărilor care le încreţeau fruntea. Alţii îşi vorbeau la ureche, comuni- cmdu-şi ştiri de cea mai mare importanţă şi mai mult decât misterioase, cu degetul pe buze şi privirea tai- nica- Un buchet de provinciali se deosebea de toţi aceştia prin varietatea intonaţiilor: violenţe meridionale, accente lătăreţe din centru, fraze cântate ca în Bretagne se învălmăşeau în aceeaşi înfumurare prostească a unor pântecoşi. Îi mai puteai distinge pe toţi aceştia după redingotele demodate, bocancii din picioare, lenjeria de corp, confecţionată din pânză de casă, ca şi după obrăznicia de gaşcă sau bisericuţă provincială, după expresiile locale şi regionalismele introduse pe neaşteptate în limbajul politico-administrativ, acea frazeologie găunoasă şi searbădă care a inventat „chestiunile arzătoare la ordinea zilei“ şi „individualităţile fără mandat”.

Văzându-i pe aceşti oameni turbulenţi sau gânditori, ai fi zis că te afli în prezenţa celor mai mari răscolitori de idei de pe pământ. Din păcate, de cum începeau şedinţele, se transformau cu toţii din cap până-n picioare, tăcând chitic într-un colţişor, temându-se ca nişte şcolari de nuiaua învăţătorului, râzând, linguşitor, la glumele omului de duh care îi prezida sau deschizând gura pentru a face propuneri uluitoare, întreruperi

din acelea care te fac să crezi că Henri Monnier[4] a stigmatizat prin nemuritorul său personaj nu un singur tip, ci o rasă întreagă. În toată Camera nu existau decât doi sau trei oratori, restul ştiind doar să se proţăpească în faţa şemineului unui salon de provincie, după o masă excelentă dată de prefect, pentru a spune cu un glas fârnâit: „Administraţia, domnilor…" sau: „Guvernul împăratului… ", dar incapabili să ducă fraza mai departe.

De obicei blajinul Nabab era impresionat de aceste atitudini căutate, de zgomotul de moară hodorogită pe care-l fac cei ce-şi dau ifose, dar astăzi se găsea el însuşi la acelaşi diapazon general. În timp ce, aşezat la mijlocul mesei verzi, sprijinindu-se cu coatele pe masă, Nababul citea raportul redactat de către de Gery, membrii biroului îl priveau cu gura căscată.

Era un rezumat concis şi clar al dezbaterilor din ultimele cincisprezece zile, în care toţi îşi găseau ideile atât 4e bine formulate, încât le venea greu să creadă că erau ale lor. Apoi, vreo doi-trei, obiectând că raportul era prea favorabil, că trecea prea uşor peste anumite reclamaţii ajunse la urechile biroului, raportorul luă cuvintul cu o siguranţă de sine uimitoare. Cu prolixitatea şi gesticulaţia abundentă a oamenilor din ţinutul său, Nababul demonstra că un deputat nu putea fi ţinut răspunzător decât până la un anumit punct de nesocotinţa agenţilor săi electorali, căci altfel nicio alegere n-ar rezista unui control mai minuţios; şi cum de fapt îşi pleda propria-i cauză, Jansoulet punea o convingere şi o căldură irezistibile, având grijă să rostească din când în când unul din acei obscuri termeni tehnici care plăceau aşa de mult comisiei.

Ceilalţi ascultau, concentraţi, exteriorizându-şi impresiile prin clătinări din cap în timp ce înşirau la nesfâr- Şit> pentru a-şi fixa atenţia, semnături pe caietele din faţa lor sau desenau chipuri de oameni, ceea ce se potrivea cu vacarmul şcolăresc de pe culoare, cu murmurul lecţiilor recitate pe dinafară şi stolurile de vrăbii care ciripeau pe sub ferestre în curtea pavată cu lespezi Şi înconjurată de arcade, adevărată curte de şcoală. O dată raportul adoptat, domnul Sarigue fu chemat să dea câteva lămuriri suplimentare. Deputatul sosi, alb la faţă, descompus, bâlbâindu-se ca un criminal resem- nat, şi era de-a dreptul

4 *Henri Monnier* (18C5—1377), scriitor ţi caricaturist francez, creatorul lui Joseph Priidhomme, tipul burghezului mărginit şi îngîmfaţ.

comic să-l vezi pe Jansoulet în- curajându-l şi liniştindu-l cu un aer autoritar şi ocrotita: „Hai, vino-ţi în fire, scumpe coleg“… Dar membrii biroului 8 nu râdeau. Erau fiecare, sau aproape fiecare, un fel de Sarigue în felul lor, vreo doi-trei chiar complet ramoliţi, atinşi de afazie parţială. Atâta siguranţă de sine, atâta elocvenţă din partea Nababului îi entuziasmase.

Când Jansoulet, condus până la trăsură de colegul său recunoscător, părăsi Corpul legislativ, era în jurul orei 6. Vremea minunată, un frumos apus de soare pe Sena, colorată în roşu către Trocadero, îl îmbiau la plimbare pe acest plebeu voinic, ţinut de convenienţe să rneargă cu trăsura şi să poarte mereu mănuşi, de care se lipsea însă cât mai des cu putinţă. Nababul dădu drumul la slugi Ş>, cu servieta sub braţ, o porni agale pe Pont de la Concorde. De la 1 mai nu mai simţise o asemenea senzaţie de mulţumire. Legănându-şi umerii, cu pălăria dată puţin pe ceafă, aşa cum văzuse că făceau oamenii politici istoviţi, năuciţi de treburi, lăsând toată fierbinţeala creierului să iasă la răcoare – ca o uzină care-şi elimină aburii pe apa râului la sfârşitul zilei de lucru – Nababul păşea alături de alte siluete asemănătoare cu a lui, ieşite şi ele, fără îndoială, din templul cu coloane situat în faţa bisericii Madeleine, edificii despărţite între ele doar de fântânile monumentale din piaţă. În timp ce înaintau, lumea se întorcea după ei spunând: „Uite deputaţii”… şi Jansoulet resimţea satisfacţia oarbă, vanitoasă şi naivă a omului din popor.

„Messager, ediţia de seară!“

Strigătul se auzea înspre capătul podului, la chioşcul plin de ziare proaspete pe care două femei le împătureau cu mişcări repezi; foile miroseau frumos a cerneală umedă, a ştiri recente: triumfurile sau scandalurile zilei. Aproape toţi deputaţii cumpărau în drum un exemplar, aruncând rapid o ochire, în speranţa de a-şi găsi imprimat numele. Lui Jansoulet îi fu însă frică să nu-l găsească pe al său şi nu se opri. „Oare un bărbat de stat nu trebuie să se ridice deasupra acestor slăbiciuni? ° îşi zise el. Se întoarse câţiva paşi înapoi şi cumpără un ziar, ca şi colegii săi. 11 deschise foarte calm, aruncându-şi privirea spre locul unde se găseau în mod obişnuit articolele lui Moessard. Se afla şi azi unul. Tot cu acelaşi titlu – *Chinezării* – şi cu un *M* drept semnătură.

„Ah! Ah!“ murmură omul de stat, ferm şi impasibil ca un bloc

de marmură, cu un larg zâmbet dispreţuitor pe buze.

Sfaturile lui Mora îi mai răsunau încă în urechi, şi chiar dacă le-ar fi uitat, crâmpeiele ironice ale ariei din *Norma,* cântată nu departe, i le-ar fi reamintit fără doar şi poate. Numai că în pofida socotelilor făcute în privinţa viitorului, mai trebuie să ţii seama şi de neprevăzut; astfel, bietul Nabab simţi urcându-i-se dintr-o dată tot sângele la cap şi cu greu îşi stăpâni un strigat ţje fune... De data aceasta, în mârşava poveste a „corăbiei cu flori" fusese amestecată şi mama lui, bă- trma Franţoise. Bine mai ţintea acest Moessard, cum el să lovească acolo unde îl durea mai mult pe acest om Care-şi dezvăluise naiv sentimentele!

y^astrează-ţi calmul, Jansoulet, păstrează-ţi calmul."

Ifi zadar îşi repeta el acesţe cuvinte pe toate tonurile, o mânie, o mânie nebunească, acea beţie a sângelui Cjre cere sânge punea stăpânire pe dânsul. Prima sa pornire fu de a face semn unei birje pentru a se arunca înauturii, smulgându-se din atmosfera enervantă a străzii, scutindu-şi trupul de controlul mersului pe jos: semăna cu un rănit pentru care trecătorii opresc prima trasuri ieşită în cale. Dar la această oră de întoarcere acasj, piaţa era năpădită de sute de căleşti, carete şi cupeuri care coborau dinspre gloriosul Arc de Triumf caţre răcoarea violetă a grădinii Tuileries; se îngheţau toace buluc în perspectiva înclinată a bulevardului până la răscrucea cea mare, unde statuile cu fruntea încununată, nemişcate şi ferme pe piedestalele l°r» le priveau despărţindu-se, care spre cartierul Saint- Germain, care spre Rue Royale sau Rue Rivoli.

Cu ziarul în mână, Jansoulet străbătea tumultul stra*îi fără a-i da atenţie, condus de instinct spre clubul unde se ducea zilnic între 6 şi 7 să-şi joace partida cărţi. Mai era fără îndoială om de stat, numai că, tulburat, vorbea tare, îngăimând înjurături şi ameninţări cu un glas ce redevenea subit blând la amintita bătrânicii. Să o tăvălească şi pe dânsa în mo- cirU!... Ah, ce-ar fi dacă ar citi şi ea, dacă ar înţelege ţ... Ce pedeapsă să născoceşti pentru aşa ticălo- Sie • ... Nababul ajunsese în Rue Royale, unde treceau ca vântul, femei voalate, copii cu căpşoarele blonde, tot felul de trasuri întorcându-se de la Bois de B°ulogne, scăpărând scântei, mânjind cu puţin pământ caldarâmul Parisului, aducând cu ele efluviile primăverii amestecate cu miros de pudră fină.

În faţa Ministerului Marinei, Nababul era cât pe-aci sa fie răsturnat de un faeton foarte înalt pe nişte roţi uşoare,

semănând cu un păianjen de câmp al cărui trup ar fi fost reprezentat de micul lacheu agăţat în spate şi de cele două persoane aşezate pe banca din faţă.

Nababul ridică ochii şi-şi reţinu cu greu un ţipăt, în faeton se afla o muieruşcă sulemenită, cu un păr roşu acoperit de o pălărioară minusculă cu funde largi, şi care, cocoţată pe perna de piele, mâna calul cu mâinile şi cu ochii; alături de ea stătea ţeapăn şi aplecat înainte, rumen şi de asemenea sulemenit, crescut pe acelaşi gunoi, îngrăşat din aceleaşi vicii, Moessard, frumuşelul Moessard. Târfa şi gazetarul, aşezaţi unul lângă altul, iar cel mai corupt dintre amândoi nu era dânsa!

Dominând femeile tolănite în căleşti şi bărbaţii din faţa lor, învăluiţi de volanele rochiilor, mutre obosite şi plictisite, pe care cei îmbuibaţi le prezintă publicului ca şi cum ar dispreţui plăcerea şi opulenţa, cei doi tronau insolenţi, ea foarte mândră de a-l plimba pe amantul reginei, el, fără pic de ruşine de a se găsi lângă această creatură care agăţa bărbaţii prin alei cu un şfichi de bici, simţindu-se pe capra ei înaltă la adăpostul raziilor poliţiei. Împăunându-se astfel în compania Suzannei Bloch – poreclită Suzanne Roşcovana

— Pe sub ferestrele regeştii sale amante, gazetarul urmărea poate să-i stârnească gelozia.

— Hep!… Ei, hep!

Calul, un trăpaş cu picioare subţiri, adevărat cal de cocotă, făcu o piruetă cu paşi de dans, învârtindu-se pe loc, fără a înainta. Jansoulet lăsă servieta din mâini şi, ca şi cum şi-ar fi lepădat în acelaşi timp toată gravitatea, tot prestigiul său de om de stat, făcu o săritură extraordinară, şi cu mâinile sale păroase apucă calul de zăbale.

O arestare în plină Rue Royale, şi încă în miezul zilei, numai un arap ca ăsta putea îndrăzni aşa ceva!

— Jos! îi strigă el lui Moessard a cărui faţă se înverzise, se îngălbenise văzându-l pe Jansoulet. Jos, imediat!

— Dă drumul la cal, umflatule! Dă bici cailor, Suzanne, e Nababul.

Muieruşca încercă să-şi strângă hăţurile, dar ani- rrialul, ţinut strâns, cabră atât de puternic, încât fragilul echipaj era mai-mai să-şi proiecteze pasagerii pe cal- darâjn. Atunci, scoasă din minţi, cu una din acele furii de mahala care îndepărtează de pe aceste feţe toată sulemeneala şi spoiala luxului, Suzanne îl

plesni pe Nabab cu două lovituri de bici care-i brăzdară obrazul tăbăcit şi gros, dându-i însă o expresie sălbatică, accentuată de nasul devenit subit alb, despicat la vârf ca cel al unui câine de vânătoare.

— Coboară, pe toţi dumnezeii, sau vă răstorn cu faeton cu tot...

. Şi în viitoarea trăsurilor oprite din cauza blocării circulaţiei, precum şi a aglomeraţiei celor care încercau să ocolească cu grijă obstacolul, în mijlocul miilor de P5lviri curioase, a strigătelor vizitiilor, a clinchetului zăbalelor, două mâini de fier zgâlţâiau faetonul cu putere.

Sări jos... sări odată... nu vezi că o să ne răstoarne? Ce forţă! ...

Şi muieruşca se uita, nu fără interes, la acest adevărat Hercule.

Când Moessard atinse caldarâmul, înainte de a se fi putut refugia pe trotuar, unde chipie negre se preci- Prtlu în grabă, Jansoulet se aruncă asupra lui, îl luă de ceafă ca pe un iepure şi, fără a se sinchisi de protestele, de bolboroselile sale înspăimântate:

Da, da, o să dai socoteală, mizerabile! Dar îna- mte de asta o să-ţi arăt cum se procedează cu animalele murdare, ca să nu-şi mai facă nevoile în acelaşi loc!

Şi cu jurnalul făcut tampon, Nababul începu să-i frece gazetarului obrazul, să-l lustruiască, înăbuşindu-l, orbindu-l, zgâriindu-l, întinzându-i fardul amestecat acum cu sânge.

Moessard a fost smuls din braţele lui Jansoulet cu forţa, vânăt, fără răsuflare. Încă puţin, şi Nababul l-ar fi Ucis.

După ce lupta luă sfârşit, trăgându-şi manşetele, aranjându-şi ţinuta puţin mototolită, ridicându-şi servieta, din care hârtiile privind alegerea lui Sarigue zburau învolburate către fluviu, Nababul răspunse agenţilor de poliţie care-l întrebau cum îl cheamă pentru a redacta procesul-verbal.

— Bernard Jansoulet, deputat de Corsica, bărbat de stat!

De-abia atunci îşi aminti cine este. Cine şi-ar fi putut închipui, văzându-l astfel gâfâind şi cu capul gol, ca un

E

arlagiu după o încăierare, sub focul privirilor lacome, atjocoritoare ale mulţimii pe cale de a se împrăştia, că un deputat putea să arate astfel?

XVII

O APARIŢIE LA BOIS DE BOULOGNE

Dacă vă plac sentimentele sincere şi deschise, dacă vă plac efuziunile şi afecţiunile, râsetele discrete de bucurie, vecine cu lacrimile, dacă vi plac năzbâtiile tinereţii cu ochi limpezi, transparenţi până în străfundul sufletului, le veţi găsi pe toate în această dimineaţă de duminică într-o casă pe care o cunoaşteţi, o casă nouă, acolo, li capătul vechii mahalale. Vitrina de la parter sclipeşte mai tare ca de obicei. Tăbliţele dansează deasupra uşii mai sprinţare ca niciodată, iar prin ferestrele deschise se aud ţipete de veselie, o adevărată revărsare de bucurie. 9

T* Acceptată, a fost acceptată!... Ah, ce întâmplare fericită! Henriette, Elise, veniţi încoace... Piesa domnului Maranne a fost acceptată.

Andr£ cunoştea vestea încă de ieri. Directorul teatrului „Nouveautds", Cardailhac, l-a chemat pentru a-i spune că drama îi va fi pusă imediat în scenă şi că va fi reprezentată luna viitoare. Au discutat, toată seara, despre decoruri, despre distribuţie, şi deoarece, când s-a întors de la teatru, era prea târziu pentru a mai bate la uşa vecinilor, fericitul autor a aşteptat cu nerăbdare Şi înfrigurare sosirea dimineţii, apoi, când a auzit primii paşi dedesubt şi zgomotul obloanelor de la faţadă, care se deschideau, a coborât repede, pentru a anunţa vestea cea mare prietenilor săi. Iată-i acum adunaţi cu toţii, domnişoarele în neglijeu, cu părul răsucit în grabă, iar domnul Joyeuse, surprins de eveniment în timp ce se bărbierea, prezentând sub scufia-i brodată o faţă ciudată, cu un obraz ras şi celălalt nu. Dar cel mai emo ţionat este Andre Maranne, căci ştiţi ce înseamnă pentru el acceptarea *Revoltei* şi ce a stabilit de comun acord cu Bunicuţa. Bietul băiat o priveşte căutând parcă o încurajare în privirea ei, dar ochii Alinei, puţin zeflemitori, par a zice: „încearcă, de ce nu încerci? Ai ceva de pierdut?" Pentru a căpăta curaj, o priveşte şi pe domnişoara Elise, stând cu ochii plecaţi, frumoasă ca un trandafir. În sfârşit, luându-şi inima în dinţi:

— Domnule Joyeuse, zise tânărul cu o voce sugrumată, am ceva foarte important să vă comunic.

Domnul Joyeuse este mirat.

— Ceva foarte important... Vai de mine, mă sperii...

Şi întrebă, la rândul său, mai în şoaptă: Domnişoarele sunt de prisos?

— Nu, Bunicuţa ştie despre ce e vorba. Domnişoara Elise trebuie, desigur, să bănuiască şi ea ceva. Doar copiii…

Domnişoara Henriette şi surioara ei sunt rugate să se retragă, ceea ce şi fac, una înţepată şi ofensată ca o adevărată Saint-Amand, cealaltă, mica chinezoaică Yaia, cu o poftă de râs nebună, de-abia stăpânită.

Urmează o tăcere solemnă. Apoi, îndrăgostitul îşi începe povestea.

Domnişoara Elise bănuieşte în adevăr ceva, căci îndată ce tânărul Andre a pomenit de „comunicarea importantă”, şi-a scos cărticica din buzunar, cufundându-se în isprăvile unui oarecare rege poreclit Aiuritul, lectură pasionantă, care face să-i tremure volumul între degete. Are şi motiv să tremure, fireşte, văzând spaima, uluirea indignată cu care domnul Joyeuse primeşte cererea în căsătorie a fiicei sale.

— Cum e cu putinţă? Cum de s-a putut petrece una ca asta? Ce întâmplare uimitoare! Cine să-şi fi închipuit vreodată aşa ceva?

Şi deodată bătrânelul izbucneşte într-un imens hohot de râs.

Ei bine, nu! Nu-i nimic adevărat din tot ce a spus. Cunoaşte de mult toată povestea, e la curent cu totul…

Tăticul la curent cu totul! Să-i fi trădat oare Bunicuţa?… Şi în faţa privirilor dojenitoare ce se îndreaptă spre dânsa, vinovata face un pas înainte, surâzând:

— Da, dragii mei, eu sunt vinovata… Taina era prea apăsătoare. N-am putut s-o păstrez pentru mine singură… Şi, apoi, tăticul e atât de bun… Nu-i poţi ascunde nimic.

După care, Bunicuţa sare de gâtul bitrânelului, dar cum este loc şi pentru doi, domnişoara Elise i se arunca şi ea în braţe, în timp ce mâna afectuoasa, părintească a domnului Joyeuse se întinde către cel pe care-l consideră de acum înainte ca pe propriul său copil. Îmbrăţişări tăcute, priviri lungi, care se încrucişează, emoţionate sau pătimaşe, clipe fericite pe care ai vrea să le legi pentru veşnicie de capătul fragil al aripilor destinului! Acum stau cu toţii de vorbă, rid liniştit, amintindu-şi unele amănunte. Domnul Joyeuse povesteşte el taina i-a fost dezvăluită mai întâi de nişte spiriduşi care bateau în tavan într-o zi pe când se afla singur la Andre: „Afacerile merg bine azi?“

întrebau spiriduşii, iar el însuşi, în absenţa lui Andre, a răspuns: „Nu prea rău pentru acest sezon, domnilor spiriduşi”. Să vezi cu ce expresie plina de înţeles a repetat bătrânelul: „Nu prea rău pentru acest sezon”, în. Vreme ce domnişoara Elise, ruşinată la gândul că în ziua aceea comunicase cu tatăl ei, dispare cu totul sub buclele-i blonde…

După trecerea primei emoţii, cu glasul revenit la normal, se discută mai serios. Fără îndoială că doamna Joyeuse, născută de Saint-Amand, n-ar fi consimţit niciodată la această căsătorie. Andre Maranne nu e bogat, şi nobil nici pe atât; dar, din fericire, bătrânul contabil n-are aceleaşi fumuri de grandoare ca răposata lui soţie. Copiii se iubesc, sunt tineri, sănătoşi, cinstiţi, iată cea mai frumoasă zestre pentru înregistrarea căreia nu se va pierde multă vreme la notar. Căsnicia cea nouă se va instala la etajul de deasupra. Atelierul fotografic va fi păstrat, afara numai dacă *Revolta* nu va face reţete enorme (lasă-l pe visător să-şi facă iluzii!). Oricum, bătrânul va fi întotdeauna alături dânşii, are o slujbă bună la igentul său de schimb, câteva expertize de făcut pentru tribunal; dacă nava cea mică va naviga mereu în apropierea şi sub îndrumarea celei mari. Totul va merge bine, cu ajutorul fluxului, al vântului şi al soartei.

O singură problemă îl frământă pe domnul Joyeuse: Părinţii lui Andre vor consimţi oare la această căsătorie? Doctorul Jenkins, atât de bogat, atât de renumit, nu cumva?…

— Să nu mai vorbim de acest individ, zise Andre, alb la faţă, e un nemernic căruia nu-i datorez nimic… care nu reprezintă nimic pentru mine… Se opreşte, puţin jenat de această explozie de mânie nestăpânită, pe care nu şi-o poate explica, şi continui pe un ton mai blând: Mama, care vine uneori să mă vadă, deşi i s-a interzis acest lucru, a fost prima informată de planurile noastre. O iubeşte pe domnişoara Elise ca pe propria ei fiică. Veţi vedea, domnişoară, cât este de bună, frumoasă şi îneântătoare. Ce păcat că aparţine unui om atât de rău, care o tiranizează, o chinuieşte, interzicându-i chiar să rostească numele fiului ei!

Sărmanul Maranne scoase un oftat semnificativ, trădând mâhnirea adâncă pe care o ascundea în fundul inimii. Dar ce necazuri ar putea să reziste în faţa figurii celei scumpe, luminată de buclele blonde, în faţa perspectivei senine a viitorului? Problemele grave fiind rezolvate, uşa poate fi deschisă, pentru a

rechema pe cele două exilate. Pentru a nu le împuia căpşorul cu idei nepotrivite vârstei lor, s-a luat hotărârea de a nu li se spune nimic cu privire la minunatul eveniment. Li se face doar cunoscut că trebuie să se îmbrace în grabă, să mănânce şi mai repede, pentru a putea petrece după-amiaza la Bois de Boulogne, unde Maranne le va citi piesa, înainte de a merge la Su- resnes, pentru a mânca peşte prăjit la *„Kontzen”*; aşadar, un întreg program de distracţii în cinstea acceptării *Revoltei* şi a altei veşti bune pe care o vor afla mai târziu.

— Da?... Ce veste? întreabă fetiţele cu un aer neviuovat.

Dar dacă credeţi cumva că ele nu ştiu despre ce e vorba, dacă socotiţi că atunci când domnişoara Elise bătea de trei ori în tavan, ele îşi închipuiau că era pent*-^ a se informa despre clientelă, în acest caz sân- teţi şi mai naivi decât bătrânul Joyeuse.

O să vedeţi, o să vedeţi, fetelor... Pentru mo- mergeţi şi vă îmbrăcaţi.

At*inci începe un alt refren:

Ce rochie să pun, Bunicuţo?... Pe cea gri?... Bunicuţo, lipseşte o panglicuţă la pălăria mea. “ Bunicuţo, fata mea, nu mai am nicio cravată scrobiţă u- . P zece fermecătoarea „bunică" este harţuită, fără încetare, trasă în toate părţile. Fiecare ar’k *îevoie eai toate cheile sunt la dânsa, ea dis- tnbuie lenjeria fină, albă, călcată, batistele brodate, mănuşile de gală, toate aceste comori care, scoase din CUjU şi din dulapuri, împrăştie în casă voioşia curată

N^irnai muncitorii, cei ce trudesc, cunosc această bucurje care) consfinţită de obiceiurile poporului, re- vin® la fiecare şapte zile. Pentru aceşti prizonieri de ® saptămână, calendarul ferecat se deschide din când H1. Cltid, lăsând să pătrundă aerul curat şi răcoritor, k.’Jrninică, zi atât de lungă pentru mondeni, pentru Parizienii bulevardelor, ale căror rânduieli sunt stri- zi atât de tristă pentru dezrădăcinaţii fără fa- mi îe; dar care constituie singura recompensă pentru rnulţijftea numeroasă, singurul liman după eforturile deznădăjduite a şase zile de trudă. Nici ploaia, nici ŞH^Qiiia, nimic nu-i opreşte, nimic nu-i împiedică să îasa, Să închidă în spatele lor uşa atelierului pustiu, a locuitjţgj strâmte şi fără aer. Dar când intervine şi pnn^avara, când soarele de mai străluceşte ca în aceast^ dimineaţă, încălzind totul cu razele sale binefăcător^ aţunci duminica

devine o sărbătoare ca-n poveşti.

Cijie vrea să cunoască bine duminica, trebuie să ^riearEÎ să o vadă mai ales în cartierele muncitoreşti, în strazile întunecoase pe care le luminează şi le lărgeşte prin închiderea prăvăliilor, prin adăpostirea ca- nu°3nelor de transport în remize, lăsând locul liber pentru joaca copiilor spălaţi şi gătiţi, pentru partidele de ţurcă amestecându-se cu zborul rândunelelor sub vreun portic al vechiului Paris. Trebuie să vezi duminica în periferiile forfotitoare, înfrigurate, unde o simţi plutind de dimineaţă, blândă şi odihnitoare, cu fabricile ei tăcute; o vezi apoi trecând cu glasul clopotelor şi şuieratul strident al trenurilor, care, de jur împrejurul cartierelor mărginaşe, răsună aidoma unui cântec de drumeţie şi de descătuşare. Atunci înţelegi bine duminica, şi o îndrăgeşti.

Duminică pariziană, duminică a muncitorilor şi săracilor, te-am blestemat adeseori fără motiv, am vărsat valuri de cerneală jignitoare asupra veseliei tale gălăgioase şi fără margini, asupra prafului din gările pline de larmă, asupra omnibuzelor zăpăcite, luate cu asalt, asupra cântecelor tale de voie bună, plimbate în camioanele împodobite cu rochii verzi şi roz, asupra flaşnetelor repetând mereu aceeaşi melodie pe sub balcoanele curţilor pustii. Dar astăzi, lepădându-mă de greşelile trecutului, te slăvesc şi te binecuvântez, duminică, pentru bucuria şi uşurarea pe care o dai poporului cinstit şi muncitor, pentru nsetele copiilor care te cheamă şi fericirea mamelor de a-şi găti, în cinstea ta, odraslele, pentru demnitatea pe care o împrumuţi celor mai sărace locuinţe, unde zdrenţele curate sunt păstrate anume pentru tine în fundul scrinului hârbuit. Te binecuvântez mai ales pentru fericirea pe care o aduceai pe deasupra, în dimineaţa aceea, în casa cea mare şi nouă de la capătul vechii mahalale.

După ce s-au îmbrăcat cu toţii şi au luat masa în grabă, din câteva înghiţituri – şi vă puteţi închipui cât de mari erau înghiţiturile tinerelor domnişoare – se ajunsese la momentul punerii pălăriilor pe cap, în faţa oglinzii din salon. Bunicuţa arunca o ultimă privire, potrivind ici un ac, legând colo un nod, aranjind cravata tăticului, dar în timp ce toată familia fremăta de nerăbdare, îndemnată de vremea minunată să iasă cât mai repede afară, iată că clinchetul clopoţelului răsună brusc, stricându-le cheful la toţi.

— Dacă n-am deschide uşa?... propun copiii.

Dar ce uşurare, ce strigăt de bucurie când cel care | intră este bunul lor prieten Paul!

’ Repede, repede, hai să-ţi spunem vestea cea mar t

§tia el mai bine decât toţi că piesa fusese acceptată. Avusese doar destul de furcă cu Cardailhac pentru a_*^onvinge să citească manuscrisul.

\imai ce văzuse „rândurile ciuntite”, cum numea el versurile, şi directorul voise să trimită manuscrisul levantinei şi maserului ei, aşa cum se obişnuia pentru toat^ piesele refuzate de teatrul său. Dar Piui se feri să vorbească despre intervenţiile lui. Cât despre celălalt ey^iment, trecut sub tăcere din cauza copiilor, de Gery}] ghici prea lesne. Îi fu de ajuns să observe strân- gerea de mână febrilă a lui Maranne, ale cărui plete °e Poet mereu ridicate în sus stăteau ţepene pe cap,

11 tu de ajuns să bage de seamă atitudinea puţin stân- jemti a Elisei şi înfăţişarea triumfătoare a domnului Joyeuse, care se umfla în pene în hainele sale curate, Pu. R? —înd întipărită pe figura lui întreaga fericire a fa- nuli^î.

.. Ş^gură Bunicuţa îşi păstra obişnuita ei înfăţişare hmşţiti; totuşi, în atenţia cu care îşi înconjura sora, ^ 5ltnţea un impuls şi mai drăgăstos, o grijă deosebita pentru a o face frumoasă. Şi era emoţionant să vezi această fiinţă de 20 de ani gătind pe altele de-o searttţ cu ea^ far^ invidie, fără regret, având ceva din renunţare a mamei care serbează dragostea fra- a fiicei sale, în amintirea unei fericiri trecute. Paul observa acest lucru, era chiar singurul care-şi dădea seartij de el; dar în timp ce o admira pe Aline, tână-

1 se întreba cu mâhnire dacă în această inimă ma- tern* Se va găsi vreodată loc pentru alte afecţiuni decât c. E ale familiei, pentru alte preocupări în afara cercului liniştit şi luminos a cărui activitate seralâ Bunicuţa o prezida cu atâta drăgălăşenie.

Dragostea este, după cum se ştie, oarbă şi lipsită pe” easupra de auz şi de darul vorbirii, călăuzită numai d? presimţiri, divinaţii şi plăsmuiri bolnăvicioase. Îţi vi? ®să-i plângi de milă când o vezi rătăcind, bâjbâind, calcud mereu alături, trecând mereu cu stângăcii şo- yaitolre de infirm pe lângă punctele de sprijin pe care le cantj jn clipa în care punea la îndoială sensibilitatea

Alinei, Paul, anunţând prietenilor săi că urma să plece într-o

călătorie de câteva zile, poate chiar de săptămâni, nu bigă de seamă paloarea subită a tinerei fete, nu auzi strigătul de amărăciune ivit pe buzele sale discrete:

— Cum, plecaţi?

Da, pleca, mergea la Tunis, îngrijorat, de altfel, de a-l lăsa pe bietul său Nabab pradă haitei turbate; totuşi, sprijinul lui Mora îl liniştea puţin, şi pe urmă călătoria eri indispensabilă.

— Dar Teritoriala? întrebă bătrânul contabil, preocupat mereu de aceeaşi idee. Cum mai merge Vad că tot numele lui Jansoulet figurează în fruntea consiliului de administraţie. Nu-l puteţi scoate din această speluncă a lui Ali-Baba?... Fiţi cu ochii-n patru, cu ochii-n patru...

— Ştiu, domnule Joyeuse, ştiu... Dar pentru a ieşi de acolo cu faţa curată, trebuie bani, bani mulţi, un nou sacrificiu de două sau trei milioane, şi nu-i avem... Tocmai de aceea mă duc la Tunis, pentru a încerca să smulg lăcomiei beiului o părticică din imensa avere pe care a pus ilegal stăpânire... Acum mai am unele şanse de reuşită, în timp ce poite mai târziu...

— Atunci, pleacă cât mai repede, dragă băiete, şi dacă te întorci cu sacul plin – ceea ce-ţi doresc din toată inima – ocupă-te mai întâi de banda lui Paganetti. Gândeşte-te că e suficient ca un singur acţionar să fie mai puţin răbdător decât ceilalţi pentru a da totul peste cap; s-ar ajunge la o anchetă, şi ştii prea bine unde ar duce asta... Cugetând mai bine, adăugă domnul Joyeuse, încreţindu-şi fruntea, mă şi miră fip- tul că, în ura pe care v-o poartă Hemerlingue, nu şi-a procurat încă în ascuns câteva acţiuni.

Bătrânul fu întrerupt de concertul de blesteme şi imprecaţii stârnite în rândurile tineretului de numele lui Hemerlingue; cu toţii îl urau pe bancherul cel pântecos din cauza răului făcut tatălui lor şi a celui pe care voii să-l facă drăguţului de Nabab, adorat în casă prin intermediul lui de G£ry.

— Hemerlingue, om fără suflet!... Ticălosule!... Fiară!

E) ar în mijlocul acestor ţipete, visătorul dădea curs mai departe plăsmuirii în care baronul cel mătăhălos devenea acţionar la Teritorială pentru a-şi putea da duşmanul în judecată. Şi e uşor de închipuit stupoarea Ini Andre Maranne, cu totul străin de această chestiune, văzându-l pe domnul Joyeuse întorcându-se spre dânsul, stacojiu şi congestionat la faţă, cu degetul arătător întins şi rostind aceste cuvinte teribile:

— Iar cel mai ticălos dintre toţi eşti dumneata, domnule!

— Vai, tata, tăticule... ce tot spui acolo?

— J— Cum?... Ce?... Ah, iartă-mă, dragul meu Andre... Mă credeam în cabinetul judecătorului de instrucţie, în faţa nemernicului ăluia... E de vină creierul înfier- bintat, care mă duce tocmai la mama-dracului...

Cu toţii izbucniră într-un hohot de râs nestăpânit, care, ţâşnind afară prin ferestrele deschise, se amestecă cu zgomotul trăsurilor huruitoare şi cu larma poporului care, în haine de sărbătoare, se plimba pe Avc- nue des Ternes. Autorul *Revoltei* profită de acest răgaz pentru a întreba dacă nu era timpul s-o pornească la drum... Se făcuse târziu... locurile bune vor fi ocupate la Bois de Boulogne.

— La Bois de Boulogne, duminica! exclamă Paul de Gery.

— Ei, pădurea noastră nu e aceeaşi ca a voastră... zise Aline surâzând. Vino cu noi, şi ai să vezi...

Ţi s-a întâmplat vreodată, drumeţ solitar şi gânditor, să te culci pe burtă în desişul ierbos al unei păduri, în vegetaţia ei bogată şi variată, crescută printre frunzele uscate ale toamnei, şi să-ţi laşi privirea să rătăcească cât vezi cu ochii, la suprafaţa solului? încetul cu încetul noţiunea înălţimii se pierde, ramurile stufoase ale stejarilor formează deasupra-ţi o coroană de o tărie de nepătruns şi ai impresia că vezi o nouă pădure crescută sub cealaltă, deschizându-şi căi adânci, străbătute de o lumină verde şi misterioasă. E o pădure formată din arbuşti firavi sau frunzoşi, terminaţi în vârf cu o coroană rotundă şi având aparenţe exotice sau sălbatice: tulpini de trestie-de-zahăr, fineţe rigidă de palmier, cupe gingaşe reţinând o picătură de apă, sfeşnice cu luminiţe galbene stinse de o suflare de vânt. Dar minunea est? că sub aceste umbre uşoare trăiesc plante minuscule şi mii de insecte, a căror existenţă, observată de aproape, îţi dezvăluie o lume de mistere. O furnică, împovărată ca un tăietor sub greutatea lemnelor sale, târăşte o bucăţică de scoarţă mai mare decât ea; un cărăbuş trece peste un fir de iarbă aruncat ca un pod între două trunchiuri, iar sub feriga înaltă, situată la o răspântie cu muşchi pe jos, o gâză albastră sau roşie aşteaptă, cu antenele ridicate, ca o altă insectă, pornită la drum prin vreo alee pustie, să sosească la întâlnirea fixată sub copacul uriaş. E viaţa micii pădurici, ascunsă sub cea mare, prea aproape de sol ca să fie zărită, prea umilă, prea

tainică pentru a fi tulburată de orchestra puternică de cântece şi vijelii a pădurii celei mari.

Un fenomen asemănător se petrece la Bois de Boulogne. Dincolo de aleile nisipoase, croite drept şi mereu stropite, unde şiruri de trăsuri ocolind încet lacul sapă de dimineaţă până seara un făgaş adâncit mereu, maşinal, fără încetare, dincolo de minunatul decor de verdeaţă împodobit cu izvoare captate, cu stânci înflorate, creşte şi se înalţă adevărata pădure, pădurea sălbatică, cu desişuri vii, formând adăposturi de nepătruns, străpunse de cărărui strimte şi presărate cu izvoare susurânde. Aceasta este pădurea celor mici, pădurea celor umili, pădurea cea mică, aşezată la umbra celei mari. Iar Paul nu cunoştea din aristocratica plimbare pariziană decât largile alei şi lacul sclipitor, zărit din fundul unei căleşti sau din vârful unui brec prin norii de praf stârniţi de trăsurile ce se înapo- iau de la Longehamp 1; de aceea se miră când descoperi colţul retras şi încântător unde îl duseseră prietenii săi.

Era pe marginea unei bălţi acoperite de nuferi şi de lintiţă. Câteva sălcii se oglindeau pe luciul apei, iar razele soarelui o străpungeau din loc în loc, for-

J B vorba de hipodromul cu aceit nuni, mind pete mari albe şi strălucitoare, brăzdate de pă- ianjenii de apă, asemănători unor vârfuri de diamant.

Se aşezară cu toţii, pentru a asculta lectura piesei, pe malul înclinat, ascuns de verdeaţa bogată, deşi nu prea stufoasă; şi mutrişoarele atente, fustele înfoiate Pe. Iarbă te duceau cu gândul la vreun *Decameron* mai naiv şi mai cast, desfăşurat într-o atmosferă odihnitoare. Pentru a completa tabloul rustic şi pacea naturii, se vedeau, printre crengi, învârtindu-se către Suresnes, două roţi de moară, în timp ce din orbitoarea viziune luxoasă, întâlnită la toate răspântiile, nu SŞ mai percepea decât un zgomot confuz, care în cele din urmă nici nu mai era auzit. Singură vocea poetului, frumoasă şi tinerească, destrăma liniştea; versurile se înălţau avântate, iar ascultătorii le repetau în şoaptă, le aprobau cu câte o exclamaţie înăbuşită sau se înfiorau la pasajele tragice. Chiar şi Bunicuţa îşi Şterse pe furiş o lacrimă. Iată ce înseamnă să nu ai în mână o broderie.

Operă de debut!... Asta însemna pentru Andre *Revolta;* prima lucrare, întotdeauna prea stufoasă şi încărcată, în care autorul îşi pune toate ideile, toate gmdurile năvalnice ce se revarsă ca

apa în bulboana unei ecluze, adeseori lucrarea cea mai bogată, dacă nu cea mai bună a unui scriitor. Cât despre soarta care o aştepta, nimeni nu putea să o prevadă. Şi la emoţia nesiguranţei ce învăluia lectura dramei se adăuga cea a fiecărui ascultător: dorinţele învăluite în alb ale domnişoarei Elise, halucinaţiile fanteziste ale domnului Joyeuse şi urările mai chibzuite ale Alinei, investind dinainte modesta avere a surorii mai mici în cuibul bătut de vânturi, dar invidiat de mulţime, care este căsnicia unui artist.

Ah, dacă vreunul din acei trândavi care se învârteau pentru a suta oară în jurul lacului, plictisit de monotonia plimbării, ar fi dat puţin crengile la o parte, ce surprins ar fi fost în faţa acestui tablou! Dar ar fi putut el înţelege câtă pasiune, câte vise, câtă poezie şi speranţă se ascundeau în acel colţişor de verdeaţă, nu mai larg decât umbra crestată a unei ferigi pe muşchiul pădurii?

— Aveai dreptate, r>u cunoşteam Bois de Boulogne, îi şoptea Paul Alinei, sprijinită de braţul său.

Cei doi tineri înaintau acum pe o alee strimtă şi umbroasă şi vorbeau mergând cu paşi repezi, luând-o mult înaintea celorlalţi. Cu toate acestea, ceea ce îi atrăgea nu era nici terasa jupânului Kontzen, nici deliciosul său peşte prăjit. Nu, versurile înaripate pe care le-au ascultat i-au înălţat atât de sus, încât n-au coborât încă pe pământ. Mergeau drept înainte spre capătul fără sfârşit al aleii, care se lărgea spre extremitatea ei într-un luminiş de raze fine, ca şi cum frumosul soare de mai le-ar fi dat întâlnire tinerilor acolo, la marginea pădurii. Niciodată Paul nu se simţise mai fericit. Braţul uşor care se sprijinea pe al său, pasul de copil după care îşi potrivea propriul său mers, plimbarea îneântătoare pe muşchiul verde al aleii îl făceau să se creadă în al nouălea cer. Ar fi vrut să i-o spună tinerei fete, fără ocol, aşa precum simţea, dacă nu s-ar fi temut să zdruncine încrederea Alinei, care îl ştia subjugat de altă femeie, ceea ce înlătura orice gând de dragoste între ei.

Deodată, în faţa lor, în luminişul din fund, apăru un grup de călăreţi, printre care se zăreau, mai întâi vag şi nedesluşit, un bărbat şi o femeie în costum de călărie, foarte eleganţi; aceştia o luară pe aleea misterioasă, printre razele de aur şi frunzişul umbros, printre miile de puncte luminoase de pe sol care înaintau o dată cu salturile cailor, se urcau, jucându-se, pe pieptul animalelor sau pe vălul albastru al amazoanei. Călăreţii

veneau încet, în mers legănat, şi cei doi tineri, care se trăseseră înapoi spre desiş, văzură trecând pe lângă ei, cu pârâit de piele nouă şi zgomot de zăbală energic scuturată, doi cai splendizi spumegând ca după un galop înfocat şi purtând o pereche strâns înlănţuită pe cărarea strimtă: el, cuprinzându-i cu braţul mijlocul suplu, mulat într-un corsaj de postav închis, ea, cu mâna aşezată pe umărul cavalerului şi sprijinindu-şi duios pe el căpşorul văzut din profil, ascuns de voaleta de tul pe jumătate ridicată. Această drăgăstoasă înlănţuire, legănată de nerăbdarea cailor, opriţi din avântul lor, această îmbrăţişare în care hăţurile în- seşi se confundau, această pasiune străbătând pădurea călare, în toiul zilei, cu atâta dispreţ pentru public, ar fi fost de ajuns pentru a trăda pe duce şi pe Felicie dacă înfăţişarea mândră şi fermecătoare a amazoanei, dezinvoltura aristocratică a cavalerului şi paloarea sa, uşor colorată de cavalcadă şi de miraculoasele pilule ale lui Jenkins, nu le-ar fi dezvăluit de mult identitatea. Nu era un lucru extraordinar de a-l întâlni pe ducele de Mora duminică la Bois de Boulogne. Îi plăcea, ca Şi împăratului, să se arate parizienilor, pentru a-şi întreţine popularitatea în toate mediile societăţii. Cum ducesa nu-l însoţea niciodată în aceste plimbări, Mora putea face un popas la cabana Saint-James, cunoscută de tot Parisul, cu turnurile ei trandafirii ce se profilau între copaci şi pe care liceenii şi le arătau, şoptind cuvinte nepermise. Însă numai o nebună, o indiferentă la tot ce spune lumea, ca Felicie, se putea afişa astfel, pierzându-şi pentru totdeauna reputaţia... Tropotul cailor, foşnetul tufişurilor ce se pierdea în depărtare, iarba culcată, gata să se ridice din nou, câteva ramuri date la o parte, care-şi reluau poziţia normală, iată tot ce rămăsese din aceasta apariţie.

— Ai "văzut? zise, cel dintâi, Paul.

Aline văzuse şi înţelesese, în ciuda naivităţii ei caste, căci se roşise toată, aşa cum roşeşti uneori pentru greşelile celor dragi.

Biata Felicie, murmură ea, plângând-o nu numai pe nenorocita trasă în prăpastie, care trecuse prin faţa lor, dar compătimindu-l şi pe cel căruia această trădare îi străpunsese fără îndoială inima.

Adevărul este că Paul de Gery nu se miră de loc de această întâlnire, care-i întărea unele bănuieli anterioare, justificând rezerva pe care o manifestase faţă de fermecătoarea artistă cu

ocazia mesei de deunăzi. Dar i se păru tare dulce să fie compătimit de Aline, să-i audă glasul duios, devenit mai drăgăstos, să-i simtă apăsarea mai puternici a braţului. Asemenea copiilor care se răsfaţă făcând pe bolnavii, pentru a fi mângâiaţi de mamele lor, Paul o lăsă pe alinătoarea Aline să se perpelească din cauza mâhnirii sale, să-i vorbească de fraţii săi, de Nabab, de călătoria sa apropiată în Tunis, o ţară frumoasă, după cât se spunea.

„Va trebui să ne scrii des şi amănunţit despre întâm- plările din călătorie, despre locul unde vei sta... Căci pe cei care sunt departe îi vezi mai bine dacă poţi sa ţi-i închipui în mediul unde trăiesc.”

Vorbind aşa, ajunseră la capătul aleii umbroase, terminata printr-o poiană largă, unde se învâlvora tot tumultul pădurii, trăsuri alternând cu călăreţi, şi mulţimea care, înotând în praful alb, părea de la distanţă o turmă nedesluşită. Paul încetini pasul, prinzând curaj în această ultimă clipă de singurătate.

— Ştii la ce mă gândesc? îi zise el Alinei, apucând-o de mână. Mă gândesc că este o plăcere să fii nenorocit dacă poţi să fii consolat de dumneata. Dar oricât de preţioasă îmi este mila dumitale, nu te pot lăsa totuşi înduioşată de o suferinţă imaginară... Nu, inima nuimi este zdrobită, ci, dimpotrivă, bate mai viu, mai puternic.

Şi dacă ţi-aş spune ce miracol, ce talisman a ocrotit-o...

Paul îi puse sub ochi un mic cadru oval, conţinând un profil fără umbre, un simplu contur în creion, în care Aline se recunoscu, mirată de a fi atât de frumoasă, ca şi cum s-ar fi reflectat în oglinda magică a dragostei. Ochii i se umeziră fără să-şi dea seama de ce, un izvor necunoscut ţâşni în pieptul ei neprihănit. Paul continuă:

— Portretul îmi aparţine. A fost făcut pentru mine... Cu toate acestea, am scrupule, înainte de a pleca. N-aş vrea să-l primesc decât din mâinile dumitale... Ia-l, aşadar, şi dacă vei găsi un prieten mai demn, pe cineva care şi te iubească mai mult, mai neprihănit decât mine, îţi permit să i-l dai.

Aline reuşise să-şi stăpânească tulburarea şi, privindu-l pe de Gery drept în ochi-, îi spuse cu o duioşie gravă:

— Dacă n-aş da ascultare decât inimii, n-aş şovăi să-ţi răspund; căci dacă mă iubeşti precum mi-o spui, cred că te iubesc şi eu... Numai că nu sunt liberă, nu sunt singură în

viaţă… priveşte acolo…

$*• Aline arătă către tatăl ţi surorile ei, care le tace^u semne de departe, grâbindu-se să-i ajungă din urm

. " Ei bine! Dar eu? zise Paul cu vioiciune. N-am î} „evi aceleaşi datorii, aceleaşi greutăţi?… Suntem ca doi >5duvi, capi de familie. N-ai vrea să-i iubeşti pe ai mel *şa cum îi iubesc eu pe ai tăi?…

’ Adevărat?… Să fie oare adevărat?… Mă vei lăsa alatufi (je} 5^ fiu pentru dumneata Aline, iar P.entru toţi copiii noştri, Bunicuţa?… Ei bine, atunci, zise ttiinunata fiinţă, radiind de bucurie şi de lumină, atunej jat^ portretul, ţi-l dau… Şi, o dată cu el, şi mim5 mea, pentru totdeauna…

XVIII PILULELE „JENKINS*

Cam la opt zile după aventura cu Moessard – altă complicaţie în afacerile sale, şi aşa destul de încurcate

— Jansoulet, ieşind într-o zi de la Cameră, spuse vizitiului să-l ducă la Mora acasă. De la scandalul din Rue Royale, Nababul nu mai fusese pe la duce, şi gândul de a se prezenta în faţa acestuia îi dădea o stare de panică asemănătoare celei a unui elev chemat la director după o încăierare între colegi. Trebuia totuşi să înfrunte tortura acestei prime întrevederi. Se zvonea prin birouri că Le Merquier îşi terminase raportul, o capodoperă de logică şi ferocitate, cerând invalidarea; şi era negreşit că o va obţine cu mare majoritate, afară numai dacă Mora, atotputernic în adunare, nu şi-ar impune punctul său de vedere. Nu era deci lucru de şagă, şi Nababul, cu obrajii aprinşi, îşi studia chipul luminat de zâmbete linguşitoare în oglinzile cu margini oblice ale cupeului; căută să-şi pregătească una din acele intrări ingenioase, prietenoasă şi neobrăzată totodată, cu care izbândise de atâtea ori pe lângă Ahmed şi care îi era folositoare şi în relaţiile cu excelenţa franceză – totul însoţit de bătăi de inimă şi de un fior în spate, obişnuite înaintea demersurilor decisive, chiar când te afli într-o ca- leaşcă aurită.

Ajuns la palat din direcţia fluviului, Nababul se miră foarte mult văzând că portarul îndruma trăsurile, oa în zilele de recepţie, către Rue Lille, în scopul de a lăsa o poartă liberă pentru ieşire. „Ce să fie oare?“

9 – Ntbţbţl gşg

Poate vreun concert la ducesă, o serbare de binefacere, sau vreo petrecere la Mora, la care el, Jansoulet, nu fusese invitat

din cauza întâmplării de deunăzi? Nelinişte spori când, după ce străbătu curtea de onoare, în mijlocul zgomotului de portiere trântite şi al uruitului surd şi continuu al roţilor pe nisip, Jansoulet, urcând scările, se găsi în imensa anticameră plină de oameni, care, fără a intra, se înghesuiau agitaţi în jurul mesei portarului, unde cele mai ilustre nume ale Parisului semnau în cartea de aur. Aveai impresia că palatul fusese pustiit de un uragan, care împrăştiase liniştea lui măreaţă, lăsând să pătrundă înăuntru îngrijorarea şi primejdia.

— Ce nenorocire I

— E îngrozitor…

— Şi aşa, pe neaşteptate…

Acestea erau cuvintele schimbate de lumea care se întâlnea. Fulgerat de un gând, Jansoulet întrebă un valet:

— Ducele este bolnav?

— Vai, domnule!… E pe moarte… Nu ştiu dacă o mai duce până mâine.

— Nababul rămase împietrit, de parcă l-ar fi pălit cineva cu ciomagul în cap. Ochii i se împăienjeniră şi, clătinându-se, se prăbuşi pe o banchetă de catifea lângă cuşca cu maimuţe, care, surescitate de atâta tevatură, se strânseseră ciorchine la grilaj, suspendate de coadă şi de degetul cel gros; curioase, speriate, îi făceau o adevărată demonstraţie de maimuţăreli huidumei uluite, care, privind fix dalele pardoselii, repeta într-una cu glas tare: „Sunt un om pierdut… sunt un om pierdut…”

Ducele trăgea să moară. Îil apucase subit o sfârşeală duminică, după ce se întorsese de la Bois de Boulogne. Simţise nişte arsuri îngrozitoare în stomac, parcă un fier roşu i-ar fi trecut prin tot corpul, după care îl apucă un frig letargic, urmat de lungi stări de somnolenţă. Chemat imediat, Jenkins nu spuse mare ’lucru, prescriind doar câteva calmante. A doua zi durerile începură şi mai tare, urmate de aceeaşi toropeală glacială, dar ceva mai accentuată, ca şi cum viaţa se

Scurgea prin zguduiri violente, printr-o desprindere treptată. În anturajul ducelui nimeni nu se emoţionă. „Consecinţa normală a escapadei de ia Saint-James”, se şoptea prin anticameră, iar fizionomia jovială a lui Jenkins îşi păstra seninătatea obişnuită. De-abia dacă vorbise. În cursul dimineţii, cu două-trei persoane despre indispoziţia ducelui, pe un ton atât de nepăsător, încât nimeni nu-i dădu atenţie.

Mora, el însuţi, în ciuda unei slăbiciuni de nedescris, şi deşi îşi simţea capul gol, „fără o idee sub frunte”, după propria lui expresie, era departe de a-şi da seama de gravitatea stării în care se afla. De-abia a treia zi, când, deşteptându-se dimineaţa, văzu o dâră de sânge care, scurgându-se din gură, îi mânjise barba şi perna, rafinatul şi elegantul duce tresări; îi fusese întotdeauna silă de mizeriile omeneşti, de boală mai ales, iar acum o vedea strecurându-se tiptil, cu urmele sale respingătoare, cu pierderea puterilor şi moleşeala care constituie o primă concesie făcută morţii. Intrând pe uşă, în spatele ’lui Jenkins, Monpavon surprinse privirea brusc tulburată a marelui senior în faţa adevărului teribil. Marchizul era înspăimântat de ravagiile produse în câteva ore pe faţa suptă a lui Mora, unde toate zbârciturile vârstei, apărute subit, se adăugau acum rictusului de suferinţă, desfigurării prevestitoare a unor grave. Leziuni interne. Monpavon îl luă pe Jenkins la o parte, în timp ce mondenului duce i se aduceau la pat cele necesare toaletei de dimineaţ% un întreg serviciu de cristal şi de argint ce contrasta cu paloarea gălbejită a bolnavului.

— Bine, Jenkins, dar starea ducelui e foarte gravă 1

— Aşa mă tem şi eu, zise irlandezul în şoaptă.

— Dar ce poate să aibă?

— Nimic altceva decât ce şi-a căutat cu luminarea! zise celălalt cu patimă. La naiba, nu poţi să faci pe tinerelul la vârsta aceasta, fără a suporta consecinţele! Pasiunea asta îl va costa scump... Şi, stăpânindu-şi o pornire răutăcioasă de bucurie şi triumf, îşi schimbă mutra, umflându-şi obrajii „de parcă ar fi avut gura plină de apă, şi oftă adânc, strângând mâinile bătrânului aristocrat: Sărmanul duce... sărmanul duce... Daci ai şti ce amărât sunt, scumpul meu prieten...

— Ia seama, Jenkins, îi zise Monpavon, cu răceală, trăgându-şi mâinile înapoi, îţi asumi o răspundere teribilă i Cum, ducele e aşa de rău... şi nu vorbeşti cu nimeni?... Nu consulţi pe nimeni? ...

Irlandezul ridică braţele în sus ca pentru a spune: „La ce bun?“

Celălalt insistă. Trebuia neapărat să-i cheme pe Brisset, Jousselin, Bouchereau, toate somităţile.

— Bine, dar o să-l băgăm în sperieţi!

Monpavon îşi umflă pieptul, singurul semn de trufie al

bătrânului bidiviu istovit:

— Dragul meu, dacă ne-ai fi văzut pe Mora şi pe mine în tranşeele de ila Constantine... Nu ne-a fost în piept inima rece... N-am ştiut ce e frica... Mergi şi-ţi anunţă confraţii, eu iau asupră-mi să-l pregătesc sufleteşte pe duce.

Consultaţia a avut loc seara, în mare secret, după dorinţa ducelui, stăpânit de o pudoare ciudată faţă de boala şi de suferinţa care îi luau' sceptrul, punând semnul egalităţii între el şi restul muritorilor.

Asemenea acelor regi africani care se ascund în fundul palatului pentru a muri, Mora ar fi vrut ca lumea să-l creadă înălţat la ceruri, transfigurat, devenit zeu. Se temea mai cu seamă de compătimire, de înduioşări, de condoleanţele care vor fi exprimate la râpătfiul său; avea în special oroare de lacrimi, fiindcă le socotea mincinoase, şi, chiar dacă erau sincere, îi displăceau şi mai mult, deoarece schimonoseau faţa oamenilor.

Mora detestase întotdeauna scenele, sentimentele exagerate, tot ceea ce putea tulbura, strica echilibrul armonios al existenţei sale. Era un lucru bine cunoscut în jurul lui, şi de aceea consemnul era de a ţine la distanţă nenorocirile, deznădejdile cumplite care de la un capăt la celălalt al Franţei se îmbulzeau la uşa ducelui de Mora aşa cum în luminişul unui codru des se adună toţi cei rătăciţi. Şi asta nu fiindcă ar fi fost aspru faţă de cei obidiţi, căci se socotea el însuşi prea înclinat spre milă, acest sentiment, după dânsul, infe- nor, o slăbiciune nedemnă de oamenii puternici. Neacordând-o altora, ducele se temea de mila manifestată de alţii faţă de el însuşi, socotind-o ca un atentat la integritatea curajului său. Aşa că nimeni în palat, cu excepţia lui Monpavon şi a valetului Louis, nu ştia pentru ce veniseră cele trei personaje, misterios introduse în camera ministrului de stat. Ducesa însăşi n-a ştiut nimic. Despărţită de soţul ei prin toate barierele puse de viaţa politică şi mondenă în calea unor astfel de căsnicii, ducesa îl credea pe Mora uşor suferind, bolnav închipuit mai ales, şi era atât de departe de a bănui gravitatea situaţiei, încât în clipa în care medicii urcau scara întunecoasă, la celălalt capăt al palatului, apartamentele ei private se iluminau pentru o serată dansantă, unul din acele baluri de domnişoare, a căror modă se răspândise în Parisul celor lipsiţi de ocupaţie.

Consultaţia a fost aşa cum sunt toate, solemnă şi sinistră.

Medicii nu mai poajtă perucile largi din vremea lui Moliere, dar au păstrat aceeaşi gravitate de preoţi ai lui Isis, de astrologi care-şi pigmentează spusele cu formule cabalistice, însoţite de clătinări din cap cărora nu le mai lipseşte, pentru a-i face pe deplin caraghioşi, decât scufia ascuţită de odinioară. Aici decorul împrumuta consultaţiei un aspect impozant. În vasta cameră, transformată şi parcă mărită din cauza imobilităţii stăpânuilui casei, figurile grave ale medicilor se învârteau în jurul patului, unde, luminat de aşternutul alb şi de pologul purpuriu, capul prăpădit şi galben, dar, cu toate acestea, senin, al ducelui părea înfăşurat într-un giulgiu lucios. Medicii vorbeau încet, schimbau între ei tainice priviri, aruncau când şi când, impasibili, câte un cuvânt barbar, fără a da semne de îngrijorare. Această expresie mută şi de nepătruns a medicului sau a magistratului, această solemnitate, cu care ştiinţa şi justiţia se înconjoară pentru a-şi ascunde slăbiciunile sau ignoranţa, nu aveau pentru duce nimic tulburător.

întins pe pat, Mora continua să discute calm, cu privirea puţin ridicată în sus, ca şi cum gândurile-i ar fi vrut să se înalţe, să se desprindă de pe pământ.

Monpavon, stăpânindu-şi emoţia, întreţinea liniştit conversaţia cu medicii, luând de la amicul său o ultimă lecţie de demnitate, în timp ce Louis, rezemat, în fundul camerei, de uşa care dădea spre apartamentele ducesei, prezenta spectrul servitorului tăcut pentru care indiferenţa afectată este o datorie.

Singura fiinţă înfrigurată, tulburată era Jenkins. Cu un zel slugarnic faţă de „iluştrii săi confraţi”, cum îi numea, ţuguindu-şi buzele, irlande2ul dădea târcoale conciliabulelor lor, căutând să-şi spună şi el părerea. Dar confraţii îl ţineau la distanţă, de-abia răspunzându-i, de sus, aşa cum Fagon al lui Ludovic al XlV-lea vorbea probabil cu vreun vraci adus la căpătâiul patului regal. În special bătrânul Bouchereau se uita chiorâş la inventatorul pilulelor „Jenkins”. În sfârşit, după ce l-au examinat şi l-au chestionat bine pe bolnav, medicii se retraseră pentru a delibera într-un salonaş tăcut, cu plafonul şi pereţii lucitori şi coloraţi, plin’de bibelouri felurite, a căror inutilitate contrasta straniu cu importanţa dezbaterilor.

Minute solemne, anxietate a acuzatului, aşteptând sentinţa judecătorilor: viaţă, moarte sau amânare!

Cu mâna sa albă şi lungă, Mora continua să-şi mân- gâie

mustaţa cu gestul său favorit, discutând cu Monpavon despre club, despre foaierul teatrului „Varietes”, oerând veşti de la Cameră, întrebând ce mai era cu alegerea Nababului, totul cu răceală, fără cea mai mică afectare. Apoi, obosit, fără îndoială, sau temându-se ca privirea-i mereu fixată asupra uşii tapetate, de unde avea să apară peste puţin hotărârea destinului, să nu-i trădeze emoţia din adâncul sufletului, ducele îşi puse capul pe pernă şi închise ochii, pe care nu-i mai deschise până la sosirea doctorilor. Aceleaşi figuri reci şi sinistre, veritabile fizionomii de judecători purtând pe buze teribilul cuvânt ai destinului omenesc – cuvântul final pe care tribunalele îl rostesc fără teimă, dar pe care medicii, căci ştiinţa lor e luată în râs, îl evită şi-l exprimă prin perifraze.

— Ei bine, domnilor, ce spune Academia?… întrebă bolnavul.

Câteva încurajări mincinoase, câteva recomandări vagi fură bolborosite, după care cei trei savanţi se grăbiră să plece şi să scape cât mai repede de răspunderea acestui dezastru. Monpavon se repezi după ei. Jenkins rămase lângă pat, zdrobit de crudul adevăr pe care-l auzise în timpul consultaţiei. Degeaba îşi pusese mâna pe inimă, rostindu-şi faimoasa deviză, căci Bouchereau nu-l cruţase. Nu era primul client al irlandezului pe care-l vedea prăbuşindu-se astfel dintr-o dată; nădăjduia însă că moartea lui Mora va fi un avertisment salutar pentru toţi mondenii şi ca, după această mare nenorocire, prefectul poliţiei avea să-l trimită pe „negustorul de cantaride“ să-şi vândă afrodisiacele dincolo de Canalul Mânecii.

Ducele înţelese dintr-o ochire că nici Jenkins, nici Louis nu aveau să-i spună adevărul despre cele discutate de medici. Nu insistă deci pe lângă dânşii, suporta încurajările lor de paradă, se prefăcu chiar a da crezare veştilor bune pe care i le anunţau. Dar când Monpavon se întoarse în odaie, Mora îl chemă lângă pat şi, în faţa minciunii, străvezie chiar sub sulemeneala acestui hodorog, îi zise:

— Uite ce e, să lăsăm mofturile… între noi doi n-au existat minciuni… Ce-au spus?… Sunt prăpădit de tot, nu-i aşa?

Monpavon lăsă să treacă o tăcere semnificativă pentru a-i pregăti răspunsul; apoi, brutal, cinic, temânau-se de a nu se înduioşa la pronunţarea frazelor, zise:

— Ortul popii… sărmanul meu Auguste.

Ducele primi lovitura fără a cricni.

— Ah! exclamă el liniştit.

îşi trase mustaţa cu un gest maşinal, dar trăsăturile îi rămaseră neclintite. Şi pe loc hotărî ce avea de făcut.

E uşor de înţeles de ce nenorocitul care moare la spital, fără casă, fără rude, fără altă identitate decât numărul de la căpătâiui patului, primeşte moartea ca o eliberare sau o suportă ca o ultimă încercare; e uşor de înţeles de ce bătrânul ţăran care adoarme, strâmb, gârbovit, anchilozat, în vizuina lui întunecată şi plină ae fum părăseşte această lume fără regret, savurând dinainte gestul ţărânii proaspete, pe care a scormonit-o

51 răscolit-o de atâtea ori. Şi, totuşi, câţi dintre aceştia nu „\în morţiş la viaţă, cu toată mizeria ei, câţi nu strigă, aga-ţându-se de mobilele sordide, de zdrenţele lor: „Nu Xfe^u să mor...“, ieşind cu unghiile rupte şi sângerânde din această încleştare supremă. Aici nu era însă nimic aser^ănător.

ai totul şi să pierzi totul. Ce prăbuşire!

. Liniştea care a urmat acelei clipe îngrozitoare, în timp ce ducele auzea de la celălalt capăt al palatului mu^ica surdă a balului ducesei, tot ceea ce4 atrăgea Pe acest om către viaţă – putere, onoruri, avere – această măreţie trebuia să i se pară de pe acum îndepărtată, aparţinând unui trecut ireversibil. Era nevoie de mult curaj excepţional pentru a rezista fără Pr°teste unei asemenea lovituri. Nu se aflau în cameră deciţ prietenul, medicul şi servitorul, trei persoane intime, la curent cu toate tainele sale; lumina slabă lăsa Pat^l în umbră, şi muribundul ar fi putut să se întoarcă spre perete, să se înduioşeze asupra propriei lui soarte, fără a fi văzut de nimeni. Dar nu. Nicio clipă d* slăbiciune, nicio demonstraţie inutilă. Fără a rupe vreo creangă a castanilor din grădină, fără a atinge vreo floare, Moartea, amortizându-şi zgomotul paşilor Pe Covoarele groase ale palatului, crăpase încet uşa acestui om atotputernic şi-i făcuse semn: „Vino! * Iar el răspundea simplu: „Sunt gata“. O adevărată dispa- a unui om de lume, neprevăzută, rapidă şi discretă.

de lume! Mora n-a fost niciodată altceva. Cir- ^“^d prin viaţă, dichisit, scrobit, purtând un plastron alb satinat ca un profesor de scrimă în zilele de con- curs> păstrându-şi mereu imaculate veşmintele de luptă, sacnficând totul acestui exterior fără cusur care-i ţinea loc de armură, Mora se improvizase bărbat de stat>

trecând din salon pe o scenă mai vastă. Şi, în adevăr, a reuşit să devină un om de stat de rangul întti numai prin calităţile sale de om de lume, prin arta a asculta şi de a zâmbi, prin cunoaşterea oamenilor, prin scepticismul şi sângele său rece. Sângelc rece nu l-a părăsit nid în clipa supremă. Cu privirea fixată asupra timpului atât de scurt şi limitat câfe-i mai rămânea ia dispoziţie – căci doamna cea neagra era grăbită, şi Mora simţea pe faţă o adiere venind de la uşa pe care n-o închisese – ducele se gândi cum să-l folosească mai bine, satisfăcând toate obligaţiile legate de un sfârşit ca al său, ce nu trebuie s| lase vreun devotament nerăsplătit sau să compromită vreun prieten. Ducele indică lista câtorva persoane pe care dorea să le vadă, cerind să fie chemate de îndată; îşi convocă apoi şeful de cabinet şi, cum Jenkins găsea că era un program prea obositor, îi zise:

— Îmi garantezi că mă voi trezi mâine dimineaţă? Mă simt ceva mai bine în acest moment... Lasă-mă să profit* de el.

Louis întrebă dacă trebuia să o înştiinţeze pe ducesă. Înainte de a răspunde, ducele ascultă frmturile de melodii care veneau de la bal prin ferestrele deschise, prelungite parcă în noapte de un arcuş invizibil, apoi zise:

— Mai aşteaptă... Am ceva de terminat.

Ceru să i se aducă măsuţa de lac lângă pat pentru a tria scrisorile ce trebuiau să fie distruse, dar simţind că-l lasă puterile, îl chemă pe Monpavon:

— Dă-le foc la toate, îi zise Mora cu o voce stinsă. Şi văzând că marchizul se îndrepta către şemineul care ardea, în pofida sezonului cald:

— Nu... nu aici... sunt prea multe... Ar putea să intre cineva.

Monpavon luă măsuţa şi Bleu un semn feciorului ca să-i lumineze calea. Dar Jenkins se repezi:

— Rămâi aici, Louis... domnul duce ar putea să aibă nevoie de dumneata.

Doctorul apucă lampa şi, înaintând cu precauţie de-a lungul coridorului, explorând saloanele de aşteptare şi galeriile, ale căror şemineuri garnisite cu tot felui de plante nu păstrau pic de cenuşă, cei doi rătăceau ca nişte umbre în tăcerea şi obscuritatea imensului palat care palpita de viaţă numai acolo înspre dreapta, unde voioşia se zbenguia ca o pasăre pe un acoperiş gata să se prăbuşească.

„Nu e nicăieri foc... Ce să facem cu tot calaba- licul ăsta? se

întrebau doctorul şi Monpavon, foarte meui-caţi.

fi zis că erau doi borfaşi târând o ladă pe care nu Ştiau cum să o deschidă. În cele din urmă, Mon- pavqn, pierzându-şi răbdarea, se duse puşcă spre o u5a> singura pe care n-o deschiseseră încă.

„“p Pe legea mea, atâta pagubă!... Dacă nu putem sa Le ardem, o să le înecăm... Adu lampa, Jenkins 1 intrară amândoi înăuntru.

„^**de se aflau?... Saint-Simon1 singur ar fi putut sa ţie-o spună, Saint-Simon, care a descris prăbuşirea unei g. Din acele existenţe princiare şi apoi dezorganizare^ ceremoniilor, prerogativelor, fastului ca urmare a deces, şi încă a unui deces subit..'. Cu mâinile sale delicate şi îngrijite, Monpavon acţiona pompa. Celalalt îi dădea scrisorile rupte, pachete întregi de scrisori felurite, mătăsoase, parfumate, purtând peceţi, blazoane, banderole cu inscripţii, acoperite de scrieri care mai de care mai fine, grăbite, ascuţite, învălui- Joar «, convingătoare; şi toate aceste pagini uşoare se involburau {n vârtejul de apă care le mototolea, le mân- Jea> le întindea cerneala înainte de a fi înghiţite, cu o contracţie bruscă, de haznaua scârboasă.

E*au scrisori de dragoste de tot felul, de la răvaşul aventurierei: *„V-am zărit trecând ieri prin pădure, domnule duce*...“ până la reproşurile aristocratice ale penultimei amante, sau tânguirile celor părăsite, fără a U; ta pagina încă umedă a ultimelor destăinuiri. Monpavon cunoştea toate tainele, indica numele fie- careii: „Asta e doamna Moor... Ia te uită! doamna Atkij..“ tjn amestec de coroane şi de iniţiale, de capricii şi de obiceiuri vechi, murdărite acum de promiscuitate, totul era înghiţit de respingătorul canal, la lumina lămpii, cu un zgomot intermitent de potop, deyeiiind, pe o cale ruşinoasă, prada uitării.

(1675—1755), autor al unor *Memorii* celebre, în care a dejerii CQ mu [<e amânuaţe viaţa nobilimii feudale ţi a curţii regali

Deodată Jenkins se opri din activitatea sa distructivă. Două scrisori satinate cenuşii îi tremurau între degete...

— Asta cine mai e? întrebă Monpavon în faţa scrisului necunoscut şi a tulburării irlandezului... Uite ce e, doctore, dacă ai de gând să le citeşti pe toate, nu mai terminăm niciodată!

Cu obrajii aprinşi, ţinând cele două scrisori în mână, Jenkins

era ispitit să le ia dânsul, pentru a le gusta pe îndelete, pentru a se tortura cu voluptate, citindu-le poate şi în scopul de a folosi această corespondenţă ca o armă împotriva fiinţei imprudente care o semnase. Dar înfăţişarea severă a marchizului îl intimida. Cum să-i distragă atenţia, să-l îndepărteze? Prilejul se ivi de la sine. Rătăcita printre aceleaşi foi, o pagină minusculă, pe care era aşternut un scris bătrânesc şi tremurat, atrase atenţia şarlatanului. Şi adresându-se marchizului cu o mutră naivă:

— Ah! Ah! Iată un bileţel care nu pare a fi o scrisorica de dragoste... *„Scumpe duce, ajutor, mă înec. Curtea, de conturi şi-a vârât din nou nasul în afacerile mele...a*

— Ce tot citeşti acolo?... sări Monpavon în sus, smulgându-i scrisoarea din mâini.

Şi, datorită neglijenţei lui Mora, care lăsa astfel împrăştiate scrisori atât de intime, lui Monpavon îi veni deodată în minte situaţia îngrozitoare în care îl lăsa moartea protectorului său. În durerea sa, nu se gândise până acum la aceasta. Îşi spuse că, în graba pregătirilor sale de plecare definitivă, s-ar putea ca ducele să-l uite; şi lăsându-l pe Jenkins să termine singur scufundarea casetei lui don Juan, marchizul se îndreptă grabnic spre camera ducelui. Când să intre, rumoarea unei discuţii îl opri în spatele uşii. Era glasul lui Louis, tânguitor ca al unui cerşetor sub un portic, care încerca să-l înduioşeze pe duce asupra mizeriei sale, cerându-i voie să ia câteva fişicuri de galbeni care zăceau aruncate într-un sertar. Doamne 1 ce răspuns răguşit, plictisit, de-abia inteligibil, în care se simţea efortul bolnavului, silit să se întoarcă în pat, sa-? i^ desprindă privirea de ceva îndepărtat, dar... întrezărit!

— Bine... bine... ia... Dir, pentru Dumnezeu, lasă-mă să dorm... să dorm...

Sertare deschise, închise la loc, o respiraţie grea şi sacadată... Monpavon nu ascultă mai departe şi făcu cale-ntoarsă, fără a mai intra. Lăcomia sălbatici a acestei slugi fusese ca un avertisment pentru mândria lui. Mai degrabă orice decât să se înjosească în halul acesta.

Somnul pe care Mora îl dorea atât de insistent, mai bine zis letargia, dură o noapte întreagă şi încă o dimineaţă, cu deşteptări subite, însoţite de dureri groaznice, calmate de fiecare dată de diferite soporifice. Ducelui nu i se mai acordau îngrijiri, se încerca doar alinare a ultimelor sale clipe, în aşa fel

încât să păşească cu mai puţine eforturi pe ultima şi cea mai teribilă treaptă. Ochii lui Mora se redeschiseseră între timp, dar prrvirea-i era împăienjenită, fixând în gol umbre mişcătoare, forme nedesluşite, aşa cum un pescuitor de perle vede totul tremurând în fundul apei. Joi după-amiază, către ora 3, ducele se trezi de-a binelea şi, recunoscând pe Monpavon, pe Cardailhac şi încă două-trei persoane apropiate, le zâmbi, trădându-şi cu o singură întrebare unica-i preocupare:

— Ce se spune în Paris despre toată povestea aceasta?

Se spuneau multe lucruri, felurite şi contradictorii. Fără doar şi poate se vorbea, însă, numai despre dânsul. Vestea, răspândită în oraş de dimineaţă, că ducele de Mora trăgea să moară era comentată cu aprindere pe stradă, în saloane, în cafenele, în ateliere, punea din nou probleme politice la ordinea zilei, în birourile redacţiilor de ziare, în cluburi, până şi în lojile portarilor sau în omnibuze, peste tot unde ziarele desfăcute făceau diverse aprecieri pe marginea acestei senzaţionale ştiri ti zilei.

Mora era cea mai strălucită întruchipare a Imperiului. Ceea *ce* se zăreşte de departe la un edificiu nu este corpul său solid sau şubred, masa lui arhitectonică, ci sigeatfaf din vfrf, auriţi şi zvelţi, sculptata şi dantelată, adăugata pentru încântarea ochiului. Ceea ce se zirea din întreg Imperiul, în Franţa şi în Europa, era Mora. O dată cu prăbuşirea acestuia, monumentul era deposet- dat de eleganţa lui, şi apăreau crăpăturile adânci şi ireparabile. Şi câte existenţe târâte în prăpastie de această năruire neaşteptată, câte destine zdruncinate de consecinţele mai îndepărtate ale dezastrului! Niciunul, fără îndoială, atât de puternic compromis ca cel al namilei care stătea nemişcată, jos, pe bancheta din faţa maimuţelor.

Pentru Nabab, această încetare dia viaţă însemna moartea lui, ruina, sfârşitul sfârşitului. O simţea atât de bine, încât, aflând, la intrarea în palat, starea disperată a ducelui, nu primise ştirea nici cu cuvinte de compătimire, nici cu sclifoselile convenţionale, ci numai cu exclamaţia feroce a egoismului uman: „Sunt pierdut 1“

Şi aceste cuvinte îi reveneau mereu pe buze, repetându-le maşinal, în sacade bruşte, de câte ori îşi reprezenta grozăvia situaţiei, aşa cum se întâmplă în cursul acelor primejdioase vijelii de munte când un fulger neaşteptat luminează prăpastia

până la fund, dând la iveală toate crăpăturile ae pe pereţi şi tufişurile etajate care le mărginesc.

Clarviziunea rapidă, care însoţeşte cataclismele, nujl ierta pe Nabab de niciun amănunt. "Vedea invalidarea aproape sigură, acum, când Mora nu va mai fi acolo pentru a-i pleda cauza, apoi consecinţele eşecului, falimentul, mizeria şi ceva încă şi mai rău, căci aceste averi incalculabile iau întotdeauna cu ele, sub ruinele lor, când se năruiesc, ceva din cinstea omului. Dar ce de spini, ce de mărăcini, zgârieturi şi răni dureroase înainte de a ajunge la capătul drumului l Peste opt zile, poliţele lui Schwalbach, adică opt sute de mii de franci de achitat, despăgubirea lui Moessard, care voia o sută de mii de franci, cerând, în caz contrar, Camerei, autorizaţia de a-l da în judecată, apoi un proces şi mai sinistru intentat de familiile a doi martiri de la „Betleem" împotriva fondatorilor aşezământului, şi, colac peste pupăză, încurcăturile de la Banca Teritorială.

p luguri speranţă, demersul lui Paul de G£ry pe lângă.

°ej> dar atât de inconsistentă, atât de himerică, atât ae îndepărtată...

» > Ah! sunt pierdut... pierdut..."

Nimeni nu observa tulburarea Nababului în vastul salorţ de la intrare. Un furnicar de senatori, deputaţi, consxlieri de stat, toată înalta administraţie se vântura JUrul lui, fără a-l băga în seamă, etalându-şi impor- tar*J^> îngrijoraţi şi sprijinindu-se într-un cot, pentru a dvice discuţii misterioase, pe cele două şemineuri de marmură albă aşezate faţă în faţă. Se încrucişau în cursul acestei vizite *în extremis* atâtea ambiţii dez- amagite, înşelate, date peste cap, încât ceea ce domina toate preocupările erau temerile personale.

. Ciudat, fizionomiile nu exprimau nici milă, nicl îndurerare, ci mai degrabă un fel de iritare. Toţi aceşti oameni îi purtau parcă pică ducelui, ca şi cum acesta ţinea să moară pentru a-i lăsa în voia soartei.

Se auzeau fraze de felul acesta: „Nu-i de mirare, cu aia. Viaţă 1“

Şi trecătorii puteau să-i vadă pe aceşti domni la ferestre, amestecindu-se prin îmbulzeala trăsurilor din curte, sau apărând la portiera vreunui cupeu, de unde o ttiână strâns înmănuşată întindea, cu un foşnet de dantelă, o carte de vizită îndoită valetului care aducea ’“titţiele ştiri despre bolnav.

I-*ia când în când unul din obişnuiţii palatului, dintre aceia chemaţi de bolnav la căpătâiul său, îşi făcea aP*tiţia în această mulţime, dădea câte un ordin, apoi se ducea înapoi, cu o înfăţişare speriată, care se reţeta pe feţele celor din salon. În acelaşi chip se arătă *a Un moment dat şi Jenkins, cu cravata desfăcută, vesta deschisă, manşetele boţite, în toată dezordinea bătăliei pe care o dădea acolo sus împotriva unui duşman necruţător. Se văzu înconjurat pe loc, asaltat de întrebări. Maimuţele, care îşi lipeau nasul turtit de zăbrelele cuştii, enervate de zarva neobişnuită şi foarte atente la tot ce se petrecea, ca şi cum ar fi făcut un stud^ aprofundat asupra schimonoselii omeneşti, aveau fără îndoială un nepreţuit model în persoana medicului irlandez. Îndurerarea lui era magnifică, o durere bărbătească şi puternică, care-i strângea buzele, îl făcea sa respire des şi greu.

— A început agonia... rosti el cu un ton lugubru. Nu mai e decât o chestiune de ore...

Şi văzându-l pe Jansoulet, care se apropia de dânsul. Doctorul i se adresă emfatic:

— Ah, scumpe prietene, ce om!... Ce curaj!... N-a uitat pe nimeni. Chiar adineauri îmi vorbea de dumneata.

— Zău?

— „Bietul Nabab, îmi spunea ducele, ce mai e cu alegerea lui?“

Atâta tot. Mora nu adăugase nimic mai mult. Jansoulet plecă ochii în jos. Ce spera oare? Nu era destul că în asemenea clipe un om de rangul lui Mora s-a gândit la dânsul?... Se duse să se aşeze din nou pe banchetă, căzând în aceeaşi stare de toropeală din care ieşise doar pentru o clipă, înviorat de o speranţă nesăbuită. Fără a-şi da seama, Nababul asista la golirea treptată a imensei săli şi nu observă că rămăsese singurul şi ultimul dintre vizitatori decât când auzi servitorimea pălăvrăgind în întunericul care se lăsa încet.

— M-am săturat... eu nu mai slujesc.

— Eu rămân cu ducesa.

Şi aceste planuri, aceste hotărâri, anticipând cu câteva ore moartea nobilului duce, îl condamnau pe Mora mai vârtos decât domnii de la Academie.

Nababul îşi dădu atunci seama că era timpul să se retragă, dar mai înainte voi să se înscrie în registrul portarului. Se

apropie de masă, aplecându-se pentru a vedea mai bine. Pagina era plină. Un locşor gol îi fu indicat sub un scris mărunt şi subţire, aşternut de o mână cu degete prea groase; după ce semnă, Jansoulet observă că numele său era dominat de cel al lui H£mer- lingue, care îl zdrobea, îl înlănţuia cu trăsături insidioase. Superstiţios ca un latin ce era, Nababul fu impresionat de acest semn prevestitor şi plecă înspăimântat.

Unde să mănânce?... La club?... În Place Vend6me?... Să audă iar vorbindu-se de acest deces care-l obseda?...

Prefera să rătăcească la întâmplare drept înainte, ca toţi cei urmăriţi de-o idee fixă pe care speră să o împrăştie n^ergând. Seara era călduţă, înmiresmată. Jansoulet pă- Sea de-a lungul cheiurilor, mereu aceleaşi cheiuri; ajunse la. Copacii de pe Cours-la-Reine, apoi se întoarse spre acea atmosferă în care se simţea stropeala proaspătă şi n^iros de praf fin, caracteristic frumoaselor seri ale Parisului. La această oră crepusculară totul era pustiu. Ici şi colo se aprindea câte un felinar în vederea concertelor, vâlvătăi de gaz ţâşneau din verdeaţă. Un zgomot de pahare şi farfurii venit de la un restaurant îl îmbie Pe Nabab să intre.

Oricum, acestui om voinic îi era foame. I se servi n^aşa sub o verandă cu pereţi de sticlă, acoperiţi cu Plante agăţătoare, şi care se afla chiar în faţa porticului celui mare al clădirii „Palais de ^Industrie", unde ducele, lr* prezenţa a mii de oameni, îl salutase cu titlul de deputat. Nababului îi reveni în minte figura distinsă? l aristocratică profilându-se sub obscuritatea boitei, dar o vedea totodată şi acolo, pe albul funebru al Pernei. Şi deodată, aruncându-şi privirea asupra lis- t®i de bucate aduse de chelner, Jansoulet observă cu uhnire că purta data de 20 mai... Aşadar, nicio lună nu se scursese de la deschiderea Salonului. I se părea că trecuseră zece ani. Totuşi, încetul cu încetul, masa substanţială îi încălzi inima. Auzea chelnerii care discutau pe culoar:

— Aţi mai aflat ceva despre ducele de Mora? Se Pare că e grav bolnav.

— Lasă, nu mi-e mie grijă. O s-o scoată el la capăt 5l de data asta... Numai cei de teapa lui au noroc în viaţă.

Şi speranţa e aşa de bine sădită în sufletul omului, meât, în pofida celor văzute şi auzite personal, lui Jansoulet i-au fost suficiente aceste câteva cuvinte, ajutate de câteva păhărele de

Bourgogne, pentru a-i reda curajul. La urma urmelor, s-au făcut alţii bine după boli mai grele. Medicii exagerează adeseori gravitatea cazurilor pentru a trage apoi asupra lor meritul vindecării. „Ce-ar fi dacă m-aş duce să văd…“

Nababul îşi îndreptă din nou paşii spre palat, plin de iluzii, încrezător în acel noroc care-l slujise de atâtea ori în viaţă. Şi, în adevăr, aspectul clădirii princiare era de natură să-i întărească speranţele. Palatul avea înfăţişarea calmă şi liniştitoare a serilor obişnuite, începând de la bulevardul majestuos şi pustiu, luminat din loc în loc, până la scara de la intrare, în faţa căreia aştepta o caleaşca mare, puţin vetustă.

În anticameră, de asemeni liniştită, ardeau două lămpi enorme. L’n lacheu moţăia într-un colţ, în timp ce portarul citea în faţa şemineului. Se uită pe deasupra ochelarilor la noul-sosit, nu-i zise nimic, iar Jansoulet nu îndrăzni să întrebe nimic. Pe masă zăceau teancuri de jurnale, care, purtând banderole cu adresa ducelui, păreau aruncate acolo vraişte, nemaifiind folositoare. Nababul deschise unul, încercă să citească; dar un pas rapid şi uşor, un şopot de melopee îi îndreptară privirea către un bătrân gârbovit şi alb, gătit cu dantele, ca un altar, şi care se ruga înaintând cu paşi mari, preoţeşti, şi măturând covorul cu trena sutanei sale roşii. Era arhiepiscopul Parisului, însoţit de doi preoţi. Apariţia, cu murmurul ei îngheţat de vifor, trecu repede prin faţa lui Tansoulet, se urcă în caleaşca cea mare şi dispăru, ducind cu ea şi ultima speranţă.

— Chestie de convenienţă, dragul meu… spuse Monpavon, ivit subit lângă Nabab. Mora este un epicurean crescut în spiritul… cutare… cum îi zice î Secolul optsprezece… Dar un exemplu prost pentru mase dacă un om de rangul său… Ah, ce lecţie ne dă tuturor… ce ţinută demnă!

— Aşadar, s-a sfârşit? făcu Jansoulet, zdrobit. Nu mai e nicio speranţă?

Monpavon îi făcu semn să asculte ceva. Un uruit surd de trăsură se auzea pe chei. Clopoţelul de la *f* poartă sună grăbit de mai multe ori. Marchizul număra cu voce tare… „Unu, doi, trei, patru…” La cinci se sculă.

— Acum nu mai e nicio speranţă. Uite-l şi pe ăsta care soseşte, spuse Monpavon, făcând aluzie la superstiţia parizianã conform căreia vizita suveranului era întotdeauna fatală muribunzilor.

Lacheii alergau din toate părţile, deschideau canaturile uşilor, se înşiruiau în grabă, în timp ce portarul cu ce>lţurile pălăriei aşezate paralel cu ochii, anunţa trecerea celor două umbre auguste, lovind lespezile cu bastonul. Jansoulet, aşezat în spatele valeţilor, zări nedesluşit umbrele, dar le văzu apoi în lunga perspectivă 9. Uşilor deschise urcând scan monumentală în urma unui valet ce ţinea în mână un candelabru. Femeia urca dreaptă şi ţanţoşă, înfăşurată în mantia ei neagră de spaniola; bărbatul se ţinea de rampă, urcând mai domol, obosit şi puţin adus de spate, scuturat de un suspir, convulsiv, cu gulerul pardesiului de culoare deschisă ridicat în sus.

— 7~ Hai să mergem, Nababule. Nu mai avem ce căuta a*ci, zise elegantul marchiz, luâridu-l pe Jansoulet de braţ şi târându-l afara.

Se opri în prag şi, cu mâna ridicată, adresă un salut cu vârful mănuşilor către cel ce răposa acolo sus…

— B’ziua, scumpule…

Ca întotdeauna, gestul şi tonul de om de lume erau ireproşabile, numai glasul tremura puţin.

Clubul din Rue Royale, renumit prin partidele sale, a cun0SCut rareori un joc ca în noaptea aceea. Început la ora 11, nu se terminase încă la 5 dimineaţa. Sume fabuloase erau întinse pe postavul verde, trecând din mână în mină, schimbându-şi adeseori direcţia, îngrămădite, împrăştiate, reîntorcându-9e la loc. Averi întregi au fost înghiţite în această partidă de pomină pe care Nababul o împinsese pe acest făgaş pentru a-şi îneca spaima în valurile nesigure ale norocului, La sfârşitul ei, după alternative curioase, treceri de averi de la unul la celălalt, Care pe un începător l-ar fi înspăimântat, Jansoulet se sculă de la masă cu un câştig de cinci sute de ™u de franci. A doua zi pe bulevard se vorbea de cinci milioane, şi toată lumea era scandalizată, în special *Messager,* cu un articol desfăşurat pe trei sferturi} n coloanele sale, tunând şi fulgerând împotriva anumitor aventurieri care, toleraţi în cluburi, seamănă ruini în familiile cele mai onorabile.

Vai 1 Tot ce ctştigise jansoulet reprezenta abia pri* mele poliţe ale lui Schwalbach…

În timpul acelei partide îndrăcite, al cărei suflet şi pricina era involuntar Mora, numele său nu fusese rostit niciodată. Nid Cardailhac, nici Jenkins nu-şi făcură apariţia, Monpavon se

dusese să se culce, mai abătut decât voia să pară. Ştiri noi nu mai sosiseră.

„Oare a murit?“ se. Întreba Jansoulet părăsind clubul, şi îi trecu prin minte să treacă pe-acolo înainte de a se întoarce acasă, să vadă ce se mai întâmplase. Ceea ce îl împingea acum nu mai era speranţa, ci acea curiozitate bolnăvicioasă şi nervoasă care, după un incendiu, îi îndeamnă pe nenorociţii sinistraţi, sărăciţi şi rămaşi fără adăpost, să se ducă să vadă ruinele casei.

Deşi era încă foarte devreme şi aburii trandafirii ai dimineţii se răspândeau în aer, întreg palatul era larg desahis, ca în vederea unei plecări solemne. Lămpile mai fumegau pe şemineuri, peste tot se ridica praful. Nababul păşi ungur, într-o inexplicabilă atmosferă de părăsire, urcă până la etajul întâi, unde recunoscu, în sfârşit, o voce cunoscută, cea a lui Cardailhac, care dicta câte un nume, după care- se auzea scârţâitul peniţelor pe hârtie. Iscusitul regizor al primirii beiului organiza cu aceeaşi pasiune funeraliile ducelui de Mora. Ce activitate! Excelenţa îşi dăduse obştescul sfârşit în cursul serii, şi dimineaţa se; i tipăreau zece mii de scrisori, iar toţi cei din casă cu ştiinţă de carte se ocupau de adrese. Fără a mai traversa aceste birouri improvizate, Jansoulet se îndreptă spre salonul de aşteptare, care, de obicei atât de populat, apărea astăzi cu toate fotoliile goale. În mijloc, pe o masă, pălăria, bastonul şi mănuşile domnului duce, ’ pregătite în permanenţă pentru plecările neprevăzute, în aşa fel încât să nu fie nevoie de a face apel la un valet. Obiectele pe care le purtăm păstrează ceva din fiinţa noastră. Curba pălăriei amintea pe cea a mustăţii, mănuşile de culoare deschisă erau gata să apuce bastonul solid şi mlădios, întreg ansamblul fremăta şi trăia, ca şi cum ducele avea să-şi facă apariţia, să întindă mâna, spunând câteva cuvinte, să le ia pe toate cu dânsul şi să plece.

frar nu! Domnul duce n-avea să mai plece… Lui Jansoulet Ji fu de ajuns să se apropie de uşa întredeschisă a camerei pentru a vedea pe patul înălţat – chiar şi după moarte Mora avea parte de o estradă ~ o formă rigidă, semeaţă, un profil nemişcat şi îm-bătrânitf schimbat din cauza bărbii albe care cres- cuse în cursul nopţii. La căpătâiul înclinat se afla îngenuncheată, prăbuşită printre draperiile albe, o femeie cu Un păr blond despletit, gata să-l sacrifice pe altarul Văduviei veşnice. Alături, un preot şi o

călugăriţă stateau smeriţi în acea atmosferă de veghe mortuară în care oboseala nopţilor albe se amestecă cu şuşotelile rugăciunii şi ale întunericului.

Această cameră, unde atâtea ambiţii simţiseră cum 1? creşteau aripi, unde fuseră răscolite atâtea speranţe şi decepţii, era acum pradă liniştii produse de suflul trecător al morţii. Niciun zgomot, niciun suspin. Doar acolo, înspre Pont de la Concorde, în ciuda orei matinale, un clarinet piţigăiat şi vioi acoperea urui- tul primelor trăsuri; dar sunetul său batjocoritor şi enervant nu mai era auzit acum de cel care dormea somnul de Veci, arătând Nababului îngrozit imaginea îngheţată, decolorată, pregătită pentru mormânt a propriului său destin. Alţii decât Jansoulet au văzut această cameră mortuară într-o lumină şi mai lugubră. Ferestrele mari sunt deschise. Întunericul şi vântul pătrund ne- stin8herit din grădină ca o vijelie. O siluetă pe o estradă: corpul îmbălsămat. Capul golit, umplut cu câlţi, creierii într-un hârdău. Greutatea creierului acestui om de stat era în adevăr neobişnuită. Cântărea... cintirea... ziarele vremii au indicat cifra. Dar cine î1_° mai aminteşte astăzi?

XIX

FUNERALIILE

— Nu plânge, scumpa mea Zână, mi se duce şi mie tot curajul. Lasă, ai să vezi ce fericita vei fi când n-o să-l mai ai lângă tine pe urâciosul tău demon. Te vei putea reîntoarce la Fontainebleau să-ţi vezi de găini... Cei zece mii de franci ai lui Brahim îţi vor folosi pentru instalare... Şi după aceea, să n-ai nicio grijă, îţi voi trimite eu bani. De vreme ce beiul asta are nevoie de sculpturile înde, o să le plătească la preţul cuvenit, cred că nu te îndoieşti de asta?... Voi deveni bogată, foarte bogată... Cine ştie? poate chiar soţie de sultan...

— Da, aşa e, vei fi soţie de sultan... dar eu voi fi moartă şi nu te voi mai vedea.

Şi blajina Cremnitz se ghemuia deznădăjduită într-un colţ al birjei, ca să n-o vadă cineva plângând.

Fălicie părăsea Parisul. Încerca să fugă de înfrico- şătoarea amărăciune, de sinistra greaţă pe care i-o produsese moartea lui Mora. Ce lovitură teribilă pentru această tânără orgolioasă! Necazul şi plictiseala o aruncaseră în braţele acestui om; mândrie, pudoare, îi jertfise totul, şi iată-l că acum lua totul cu dânsul, lăsând-o ofilită pentru restul vieţii, văduvă fără lacrimi,

fără doliu, fără demnitate. Două sau trei vizite la Saint-James, câteva seri în fundul unei loji a micuţului teatru, în spatele grilajului, unde se ascunde plăcerea oprită şi ruşinoasă, iată singurele amintiri ale acestei legături de două săptămâni, această păcătuire lipsită de dragoste, în care nici măcar orgoliul nu avu- sese satisfacţia unui scandal public. Era doar mânjeal» inutilă şi de neşters, prăbuşirea stupidă în mocirlă a unei femei care nu poate ieşi de-acolo şi pe care mila ironică a trecătorilor o împiedica să se ridice.

îi trecu prin minte gândul sinuciderii, dar ideea că lumea o va atribui dragostei deznădăjduite o opri. Felicie vedea dinainte înduioşarea sentimentală a saloanelor, impresia stupidă pe care ar face-o pretinsa ei pasiune, adăugată la nenumăratele cuceriri ale ducelui; vedea violetele de Parma pe care cei de teapa lui Moessard aveau să le rupă petală cu petală deasupra mormântului ci, aşezat lângă celălat. Nu-i rămânea decât să pornească în călătorie, una din acele călătorii at: t de lungi, încât schimbă şi gândurile oamenilor. Din păcate, îi lipseau banii trebuitori. Îşi aminti atunci că a doua zi după marele succes de la Expoziţie, bătrânul Brahim-Bey venise la ea pentru a-i face, în numele stăpânului său, propuneri măreţe pentru nişte lucrări mari ce urmau a fi executate la Tunis. Refuzase atunci, jie- lăsându-se ispitită nici de preţurile orientale şi nici de splendida ospitalitate oferită, un atelier minunat într-o curte a palatului Bardo, înconjurată de arcade dantelate. Acum însă accepta. Un singur semn din partea ei, şi afacerea fu încheiată. După un schimb de telegrame, bagajele au fost făcute rapid, casa a fost închisă, şi Felicie porni spre gară ca pentru o absenţă de opt zile, mirată ea însăşi de promptitudinea hotărârii; o îndemnase însă şi latura aventuroasă şi artistică a firii ei, atrasă de mirajul unei existenţe noi într-o regiune necunoscută.

Iahtul beiului trebuia să o aştepte la Genua. Şi, închizând ochii în birja care o ducea spre gară, F6- licie vedea dinainte lespezile albe ale unui port italian înconjurând golful irizat, unde so. Arele căpăta luciri de Orient, unde totul cânta, până şi pânzele umflate pe albastrul mării nesfârşite. În ziua aceea Parisul efâ tocmai noroios, cenuşiu, udat de una din acele ploi continue, făcută parcă numai pentru el; ai zice că un nor se ridică din fluviu, din fumul, din respiraţia de monstru a oraşului pentru i se revărsa apoi pe acoperişuri, pe streşini, lunecând de-a lungul

nenumăratelor geamuri ale mansardelor. Felicie era nerăbdătoare să lase în urmă acest Paris mohorât şi, în înfrigurarea ei, îşi ocăra birjarul şi caii, care, adevărate mârţoage de trăsură de piaţă, se opriseră din cauza unei îmbulzeli inexplicabile de trăsuri şi omnibuze înghesuite aproape de Pont de la Concorde.

— Dă-i drumul, birjar, dă-i drumul...

— Nu se poate, doamnă... e înmormântarea.

Felicie scoase capul la portieră şi se dădu imediat înapoi, îngrozită. Era un şir de soldaţi care mergeau ţinând puştile cu ţeava în jos, o învălmăşeală de căşti, de pălării ridicate deasupra capului, înşiruite de-a lungul unui cortegiu nesfârşit. Se pornise tocmai înmormântarea lui Mora.

— Nu sta aici... întoarce! îi strigă Felicie birjarului. Trăsura întoarse cu greu, smulgându-se cu părere de rău de la acest splendid spectacol, pe care Parisul îl aştepta de patru zile; apoi, luând-o pe bulevarde, coti spre Rue Montaigne, şi cu mersul ei domol şi posomorit ajunse prin Boulevard Malesherbes în Place de la Madeleine. Aici îmbulzeala era şi mai mare, şi mai compactă. Prin ploaie şi ceaţă se vedeau vitraliile iluminate ale bisericii cu aspect de templu grecesc, care dispărea sub draperiile negre; timbrul surd al cântece- lor funebre umplea piaţa, unde se începuse slujba de îngropăciune, în timp ce cea mai mare parte a convoiului se înghesuia încă în Rue Royale, până spre poduri, fortnând o lungă linie neagră ce lega parcă pe defunct de grilajul Corpului legislativ, care se deschisese de atâtea ori în faţa lui. Dincolo de Place de la Madeleine, mijlocul bulevardelor era gol, părând mai larg între cele două şiruri de soldaţi cu arma la picior, care ţineau în frâu mulţimea de curioşi de pe trotuarele negre de lume; magazinele erau închise, iar balcoanele, în ciuda ploii, înţesate de trupuri aplecate în direcţia bisericii, ca la o serbare populară sau la o paradă militară a unor armate victorioase. Parisul, hămesit de spectacole, se mulţumeşte cu orice, cu războiul civil, ca şi cu înmormântarea unui om de stat...

Birja a trebuit sa dea iar Înapoi, sa facă un nou ocol {e lesne de închipuit proasta dispoziţie a birjarului şi a dobitoacelor sale, toţi trei parizieni convinşi, furioşi de a fi lipsiţi de un asemenea spectacol frumos. Începu atunci prin străzile pustii şi tăcute – căci toată viaţa Parisului se mutase pe marele bulevard – o

alergătură sinuoasă şi dezordonată, o plimbare fără rost, de birjă închiriată cu ora; când ajungeau la extremitatea cartierelor Saint-Martin sau Saint-Denis, când se întorceau spre centru, lovindu-se mereu, în ciuda ocolurilor şi a şiretlicurilor, de acelaşi obstacol neclintit, de aceeaşi mulţime deasă, părticică a convoiului îndoliat, ce apărea la câte o răspântie, şerpuind încet sub ploaie, în sunetul tobelor cernite, sunet apăsător şi monoton ca cel al pământului surpându-se într-o prăpastie.

Ce chin pentru Felicie! Avea impresia că ceea ce traversa Parisul cu acea pompă solemnă, convoiul funebru şi doliul public la care luaseră parte până şi norii, erau rătăcirea şi mustrarea ei de cuget. Şi orgolioasa fată se revoltă împotriva acestui afront al străzii, căuta să4 evite, stând cu ochii închişi, zdrobită, în fundul trăsurii, în timp ce bătrâna Cremnitz, crezând că Felicie era în adevăr îndurerată şi văzând-o atât de nervoasă, încerca s-o consoleze, jeluindu-se şi ea de amărăciunea despărţirii; cum şi dânsa se ascundea, portiera rămânea liberă pentru ogarul algerian, care, spri- jinindu-se pe ea cu labele din faţă, adulmeca vântul, nemişcat, de o rigiditate heraldică. În cele din urmă, după mii de ocoluri care nu se mai isprăveau, birja se opri brusc, se mai smuci o dată cu greu în mijlocul ţipetelor şi a ocărilor gloatei, apoi, hâţânată, ridicată în sus, cu bagajele de pe acoperiş gata-gata să se prăv ă- lească, rămase înţepenită ca un vapor ancorat.

— Doamne, ce de ’lume!... murmură bătrâna Crem- nitz, îngrozită.

Felicie îşi ieşi din toropeală:

— Unde ssotem aici?

Sub un cer incolor, plin de fum, brăzdat de o ploaie fină, ca o reţea de mătase întinsă peste realitatea lucrurilor, se întindea o piaţă largă, o răscruce imensă plină 6ckl de un ocean omenesc scurgându-se din toate stfâ- zi’le învecinate, oprindu-se imobilizat în jurul unei coloane înalte de bronz care domina acest potop, asemenea catargului gigantic al unui vas naufragiat. Esca- droane de cavalerie, prezentând sabia pentru onor, tunuri în baterie se înşirau de-a lungul unui culoar liber; tot acest aparat înfricoşător îl aştepta pe cel ce avea să treacă în curând, poate pentru a încerca să-l răpească, să-d smulgă cu forţa duşmanului formidabil care-l ducea cu sine Dar, vai! Toate şarjele de cavalerie, toate canonadele dim lume nu mai puteau

face nimic. Prizonierul era dus, legat fedeleş, apărat de triplul meterez de lemn tare, de metal şi de catifea, impenetrabil pentru ghiulele, aşa că nu de la aceşti soldaţi se putea aştepta eliberarea.

— Mergi mai departe... nu vreau să rămân aici! strigă Telicie mânioasă, apuwându-şi birjarul de pelerina udă.

Coşmarul care o urmărea, pe care-l auzea vuind îngrozitor în depărtare, aproipimdu-se din clipă în clipă, îi pricinuise o spaimă cumplită. Dar la prima zvâcnire a roţilor, zbieretele, huiduielile reîncepură. Socotind că lumea îl va lăsa să traversese piaţa, birjarul pătrunsese cu mare greutate până în primele rânduri ale mulţimii, care înconjurase trăsura şi nu-i mai dădea voie să-şi continue drumul. Nu mai era chip nici să înainteze, nici sa dea înapoi. Felicie trebuia, să rămână acolo, să inhaleze răsuflarea alcoolică a mitocanilor, să suporte privirile curioase, aprinse dinainte pentru un spectacol excepţional, măsurind-o pe frumoasa călătoare, care intenţiona să plece, cu vorbe ca: „Ia te uită ce cufere!“ sau: „Un dulău ca ăsta drept păzitor!“ Dansatoarei îi ţâţâia inima de frică, dar Felicie nu se gândea decât la faptul că leşul ducelui avea să treacă prin faţa ei şi că se va afla în rândul întâi pentru a-l vedea.

Deodată se auzi un strigăt puternic: „Iată-l!“, după care o tăcere adâncă se aşternu în piaţa ce răsufla uşurată după trei ore de aşteptare.

Sosea.

Prima mişcare a F&iciei fu de a trage storul dinspre pairtea ei, partea pe care urma să treacă cortegiul. Dar

Auzind duruitul tobelor în apropiere, fu cuprinşi de 0 ciudă nervoasă că nu putea scăipa de această obsesie; şi, influenţată poate şi de curiozitatea bolnăvicioasă a lumii din jurul ei, Felicie ridică brusc storul, şi căpşorul ei înfierbântat şi palid apăru, sprijtnindu-se în pumni, la portiera trăsurii:

„Poftim, dacă vrei... Mă uit la tine!“

Funeraliile erau în adevăr grandioase, onorurile supreme erau date cu toată pompa amăgitoare, tot atât de sonoră şi găunoasă ca şi acompaniamentul ritmat al tobelor cernite. Mai întâi, veşmintele albe ale preoţilor zăriţi în primele cinci carete îndoliate; apoi, tras de şase cai – adevăraţi cai ai infernului, negri şi lenţi ca talazurile fluviului său – venea carul funebru, împodobit cu franjuri, cu broderii de argint şi ornamente în

formă de lacrimă, cu coroane heraldice dominând un *M* uriaş, iniţială fatidică ce părea însăşi denumirea Morţii, ducesa Moartea, decorată cu cele opt floricele ale coroanei.

Dricul de lemn era acoperit de atâtea baldachine şi draperii masive, încât scârţâia din toate încheieturile, le- gănindu-se la tot pasul, copleşit parcă de sus până jos de importanţa mortului pe careul ducea. Pe sicriu, spada, uniforma, pălăria brodată, boarfe de paradă, care n-au fost niciodată purtate, străluceau, sidefii şi aurite, printre florile proaspete care indicau sezonul primăvăratec, în pofida vremii mohorâte. La o distanţa de zece pişi urma personalul aflat în slujba ducelui; apoi, în spate, un funcţionar în mantie, purtând distincţiile, o adevărată expoziţie a tuturor ordinelor din lumea întreagă, decoraţii, panglici multicolore revărsându-se de pe perna de catifea neagră cu franjuri de argint.

Venea a, poi maestrul de ceremonii, precedând biroul Corpului legislativ, o duzină de deputaţi delegaţi prin tragere la sorţi; Sn mijlocul lor se distingea silueta înaltă a INababtflui; pentru prima oară îmbrăcat în costumul oficial, ca şi cum soarta ironică ar fi vrut să dea deputatului încă nevalidat o mostră a tuturor satisfacţiilor parlamentare. Urmau prietenii defunctului, formând un gnip destul de restrâns, foarte bine ales pentru a dezvălui superficialitatea şi găunoşenia existenţei acestui înalt demnitar, ai cărui intimi se reduceau la un director de teatru, de trei ori falit, un negustor de tablouri îmbogăţit prin cămătărie, un aristocrat depravat şi câţiva cheflii şi stâlpi de cafenea puţin recomandabili. Până aici toată lumea mergea pe jos şi în capul gol; de-abia dacă printre parlamentari se zărea vreo calotă de mătase neagră pusă timid pe cap, pe măsură ce cortegiul se apropia de cartierele mai populate. După aceasta veneau trăsurile. Se obişnuieşte ca la moartea unui viteaz, cortegiul să fie urmat de calul favorit al eroului, calul încercat în lupte, silit, din cauza mersului încetinit al. Convoiului, să-şi tempereze sprinteneala, care degajează miros de pulbere şi sclipiri de flamuri. Aiai locul acestui tovarăş de luptă era ţinut de cupeul cel mare pe opt osii al lui Mora, care îl ducea de obicei la reuniunile mondene sau politice; tăbliile îi erau îmbrăcate în negru, iar lanternele învelite în voaluri lungi de doliu, care fâlfâiau până la pământ cu un fel de graţie feminină unduioasă. Lanternele îndoliate constituiau o nouă modă funerară,

supremul „şic“ al înmormintărilor, şi îi şedea bine acestui om de lume să dea o ultimă lecţie de distincţie parizienilor veniţi la funeraliile sale ca la cursele de cai de la Longehamp.

Din nou trei maeştri de ceremonii, după cate urma obişnuita şi recea pompă oficială, aceeaşi pentru căsătorii, decese, botezuri, pentru deschiderea Parlamentului sau pentru primirea suveranilor, un nesfârşit cortegiu de cupeuri de gală strălucitoare, cu geamuri largi, cu vizitii în livrele ţipătoare, înzorzonate cu aur, luând ochii norodului, care, amintindu-şi de basme şi de echipajul Cenuşăresei, scotea câte un „o!“ de admiraţie, ca în nopţile cu focuri de artificii, când exdamaţiile urcă şi se sparg în văzduh o dată cu proiectilele. Iar în mulţime se află întotdeauna câte un agent de poliţie binevoitor sau vreun mic burghez erudit şi gură-cască, la curent cu toate ceremoniile publice, care identifică cu glas tare persoanele din trăsuri pe măsură ce defilează cu escorta reglementară de dragoni, călăraşi sau pedestraşi din garnizoana Parisului.

În frunte, reprezentanţii împăratului, ai împărătesei, ai întregii familii imperiale; după aceea, într-o ordine ierarhică elaborată cu erudiţie şi a cărei schimbare olt de mică ar fi putut pricinui conflicte grave între diferitele instituţii ale statului, veneau membrii Consiliului privat, mareşalii, amiralii, marele cancelar al „Legiunii de Onoare”, apoi Senatul, Corpul legislativ, Consiliul de Stat, Justiţia şi Universitatea, purtând costume cu bandă de hermină şi peruci care evocau vechiul Paris, ceva pompos şi prăfuit, cu totul anacronic îkn epoca sceptică a bluzei şi a fracului. Pentru a nu se gândi la nimic, Felicie nu-şi lua ochii de la această defilare monotonă şi înnebunitor de lungă. Încetul cu încetul fu cuprinsă de o toropeală, ca şi cum, într-o zi cu ploaie, ar fi răsfoit pe măsuţa rotundă din salonul anost un album cu poze înfăţişând istoria costumului oficial din vremurile cele mai îndepărtate până în zilele noastre. Văzuţi din profil, toţi aceşti oameni, drepţi şi ţepeni în spatele geamurilor trăsurilor, aveau în adevăr înfăţişarea unor personaje din vechile miniaturi; stand pe muchia banchetelor, pentru ca nimic din colecţia lor de broderii aurite, decoraţii, fireturi, galoane să nu treacă neobservat, păreau cu toţii nişte manechine destinate satisfacerii curiozităţii mulţimii, în faţa căreia se arătau într-o atitudine detaşată şi indiferentă.

Indiferenţă!... Aceasta era trăsătura caracteristică a

funeraliilor. O simţeai pe toate feţele şi în inimi, atât printre funcţionarii care nu-l cunoscuseră pe duce decât din vedere, cât şi printre cei care urmau dricul pe jos, intimii sau slujitorii săi. Indiferent era şi corpolentul, jovialul vicepreşedinte al consiliului, care, cu mâna lui grea, obişnuită să spargă lemnul tribunelor, ţinea panglicile dricului; dădea de altfel impresia că le trage mereu înainte, mai grăbit chiar decât caii să-şi bage în groapă duşmanul, veşnicul rival, ce stătea de douăzeci de ani de-a curmezişul ambiţiilor sale. Ceilalţi trei demnitari nu păşeau cu aceeaşi vioiciune de armăsar, dar lungile franjuri se bălăbăneau în mâinile lor, semnificativ de plictisite, distrate şi molatice. Indiferenţi erau şi preoţii, prin însăşi natura meseriei lor. Indiferenţi oamenii de serviciu, cărora răposatul le zicea „lucruri” şi pe care îi trata în adevăr ca pe nişte lucruri. Indiferent domnul Louis, care-şi trăia ultima zi de robie, ca tib sclav destul de Logat pentru a obţine libertate! coti* tra platã. Chiar şi cei mai intimi erau pătrunşi de aceeaşi răceală ca de gheaţă. Cu toate acestea, unii dintre ei fuseseră foarte legaţi sufleteşte de răposatul duce. Dar Cardailhac era iprea atent Ha ordinea şi desfăşurarea ceremoniei pentru a-şi permite cea mai mică înduioşare, care, de altfel, nu ţinea de firea lui. Batrânul Monpavon, deşi foarte afectat, ar fi găsit cu totul nepotrivit şi nedemn de ilustrul său prieten să-şi bombeze cătuşi de puţin pieptul sub pa\ăza-i de pânză sau să-şi încovoaie cât de cât înalta-i talie. Ochii, strălucitori ca întotdeauna, u rămâneau uscaţi, de vreme ce pompele funebre avuseseră grijă să brodeze lacrimi de argint pe draperiile negre. Era totuşi cineva care plângea acolo; numai că acela se înduioşa mai mult asupra propriei lui soarte. Bietul Nabab, moleşit de atâta muzică şi pompă oficială, avea impresia ca-şi îngroapă destinul şi toate ambiţiile de glorie şi demnitate. Şi aceasta era tot o varietate de indiferenţă.

în ceea ce priveşte gloata, satisfacţia unui spectacol frumos, bucuria de a transforma o zi din săptămână în duminică domina ia ea orice alt sentiment. De-a lungul bulevardelor, mai-mai că spectatorii din balcoane ar fi aplaudat; aici, în cartierele mai populate, lipsa de res- peot era şi mai directă. Vorbe de haz, glume deocheate asupra mortului şi a aventurilor sale, bine cunoscute de toată lumea, râsete scârnite de pălăriile rabinilor, sau de mutrele membrilor consiliului de împăciuire, iată ce se

putea auzi între două duruituri de tobă. În bluză, în salopetă, ou picioarele ude, scoţându-şi şapca din obişnuinţă, mizeria, munca silnică, şomajul şi greva priveau batjocoritor cum trece acest locuitor de pe alt tărâm, acest duce strălucitor, prăbuşit din înălţimea onorurilor sale, care în timpul vieţii nu pusese poate niciodată piciorul în acest cartier mărginaş al oraşului. Numai că pentru a ajunge acolo sus, unde merge toată lumea, tre- t>uie să o apuci pe drumul tuturor, care trece prin cartierul Saint-Antoine, prin Rue Roquette, până la poarta c «a mare de intrare, atât de larg deschisă spre infinit. Şi, de! nu-i rău să Vezi că seniori de teapa lui Mora, duci, miniştri o iau toţi pe acelaşi drum către aceeaşi destinaţie. Această egalitate în faţa morţii îi consolează pe unii de multe nedreptăţi ale vieţii. Mâine pâinea va părea mai puţin scumpă, vinul mai bun, unealta mai puţin grea când îşi vor putea spune, sculându-se: „Oricum, bătrânul Mora a închis şi el, ochii, ca toţi ceilalţi”.

Coloana trecea mereu, mai degrabă obositoare decât lugubră. Era acum rândul societăţilor corale, a delegaţilor armatei şi marinei, ofiţeri din toate armele, strânşi buluc în faţa unui lung şir de vehicule goale, trăsuri îndoliate, trăsuri particulare, aliniate acolo pentru etichetă. Urmau apoi trupele, şi în mahalaua murdară, în lunga Rue Roquette, plină de lume cât vezi cu ochii, năvălea o armată întreagă de infanterişti, cavalerişti, lăncieri, puşcaşi, tunuri grele cu ţeava ridicată, gata să latre, zguduind caldarâmul şi ferestrele, nereuşind însă să acopere bubuitul tobelor. Acest bubuit sinistru şi sălbatic o ducea pe Felicie cu gândul spre funeraliile acelor neguşi africani, unde mii de victime jertfite însoţesc sufletul prinţului, pentru a nu-l lăsa să păşească singur în lumea cealaltă; artistei îi trecea de asemenea prin minte că tot acest alai solemn şi fără sfârşit avea să coboare poate şi el în imensa groapă, destul de mare ca să-i înghită pe toţi.

„Acum ji în vecii vecilor, amin”, murmură bătrâna Cremnitz, în timp ce birja se punea în mişcare, după descongestionarea pieţei, unde Libertatea cea de aur părea a se înălţa miraculos în spaţiu; şi această rugăciune a fostei dansatoare a fost poate singura notă mişcătoare şi sinceră rostită pe întreg parcursul funeraliilor.

Discursurile s-au terminat; trei discursuri lungi, reci ca şi cavoul unde a fost coborât răposatul, trei declamaţii oficiale

care au dat mai ales prilej oratorilor să-şi afirme sus şi tare devotamentul lor faţă de dinastie. De cincisprezece ori a răsunat în cimitir ecoul tunurilor, care au zgâlţâit coroanele de sinunoc îndoliate şi iconiţele care atârnă la extremităţile lor. Şi în timp ce un fel de aburi roşietici plutesc şi învăluie ou miros de pulbere oralul morţilor, ridicându-se şi amestecându-se cu fuinul uzinelor din cartierul muncitoresc, mulţimea densă se împrăştie şi ea, răspândindu-se, cu un zvon confuz de talazuri spărgându-se de stânci, pe străzile în pantă, pe scările albe năpădite de verdeaţă. Rochii negre, rochii purpurii, costume albastre şi verzi, eghileţi de aur, săbii subţiri potrivite din mers se grăbesc către trăsuri. Saluturi ceremonioase, zâmbete discrete sunt schimbate, în timp ce vehiculele îndoliate coboară aleile în galop, formând un lung şir de vizitii negri, cu spatele încovoiat, cu pălării de galâ şi pelerine fâlfâind în iuţeala alergăturii.

Toată lumea pare a fi scăpat de o corvoadă lungă şi obositoare, bucuroasă de a putea da cât mai repede la o parte jugul administrativ, costumele de ceremonie, de a putea scoate centurile, gulerele tari şi plastroane'le, de a-şi destinde feţele, care şi ele erau strânse în chingi.

Bondoc şi greoi, târându-şi cu greutate picioarele umflate, Hemerlingue se îndrepta grăbit spre ieşire, rezistind diferitelor propuneri care i se făceau de a se urca într-o trăsură sau alta, deoarece ştia bine că numai a lui era pe măsura elefantiazisului de care suferea.

— Baroane, baroane, poftim încoace... Avem un loc pentru dumneata.

— Nu, mulţumesc. Umblu ca să mă mai dezmorţesc puţin.

Şi pentru a evita toate aceste invitaţii, care, în cele din urmă, îl plictiseau, Hemerlingue apucă pe o alee transversală, aproape pustie, prea pustie chiar, căci după câţiva paşi îşi muşcă degetele de necaz. De la intrarea sa în cimitir, baronul n-avusese decât o singură preocupare, teama de a se întâlni nas în nas cu Jansoulet, a cărui violenţă o cunoştea şi care, uitând măreţia locului unde se aflau ar fi putut să repete în plin Pere-Lachaise scandalul din Rue Royale. În timpul ceremoniei zărise de vreo două-trei ori capul mare al fostului său camarad înălţându-se peste mulţimea de figuri incolore ale asistenţei şi i se păruse că Jansotflet voia să se îndrepte spre dânsul, să-l caute. Cel puţin, acolo, pe aleea cea mare, ar fi fost lume în caz

de nevoie, pe când aici... Brr... Această temere îi mărea baronului pasul, de obicei lent, îl făcea să gâfâie; dar în zadar. Pe când întorcea capul, de teamă să nu fie urmărit, la capătul aleii îşi făcură apariţia umerii înalţi şi voinici ai inababului. Nu era chip pentru burduhănosul Hemerlingue să se strecoare printre mormintele atât de apropiate unele de altele încât nu era loc nici să îngenunchezi. Tălpile Şi alunecau, i se înfundau în pământul ud şi cleios. Se hotărî să meargă mai departe cu un aer indiferent, nădăjduind că poate celălalt nu-l va recunoaşte. Dar o voce puternică şi răguşită strigă în spatele lui:

— Lazare!

Pe bogătan îl chema Lazare. Fără a răspunde, Hemerlingue căuta să ajungă din urmă un grup de ofiţeri care mergeau în faţa iud, foarte departe însă.

— Lazare! Ei l Lazare!

Ca odinioară, pe cheiul Marsiliei... Din obişnuinţă, fu gata să se oprească, dar Hemerlingue îşi aminti toate ticăloşiile, tot răul făout Nababului, şi cel ipe care era pe caile de a i-l face. În timp ce toate aceste aduceri- aminte îi provocau o stare de frică îngrozitoare, împinsă până la paroxism, baronul simţi o mână de fier încleştmdu-i-se pe umăr. O sudoare de teamă îi trecu prin toate membrele deformate, faţa i se îngălbeni şi mai tare, ochii îi clipeau în aşteptarea palmei pe care o vedea venind, în timp ce braţe'le-i groaise se ridicau instinctiv, ca pentru a-l feri de lovitură.

— Ei, nu te teme... Nu-ţi vreau răul, zise trist Jansoulet... îţi cer numai să nu mi-il faci tu mie.

Se opri pentru a-şi relua respiraţia. În faţa acestei emoţii g| îfâitoare, bancherul, uluit, înspaimântat, îşi holbă ochii rotunzi de cucuvea.

— Ascultă, Lazare, tu eşti cel mai puternic în acest război pe care îl ducem de atâta vreme... Eu sunt la pământ... ce mai vorbă... cu umerii la pimânt... Hai, fii generos, cruţă-l pe vechiul tău camarad. Fie-ţi milă de mine, zău, fie-ţi mila...

Tremura tot acest meridional dărâmat, toropit de ceremonialul funeraliilor. În faţa lui, Hemerlingue nu părea mai breaz. Muzica funebră, mormântul deschis, discursurile, bubuitul tunurilor şi toată această filosofie a morţii inevitabile îl răscoliseră pe grăsanul de baron. În sfârşit, glasul fostului său amic trezi tot ce mai rămăsese omenesc în acest burduf de

gdaţină.

Fostul sau amic I De zece ani, de când începuse învrăjbirea lor, era pentru prima oară că-l revedea pe Jansoulet atât de aproape. Câte nu-i aminteau aceste trăsături oacheşe, umerii largi atât de prost croiţi pentru vestonul brodat! Pătura găurită de lână subţire cu care se acopereau amândoi pentru a dormi pe puntea vasului „Sinaî“, raţia de mâncare împărţită frăţeşte, hoinărelile prin câmpiile pârjodite din jurul Marsiliei, unde furau ceapă, pe care o mâncau crudă pe marginea unui şanţ, visurile, planurile, bănuţii strânşi laolaltă, iar după aceea, când norocul a început să le surâdă, aventurile avute împreună, micile escapade galante, unde se putea spune orice, stând cu coatele pe masă.

Cum de au ajuns să se duşmănească oare, când s-au cunoscut atât de bine, când au trăit ca doi fraţi gemeni sugând la aceeaşi doică, slabă şi neînduplecată, mizeria, când au împărţit frăţeşte mângâierile ei aspre şi laptele acriit? Toate aceste gânduri, greu de cumpănit, îi treceau prin minte lui Hemerlingue ca un fulger. Aproape instinctiv lăsă să-i cadă mâna grea în cea pe care i-o întindea (Nababul. Ceva animalic a fost răscolit în ei, mai tare decât pizma, şi aceşti doi oameni, care de zece ani încercau să se doboare unul pe a! ltul, împroşcându-se cu ocări, începură să vorbească deschis şi sincer. În general, când doi prieteni se regăsesc, după trecerea primelor efuziuni, rămân muţi, ca şi cum n-ar mai avea nimic să-şi

— Spună; în realitate, tocmai abundenţa, afluxul năvalnic al faptelor este stavila care împiedică cuvintele să ţâşnească. Cei doi camarazi se aflau în această situaţie. Jansoulet strângea cu putere braţul bancherului, de teamă să nu-l scape din mână, să nu-l vadă schimbându-şi sentimentele bune care se iviseră în el.

— Nu eşti grăbit, nu-i aşa?... Am putea să ne plimbăm puţin, dacă vrei... Nu mai plouă, e timp plăcut... parcă am avea douăzeci de ani mai puţin.

— Da, e plăcut, făcu Hemerlingue, numai că nu pot umbla mult... nu prea mă ţin picioarele...

— Aşa e, bietele tale picioare... Uite o bancă acolo. Hai să stăm jos. Sprijină-te de mine, dragul meu.

Şi cu o grijă frăţească, Nababul îl duse până la una din puţinele bănci de lângă morminte, puse pentru a odihni jalea

nemângâiată a celor care-şi fac din cimitir locul obişnuit de plimbare şi de odihnă. Nababul îl aşeza pe Hemerlingue, îl mânca din ochi, îl compătimea pentru infirmitatea pe care o avea, şi, cu un imbold firesc în asemenea locuri, ajunseră să vorbească despre sănătate, despre vârstă. Unul era hidropic, celălalt predis- 1 pus la apoplexie, Amândoi se tratau cu pilulele „Jen- 1 kins“, medicament primejdios, dovadă Mora, atât de repede smuls dintre ei..

— Sărmanul duce! exclamă Jansoulet.

— O pierdere de neîrilocuit pentru ţară, zise bancherul cu o înfăţişare convinsă.

Nababul adăugă naiv:

— Pentru mine, mai ales pentru nine, căci dacă ar fi trăit... Ah, eşti un om norocos... un om norocos! Temându-se să na-l fi jignit, Jansoulet spuse în continuare: Şi apoi eşti puternic, foarte puternic.

Baronul îl privi clipind din ochi, atât de caraghios, I încât genele-i mici şi negre se cufundară în grăsimea sa * galbenă.

— Nu, nu eu sunt cel puternic... Maria e puternică.

— Maria?

— Da, baroana. De când s-a botezat, şi-a schimbat} numele de Yamina în Maria. E o femeie şi jumătate. Cunoaşte banca, Parisul, afacerile mai bine decât mine. Ea le învârte pe toate.

— Eşti un om fericit... oftă Jansoulet.

Amărăciunea lui spunea multe despre ceea ce lipsea]

domnişoarei Afehin. Apoi, după un moment de tăcere, 3 baronul continuă:

— Maria îţi poartă sâmbetele, ştii asta?... Nu va fi mulţumită când \a afla că am stat ţi am vorbit împreună.

Gândindu-se la scena conjugală care îl aştepta, H£- merlingue îşi încruntă sprâncenele, ca şi cum regreta împăcarea lor. Jansoulet îngăimă:

— Dar nu i-am făcut nimic...

— Haide, haide, n-aţi fost prea drăguţi cu ea... Aminteşte-ţi de afrontul pe care l-am înghiţit cu ocazia vizitei noastre, după căsătorie... Nevastă-ta i-a spus ci nu primeşte la ea o fostă sclavă... Parcă prietenia noas- tra nu trebuia să fie mai puternică decât o prejudecăţi... Femeile nu uită o astfel de jignire.

— Dar eu n-am nicio vină în toate astea, dragul meu. Ştii doar

cât de fudul este neamul Afehin.

El, bietul Nabab, nu era mândru de loc. Avea o mutră atât de jalnica, atât de rugătoare în faţa figurii încruntate a prietenului său, încât acestuia îi fu milă de dânsul. Hotărât lucru cimitirul îl înduioşa pe baron.

— Ascultă, Bernard. Un singur lucru contează... Dacă vrei să fim amici ca altădată, şi strângerile de mină pe care le-am schimbat să nu fie zadarnice, trebuie să obţii de la nevastă-mea şi se împace cu voi... Fără asta, nu-i nimic de făcut. Când domnişoara Afehin ne-a închis uşi în nas, tu n-ai împiedicat-o, nu-i aşa?

Ei bine, cu toate asigurările de amiciţie, dacă Maria mi-ar spune fia întoarcerea acasă:, jnu vreau să fiţi prieteni!“, nici eu n-aş ezita să te culc la pământ. Căci nu există prietenie veşnică. Ceea ce ne dorim cel mai mult este să avem linişte acasă.

— Dar atunci ce-i de făcut? întrebă Nababul îngrozit.

— Am să-ţi spun ce... Baroana primeşte în fiecare sâmbătă. Vino poimâine să-i faci o vizită cu nevasta-ta. Veţi găsi la noi societatea cea mai aleasă din Paris. Nu se va pomeni nimic despre trecut. Doamnele vor discuta despre modă şi toalete, vor sporovăi aşa cum obişnuiesc femeile. Şi iată problema rezolvată. Vom deveni din nou prieteni ca ailtădată, şi fiindcă te afli într-o prăpastie, ei bine! te voi trage de-acolo.

— Crezi? Prăpastia e însă foarte adâncă, zise celălalt, dând din cap.

Pupilele şirete ale lui Hemerlingue dispărură din nou între obraji, ca două muşte căzute în unt.

— De, asta aşa e!... Am jucat tare. Tu nu eşti lipsit de dibăcie... Lovitura cu cele cincisprezece milioane împrumutate beiului era bine calculată. Ah, da, ai multă îndrăzneală! Numai că ţi se văd cărţile, fiindcă le ţii prost.

Până atunci vorbiseră în şoaptă, impresionaţi de liniştea imensei necropole. Dar încetul cu încetul, interesele omeneşti ridicau tonul în mijlocul neantului însuşi, expus pe toate aceste pietre acoperite de date şi Gifre, ca şi cum moartea n-ar fi decât o chestiune de timp şi de calcul, rezultatul logic al unei probleme.

Hemerlingue jubila văzându-şi prietenul atât de umil, îi dădea sfaturi în legătură cu afacerile lui, pe care părea a le cunoaşte în cele mai mici amănunte. După părerea lui, Nababul putea foarte

bine să iasă la liman. Totul depindea de validare, de o carte de jucat. Trebuia doar să joace cartea cea bună. Dar Jansoulet nu mai avea încredere în sine. Pierzându-l pe Mora pierduse totul.

— L-ai pierdut pe Mora, dar m-ai regăsit pe mine. E tot un drac, zise liniştit bancherul.

7“ Nu, vezi tu, e cu neputinţă... prea. Târziu... Le Mer- quier şi-a încheiat raportul. E îngrozitor, după cât se- aude.

— Ei şi? Dacă şi-a încheiat raportul, n-are decât să facă altul mai puţin răuvoitor.

— Cum asta?

Baronul îl privi uluit.

— Na-ţi-o bună! Dai semne de ramolire, pe legea mea! Păi, dând două-trei sute -de mii de franci, dacă e nevoie...

— Ei, cum? Crezi?... Le Merquier, omul acesta integru... „Conştiinţa mea“, cum i se spune...

De data aceasta hohotul de râs al lui Hemerlingue fu atât de puternic, încât răsună până în străfundu cavourilor vecine, neobişnuite cu asemenea lipsă d< respect.

ţ- „Conştiinţa mea“, om integru!... Ah, nostim ma eşti! Bine, dar nu ştii că această conştiinţă îmi apar ţine şi că... Baronul se opri, privi înapoia lui, puţin nt liniştit de zgomotul pe care-l auzea: Ascultă...

Era ecoul râsului său trimis înapoi din fundul unt cavou, ca şi cum ipoteza conştiinţei curate a lui Le Mei quier i-ar fi înveselit chiar şi pe morţi.

Hai să umblăm puţin, zise Hemerlingue. 1 cepe să fie cam răcoare pe banca aceasta.

Şi mergând agale printre morminte, bancherul îi e plică Nababului cu o oarecare îngâmfare pedanta că Franţa şperţurile jucau un rol tot atât de însemnat şi în Orient. Cu singura deosebire că în Franţa se respectau mai mult aparenţele decât acolo. Şperţuiala se făcea mai cu perdea...

— Să4 luăm, de exempllu, pe Le Merquier, nu-i aşa?... În loc să-i arunci banii bâldibâc în pungocăul mare deschis, ca unui seraschier, ai să găseşti un subterfugiu. Acestui individ îi plac tablourile. Face tot felul de afaceri cu Schwalbach, care se foloseşte de el pentru a atrage clientela catolică... Ei bine, n-ai decât să-i oferi o pânză, o amintire de agăţat pe unul din pereţii biroului său. Totul e să nu te uiţi la preţ... De altfel, vei vedea. Te voi duce eu la dânsul. Îţi voi arăta cum trebuie să procedezi.

Şi încântat de uimirea Nababului, care, pentru a-l flata, o mai şi exagera, holbându-şi ochii în semn de admiraţie, bancherul îşi dezvoltă lecţia, ţinând un adevărat curs de filosofie pariziană şi mondenă.

— Vezi tu, bătrâne, ceea ce importă la Paris este să păstrezi aparenţele... Este singurul lucru care contează... aparenţele!... Tu nu te îngrijeşti destul de aceasta. Peste tot unde apari, te prezinţi dezmăţat, prietenos, divulgându-ţi afacerile deschis, fără reticenţe. Te plimbi ca în pieţele sau bazarurile din Tunis. Iacă, pentru asta ai fost tras pe sfoară, dragul meu Bernard.

Hemerlingue, sleit de puteri, se opri, pentru a-şi relua respiraţia. Făcuse într-o oră mai mulţi paşi şi scosese mai multe vorbe decât într-un an întreg. Îşi dădură atunci seama că, tot mergând şi discutând fără a privi în dreapta şi în stânga, ajunseseră din nou în dreptul monnântului lui Mora, pe o ridicătură de unde se vedea cartierul Montmartre, dominând o mare de acoperişuri parcă împreunate, iar în depărtare, colina Chaumont, cu relieful ei unduios. Împreună cu colina P&re-La-chaise, păreau a forma cele trei ondulaţii, care, urmându-se la distanţă egala, alcătuiesc fiecare o zvâcnire a mării la vremea fluxului. În încreţiturile văii începură să pâlpâie lumini, ca nişte lanterne de barcă, în negura viorie care se ridica; se vedeau hornuri înălţându-se ca un catarg sau un coş de vapor ce-şi scuipă fumul; şi toate acestea, plutind pe valurile unduioase ale oceanului parizian, păreau a se apropia în salturi din ce în ce mai depărtate de ţărmul cel negru. Cerul se înseninase aproape în întregime, aşa cum se întâmplă adesea la sfârşitul unor zile ploioase; era un cer întins, brăzdat cu nuanţe de aurora, pe care se profilau cele patru figuri alegorice de pe cavoul familiei Mora, gânditoare, meditative, cu gesturi parcă «mai măreţe în lumina amurgului. INimic din discursurile, din condoleanţele oficiale nu mai rămăsese acolo. Doar pământul bătătorit de jur împrejur, şi câţiva zidari, care curăţau pragul mânjitde moloz, indicau o înhumare proaspătă.

Deodată uşa cavoului ducal se închise cu toată greutatea sa metalică. De acum ministrul de stat rămânea singur, singur de tot, în umbra nopţii sale, cu mult mai adâncă decât cea care se înălţa dinspre partea de jos a grădinii, cuprinzând aleile circulare, scările, baza coloanelor, piramidelor şi criptele de tot felul, al căror acoperiş dispărea mai încet. Nişte lucrători, albi ca

praful cretos al oaselor uscate, treceau cu traistele şi uneltele lor. Doliuri discrete, smulgându-se cu regret lacrimilor şi rugăciunilor, se strecurau de-a lungul copacilor, atingându-i uşor în treacăt, ca nişte păsări de noapte, în timp ce de la extremităţile cimitirului veneau apeluri, glasuri melancolice, anunţând ora de închidere. Ziua se terminase pentru cimitir. Oraşul morţilor, înapoiat naturii, devenea o pădure imensă, cu răspântiile marcate prin cruci. În fundul unei vâlcele, căsuţa unui gardian îşi lumina ferestrele. Cimitirul era străbătut de un freamăt care se pierdea susurând la capătul aleilor întunecate.

— Să mergem… rostiră cei doi camarazi, impresionaţi pe nesimţite de acest amurg mai răcoros decât în altă parte.

Dar înainte de a se depărta, Hemerlingue, conti- nuându-şi gândul, arătă spre monumentul înaripat cu draperii la cele patru colţuri, şi întinzând mâinile spre sculpturile care-l împodobeau:

— Iată unul care se pricepea să respecte aparenţele.

Jansoulet îl luă pe bancher de braţ pentru a-l ajuta să coboare.

— Da, era un om tare… Dar tu eşti mai tare decât toţi… spuse Nababul cu accentul său gascon pronunţat.

Hemerlingue nu-l contrazise.

— O datorez neveste-mi. De aceea te sfătuiesc să te împaci cu dânsa, căci altminteri…

— Sigur, n-ai grijă… vom veni sâmbătă. Dar să mă duci la Le Merquier.

Şi în timp ce siluetele lor, una înaltă, pătrată, cealaltă masivă şi bondoacă, dispăreau după cotiturile marelui labirint, în timp ce glasul lui jansoulet, că- lăuzindu-şi amicul cu „pe aici, dragul meu“, „spriji- nă-te fără teamă“, se pierdea pe nesimţite, o razi rătăcită a soarelui care apunea lumina în spatele lor, pe deluşor, un bust expresiv şi colosal, cu buzele groase, cu fruntea largă sub un păr bogat şi ridicat în sus. Era Balzac, care se uita la dânşii…

XX

BAROANA HEMERLINGUE

La capătul vastei bolţi sub care erau situate birourile lui „Hemerlingue şi fiul“ – veritabil tunel întunecos, pe care bătrânul Joyeuse îl înveselise şi îl luminase cu visurile sale timp de zece ani – o scară monumentală cu rampă de fier forjat, aşa cum numai în Parisul cel vechi se mai găseşte, urca spre stânga, către saloanele de recepţie ale baroanei. Acestea dădeau în

curte exact deasupra casieriei, astfel încât în anotimpul călduros, când peste tot e deschis, sunetul galbenilor, al grămezilor de scuzi rostogolite pe tejghea – sunet întrucâtva atenuat de draperiile înalte şi mătăsoase de la ferestre – constituia, pentru susurul conversaţiilor întreţinute de catolicismul monden, un acompaniament mercantil.

Nota caracteristică a acestui salon, nu mai puţin straniu decât stăpâna lui, era amestecul parfumului bisericesc cu trepidaţiile bursei şi îndeletnicirile mondene cele mai rafinate. Aceste elemente eterogene se întâlneau, se încrucişau fără încetare, dar rămâneau despărţite, aşa cum Sena desparte nobilul cartier catolic – sub oblăduirea căruia se produsese răsunătoarea convertire a musulmanei – de cartierele financiare, unde Hemerlingue îşi ducea activitatea şi îşi avea toate relaţiile. Salonul baroanei era frecventat cu multă asiduitate de societatea levantină, destul de numeroasa la Paris, compusă în mare parte din evrei germani, bancheri, misiţi, care, după ce au strâns averi considerabile în Orient, vin şi învârt tot felul de afaceri îa Paris, pentru a nu pierde obişnuinţa. Tuni- sienii, în trecere prin capitală, nu scăpau niciodată prilejul de a vizita pe soţia marelui bancher care se bucura de atâta favoare, iar bătrânul colonel Brahim, cu ochii roşii şi gura bleaga, omul de afaceri al beiului, îşi făcea în fiecare sâmbătă siesta pe marginea aceluiaşi divan.

— Îţi miroase salonul a rug, micuţa mea, îi zicea râzând Mariei bătrâna principesă de Dions, care o botezase recent, împreună cu avocatul Le Merquier.

Dar prezenţa numeroşilor eretici, evrei, musulmani şi chiar renegaţi, a grăsanelor cu bube pe faţă, îmbrăcate fără gust, înzorzonate cu aur, cu bijuterii, adevărate burdufuri de carne, nu împiedica aristocraticul cartier Saint-Germain s-o viziteze, s-o linguşească, s-o supravegheze pe proaspăta convertită. Pentru toate aceste nobile doamne, baroana reprezenta un soi de jucărie, o păpuşă foarte mlădioasă, foarte docilă, care trebuia plimbată şi ale cărei naivităţi evanghelice erau bucuros citate, cu atât mai mult cu cât, comparate cu trecutul ei, erau foarte picante. În fundul sufletului acestor binevoitoare doamne şălăşluia poate speranţa de a face vreo nouă convertire printre aceşti venetici veniţi din Orient, speranţa de a avea din nou prilejul unui spectacol ca acel al botezurilor de adulţi în capela

misionarilor. Astfel de spectacole te duc cu gândul la vremurile primitive ale credinţei, acolo, spre malurile Iordanului; ele sunt repede urmate de ceremonia primei împărtăşanii, a confirmării, toate constituind pretexte pentru naşă de a-şi însoţi fina, de a călăuzi pe tânăra convertită, de a asista la emoţiile naive ale unei noi credinţe, dar mai cu seamă de a arbora toalete variate, nuanţate după importanţa sau caracterul ceremoniei. Dar nu se întâmpla prea des ca un înalt financiar, şi pe deasupra un baron, să vină la Paris cu o cadână armeană pe care să şi-o ia drept soţie legitimă.

Cadână! Iată care era buba din trecutul acestei orientale, cumpărată odinioară în bazarul din Adria- nopole pentru împăratul Marocului, şi apoi, după moartea împăratului şi împrăştierea haremului său, vân- dută tânărului bei Ahmed. La ieşirea din acest nou serai, cadâna fusese luată în căsătorie de către Hemer- lingue, care n-a reuşit însă să o introducă în lumea bună din Tunis, unde nicio femeie, fie ea maură, turcoaică sau europeană, nu catadicsea să trateze o fostă sclavă de la egal la egal datorită unei prejudecăţi asemănătoare celei care izolează pe o creoli de cea mai puţin mulatră dintre mulatre. Perechea Hemerlingue s-a lovit de această repulsie de nebiruit chiar şi la Paris, unde coloniile străine se constituie în bisericuţe pline de susceptibilităţi şi tradiţii locale. Ya- mina îşi petrecu astfel doi sau trei ani într-o izolare totală, ştiind însă să folosească în vafoarea ei invidiile, precum şi răgazul dat, căci era o femeie ambiţioasă, foarte voluntară şi încăpăţânată la extrem. Învăţă la perfecţie limba franceză, părăsi pentru totdeauna vestele brodate şi pantalonii de mătase roz, făcu ce făcu pentru a-şi subţia talia conform cerinţelor toaletelor europene, potrivindu-şi totodată mersul în funcţie de noile fuste lungi şi strâmte. Apoi, într-o seară, la Operă, baroana prezentă privirilor uluite ale parizienilor silueta puţin sălbatică încă, dar zveltă, elegantă şi aut de originală a unei musulmane decoltate de Leonard. După jertfa costumului, a urmat în curând cea a religiei. Doamna Hemerlingue renunţase de mult la practicarea religiei mahomedane, când avocatul Le Merquier, intim al familiei şi mentorul ei la Paris, le demonstră că o convertire solemnă a baroanei i-ar deschide porţile acelei părţi a elitei pariziene devenită din ce în ce mai inaccesibilă pe măsura democratizării societăţii. Cartierul Saint-Germain o dată cucerit, restul

societăţii îl va imita. Şi, în adevăr, după botezul răsunător, s-a aflat că cele mai ilustre nume ale Franţei nu se sfiau să-şi dea întâlnire sâmbăta în saloanele baroanei Hemerlingue. Doamnele Giigenheim „Fuern- berg, Cara'iscaki, Maurice Trott, soţiile unor granguri milionari, renumiţi pe piaţa Tunisului, lepădându-se de ideile lor preconcepute, ţineau să fie primite în casa fostei cadâne. Singură doamna Jansoulet, proaspăt debarcată, cu mintea plină de un car de obiceiuri orientale (narghileaua, ouăle de struţ, sau bibelourile tunisiene din saloanele ei), protesta împotriva a ceea ce numea dânsa o necuviinţă, o laşitate, şi declară că nu va pune niciodată piciorul la „creatura aiau. Pe dată, la doamnele Giigenheim, Caraâscaki şi alte barosane se manifestă o schimbare de atitudine, aşa cum se întâmplă la Paris ori de câte ori, după o rezistenţă tenace, vin regretele şi replierile în jurul unei situaţii neclare pe cale de a se limpezi. Se avintaseră prea mult pentru a da înapoi, dar ţinură să se ştie cât preţuia bunăvoinţă şi sacrificiul prejudecăţilor dumnealor; iar baroneasa Maria pricepu nuanţa din însuşi tonul protector al levantinelor, care o tratau cu o trufie uşor dispreţuitoare, spunându-i: „Scumpa mea copilă... micuţa mea"... Din clipa aceea ura ei împotriva familiei Jansoulet întrecu orice margine, o ură de harem complicată şi fioroasă, la capătul căreia se afla sugrumarea şi scufundarea tainică, ceva mai greu de practicat la Paris decât pe malurile lacului El-Baheira, dar în vederea căreia baroana pregătea un sac solid şi bine legat la gură.

Cum această înverşunare şi motivele ei erau bine cunoscute, e lesne de închipuit ce surpriză, ce agitaţie a provocat în acest colţ exotic al societăţii pariziene ştirea că grăsana Afehin – cum o numeau îndeobşte doamnele noastre – consimţea nu numai să o vadă pe baroană, dar că avea să-i facă ea prima vizită sâmbăta următoare. Bineînţeles, nici alde Fuernberg, nici alde Trott nu voiau să piardă un asemenea spectacol. De partea ei, baroneasa făcu totul pentru a da cât mai mult răsunet acestei umilinţe publice, lansă invitaţii, făcu vizite, se frământă în fel şi chip; astfel că, în ciuda vremii foarte înaintate, doamna Jansoulet ar fi putut vedea sosind pe la ora 4, în faţa porţii boltite a casei din cartierul Saint-Honor£, alături de diferite blazoane autentice sau de galbenul discret al echipajului principesei de Dions, însemnele ţipătoare, pretenţioase, roţile multicolore ale nenumăratelor trăsuri aparţinând unor oameni

de afaceri, precum şi lacheii cei înalţi şi pudraţi ai familiei Caraâscaki.

Sus, în saloanele pregătite pentru recepţie, aceeaşi amestecătură bizară şi figuri cu nasul pe sus. Pe covoarele prtonelor doua încăperi pustii era un du-te- vino, un foşnet mătăsos neîncetat până în budoarul unde se afla baroana, care-şi împărţea amabilităţile, drăgălăşeniile între cele două tabere distincte; de o parte, toaletele închise, fără pretenţii, de un rafinament pe care numai un ochi cunoscător îl putea aprecia; de cealaltă parte, o bălţătură ţipătoare de culori vii, corsaje voluminoase, risipă de diamante, eşarfe fâlfâitoare, în general o modă străină, care părea a duce dorul unei clime mai calde şi a unei Existenţe luxoase. Ici şi colo, evantaie în mişcare, şuşoteli discrete. Foarte puţini bărbaţi, câţiva tineri conformişti, muţi, nemişcaţi, cu măciuca bastonului în gură, două sau trei figuri de burtă-verde, stând în picioare, ocrotind spatele larg al consoartelor, vorbind cu capul

E

lecat, ca şi cum ar fi propus mărfuri de contra- anda. Intr-un colţ, frumoasa barbă patriarhală şi pelerina violetă, cu glugă, a unui episcop ortodox din Armenia. Pentru a încerci să sudeze aceste diversităţi mondene, pentru a-şi păstra salonul plin până la faimoasa întâlnire, baroana alerga neîncetat ici şi colo, întreţinea zece conversaţii deodată, îşi ridica glasul melodios şi catifelat la diapazonul ciripitor ce caracterizează pe orientale; era drăgălaşă şi afectuoasă, cu spiritul mlădios ca şi talia, abordând toate subiectele, amestecând, aşa cum se cuvine, moda cu predicile filantropice, teatrul cu aficerile, pe duhovnic cu femeia intrigantă.

Un farmec personal deosebit se adăuga artei perfecte cu care stăpâna casei ştia să primească, artă vizibilă până şi în îmbrăcămintea neagră de sus până jos, foarte simplă, care punea în evidenţă paloarea ei monahală, ochii arăpeşti, părul strălucitor, cu codiţe, separat printr-o dungă pe fruntea-i strâmtă şi regulată; gura foarte subţire accentua misterul acestei frunţi, formând pentru curioşi ca un zid în spatele căreia se ascundea trecutul aventuros şi atât de agitat al acestei foste cadâne fără vârstă, care îşi ignora ea însăşi data naşterii şi nu-şi amintea să fi fost copil vreodată.

Pâra îndoială că dacă răutatea absolută, foarte rari la femei –

lăsate prin firea lor impresionabilă pradă atâtor sentimente diferite – ar sălăşlui într-un suflet omenesc, aici şi-ar fi găsit adăpostul cel mai sigur, în sufletul acestei sclave, înclinată la concesii şi josnicii, revoltată, dar răbdătoare, şi având mult sânge rece, ca toate femeile pe care voalul ce le ascundea ochii le-a obişnuit să mintă cu neruşinare şi fără scrupule.

Văzând-o îngenuncheată în faţa principesei – o bătrânică cu maniere cam libere, despre care doamna Fuernberg spunea tot timpul cu dispreţ: „Ce mai prinţesă şi asta!“ – nimeni nu şi-ar fi putut închipui cât de agitată era baroana în acest moment.

— Te rog, năşico, nu pleca încă.

Baroana o dezmierda, o alinta, îi făcea mii de drăgălăşenii, fără a-i mărturisi, bineînţeles, că dorea s-o reţină pe prinţesă până la sosirea familiei Jansoulet, pentru a se bucura şi mai mult de triumful scontat.

— Da, dar vezi, spunea simpatica doamnă, arătând spre venerabilul armean care şedea tăcut şi grav, ţinându-şi pălăria cu pene pe genunchi, trebuie să-l duc pe preasfinţitul la Grand-Saint-Christophe pentru a cumpăra iconiţe. Fără mine n-o scoate la capăt.

— Ba da, ba da, vreau… trebuie… Câteva minute

A w mea.

Şi baroana aruncă o privire tainică spre vechea şi măreaţa pendulă atârnată într-un colţ al salonului.

Ora 5, şi grăsana Afehin nu mai sosea. Levantinele începeau să chicotească în spatele evantaielor. Din fericire, se servise tocmai ceai, vinuri spaniole, o groază de prăjituri turceşti delicioase, care nu se găseau altundeva şi a căror reţetă, cunoscută de cadână, se păstrează în haremuri ca unele taine de patiserie în mănăstirile noastre. Această gustare înveseli puţin atmosfera. Burduhănosul Hemerlingue, care-şi părăsea sâm- băta din când în când biroul pentru a saluta pe doamne, discuta, cu un pahar de Maderi în mână, lângă măsuţa de serviciu, cu Maurice Trott, fostul băiaş al lui Saâd- paşa, când îşi văzu soţia apropiindu-se, blândă şi calmă, de dânsul. Ştiind bine ce mânie se ascunde îndărătul acestui calm de nepătruns, bancherul o întrebă timid, în şoaptă:

— Nimeni î

— Nimeni… Îţi dai seama la ce afront mă expui I Baroana zâmbea, cu ochii pe jumătate închişi, dând la o parte cu vârful

unghiei o fărâmă de prăjitură rămasă agăţată în lungii favoriţi negri ai lui Hemerlingue, dar micile sale nări transparente palpitau cât se poate de semnificativ.

— Ei, o să vină… spuse bancherul, cu gura plină. Sunt sigur că o să vină…

Un foşnet de rochie, de trenă desfăşurată în camera de alături, o făcu pe baroană să se întoarcă cu vioiciune. Spre marca bucurie a barosanelor din colţ, cărora nu le scăpa nimic, nu era persoana aşteptată.

Nu semăna chiar de loc cu domnişoara Afehin blonda aceasta înaltă, elegantă, cam trasă la faţă, îmbrăcată fără cusur, demnă din toate punctele de vedere să poarte un nume atât de celebru ca cel al doctorului Jenkins. De vreo două-trei luni, frumoasa doamnă Jenkins se schimbase, îmbătrânise mult. Există adeseori în viaţa unei femei, rămasă multă vreme tânără, o perioadă în care anii ce au trecut deasupra ei, fără a-i lăsa măcar un rid, îşi pun dintr-o dată brutal o pecete de neşters. Când o priveşti, spui nu numai: „Ce frumoasă e“, ci: „A fost desigur tare frumoasă”… şi felul acesta crud de a vorbi despre trecut, de a situa în depărtare ceea ce era ieri un fapt peremptoriu constituie un început de bătrineţe şi de retragere, o transformare în amintiri a tuturor triumfurilor. Să fi fost decepţia de a o vedea sosind pe soţia lui Jenkins în locul doamnei Jansoulet, sau discreditarea doctorului la modă în urma morţii lui Mora se repercuta cumva asupra celei care îi purta numele? Primirea rece făcută de baroană doamnei Jenkins ţinea poate şi de una şi de alta din aceste cauze, dacă nu cumva şi de vreuna tainică. Un bun venit indiferent, rostit din vârful buzelor, câteva cuvinte rapid îngăimate, şi baroana se reîntoarse în mijlocul nobilului batalion, care înfuleca pe rupte. Sub influenţa vinurilor spaniole, salonul se însufleţise. Nu se mai vorbea în şoaptă, conversaţia era vie. Lămpile aduse dădeau o nouă strălucire reuniunii, vestind însă că aceasta se apropia de sfârşit; câteva persoane mai puţin interesate de marele eveniment se şi îndreptaseră către uşă. Iar perechea Jansoulet tot nu venea.

Deodată se auzi un pas apăsat, grăbit. Nababul îşi făcu apariţia, singur, strâns în redingota sa neagră dichisit, înmănuşat, dar cu figura răvăşită, cu privirea rătăcită, buimăcit încă de scena teribilă din care ieşise.

Ea nu voise să vină.

De dimineaţă Jansoulet prevenise cameristele că aveau să o gătească pe doamna pentru ora 3, aşa cum proceda de câte ori o lua pe levantină cu dânsul, când socotea necesar să o scoată din casă pe această fiinţă indolentă, care, neputând accepta nici cea mai mică răspundere, îi lăsa pe ceilalţi să gândească, să hotărască, să acţioneze în locul ei; de altfel, o dată urnită din loc, mergea bucuros oriunde era dusă. Pe această docilitate se bizuia şi Jansoulet pentru a o târî la Hemerlingue. Dar când, după dejun, Nababul, îmbrăcat elegant, năduşind pentru a-şi trage mănuşile, întrebă dacă doamna era gata, i se răspunse că doamna nu intenţiona să iasă în oraş. Cazul era grav, atât de grav, încât, lipsindu-se de serviciile feciorilor şi cameristelor, prin intermediul cărora se desfăşurau convorbirile lor conjugale, Jansoulet, urcând treptele două câte două, se năpusti ca o furtună în apartamentele capitonate ale levantinei.

Doamna Jansoulet nu se sculase încă din pat, înfăşurată în acea tunică de mătase în două culori pe care maurii o numesc *djebba;* pe cap avea o scufie brodată cu aur, de sub care se revărsau frumoasele ei plete negre şi bogate, încolăcindu-se în jurul feţei rotunde, puţin aprinsă de dejunul pe care tocmai îl terminase. Mânecile ridicate ale tunicii lăsau să se vadă două braţe enorme, diforme, încărcate cu brăţări, lănţişoare, oglinjoare, mătănii roşii, cutiuţe parfumate, pipe microscopice, cutii de ţigări, tot cortegiul de fara- fastâcuri cu care se înconjoară o arăpoaică la sculare.

Camera, în care plutea fumul îmbătător, cu iz de opium, al tutunului turcesc, prezenta aceeaşi dezordine. Negrese alergau de ici-co! o, strângând încet cafeaua stăpânei, gazela favorită lingea fundul unei ceşti, pe care botul ei ascuţit o răsturnă pe covor, în timp ce, stând la picioarele patului cu o familiaritate mişcătoare, sumbrul Cabassu citea cu glas tare o dramă în versuri ce urma să fie reprezentată în curând la Cardailhac^ Levantina era uluită, cu totul buimacă de această lectură.

— Dragul meu, i se adresă ea lui Jansoulet, cu acel accent lătăreţ de flamandă, nu ştiu ce-i trece prin gând directorului nostru... Citesc tocmai piesa aceasta, *Revolta,* pe care a luat-o în braţe... Bine, dar e un caragbioslâc! Nici nu se poate numi teatru.

— Puţin îmi pasă de teatru! strigă Jansoulet mî- nios, cu tot respectul pe care-l avea pentru odrasla familiei Afehin. Cum, nu

te-ai îmbrăcat încă? Nu ţi s-a comunicat că ieşim azi împreună?

I se comunicase, dar se apucase să citească această inepţie de piesa. Şi cu aerul ei adormit:

— O să ieşim mâine.

— Mâine! Cu neputinţă... Suntem aşteptaţi astăzi...

O vizită foarte importantă.

— Unde anume?

Jansoulet şovăi o clipă, după care zise:

— La Hemerlingue.

Domnişoara Afehin îşi ridică ochii ei mari, convinsă că voia să râdă de ea. Atunci Jansoulet îi povesti în- tâlnirea lui cu baronul la funeraliile lui Mora şi convenţia pe care o stabiliseră împreună.

— N-ai decât să te duci dacă ai poftă, îi zise ea rece, dar rău trebuie să mă cunoşti dacă îţi închipui că eu, o domnişoară Afehin, voi trece vreodată pragul acestei cadâne.

Cabassu, prudent, văzând ce întorsătură lua discuţia, dispăruse într-o încăpere învecinată, cu cele cinci caiete ale *Revoltei* sub braţ.

— Uite ce e, zise Nababul, constat că nu cunoşti situaţia îngrozitoare în carş mă aflu... Te rog să mă asculţi,

Fără a se sinchisi de slujnice şi de negrese, cu acea suverană indiferenţa a orientalilor faţa de servitorime, Nababul schiţă tabloul dezastrului său, averea sechestrată acolo, creditul pierdut aici, întreaga existenţă depinzând de hotărârea Camerei, influenţa lui Hemerlingue asupra avocatului raportor şi sacrificiul obligatoriu în acest moment al oricărei yeleităţi de amor propriu în folosul unor interese atât de covârşitoare. Jansoulet vorbea cu căldură, nerăbdător să o convingă cât mai repede, să o ia cu dânsul. Dar ea răspunse simplu: „Nu mă duc“, ca şi cum ar fi fost vorba de o plimbare fără însemnătate, puţin prea lungă pentru ea.

Atunci Nababul, abia reţinându-şi mânia:

— Haide, nu se poate să spui aşa ceva. Gândeşte-te că e în joc averea mea, viitorul copiilor noştri, al numelui pe care-l porţi... Totul depinde de această tentativă, pe care nu mi-o poţi refuza.

Chiar de ar fi vorbit ore întregi, Jansoulet s-ar fi lovit mereu de aceeaşi încăpăţânare obtuzi, de neclintit.

O domnişoară Afehin nu trebuie să meargă în vizită la o

cadână!

— Ascultă, cucoană, zise el cu violenţă, această cadână îţi e cu mult superioară. Prin inteligenţa ei a reuşit să înzecească averea bărbatului său, în timp ce dumneata, dimpotrivă…

De doisprezece ani de când erau căsătoriţi, Jansoulet îndrăznea şi ridice pentru prima oară glasul în faţa nevestei sale. Să-i fi fost ruşine de această crimă de lezmajestate, sau să fi înţeles că a continua o asemenea frază ar fi săpat între ei o prăpastie de necre- cut? Fapt este că Jansoulet schimbă subit tonul, în- genunche în faţa patului foarte jos, cu acea dragoste afectuoasă folosită adeseori de părinţi pentru a-i convinge pe copii:

— Marta, micuţa mea… te rog scoală-te, îmbra- că-te… Ţi-o cer pentru binele tău, pentru luxul şi confortul de care ai nevoie… Ce-ai deveni dacă din cauza unui capriciu, a unei toane urâcioase am ajunge la sapă de lemn î

Cuvântul mizerie nu-i spunea nimic levantinei. Putea să se vorbească de dânsul ca de moarte în faţa ţuicilor. Ea nu se tulbura, căci nu ştia ce înseamnl acest cuvânt. Pe deasupra, se încăpiţâna să rămână în pa. T, înfăşurată în *djebba* cea comodă, căci, pentru a-şi dovedi ferm hotărârea, îşi aprinse o nouă ţigarS de la cea pe care tocmai o termina, şi în timp ce bietul Nabab nu mai prididea cu scuze, rugăminţi, implorări, făgăduindu-i „scumpei sale soţii”, daci voia să meargă, o diademă de perle de o sută de ori mai frumoasă decât cea pe care o avea, doamna Jansoulet contempla cu un calm imperturbabil fumul învăluitor care se ridica spre tavan. În cele din urmă, în faţa refuzului, muţeniei şi încăpăţânării ei de catâr, Jansoulet îşi ieşi din pepeni şi, îndreptân- du -şi ameninţător şira spinării, zbieră:

— Haide odată, îţi ordon! Şi întorcându-se către negrese: Îmbrăcaţi-vă imediat stăpâna!

Mitocanul din el, fiul negustorului de cuie meridional îşi dădu arama pe faţă într-o adevărată criz! spasmodică; cu un gest brutal şi dispreţuitor, Jansoulet dădu la o parte pologul patului, aruncând. Pe jos toate flecuşteţele, silind-o pe levantină, pe jumătate goală, şi salte în picioare cu *o* sprinteneală neaşteptată la o persoană atât de corpolentă. Femeia insultată răcni, îşi acoperi pieptul ei de pitică cu tunica şi, dându-şi scufia pe ceafă, începu să-şi ocî- rască bărbatul:

— Niciodată! mă-nţelegi? niciodată… nici moartă n-ai să mă

duci la acea...

înjurăturile porneau de pe buzele ei cu nemiluita, ca dintr-o gură de canal. Jansoulet se putea crede în vreo bombă sordidă din Marsilia, asistând la o ceartS între prostituate sau huligani, sau la vreo gâlceavă în aer liber între genovezi, maltezi şi provensali, dând târcoale pe chei sacilor de grâu în curs de descărcare şi înjurându-se în patru labe, în mijlocul unui nor de praf. În faţa Nababului se afla în adevăr levan* tina din porturi, copilul răsfăţat, lisat liber, care seara, de pe terasă sau din fundul gondolei auzea, fără a pierde niciun cuvânt, pe marinarii de pe chd

m

suduindu-se în toate limbile popoarelor latine. Nenorocitul o privea uluit, îngrozit de ce-i era dat să audă, de schimonoselile şi spumele la gură ale consoartei sale.

— Nu... nu mă duc.:, nu mă duc!

Şi fiinţa aceasta era mama copiilor săi, o domnişoară Afehin!

Deodată, la gândul că soarta lui era în mâinile acestei femei, că depindea doar de îmbrăcarea unei rochii, că timpul trece şi că în curând va fi prea târziu, Nababul simţi orescând în el un impuls spre crimă care îi răvăşea faţa. Făcu un pas spre soţia lui, cu palmele deschise şi crispate, cu o înfăţişare atât de fioroasă, încât domnişoara Afehin, înspaimân- tată, repezindu-se spre uşa pe care ieşise masorul, strigă:

— Aristide!...

Ce strigăt, ce ton, ce intimitate cu subalternii ei!...

Jansoulet se opri, readus la realitate, domolit, apoi, cu un gest de scârbă se năpusti afară, trântind uşile, mai grăbit să întoarcă spatele dezastrului şi mârşăviei pe cate le întrezărise în propria-i casă decât să alerge pentru a cere ajutorul promis acolo.

Un sfert de oră mai târziu, Nababul îşi făcea intrarea la Hemerlingue. Aruncând o privire mâhnită bancherului şi apropiindu-se de baroană, boscorodi fraza şablon pe care o auzise de atâtea ori la balul său: „Soţia foarte suferindă... dezolată de a nu fi putut...“ Doamna Hemerlingue nu-l lăsă să termine, se sculă fără grabă, cu o unduire de şopârlă în faldurile bogate ale rochiei ei strâmte, spuse fără a-l privi, cu accentul ei îmbunătăţit: „Ah! da, ştiam eu... ştiam eu“, după care se îndreptă în altă direcţie, fără a-i mai da atenţie. Nababul încercă să se apropie de Hemerlingue, dar acesta părea foarte absorbit

într-o discuţie cu Maurice Trott. Atunci Jansoulet se aşează lângă doamna Jenkins, care, stând izolată, fu bucuroasă să-i ţină cineva tovărăşie. Dar în timp ce vorbea cu sărmana femeie, pe atât de descurajată pe cât era el de preocupat, Nababul se uită la baroană, £» re făcea onorurile acestui salon, atât de confortabil m comparaţie cu hardughiile lui aurite.

Lumea pleca. Doamna Hemerlingue conducea pe unele doamne până la uşă, întindea bătrânei principese fruntea, se apleca sub binecuvântarea episcopului armean, saluta cu un zâmbet pe filfizonii cu baston, S^sea pentru fiecare, cu o degajare firească, cuvân- tul potrivit de rămas bun. Nenorocitul de Nabab nu se P^tea împiedica să nu compare pe această cadână atât de pariziană, atât de distinsă în mijlocul socie- tă-ţii celei mai fine din lume, cu cea pe care o lăsase acasă, europeana moleşită de Orient, abrutizată de tutun turcesc şi buhăită de trândăvie. Şi Jansoulet se simţea dezamăgit, umilit în ambiţia şi orgoliul său de soţ când îşi dădea seama de golul şi primejdia pe care le reprezenta căsnicia sa, ultimă răzbunare a crudului destin ce-i răpea până şi fericirea intimă a căminului, acest refugiu sigur în lupta împotriva nenorocirilor publice.

Puţin câte puţin salonul se golea. Levantinele dispăreau una câte una, lăsând de fiecare dată un vid 1Hiens în locul lor. Doamna Jenkins plecase, nu mai rămăseseră decât două-trei doamne necunoscute lui Jansoulet, în mijlocul cărora stăpâna casei părea a se ascunde de el. Dar Hemerlingue era liber, şi Nababul se apropie de el tocmai în clipa în care acesta o întergea tiptil spre birourile sale, situate la acelaşi etaj, dreptul apartamentelor. Jansoulet ieşi cu dânsul, uitând, în tulburarea de care era stăpâmt, s-o mai salute pe baroană. Pe palierul dispus ca o anticamera, barosanul Hemerlingue, foarte rece, foarte rezervat *tâta timp cât se simţise sub supravegherea nevestei sale, se arătă din nou mai prevenitor:

— E foarte regretabil, zise el în şoaptă, ca şi cum s-ar fi temut să nu fie auzit, că doamna Jansoulet n-a vrut să vină.

Nababul iâi răspunse cu un gest deznădăjduit de sălbatică neputinţă.

— Regretabil... regretabil... repetă celalalt, pufăind Şi căutându-şi cheia în buzunar.

— Dar bine, dragul meu, zise Nababul apucându-i mâna, nu e un motiv, fiindcă nevestele noastre nu se înţeleg... Asta nu ne

împiedică să fim prieteni ouni...

Ce plăcute au fost taclalele de deunăzi, nu-i aşa?

— Fără îndoială, spuse baronul, trăgându-şi mâna pentru a descuia uşa, care se deschise fără zgomot, dezvăluind privirii cabinetul de lucru înalt, cu o lampă singuratică, ce ardea în faţa enormului fotoliu gol. Acum, adio, te las... Trebuie să-mi termin corespondenţa.

— *Ya didou, Mouci...*1 strigă bietul Nabab, încercând să glumească, folosind idiomul *sabir* pentru a-i trezi vechiului său amic amintirile reîmprospătate alaltăieri... Vizita noastră la Le Merquier rămâne în picioare... nu-i aşa? Tabloul pe care îl vom oferi, ţii minte... în ce zi ai vrea?

— Ah, da, Le Merquier... aşa-i... Păi zilele acestea... îţi voi scrie...

— Precis?... Ştii că e urgent...

— Da, desigur, îţi voi scrie... Adio.

Şi burduhănosul închise repede uşa, ca şi cum s-ar fi temut să nu-l surprindă nevasta.

Două zile după aceea Nababul primea un bileţel de la Hemerlingue, cuprinzând nişte mâzgăliturі aproape indescifrabile din cauza prescurtărilor mai mult sau mai puţin comerciale, în spatele cărora fostul cantinier îşi camufla necunoaşterea totală a ortografiei:

„Scump vec priet

Nu pot din pâc. Însoţ. Le Merq. Copie}, ajac. În acest mom. De altf. Mai bine discut, sing. Mergi desch. Eşti aştep. Rue. Cassette, Txln. Între 8—10.

Cu afecţ.

Him."

Dedesubt, un post-scriptum, cu un scris tot atât de subţire, dar mai clar, adăugase foarte citeţ:

*„Pe cât posibil un tablou cu subiect religios **

Ce putea să însemneze această scrisoare? Ascundea ea o bunăvoinţă efectivă, sau o retragere politicoasă? în orice caz, nu se mai putea şovăi. Timpul nu stătea pe loc. Jansoulet îşi luă aşadar inima în dinţi, căci Le Merquier îl intimida mult, şi se duse într-o dimineaţă la dânsul.

Cu populaţia şi aspectele sale bălţate, ciudatul nostru Paris pare un eşantion al întregului glob. Se găsesc în cartierul Marais străzi înguste, cu porţi vechi, dantelate, mâncate de cari, cu

partea superioară a zidului caselor mai avansată, cu balcoane zăbrelite care te duc cu gândul la vechiul Heidelberg. Cartierul Saint- Honore în porţiunea sa mai largă din jurul bisericii ruse, cu turle albe şi sfere de aur, evocă un cartier din Moscova. În Montmartre cunosc un colţ pitoresc şi înghesuit care pare strămutat direct din Alger, între Neuilly şi Champs-Elys^es, mici reşedinţe particulare, joase şi drepte, cu grădini şi tăbliţe de arama la poartă, se înşiră pe străzi aliniate după sistemul englez, în timp ce cartierele dinspre biserica Saint- Sulpice, Rue Feron, Rue Cassette, liniştite, prost pavate, cu porţi prevăzute cu ciocan, străjuite de umbra falnicelor turnuri, par desprinse dintr-un oraş de provincie, cu multe biserici, Tours sau Orleans, de pildă, mai precis din cartierul catedralei şi episcopiei, unde copaci mai înalţi decât zidurile se leagănă în zvonul clopotelor şi al corului.

Aici, în vecinătatea cercului catolic, al cărui preşedinte de onoare fusese de curând numit, locuia maestrul Le Merquier, avocat, deputat de Lyon, omul de încredere al tuturor marilor comunităţi din Franţa, căruia Hemerlingue, printr-o intuiţie surprinzătoare la acest poloboc, îi încredinţase interesele băncii sale.

Sosind către ora 9 în faţa unui vechi palat, al cărui parter era ocupat de o bibliotecă religioasă, adormită în mirosul ei de tămâie şi de hârtie groasă pentru tipărit minuni biblice, şi urcând scara largă, văruită ca cea a unei mănăstiri, Jansoulet se simţi pătruns de o atmosferă provincială şi catolică. Retrăiau în el amintirea acelui trecut meridional, impresii din copilărie încă proas- pete, nealterate datorită iungului sau exil şi pe care fiul Franţoisei n-avusese, de la venirea lui la Paris, nici timpul, nici prilejul. De a le renega. În faţa lui, ipocrizia mondenă îmbrăcase toate formele, îşi pusese toate măştile, cu excepţia celei a integrităţii religioase. De aceea Nababul refuza să creadă că un om trăind într-un asemenea mediu ar putea fi venal. Îndoiala şi tulburarea lui Jansoulet se transformară în convingere indignată o dată ce fu introdus în anticamera avocatului, un salon mare, cu perdele de muselină, scrobite ca un stihar, având drept unic ornament o copie mare şi frumoasă după *Moartea lui Isus* de Tintoretto. Nu era cu putinţă. Fusese indus în eroare în privinţa lui Le Merquier. Era fără îndoială la mijloc una din acele calomnii sfruntate pe care Parisul le răspândeşte cu atâta uşurinţă; sau i

se întindea poate vreo cursă înfricoşătoare, dintre acelea de care se lovise la tot pasul în ultimele şase luni. Nu, hotărât, cu această conştiinţă neînduplecată, faimoasă la tribunal şi la Cameră, cu acest personaj auster şi rece nu te puteai comporta ca faţă de un paşă burtos, cu băierile pungii slăbite şi cu mânecile largi, atât de comode pentru a primi şuvoaie de ţechini. A folosi asemenea mijloace de corupere ar însemna să te expui unui refuz scandalos, revoltei legitime a onoarei jignite.

Iată ce îşi spunea Nababul, stând pe banca circulară de stejar, lustruită de atâtea robe de serj şi de pânza aspră a sutanelor. Cu toată ora matinală, mai multe persoane aşteptau la fel ca Jansoulet. Un călugăr dominican, figură ascetică şi senină, se plimba în lung şi în larg; două maici, dispărând sub vastele lor bonete, îşi treceau mătăniile printre degete, pentru a omorî timpul; se mai puteau vedea câţiva preoţi din Lyon, uşor de recunoscut după forma pălăriilor, precum şi alte persoane cu înfăţişare smerită şi severă, care, aşezate în faţa mesei negre de lemn din mijlocul încăperii, răsfoiau ziarele. Erau câteva din acele foi pioase tipărite pe colina Fourvi&re, *Ecoul Purgatoriului, Trandafirul Mariei,* care dau drept recompensă abonaţilor pe un an indulgenţe papale şi iertarea păcatelor viitoare. Câteva şoapte, o tuse înfundată, şuşoteala rugăciunilor fttâicilor îi reaminteau lui Jansoulet senzaţia confuza şi îndepărtată de aşteptare într-un colţ al bisericii din satul său, în jurul confesionalului, în preajma marilor sărbători.

Veni, în sfârşit, şi rândul Nababului. Dacă până atunci mai putuse avea vreo îndoială în privinţa maestrului Le Merquier, orice şovăială dispăru acum, la yederea biroului larg, simplu şi auster, totuşi ceva mai împodobit decât anticamera. Aici, călăuzit de principiile sale severe, îşi desfăşura activitatea această persoana, uscăţivă, înaltă, cu umeri înguşti, puţin aduşi, strmsă mereu în acelaşi veston negru, cu minecile prea scurte, de unde ieşeau două mâini cu încheieturi negre, pătrate şi drepte ca două batoane de negru de fum, brăzdate de vine groase. Tenul albicios al deputatului clerical, mucezit între cele două râuri ale Lyonului, păstra o expresie destul de vioaie, datorată în special privirii sale duble; când seânteietoare, dar de nepătruns în spatele ochelarilor, cel mai adesea însă pătrunzătoare, bănuitoare şi neagră pe deasupra aceloraşi ochelari şi umbrită de jocul combinat al ochilor ridicaţi în sus şi

al capului plecat în jos.

După o primire aproape cordială în comparaţie cu salutul rece pe care cei doi colegi obişnuiau să-l schimbe la Cameră, după un „vă aşteptam”, unde se ascundea poate vreo intenţie, avocatul indică Nababului fotoliul de lângă birou şi ordonă valetului, blajin şi ittibrăcat în negru, nu să bată mătănii, ci să nu mai intre decât atunci când va fi chemat. Aranjând câteva hirţii răvăşite, Le Merquier se afundă în fotoliu, punând picioarele unul peste altul, în atitudinea omului dispus sa asculte cu cea mai mare atenţie; îşi rezemă bărbia m palmă şi rămase nemişcat, cu privirea fixată asupra perdelei mari de rips verde care atârna în faţa lui > pmă la podea.

Clipa era decisivă, situaţia – jenantă. Dar Jansoulet nu şovăi. Una din pretenţiile bietului Nabab era de a se pricepe la oameni tot atât de bine ca Mora. Şi această perspicacitate, care, zicea el, nu-l înşelase niciodată, îi spunea că în acest moment se afla în faţa unui de o cinste rigidă şi integră, o conştiinţă tare ca o stâncă, rezistenta atât la loviturile târnăcopului, cât şi la acţiunea prafului de puşcă. „Conştiinţa mea!“ Jansoulet îşi schimbă atunci pe loc planul de bătaie, lăsă deoparte şiretlicurile, cuvintele cu două înţelesuri, în care firea sa bună şi sinceră se cam încurca, şi, cu capul sus, cu inima deschisă, îi vorbi avocatului de la om la om:

— Să nu vă miraţi, iubite coleg – glasul îi tremura, dar îşi recăpăta siguranţa pe măsura pledoariei sale, plină de convingere – să nu vă miraţi că am venit la dumneavoastră acasă, în loc de a cere să fiu pur şi simplu audiat de biroul trei. Explicaţiile pe care doresc să vi le dau sunt atât de delicate şi de confidenţiale, încât mi-ar fi fost cu neputinţă să le expun în public, în faţa colegilor mei reuniţi.

Domnul Le Merquier aruncă peste ochelari o privire speriată către perdele. Conversaţia lua fără îndoială o întorsătură neaşteptată.

— Nu abordez fondul chestiunii, reluă Nababul. Raportul dumneavoastră este, sunt convins, imparţial şi loial, aşa cum vi l-a dictat desigur conştiinţa. Au circulat însă pe socoteala mea calomnii mârşave, cărora eu nu le-am răspuns şi care au influenţat poate opinia biroului. Despre acest lucru aş vrea să vă vorbesc. Cunosc încrederea pe care o inspiraţi colegilor dumneavoastră, domnule Le Merquier, şi sunt sigur că după ce

voi fi reuşit să vă conving, un singur cuvânt din parte-vă va fi de ajuns pentru a mă scuti de a-mi expune amărăciunea în faţa tuturor… Cunoaşteţi acuzaţia. Mă refer la cea mai teribilă, cea mai mârşavă. Sunt aşa de multe, încât s-ar putea să le încurcăm… Duşmanii mei au prezentat nume, date, adrese… Ei bine, vă aduc dovezile nevinovăţiei mele. Vi le încredinţez numai dumneavoastră, deoarece am motive serioase pentru a păstra secretul în jurul acestei chestiuni.

Nababul întinse atunci avocatului o adeverinţă de la consulatul din Tunis, atestând că timp de douăzeci de ani, el, Jansoulet, nu părăsise principatul decât de două ori, prima oară pentru a merge la căpătâiul tatălui său, muribund, la Bourg-Saint-Andeol, a doua oară pentru a face împreună cu beiul o vizită de trei zile la castelul său din Saint-Romans.

— Cum se face că, posedând un document atât de edificator, nu mi-am dat în judecată detractorii, pentru a-i ruşina şi a obţine dezminţirea faptelor? Vai, domnule, există uneori în sânul familiilor o solidaritate crudă… Eu am avut un frate, o fiinţă plăpândă şi răsfăţată, care s-a rostogolit multă vreme în mocirla pariziană, pierzându-şi judecata şi onoarea… Să se fi coborât în adevăr până la acel grad de abjecţiune de care am fost acuzat în numele său?… N-am îndrăznit să cercetez… Ceea ce pot afirma este că bietul tata, care ştia mai multe decât oricine în această privinţă, mi-a spus pe patul de moarte: „Fratele tău mai mare mă ucide, Bernard… Mor de ruşine, dragul meu băiat.“ Sufocat de emoţie, Nababul făcu o pauză, după care continuă:

— Tatăl meu a murit, maestre Le Merquier, dar mama trăieşte, şi pentru ea, pentru tihna ei, am cedat, mai cedez şi acum în faţa dezvinovăţirii mele în public.

De fapt, noroiul cu care am fost împroşcat până acum n-a putut să ajungă până la dânsa. Toate astea nu trec dincolo de anumite cercuri, nu depăşesc o anumită presă, de care biata femeie habar n-are… Dar tribunalele, un proces înseamnă nenorocirea noastră târâtă de la un capăt la altul al Franţei, articolele din *Messager* reproduse de toate gazetele, chiar şi de cele din ţinutul locuit de mama. Calomnia, apărarea mea, ambii ei copii batjocoriţi în acelaşi timp, numele – singura mrndrie a bătrânei ţărând – tăvălit în mocirlă… Ar fi prea mult pentru ea. Suficient pentru a o ucide. Şi i-a fost, cred, de ajuns o dată… Iată pentru ce am avut forţa să tac, să-mi descurajez, dacă se

poate, adversarii prin tăcere. Am însă nevoie de cineva care să garanteze pentru mine în faţa Camerei. Vreau să o împiedic de a mă respinge din cauza unor defăimări, şi de vreme ce v-a ales drept raportor, am venit să vă spun totul ca unui preot, unui duhovnic, rugându-vă să nu divulgaţi nimic din această conversaţie, nici chiar în interesul propriei mele cauze... Este singurul lucru pe care vi-l cer, scumpe coleg, o discreţie absolută. În ceea ce priveşte restul, mă bizui pe spiritul dumneavoastră de dreptate şi lealitate.

Nababul se scula, pregătindu-se să plece, iar Le Merquier nu făcu nicio mişcare, fixând mai departe draperia verde din faţa lui, ca şi cum s-ar fi inspirat de acolo pentru răspuns... în cele din urmă:

— Voi face aşa cum doriţi, scumpe coleg. Destăinuirile făcute vor rămâne între noi... Nu mi-aţi spus nimic, n-am auzit nimic.

Nababul, încă înflăcărat de elanul care părea a aştepta un răspuns cordial, o strângere de mână înfrigurată, se simţea cuprins de o nelinişte ciudată. Răceala, privjrea absentă a avocatului îl stinghereau într-atât, încât se îndrepta deja spre uşă, cu salutul stângaci al celor inoportuni. Dar celălalt îl opri:

— Staţi puţin, scumpe coleg... De ce sunteţi aşa de grăbit să plecaţi? Vă rog, numai câteva clipe... Sunt foarte bucuros să stau de vorbă cu un om ca dumneavoastră. Cu atât mai mult cu cât avem cunoştinţe comune... Amicul nostru Hemerlingue îmi spunea că şi dumneavoastră vă ocupaţi mult de tablouri.

Jansoulet tresări. Aceste două cuvinte: „Hemerlingue...” „tablouri®, întâlnindu-se atât de neaşteptat în aceeaşi frază, îl făceau din nou să se îndoiască, să devină perplex. Totuşi, Nababul nu-şi descoperi încă jocul, lăsându-l pe Le Merquier să-şi meşteşugească cuvintele prin care încerca să afle ce intenţii avea... I se vorbise mult despre galeria stimabilului său coleg... Ar fi oare o indiscreţie să solicite favoarea de a i se permite să...?

— Vai de mine! Dar mi-aţi face o deosebită cinste, zise Nababul, atins la coarda cea mai sensibilă – fiindcă fusese şi cea mai costisitoare – a vanităţii sale. Şi, privind pereţii cabinetului, de jur împrejur, adăugă cu un ton de cunoscător: Aveţi şi dumneavoastră câteva piese remarcabile.

— O, făcu celălalt, modest, de-abia câteva pânze... în zilele noastre pictura e ceva aşa de scump... un gust atât de greu de

satisfăcut, o adevărată pasiune a luxului... O pasiune de nabab, adăugă el surâzând şi aruneând o privire piezişă pe deasupra ochelarilor.

Se aflau faţă în faţă doi jucători prudenţi; Jansoulet era însă puţin derutat în această situaţie de defensivă, nouă pentru el, care era obişnuit numai cu loviturile îndrăzneţe de atac.

— Când mă gândesc, zise avocatul, că mi-au trebuit zece ani pentru a umple aceşti pereţi, şi că mai am de acoperit toată această latură...

în adevăr, în locul cel mai vizibil al peretelui celui înalt se afla un loc gol, mai degraba golit, căci un cui mare aurit, aproape de tavan, arăta urma clară, aproape grosolană, a cursei întinse bietului naiv, care se lăsa prins prosteşte în ea.

— Scumpe domnule Le Merquier, spuse Nababul cu o voce îmbietoare şi prietenoasă, posed tocmai o *Fecioară* de Tintoretto, care s-ar potrivi foarte bine în acest loc.

în ochii avocatului, ascunşi de data aceasta de lentilele lucioase ale ochelarilor, nu se putea citi nimic.

— Permiteţi-mi să-l atâm aici, în faţa. Mesei dumneavoastră... Aceasta vă va da poate prilejul să vă gândiţi uneori la mine...

— Şi să atenuez severitatea raportului meu, nu-i aşa, domnule? izbucni Le Merquier în picioare şi formidabil, cu mâna pe clopoţel. Multă neobrăzare mi-a fost dat să văd în viaţă, dar asta le întrece pe toate! Asemenea propuneri, în casă la mine!...

— Dar vă încredinţez, iubite coleg...

— Condu-l pe domnul... zise avocatul către valetul cu mutră de bandit care intrase pe uşă. Şi din mijlocul biroului, a cărui uşă rămăsese deschisă în faţa întregului salon, unde rugăciunile încetaseră, Le Merquier îi aruncă lui Jansoulet – care, încovoind spatele, se grăbea boscorodind spre ieşire – aceste cuvinte zdrobitoare: Aţi insultat în persoana mea, domnule, onoarea întregii Camere! îmi voi informa colegii chiar astăzi. Şi, adăugind această acuzaţie la celelalte veţi simţi pe propria piele ca Parisul nu e Orientul şi că aici nu se practică ca acolo cumpărarea şi traficul ruşinos al conştiinţei omeneşti.

Apoi, după ce l-a alungat pe zaraf din templu, omul cel drept închise uşa şi, apropiindu-se de misterioasa perdea verde, spuse cu un ton ciudat de mieros dupS mânia prefăcută de adineauri:

— Ce zici, a fost bine, baroană Maria?

ŞEDINŢA

la dimineaţa aceea, în mod excepţional, nu avusese loc obişnuitul dejun din Place Vendome, numărul 32. De aceea aţi fi putut zări la intrare, către ora 1, burta majestuoasă a domnului Barreau, tronând, albă, printre patru sau cinci ajutori de bucătar, cu tichia pe cap, şi cam tot atâţia rândaşi purtând beretă scoţiană. Era un grup impozant, care dădea somptuosului palat înfăţişarea unui hotel, al cărui personal ar fi ieşit să ia puţin aer, în aşteptarea sosirii unui lot de călători. Impresia era întărită de birja oprită în faţa casei şi de vizitiul care cobora un cufăr de piele de formă demodată, în timp ce o bătrâna înaltă, cu talia dreaptă, înfăşurată într-un şal verde şi cu o bonetă galbenă pe cap, sărea sprintenă pe trotuar. Cu un paner în braţe, bătrâna se uită atent la numărul casei, apoi se apropie de slujitorime pentru a întreba dacă acolo locuieşte domnul Bernard Jansoulet.

— Aici, sună răspunsul. Dar nu e acasă.

— Nu-i nimic, zise bătrâna foarte natural.

Se întoarse către vizitiu, îi spuse să ducă cufărul la scară şi plăti, nu fără a vârî apoi punga cu grijă tocmai în fundul buzunarului, cu un gest grăitor, trădând firea neîncrezătoare a provincialilor.

De când Jansoulet devenise deputat de Corsica, atâtea figuri exotice şi bizare trăseseră la el, încât slugile nu se mirară prea mult de apariţia acestei femei cu faţa

E

îrlită, cu ochii negri şi scânteietori, care semăna foarte ine, în toaleta ei sobră, cu o corsicană veritabilă, vreo bătrâna bocitoare sosită direct din mărăciniş, dar deosebindu-se totuşi prin manierele degajate şi simplitatea lor de» nsvilarii recent veniţi.

. Aşadar, stăpânul nu-i acasă?... întrebă ea cu o in- tonaţi^ mai potrivită unor rândaşi de fermă din ţinutul ci natal decât slugilor impertinente ale unui palat parizian. Nu... stăpânul nu-i acasă.

l>ar copiii?

Sunt la lecţie... Nu pot fi deranjaţi.

Dar doamna?

“ tioamna doarme... Nu se poate intra în camera ci înainte de ora trei.

a F^eia păru puţin mirată că cineva stă în pat atât de timu; dar instinctul sigur, care, în lipsa educaţiei, călăuzeşte f'ir|le alese, o opri să spună ceva în faţa slugilor, şi imediat întrebă de Paul de Gery.

£ plecat în călătorie...

— Atunci, Bompain Jean-Ba, ptiste î "Îi la şedinţă, cu domnul...

Bătr} na încreţi sprâncenele.

. Oricum... duceţnmi cufărul înăuntru. Şi cu o clipire din ochi şireată şi mândră, ca o răzbunare faţă de P^yirile insolente îndreptate către dânsa, bătrâna adăuga: Eu sunt mama domnului.

Bucătarii şi rândaşii se dădură respectuos la o parte. Domnul Barreau îşi scoase tichia:

— Mi se părea mie că am mai văzut-o undeva pe coniţa. Aşa am şi eu impresia, băiete, răspunse doamna Jansoul^, căreia amintirea tristei primiri a. Beiului îi. Uâl fi°r rece în spate.

S*"1 zici „băiete" domnului Barreau, unei per- «°f* *tât de simandicoase!... Iată ce o înălţă considerabil pe bătrâna în ochii tuturor slugilor.

Ah! Luxul şi măreţia n-o impresionau câtuşi de puţin Pe ®®rgica bătrâna. Nu era o babă de operetă, care să cada^ m extaz în faţa zorzoanelor şi sulimanurilor; şi pe cmd urca scara, în spatele cufărului, coşurile cu flori de la fiecare etaj, candelabrele susţinute de statui de bronz n_0 împiedicară să observe că pe rampă praful şţăte^de un aeget, iar covorul era rupt. Bătrâna fu condusă în apartamentele de la al doilea, rezervate levantinei şi copiilor; acolo, într-o încăpere destinată păstrării lenjeriei, vecină probabil cu sala de studii, căci se auzea un murmur de glasuri copilăreşti, doamna Jansoulet aşteptă singură, cu panerul pe genunchi, întoarcerea lui Jansoulet, eventual scularea norei sau, în sfârşit, bucuria de a-şi îmbrăţişa nepoţii. Tot ce vedea în jurul ei o lămurea perfect asupra neorânduielii unei case lăsate pe seama dugilor, lipsită de supravegherea stăpânei şi de activitatea ei grijulie. În nişte dulapuri mari, deschise, zăceau, într-o harababură de plâns, grămezi de rufărie neorâtiduită, ruptă, gata să se prăvălească, cearceafuri de batist, porţelanuri de Saxe, ciobite, lovite; broaştele nu funcţionau din cauza unei dantele încurcate în ele, dar nimeni nu-şi dădea osteneala să le descurce. Treceau totuşi destule slujnice prin acest depozit de rufărie, negrese îmbrăcate

în *madras* galben, luând în grabă un prosop, un şorţ, călcând peste acest tezaur casnic împrăştiat încoace şi încolo; ba unele târau în picioare, prin toată camera, volane de dantelă desprinse de la vreun jupon pe care o cameristă îl aruncase acolo, împreună cu foarfecele şi degetarul, cu intenţia de a le coase.

Femeia harnică, pe jumătate ţărancă, – mama milionarului Jansoulet – se simţea aici rănită în respectul, dragostea şi maniile nevinovate pe care le inspira unei provinciale un dulap cu rufe plin ochi, căci alături de relicve ale trecutului sărăcăcios, conţinutul său sporeşte şi se înnoieşte treptat, reprezentând primul efort spre bunăstare, sipre bogăţia aparentă a unei gospodării. Pe deasupra, bătrâna ţinea furca de tors în mână de dimineaţă până seara, şi dacă gospodina din ea se indigna, torcătoarea era gata să plângă ca înaintea unei profanări, în cele din urmă, nemaiputând suporta ceea ce vedea, doamna Jansoulet renunţă la atitudinea ei de observatoare impasibilă, se aplecă şi, fluturând la fiecare mişcare şalul ei verde, începu să strângă, să împăturească şi să orânduiască cu rivnă această lenjerie superbă, aşa cum obişnuia să facă pe iarba de la Saint-Romans. Spălatul era acolo o adevărată sărbătoare, absorbind munca a douăzeci de femei; coşurile erau pline de albituri, iar cearceafurile fâlfâiau, la uscat, pe frânghiile lungi, bătute de vântul tare al dimineţii. Absorbită de rânduirea boarfelor din casa fiului ei, bătrâna era aproape să uite călă- ton*». Parisul şi chiar locul unde se găsea, daci un om rotofeii bondoc, bărbos, cu cizme de lac şi o jachetă de catifea întinsă pe spinarea sa de taur, nu şi-ar fi făcut intrare^} n camera cu rufărie.

Ti!... Cabassu!

“ dumneata aici, coană Frangoise?... Ce surpriză! exclam^ masorul, holbându-şi ochii ca statuia unui ghiaur omamentând o pendulă.

. Chiar eu, dragul meu Cabassu... Uite, acum am picat... Şij după cum vezi, m-am şi pus la treabă. MS seca la ficaţi să văd atâta dezordine.

— Ai venit pentru şedinţă?

Ce şedinţă?

Păi şedinţa cea mare a Corpului legislativ. E pentru azi...

. Drept să spun, nu. Ce am eu cu şedinţa? Nu mă pricep la aşa ceva... Nu, am venit fiindcă mi-e dor să-i cunosc pe micuţii

Jansoulet, şi apoi începeam să fiu îngrijorată. Am scris de mai multe ori fără să primesc niciun raspunsi M-am temut să nu fie bolnav vreun copil, sau Bernard să n-aibă niscaiva încurcături, într-un cu* vânt, aveam tot felul de presimţiri rele. M-a apucat o tristeţe neagră şi am pornit la drum... Toată lumea o bine pţ aicj) după câte mi s-a spus, nu-i aşa?...

Desigur, coană Franşoise... Slavă Domnului, toată lumea e cât se poate de sănătoasă.

“ Dar Bernard?... Afacerile?... Merge cum trebuie?...

."7 Ştii mata, în chestiunile astea există întotdeauna mici^ angarale... dar, la urma urmei, cred că nu are de ce sa se plângă prea mult... Dar era să uit, trebuie să-ţi fie foame... Am să comand să ţi se aducă ceva de mâncare.

Se pregătea să sune ca la el acasă, de parcă el, şi nu bătrâna, ar fi fost un membru al familiei. Fran^ise ti opri:

ftu, nu, nu-mi trebuie nimic. Mai am încă provizii de drum.

Scoase din paner două curmale şi o bucată de pâine, pe care le puse pe marginea mesei, şi în timp ce mestcca i

— Şi tu, drăguţule, cum merge treaba?... Te-ai înţolit, nu glumă, de când te-am văzut ultima oară când ai fost la Bourg... Ce mai lenjerie, ce mai haine!... Ce meserie învârţi?,

— Profesor de masaj... răspunse grav Aristide.

— Tu, profesor?... exclamă bătrâna cu o mirare respectuoasă, dar nu îndrăzni să-i ceară amănunte.

Iar Cabassu, puţin stânjenit de aceste întrebări, se grăbi să treacă la alt subiect:

— Ce ar fi să mă duc să-i caut pe copii?... Au fost înştiinţaţi că le-a venit bunica?

— Eu am zis să fie lăsaţi să-şi vadă de lecţii... Dar cred că acum s-a terminat.’ Ia ascultă!

în spatele uşii se auzea tropăitul nerăbdător al şcolarilor gata de ieşire, dornici de spaţiu, de aer; şi bătrâna savura zbenguiala lor, care-i întărea sentimentul matern, dar o împiedica să facă vreun gest pentru a grăbi clipa bucuriei... în sfârşit, se deschise uşa... Mai întâi apăru preceptorul, un abate cu nasul ascuţit şi umerii obrajilor proeminenţi, aşa cum eram obişnuiţi să-i vedem pe la mesele oficiale de altădată. Certat cu episcopul, ambiţiosul preot îşi părăsise parohia, şi în situaţia sa precară de răzvrătit – căci clerul îşi are şi el boema lui – era foarte mulţumit de a putea da lecţii micilor Jansoulet, expulzaţi nu demult de la

colegiul „Bourdaloue“. Cu figura solemnă, arogantă şi copleşită de răspunderi a marilof prelaţi însărcinaţi pe vremuri cu educaţia moştenitorilor tronului Franţei, abatele preceda pe cei trei băieţandri cârlionţaţi; înmănuşaţi, cu pălării lunguieţe pe cap, purtând vestoane scurte, ghiozdane de piele, având curelele încrucişate pe piept, şi ciorapi roşii, acoperind jumătate din picioruşele lor subţirele de copii în creştere, aveau ţinuta ideală a velocipedistului înainte de a încăleca.

— Dragi copii, zise Cabassu, ca unul de-al casei, iat-o pe doamna Jansoulet, bunica voastră, care a venit special la Paris ca să vă vadă.

Copiii se opriră, înşiraţi după mărime, şi, foarte miraţi, examinau faţa bătrinească, plină de riduri, între canafurile galbene ale bonetei, îmbrăcămintea aceasta ciudată, de o simplitate necunoscută lor; iar mirarea bunicii nu era nici ea mai prejos, dublată fiind de o amară decepţie şi de stânjeneala resimţita în faţa acestor domnişori fandosiţi şi cu nasul pe sus, întocmai ca marchizii, conţii sau prefecţii în inspecţie pe care-i aducea fiul ei la Saint-Romans. La îndemnul preceptorului „de a-şi saluta venerabila bunică”, micuţii veniră rând pe rând să-i întindă pe jumătate mâinile, aşa cum făceau în mansardele vizitate de ei; şi adevărul este că această femeie de treabă, cu faţa pământie, cu ţoale curate, dar foarte simple, le amintea vizitele filantropice de la „Bourdaloue”. Era între ei şi bătrână acelaşi necunoscut, aceeaşi distanţă pe care nicio amintire, nicio vorbă a părinţilor nu încercase vreodată s-o micşoreze. Abatele sesiză stingherеala şi, pentru a o împrăştia, se. Avântă intr-o expunere rostită cu vocea guturală şi cu gesturile patetice ale celor care cred că au întotdeauna dedesubtul lor cele zece trepte ale amvonului.

— Ei bine, doamnă, iată sosită şi ziua, ziua cea mare, în care domnul Jansoulet îşi va constrânge duşmanii la tăcere. *Confundantur hostes mei, quia injuste iniquitatem feeerunt în me,* fiindcă m-au persecutat pe nedrept.

Bătrâna se înclină evlavios înaintea latinei bisericeşti debitate; dar la gândul duşmanilor şi persecuţiilor, figura ei căpătă o uşoară expresie de îngrijorare.

— Duşmanii sunt puternici şi numeroşi, stimabilă doanmă, dar să nu ne alarmăm peste măsura. Trebuie să avem încredere în hotărârile cerului şi în dreţjatea cauzei noastre. Dumnezeu este

cu ea, şi de aceea nimeni n-o poate zdruncina. *În medio ejus non commovebitur.*

Un negru uriaş, înzorzonat cu aur lucitor, îl întrerupse, anunţând că velocipedele erau pregătite pentru lecţia cotidiană, care avea loc pe terasa de la Tuileries. Înainte de a pleca, copiii scuturară din nou, şi solemn, mina crăpată şi noduroasă a bunicii, care-i privea plecând, înmărmurită şi cu inima strânsă, când deodată, cu un fermecător impuls spontan, cel mai mic, ajuns la uşă, se întoarse brusc, îl îmbrânci pe uriaş şi se năpusti cu capul înainte, ca un bivol, în fustele bătrână; cuprin- zând-o pe după mijloc, îi întinse fruntea netedă, acoperită de bucle brune, cu drăgălăşenia copilului care se oferă ca o floare spre mângâiere. Mai aproape de cuib Ş»

de căldura lui, de poalele care leagănă şi de doicile câte cânta în dialect, mezinul îşi simţise poate inima cuprinsă de efluviile materne de care levantina îi lipsise. Bătrâna mamă-mare, surprinsă de această îmbrăţişare instinctivă, fu tulburată toată:

— Ah! scumpul meu... scumpul meu... şi, apucând căpşorul mătăsos şi cârlionţat care îi amintea de altul, bătrâna îl sărută cu nesaţ.

Apoi copilul se desprinse din strânsoare, fugi fără a spune nimic, cu părul stropit de lacrimi calde.

Rămasă singură cu Cabassu, mama, reconfortată de această îmbrăţişare, ceru câteva lămuriri în legătură cu vorbele abatelui. Era adevărat că fiul ei avea mulţi duşmani?

— Ei, răspunse Cabassu, în situaţia lui, nu-i de mirare...

— Dar, în sfârşit, ce-i cu ziua cea mire, şedinţa asta de care îmi vorbiţi toţi?

— Păi da!... Azi se va şti dacă Bernard va fi sau nu deputat.

— Cum?... încă nu e?... Şi eu, care am trâmbiţat vestea peste tot pe la noi, iluminând întreg castelul la Saint-Romans acum o lună... Atunci înseamnă că i-am minţit.

Maserul se strădui să-i explice bătrânei formalităţile parlamentare ale validării mandatelor. Ea îl asculta numai cu o ureche, măsurând, înfrigurată, camera în lung şi în lat.

— Şi Bernard al meu se află acum acolo?

— Da, coană Franţoise.

— Dar femeilor le este îngăduit să intre în Camera aia?... Atunci de ce nu s-a dus şi a lui?... Căci pricep şi eu că e o chestiune de viaţă şi de moarte pentru el... într-o astfel de zi ar

avea nevoie să-i simtă pe toţi cei dragi alături de el... Ştii ce, băiete, ai să mă duci acolo la şedinţa lui... E departe?

— Nu, chiar foarte aproape de aici... Numai ca s-a început. Şi apoi, adăugă ghiaurul puţin stânjenit, e ora când doamna are neroie de mine.

— Aşa!... O înveţi şi pe ea chestia aia de care eşti profesor? Cum îi zice?...

— Masajul... E din vremuri de demult... Poftim, tocmai a sunat. O să fiu chemat. Vrei să-i spun că eşti aici?

— Nu, nu, mă duc imediat într-acolo.

— Dar n-ai carte de intrare.

— Ei, asta-i! O să spun că sunt mama lui Jansoulet şi că am venit să ascult judecata fiului meu.

Sărmana mamă, nu ştia cât de bine grăieşte!

— Stai puţin, coană Frai^oise, cel puţin să-ţi dau pe cineva care să te conducă.

— O, ştii, nu m-am putut obişnui niciodată să am slugi... Doar am şi eu gură. Pe stradă e lume. Nimeresc eu până la urmă.

Cabassu încercă un ultim efort, fără a-şi trăda însă gândul.

— Ia seama. Duşmanii lui Bernard vor vorbi la Cameră împotriva lui. Vei auzi lucruri care te vor mâhni.

O, cu ce zâmbet de încredere şi de mândrie maternă răspunse bătrânica:

— Parcă nu ştiu eu mai bine decât toţi cât preţuieşte băiatul meu? Ar putea cineva să-mi schimbe părerea? Tare nerecunoscătoare ar însemna să fiu în acest caz. Hai, m-am dus!

Şi scuturându-şi violent boneta şi şalul, bătrânica plecă. Ţinându-se drept, cu capul sus, doamna Jansoulet mergea cu paşi repezi pe sub marile arcade, aşa cum i se indicase, puţin zăpăcită de uruitul neîncetat al trăsurilor şi de drumul plicticos de vreme ce nu avea la dânsa furca cea care de cincizeci de ani n-o părăsise niciodată. Duşmănia, persecuţiile despre care i se vorbise, cuvintele misterioase ale preotului, rezervele lui Cabassu, toate acestea o tulburau, o speriau. Găsea acum o explicaţie presimţirilor care o cuprinseseră cu atâta putere încât reuşiseră să o smulgă obiceiurilor, datoriilor, supravegherii castelului şi a bolnavului ei. De altfel, lucru ciudat, de când fiul ei şi cu dânsa deveniseră putrezi de bogaţi, bătrâna Jansoulet nu se obişnuise încă cu această situaţie, aşteptându-se mereu la dispariţia subită a fastului în care trăiau... Cine ştie dacă

prăbuşirea n-avea să înceapă tocmai acum?... Şi brusc, amestecându-se cu aceste gânduri negre, amintirea scenei de adineauri cu copilul, cu mititelul care se freca de fusta ei de stofă, îi aduse un zâmbet duios pe buzele crăpate. Şi, fericită, bătrâna murmură în graiul ei:

— Ah! totuşi, prâslea ăsta...

O piaţă măreaţă, imensă, strălucitoare, două jeturi de apă spărgându-se într-o pulbere argintie, apoi un pod mare de piatră, şi la capăt, o clădire pătrată, cu statui în faţa ei, un grilaj unde staţionau trăsuri, lume care intra, o ceată întreagă de agenţi de poliţie. Acolo trebuia să fie... Bătrâna dădu lumea energic la o parte şi înaintă până în dreptul unei uşi înalte cu geamuri.

— Cartea de intrare, bătrânico...

Bătrânica n-avea carte de intrare, dar zise foarte natural unuia din aprozii cu revere roşii care păzeau uşa:

— Sunt mama lui Bernard Jansoulet... Am venit pentru şedinţa băiatului meu.

Era în adevăr bine zis „şedinţa băiatului ei“; căci în mulţimea care asalta uşile, în cea care umplea culoarele, sala, tribunele, întreg palatul, nu era nimeni care să nu şoptească unul şi acelaşi nume, însoţit de zâmbete şi bârfeli. Toată lumea se aştepta la un mare tărăboi, la destăinuiri teribile ale raportorului, care ar putea duce fără îndoială la gesturi violente din partea barbarului demascat; şi se înghesuiau cu toţii ca la o premieră de teatru sau la pledoaria unui proces răsunător. Nu încape îndoială că bătrâna mamă n-ar reuşi să străbată această gloată dacă dâra de aur lăsată peste tot unde trecea Nababul, ca nişte însemne regeşti, nu i-ar fi deschis toate uşile. Doamna Jansoulet mergea deci în spatele unui aprod de serviciu de-a lungul culoarelor întortocheate, al sălilor goale şi sonore, prevăzute cu uşi cu resort, şi pline de un zumzet care, circulând prin clădire o dată cu aerul, ieşea din pereţi, ca şi cum cărămizile înseşi, impregnate cu picături de bârfeală, ar fi adăugat ecouri mai vechi la cele ale tuturor acestor glasuri. Traversând un coridor, bătrâna zări un individ mic şi oacheş care gesticula şi striga la oamenii de serviciu.

— Să-i ziţeţi lui musiu Zansoulet că eu sunt primarul de la Sarlazaccio şi că am fost condamnat la ţinţi ani închisoare pentru el... Mi-am câştigat dreptul să am şi eu o carte de intrare

la şedinţă, ţe dracu!

Cinci ani de temniţă din cauza fiului ei... Pentru ce oare? Foarte îngrijorată, bătrâna, căreia îi ţiuiau urechile, ajunse în sfârşit la capătul unui palier, unde, deasupra unor uşi mici, ca de cameră mobilată sau de lojă de teatru, se aflau diferite inscripţii: *Tribuna Senatului, a corpului diplomatic, a deputaţilor.* Intrând, nu văzu mai întâi decât patru-cinci rânduri de bănci înţesate de lume, apoi^ departe, în faţă, separate de primele printr-un vast spaţiu luminos, alte tribune, tot aşa de pline; stând în picioare, bătrâna se rezemă de rampa circulară, uimită de a se afla acolo, uluită, năucită. Valul de aer cald care-i venea în faţă, un zgomot de voci care urca în sus o atrăgea fără voia ei pe panta estradei, spre acea prăpastie căscată în mijlocul vastei nave unde trebuia să se afle fiul ei. Ah, cât de mult ar fi dorit să-l vadă! Atunci, subţiindu-se, dând din coatele ascuţite şi aspre ca şi furca ei, bătrâna se strecură între bănci şi perete, fără să-i pese de protestele publicului, de iritarea femeilor dichisite cărora le şifona dantelele şi gătelile primăvăratice. Căci adunarea era toată elegantă, mondenă. Doamna Jansoulet, bătrâna, recunoscu, chiar după plastronu-i ţeapăn ţi nasul aristocratic, pe semeţul marchiz venit la Saint- Romans, căruia i se potrivea atât de bine numele său de pasăre de lux; dar el nu se uită la dânsa. Ajunsă astfel cu câteva rânduri mai în faţă, bătrâna se văzu blocată de o spinare enormă, care închidea drumul, împiedicând-o să meargă mai departe. Din fericire, aplecându-se puţin, putu să vadă de acolo aproape toată sala. Şi gradenurile semicirculare, tapetul verde al pereţilor, pupitrul din fund ocupat de un individ cu figura severă, toate, în lumina mohorâtă şi cenuşie ce cădea de sus, îi dădeau impresia unei clase aşteptând să înceapă ora, cu elevi care sporovăiesc, foindu-se încoace şi încolo.

Un lucru atrase atenţia bătrânei: insistenţa cu care toate privirile se întorceau într-o singură direcţie, în căutarea aceluiaşi punct de atracţie; urmărind acest curent de curiozitate care traversa întreaga adunare, atât sala, cât şi tribunele, zări şi dânsa obiectul tuturor privirilor: era fiul ei.

în ţinutul lui Jansoulet, prin câte o biserică veche se mai poate vedea în fund, spre altar, un locşor scobit în piatra, la semiinălţime, unde era primit, pentru a asculta slujba, leprosul satului, care arăta mulţimii curioase şi temătoare silueta lui

sumbră de animal ghemuit în această ferestruică practicată în zid. Franţoise îşi amintea foarte bine că în satul natal văzuse pe lepros – spaima copilăriei ei – ascultând slujba din fundul cuştii de piatră, ascuns în obscuritate şi ţinut la distanţă... Văzându-şi fiul aşezat cu capul între mâini, singur, deopirte, la extremitatea de sus a sălii, bătrâna fu năpădită de această amintire. „Parc-ar fi leprosul satului!“ murmură ţăranca. Şi era în adevăr un lepros, în acest moment, Nababul, căruia milioanele aduse din Orient îi transmi- seseră un fel de boală exotică, groaznică şi misterioasă. Din întâmplare, banca unde se aşezase Jansoulet era mai vizibilă din cauza unor locuri râmase goale prin decesuri recente sau concedii, şi în vreme ce ceilalţi deputaţi vorbeau între ei, râdeau, îşi făceau semne, Nababul stătea tăcut, izolat, semnalându-se astfel atenţiei întregii Camere, atenţie pe care mama lui o ghicea ca fiind răutăcioasă şi ironică, săgetând-o în treacăt şi pe dânsa. Cum să-i. Dea de ştire că era şi ea acolo, lângă dânsul, că o inimă credincioasă batea nu departe de a lui? Jansoulet evita să se întoarcă spre tribuna aceea. Parcă îşi dădea seama că îi era ostilă şi se temea să nu vadă lucruri întristătoare... Deodată, clinchetul unui clopoţel venit dinspre estrada prezidenţială făcu să tresară întreaga adunare; toate capetele se aplecară cu un gdst brusc, înţepenite într-o atitudine de atenţie încordată, şi un om uscăţiv, cu ochelari, ridicându-se subit în picioare printre atâtea persoane aşezate – poziţie care ea însăşi îl învestea cu o autoritate indiscutabilă – rosti:

— Domnilor, sunt împuternicit, în numele biroului al treilea, să vă propun anularea alegerii din cea de a doua circumscripţie a departamentului Corsicii.

În tăcerea adâncă ce a urmat după această frază pe care doamna Jansoulet bătrâna n-a înţeles-o, pahidermul din faţa ei începu să pufăie cu putere, şi, deodată, în rân- dul întâi al tribunei, o adorabilă mutrişoară de femeie se întoarse spre dânsul, pentru a-i face un semn de complicitate şi de satisfacţie. Fruntea ei palidă, buzele subţiri, nişte sprâncene prea negre sub pălăria albă, toate îi făciij-ă bătrinei impresia dureroasă – fără să ştie de ce primului fulger vestitor de furtună, urmat de trăs- netii] provocat de ciocnirea violentă a fluidelor.

Merquier îşi citea raportul cu un glas lent, şters, jnotxoton> cu accentul său lionez, lătăreţ şi molatic. Talia inaj-T: ă a avocatului se legăna după mişcarea aproape animalică a capului

şi a umerilor, care contrasta ciudat cu ferocitatea limpede a rechizitoriului. Era mai întâi o scurtă trecere în revistă a fraudelor electorale. Nicicând suiragiul universal nu fusese încălcat într-un mod mai grosolan şi barbar. La Sarlazaccio, unde se părea că rivalul lui Jansoulet avea să aibă câştig de cauză, urna fusese distrusă în noaptea dinaintea despuierii voturilor. Aceeaşi tărăşenie, sau aproape aceeaşi, la Levie, la Saint- Andre, la Avabessa. Şi chiar primarii sunt aceia care coir>it aceste devastări, iau urnele la ei acasă, distrug sigiliile, rup buletinele de vot, în virtutea autorităţii lor municipaie. Niciun fel de respect faţă de lege. Peste tot numai fraude, intrigi şi chiar violenţe. La Calca- tosgio, un individ înarmat a stat în tot cursul alegerii neihişcat la geamul unui han, cu flinta gata de tragere ot^ct în faţa primăriei; şi de câte ori vreun partizan de-al lui Sebastiani, adversarul lui Jansoulet, îşi făcea apariţia în piaţă, individul îl ameninţa: „Dacă intri, te curăţ!“ De altfel, ce dovadă mai bună de corupţie fără ™argini decât spectacolul unor comisari de poliţie, judecători de pace sau inspectori de măsuri şi greutăţi, care nu şovăie să se transforme în agenţi electorali şi, înspăi- mituând populaţia paşnică, o supun micilor influenţe locale atât de tiranice? Ba s-au găsit chiar şi preoţi, parohi rătăciţi, care, în grija lor exagerată pentru cutia milelor 5l întreţinerea bisericii nevoiaşe, au propovăduit alegerea lui Jansoulet. Dar pentru reuşita campaniei a fost pusă în joc o influenţă şi mai puternică încă, deşi mai puţin respectabilă, influenţa bandiţilor. „Da, domnilor, nu-mi arde de râs, a bandiţilor.” Şi în legăturii cu aceasta, avocatul făcu o incursiune în problemele banditismului corman în general, şi al familiei Piedigriggio în special.. • Camera, foarte atentă, asculta, nu fără o anumită mgrijorare. În definitiv, cei care se dedase la asemenea abuzuri era un candidat oficial, iar aceste ciudate mo- ravuri electorale aparţineau unui ţinut privilegiat, leagănul familiei imperiale, atât de strâns legat de destinele dinastiei, încât orice atac împotriva Corsicii se răs- frângea chiar asupra suveranului. Dar când pe banca guvernului publicul l-a văzut pe noul ministru de stat, succesor şi inamic al lui Mora, îneântat de eşecul unei creaturi a răposatului şi zâmbind mulţumit de crudul persiflaj al lui Le Merquier, stingherea la dispăru ca prin farmec, şi zâmbetul ministerial, repetat pe trei sute de buze, se umflă pe dată îritr-un râs de-abia reţinut, râsul maselor dominate de o

autoritate oarecare şi care izbucneşte la cea mai mică aprobare a şefului.

În tribunele de obicei puţin obişnuite cu pitorescul şi pe care poveştile acestea cu bandiţi le distrau ca un adevărat roman, veselia era generală; o animaţie radioasă se putea citi pe feţele tuturor acestor doamne, bucuroase de a putea să pară frumoase fără a contraveni solemnităţii locului unde se aflau. Pălărioare de culoare deschisă fremătau cu buchetul lor de egrete cu tot, braţe rotunde, încărcate cu aur, se rezemau în coate pentru a asculta mai bine. Solemnul Le Merquier delectase adunarea cu un divertisment, mica notă comică permisă în concertele de binefacere pentru a-i atrage pe profani.

Impasibil şi rece în mijlocul succesului său, raportorul continua să citească cu glasu-i cenuşiu şi pătrunzător ca o ploaie lioneză.

„Şi acum, domnilor, ne putem întreba, cum a putut un venetic, un provensal reîntors din Orient, ignorând interesele şi nevoile acestei insule, unde n-a fost văzut niciodată înaintea alegerilor, tipul autentic a ceea ce corsicanii numesc cu dispreţ «un continental», cum a putut acest om să stârnească un asemenea entuziasm, un devotament împins până la crimă, până la profanare? Răspunsul nu este altul decât bogăţia lui, aurul funest -aruncat alegătorilor în faţă, băgat cu de-a sila în buzunarele lor, cu un cinism sfruntat. Mii de dovezi ne vorbesc despre aceasta.” Raportorul dădu atunci citire nesiârşitei serii de denunţuri: „ «Subsemnatul Croce (Antoine) declar, în interesul adevărului, că într-o seară comisarul de poliţie Nardi, venit la noi, mi-a

Spus: „Asculta, Croce (Antoine)… îţi jur pe flacăra acestei lămpi că dacă vei vota cu Jansoulet, vei avea mâlne dimineaţă cincizeci de franci” *. Lata altul: «Subsemnatul Lavezzi (Jacques-Alphonse) declar că am refuzat cu scârbă şaptesprezece franci oferiţi mie de primarul din Pozzo-Negro pentru a vota împotriva vărului Sebastiani»…" E probabil că cu trei franci mai mult, Lavezzi (Jacques-Alphonse) şi-ar fi convertit scârba în tăcere. Dar Camera nu dădea atenţie unor lucruri aşa mărunte.

Această Cameră incoruptibilă era cuprinsă de indignare, vuia, trepida pe banchetele moi de catifea, scotea urlete de protest. Auzeai un „ah!“ general de stupoare, vedeai ocni încruntându-se în formă de accent circumflex, revolte subite manifestiându-

se prin flexiuni pe spate sau prăbuşiri consternate, descurajate, aşa cum se întâmplă uneori în faţa spectacolului degradării umane. Şi băgaţi de seamă, că cei mai mulţi dintre deputaţi se folosiseră de aceleaşi manevre frauduloase, că printre ei se aflau eroii acelor chefuri de pomină, acelor petreceri în aer liber unde sunt plimbaţi în triumf viţei înxpopoţonaţi, înzorzonaţi, ca la chermesele lui Gar- gantua. Tocmai ei strigau mai tare decât ceilalţi, se întorceau, plini de mânie, spre banca înălţata şi solitara, unde bietul lepros asculta, nemişcat, cu capul între ouini. Cu toate acestea, în mijlocul duşmăniei generale se ridică, în favoarea Nababului, un glas surd, neexpe- rimentat, mai degrabă o bolboroseală simpatică, în care se putea distinge vag: „... servicii mari aduse populaţiei corsicane... lucrări considerabile... Banca Teritorială...a

Cel care boscorodea astfel era un omuleţ cu ghetre albe, o faţă limfatică, cu câteva smocuri de păr zburlite pe cap. Dar întreruperea provocată de acest ageamiu nu-i putea oferi lui Le Merquier decât prilejul unei tranziţii rapide şi fireşti. Un surâs hidos îi apăru pe buze: „Onorabilul domn Sarigue ne pomeneşte de Banca Teritorială; suntem în măsură să-i răspundem". Spelunca Paganetti părea a-i fi în adevăr foarte familiară. În câteva fraze limpezi şi vii, raportorul îşi proiectă lumina până în străfundul întunecoasei vizuini, semnalând toate capcanele, abisurile, ocolişurile, cursele, asemenea unei călăuze care-şi învârte torţa în aer deasupra unei sinistre carcere subterane. Le Merquier vorbi despre carierele de piatră imaginare, despre căile ferate rămase în stare de proiect, despre navele himerice mistuite în propriul lor fum. N-a fost uitat nici groaznicul pustiu de la Taverna, nici vechiul turn genovez servind drept sediu agenţiei maritime. Dar Camera se înveseli mai cu seamă auzind povestea ceremoniei picareşti, organizată de guvernator pentru străpungerea unui tunel pe sub Monte-Rotondo, lucrare uriaşă, tot în stare de proiect, amânată din an în an, cerând milioane de franci, mii de braţe, şi care fusese pompos inaugurată cu opt zile înainte de alegeri. Raportorul istorisea faptul cu mult haz, amintind prima lovitură de tâmăcop dată de candidat în muntele enorm, acoperit de codri seculari, discursul prefectului, binecuvân- tarea prapurilor şi strigătele: „Trăiască Bernard Jansoulet!"; apoi, două sute de lucrători aipudându-se imediat de treabă, lucrând timp de o săptămână, *zi* şi noapte, pentru ca,

îndată după terminarea alegerilor, să părăsească dărâmăturile stâncii în jurul unei excavaţii neînsemnate, lăsând doar un adăpost mai mult pentru temuţii bandiţi corsicani. Păcăleala îşi atinsese însă scopul. După ce extorcase atâta vreme banii acţionarilor, Banca Teritorială fusese folosită de astă dată la smulgerea voturilor alegătorilor. „De alefel, domnilor, iată un ultim amănunt, cu care puteam şi încep, pentru a vă scuti de trista poveste a acestei bufonerii electorale. Am aflat că a început chiar astăzi o anchetă judiciară în legătură cu activitatea Băncii Teritoriale şi că o expertiză serioasă a registrelor ei va provoca mai mult ca sigur unul din acele scandaluri financiare din păcate prea frecvente în zilele noastre, în care, pentru onoarea acestei Camere, nu veţi admite să fie amestecat nici uniri din membrii ei.“

După această nouă destăinuire, raportorul se opri un moment, făcând o mică pauză, ca un actor care-şi punctează efectul, şi în liniştea dramatică ce apăsa adunarea se auzi deodată zgomotul unei uşi trântite. Era guvernatorul Paganetti, părăsindu-şi iute locul, foarte palid, cu ochii dilataţi, ţuguind buzele ca un ghidviş <je comedie care a adulmecat în aer vreo nouă şotie de făcut. Monpavon, nemişcat, îşi bomba plastro- nul. ^urduhănosul pufăia violent în ghirlandele pălărioarei ailje a nevestei sale.

oamna Jansoulet, bătrâna, îşi privea fiul.

’Am vorbit despre onoarea Camerei, domnilor... aş mai avea ceva de spus în această privinţă...*

data aceasta Le Merquier nu mai citea. După raportor intra în scenă oratorul, mai degrabă acuzatori. Cu faţa stinsă, cu privirea ascunsă, nimic nu trata, nimic nu mişca în trupul său mare, afară de braţul drept, acest braţ lung, colţuros, cu mâneci scurte, care se lăsa automat în jos, ca spada justiţiei, termi- nmd fiecare frază cu gestul crud şi implacabil al unei decapitări. Şi, în adevăr, Camera asista la o execuţie în toată regula. Oratorul era dispus să treacă cu vederea legendele scandaloase, misterul care plana asupra acestei averi colosale, dobândita în ţări exotice, departe de orice posibilitate de verificare. Existau însă în viaţa candidatului unele puncte greu de lămurit, unele amănunte... Le Merquier şovăia, părea că-şi caută cuvintele, pentru a le da un aspect mai decent, apoi, în faţa imposibilităţii de a formula direct acuzaţia: „Să nu coborâm nivelul dezbaterilor, domnilor... Cred că m-aţi înţeles, ştiţi la ce zvonuri

josnice fac aluzie, despre ce calomnii aş vrea să pot vorbi. Dar adevărul mă sileşte să declar că atunci când domnul Jansoulet, chemat în faţa biroului al treilea, a fost somat să risipească acuzaţiile îndreptate împotriva lui, explicaţiile date au f°st atât de vagi, încât, deşi suntem convinşi de nevinovăţia lui, respectul scrupulos faţă de onoarea dumneavoastră ne-a determinat să respingem o candidatură întinată de o asemenea bănuială. Nu, acest om nu poate sta în mijlocul nostru. La ce-ar fi bun, de altfel?... Staţilit jn Orient de atâta vreme, el nu mai cunoaşte kple, moravurile, obiceiurile ţării sale. El crede în judecăţile sumare, în ciomăgelile de stradă, socoteşte normaie abuzurile de putere şi, ceea ce e mai rău, venalitatea, josnicia cea mai murdară a tuturor oamenilor. Îşi închipuie, ca financiarii de pe vremuri „ci totul poate fi cumpărat cu bani, chiar şi voturile alegătorilor, chiar şi conştiinţa colegilor săi."

Să fi văzut cu ce admiraţie naivă drăguţii de deputaţi, încremeniţi de satisfacţie, îl ascultau pe acest ascet, pe acest om din alte vremuri, asemănător vreunui sfânt Ieronim, ieşit din sihăstria lui pentru a veni în plină adunare imperială să tune şi să fulgere cu o elocvenţă indignată împotriva luxului neruşinat al prevaricatorilor şi delapidatorilor. Ce confirmare strălucită a frumoasei porecle „Conştiinţa mea" care i se dădea la tribunal şi care reieşea din toată înfăţişarea lui dreaptă şi gesturile sale inflexibile. În tribune entuziasmul era şi mai mare. Capete nostime se aplecau pentru a-l vedea pe orator, pentru a-i soarbe cuvintele. Aprobările se manifestau ici şi colo prin înclinări de buchete de toate nuanţele, ca un lan de grâu în pârg, legănat de vânt. Un glas de femeie striga cu un uşor accent străin: „Bravo... bravo..."

Dar bătrâna mamă?

Nemişcată, în picioare, încordată, în dorinţa de a înţelege ceva din acea frazeologie judecătorească, din acele iluzii misterioase, doamna Jansoulet stătea ca surdomuţii care ghicesc ce se spune după mişcările buzelor, după schimbarea fizionomiilor. Or, îi era suficient să-şi privească fiul şi pe Le Merquier pentru a înţelege cât de mult rău îi făcea acesta din urmă primului, ce săgeţi perfide, otrăvite erau împroşcate de acest lung discurs asupra nenorocitului care părea că doarme dacă n-ar fi avut un tremur al umerilor săi largi şi o crispare a mâinilor trecute mereu prin păr, în aşa fel încât îi ascundeau

faţa. Ah, de-ar fi putut striga bătrâna, de la locul ei: „Nu te teme, băiatul meu! Dacă ei te dispreţuiesc cu toţii, mama ta te iubeşte. Hai să plecăm împreună… Ce nevoie avem de ei?“ Şi la un moment dat bătrâna Jansoulet fu cât pe-aci să creadă că ceea ce-i şoptea astfel, în fundul inimii, ajungea, printr-o intuiţie misterioasă, până la dânsul. Nababul tocmai se ridicase, scuturându-şi capul creţ, congestionat, bosumflat ca un copil, cu buzele tremurânde sub imperiul unei crize nervoase. Dar în loc să-şi părăsească banca, se agăţă, dimpotrivă, de şt mâinile sale mări frământau lemnăria pupitruluî. Celălalt terminase, îi venea acum lui rândul să răspundă.

„Domnilor…” spuse Nababul.

Se opri pe loc, speriat de sunetul aspru, groaznic de surd şi de vulgar al glasului său, pe care îl auzea pentru prima oară în public. În răstimpul acestei scurte pauze, Nababul, cu mişcări chinuite ale feţei, cu intonaţii căutate, dar care nu veneau, trebui să-şi găsească forţa necesară apărării. Şi dacă nelinişitea bietului om era emoţionantă, acolo sus, bătrâna mamă, aplecată, respirând greu, mişcând nervos din buze ca pentru a-l ajuta să-şi găsească cuvintele, reflecta perfect mimica chinurilor sale. Deşi nu putea să o vadă, aşa întors cu spatele la tribuna pe care o evita cu bună-ştire, suflarea matemă, fluidul magnetic din ochii negri, aprinşi, sfârşiră prin a-i reda Nababului puterile, şi deodată cuvintele şi gesturile veniră de la sine.

„înainte de toate, domnilor, ţin să declar că nu intenţionez să-mi justific alegerea… Dacă vă închipuiţi că moravurile electorale n-au fost întotdeauna la fel în Corsica, dacă credeţi că de vină este influenţa corupătoare a aurului meu, şi nu temperamentul primitiv şi înflăcărat al populaţiei, nu mă validaţi; aşa va fi drept, iar eu nu voi avea nimic de spus împotrivă. Dar în toată povestea asta au fost amestecate lucruri străine de alegerea mea, acuzaţii care se ating de cinstea mea şi o pun direct în cauză; de aceea doresc să răspund exclusiv acestora.” Glasul Nababului îşi căpătă încetul cu încetul siguranţa, deşi era tot spart şi voalat, dar având acum note înduioşătoare, obişnuite la organele vocale a căror duritate iniţială a suferit unele alterări. Trecu repede la povestea vieţii lui, începuturile, plecarea în Orient. Ai fi zis că era una din acele vechi povestiri ale veacului al XVIII-lea, unde e vorba de piraţi din Africa colindând mările latine şi de tot felul de bă sau de provensali cutezători, oacheşi

ca greierii, care sfârşesc întotdeauna prin a se căsători cu vreo sultană şi „a-şi pune turbanul în cap”, după vechea expresie a locuitorilor Marsiliei. „Cat despre mine, spunea Nababul cu surâsul său prietenos, n-am avut nevoie să-mi pun turbanul în cap pentru a mă îmbogăţi, m-am mulţumit să aduc acestui ţinut al indolenţei şi al dezlânării activitatea, sprinteneala unui francez din sud şi am ajuns în câţiva ani să agonisesc o avere aşa cum numai acolo se poate strânge, în acele ţări unde e al naibii de cald, unde totul este gigantic, timpuriu, disproporţionat, unde florile cresc peste noapte, iar un singur copac dă naştere unei păduri. Scuza unor astfel de averi constă în felul în care sunt folosite, şi îmi place să cred că niciun om născut sub o stea norocoasă n-a încercat mai mult decât mine să obţină iertarea îmbogăţirii sale. N-am reuşit.” Nu, desigur, nu reuşise... Din atâta aur împrăştiat cu nesăbuinţă, Nababul nu oulesese decât dispreţ sau ură... Ură! Cine se putea lăuda de a fi pus în mişcare mai multă ură decât dânsul, aşa precum un mare vapor învolburează mâlul atunci când chila atinge fundul? ... Jansoulet era prea bogat, şi aceasta ţinea loc de orice viciu, de orice ticăloşie, îl desemna drept ţintă răzbunărilor anonime, duşmăniilor crude şi necurmate.

„Ah, domnilor, striga bietul Nabab ridicându-şi pumnii încleştaţi, am cunoscut sărăcia, m-am luat la trântă cu ea, şi e o luptă cumplită, pot să vă jur! Dar mai hidos, mai greţos este să te lupţi cu bogăţia, să-ţi aperi fericirea, onoarea, liniştea, prost adăpostite în spatele grămezilor de galbeni care se revarsă peste tine şi te zdrobesc. Nicicind, nici în cele mai întunecate zile de restrişte nu m-am întâlnit cu greutăţile, temerile, insomniile pe care mi le-au pricinuit bogăţia, această oribilă bogăţie, pe care o urăsc şi care mă striveşte... La Paris mi se spune Nababul... Nu Nababul ar trebui să fiu numit, ci «Paria», un paria social, întinzând braţele mari deschise unei societăţi care nu vrea să-l primească în rindurile ei...*

Aşa povestite, cuvintele acestea pot părea reci; dar acolo, în faţa adunării, apărarea acestui om purta pecetea unei sinceităţi elocvente şi măreţe, care, la început, mira din partea unui plebeian, unui parvenit, fără instrucţie, fără educaţie; cu glasul de luntraş de pe Ron şi manierele sale de salahor, el reuşi să mişte I auditoriul tocmai prin ce era într-însul primitiv, sălbatic, străin de orice noţiune parlamentară. Pe băncile obişnuite şi

primească potopul monoton şi cenuşiu al limbajului administrativ se arătau semne de simpatie.

Dar la acest ţipăt de furie şi de deznădejde împotriva bogăţiei care-l sugruma, îl strivea, îl îneca pe nenorocitul ce se zbatea, implorând ajutor din fundul Pactolului său, întreaga Cameră se ridică în picioare cu aplauze călduroase, cu mâini întinse, ca pentru a-i da sărmanului Nabab o mărturie de stimă, atât de dorită de el, şi pentru a-l salva în acelaşi timp de la înec. Simţându-se sprijinit, Jansoulet, reconfortat de această manifestaţie de simpatie, reluă, cu capul sus, cu privirea fermă:

«Vi s-a spus, domnilor, că nu sunt demn să-mi ocup locul printre dumneavoastră. Iar cel care a spus-o este ultimul de la care aş fi aşteptat asemenea cuvinte, căci singur el cunoaşte taina dureroasă a vieţii mele; numai el Putea să vorbească în favoarea mea, să mă dezvinovăţească şi să vă convingă. N-a vrut s-o facă. Ei bine, orice ar fi, voi încerca s-o fac eu... Peste măsură de calomniat înaintea ţării întregi, socotesc drept o datore faţă de mine însumi, faţă de copiii mei să mă dezvinovăţesc în public, şi sunt hotărât să o fac.“

Cu o mişcare bruscă, Nababul se întoarse atunci spre tribuna unde ştia că duşmanul stă la pândă, dar deodată se opri îngrozit. Acolo, drept în faţa lui, în spatele capului înveninat şi palid al baroanei, se afla mama lui> mama pe care o credea la două sute de leghe de redutabila furtună. Stătea sprijinită de perete şi îl privea întinzându-i obrazul minunat, udat de lacrimi, dar totuşi radios şi mândru de marele succes al scumpului ei Bernard. Căci era un veritabil succes, provocat de emoţia sinceră, omenească a Nababului, iar câteva cuvinte mai mult îl puteau transforma în triumf. „Vorbeşte... vorbeşte!“ i se striga din toate colţurile Came; rei> pentru a-l încuraja, a-l îmbărbăta. Dar Jansoultt nu^ spunea nimic. Avea, cu toate acestea, puţine de adăugat în sprijinul său: „Calomnia a confundat cu

Intenţie două nume. Eu mă numesc Bernard Jansoulet. Celălalt se numea Jansoulet Louis.“ Atât, şi nimic mai mult.

Era însă totuşi prea mult în prezenţa mamei sale, care ignorase întotdeauna ruşinea fratelui mai mare. Era prea mult pentru respectul şi solidaritatea familială.

Nababului i se păru că aude glasul bătrânului: „Mor de ruşine, dragul meu“. Dacă ar vorbi acum, nu va muri şi dânsa de ruşine?... îndreptând o privire sublimă de renunţare spre

zâmbetul matern, Jansoulet continuă cu o voce surdă, cu un gest de descurajare:

„Vă rog să mă iertaţi, domnilor, dar, hotărât lucru, această explicaţie îmi este peste puteri... Ordonaţi începerea unei anchete asupra vieţii mele, anchetă deschisă tuturor, la lumina zilei, din păcate, de vreme ce fiecare poate să-i interpreteze faptele... Vă jur că nu veţi găsi nimic care să mă împiedice de a ocupa un scaun printre reprezentanţii naţiunii.”

În faţa acestei înfrângeri, care părea tuturor prăbuşirea subită a unei mari neobrăzări demascate, stupoarea şi dezamăgirea nu aveau margini. Urmă un moment de agitaţie printre bănci, şi apoi tumultul votării, efectuată mai întâi stând jos, apoi în picioare. Nababul, în lumina slabă a geamlâcului, privea nedesluşit, aşa cum un condamnat la moarte se uită de pe eşafod la mulţimea furtunoasă. Apoi, după aşteptarea lungi cât un veac care precede clipele suprqpie, preşedintele anunţă în liniştea deplină, cu tonul cel mai simplu din lume:

„Alegerea domnului Bernard Jansoulet este anulată.”

Sus, în tribună, bătrâna Jansoulet n-a priceput altceva decât că în jurul ei băncile se goleau, lumea se scula, pleca. În curând nu mai rămăseseră, afară de dânsa, decât grăsanul şi doamna cu pălărie albă, aplecaţi deasupra rampei şi privind curioşi înspre Bernard, care se pregătea probabil şi el să plece, căci, foarte calm, îşi strângea hârţoagele voluminoase într-o enormă servietă. Operaţia fiind încheiată, Jansoulet se sculă şi îşi părăsi locul... Vai, existenţa oamenilor de stat prezintă uneori momente foarte grele! Sub focul pri- virilor întregii adunări, Nababul trebui să coboare încet, penibil, treptele pe care le urcase cu preţul atâtor chinuri şi atâtor galbeni; o fatalitate implacabilă îl prăvălea din nou jos.

Asta şi aşteptau cei doi Hemerlingue, urmărind cu privirea până la ultimul ei pas această retragere amară, umilitoare, care seamănă cu o dare afară, a celui invalidat, cuprins de spaimă şi de ruşine. Apoi, după ce Nababul dispăru, soţii Hemerlingue se priviră cu un râs înfundat şi părăsiră tribuna fără ca bătrâna să fi îndrăznit să le ceară vreo lămurire, căci instinctul îi dezvăluise ostilitatea surdă a celor două fiinţe. Rămasă singură, bătrâna ascultă cu atenţie o nouă lectură, convinsă că era vorba tot de fiul ei. Se vorbea de alegeri, de scrutin, şi biata mamă, înălţându-şi boneta roşiatică, încruntând sprâncenele, ar fi

ascultat cu religiozitate pmă la capăt raportul asupra alegerii lui Sarigue dacă aprodul de serviciu care o condusese până aici n-ar fi venit să-i spună că ceea ce o interesa se terminase şi că ar face mai bine să plece. Bătrâna păru foarte mirată.

— Adevărat?... S-a terminat?... întrebă, sculându-se parcă cu regret. Şi în şoaptă, timid: A câşti... a câştigat?

întrebarea era atât de naivă şi de mişcătoare, încât aprodului nici nu-i veni să râdă.

Din păcate, nu, doamnă. Domnul Jansoulet n-a câştigat... Dar de ce s-a oprit la mijlocul drumului?... Dacă e adevărat ^că n-a fost niciodată la Paris şi că alt Jansoulet a făcut toate cele de care e acuzat, de ce n-a spus-o?

Pălind brusc, bătrâna mamă se sprijini de rampa scării.

Pricepuse acum...

îşi reaminti brusca întrerupere a lui Bernard când o zărise, jertfa pe care i-o oferise atât de simplu cu o singură privire de animal înjunghiat. În acelaşi timp, ticăloşia primului-născut, a copilului preferat, se amesteca în mintea ei cu prăbuşirea celui de aici; era o durere de mamă cu două tăişuri, care o sfârteca în orice parte se întorcea. Da, desigur, din cauza ei nu voise Bernard să vorbească. Dar ea nu va acgepta up âsemenea sacrificiu. Trebuia să-l aducă de Îndată înapoi, pentru ca să se explice în faţa deputaţilor.

— Fiul meu! Unde e fiul meu?

— Jos, doamnă, în trăsură. Dumnealui m-a trimis sa vă caut.

Bătrâna o lua înaintea aprodului, mergând repede, vorbind tare, îmbrâncind în treacăt câţiva indivizi negri ţi bărboşi care gesticulau pe culoare. După sala paşilor pierduţi, străbătu vasta anticameră circulară, unde lacheii aliniaţi respectuos formau ca un fel de tapet viu şi băl/ţat în faţa pereţilor înalţi şi goi. Se vedea de acolo, prin uşile cu geam, grilajul de afară, mulţimea adunată şi, printre multe altele, trăsura Nababului, care aştepta. Ţăranca recunoscu în fugă, într-un grup, pe corpolentul ei vecin de bancă, alături de omul palid cu ochelari care tunase şi fulgerase împotriva fiului ei şi care primea acum tot felul de felicitări şi strângeri de mână pentru discursul său. Auzind numele lui Jansoulet, rostit cu rânjete batjocoritoare şi satisfăcute, bătrâna îşi încetini pasul.

— Oricum, spunea un fante cu trăsături de femeie stricată, Jansoulet n-a putut dovedi că acuzaţiile noastre ar fi false.

Auzind acestea, bătrâna dădu grupul la o parte cu violenţă, proţăpindu-se înaintea lui Moessard:

— Ce n-a zis el, o să vă spun eu. Eu sunt mama lui, şi este de datoria mea şi vorbesc!

Se opri pentru a-l apuca de mânecă pe Le Merquier, care voia să o şteargă tiptil.

— Mai întâi o să mă asculţi dumneata, om rău ce eşti! Ce ai cu băiaul meu? Nu ştii cine e? Stai puţin s-o afli de la mine. Şi îmorcându-se spre gazetar: Am avut doi băieţi, domnule…

Moessard nu mai era acolo. Se întoarse din nou spre Le Merquier.

— Doi băieţi, domnule…

Le Merquier dispăruse.

— Ei, vă rog, ascultaţi-mă careva l striga sărmana mamă, întinzând mâinile în jurul ei pentru a-şi aduna, a-şi reţine auditorii.

Dar fugeau, se împrăştiau, spălau putina cu toţii, deputaţi, reporteri, feţe necunoscute şi batjocoritoare, cărora bătrâna voia să le spună cu orice preţ povestea ei, fără să-i pese de indiferenţa ce-i întâmpina durerea, bucuriile, mândria şi înduioşarea maternă, exprimate într-o galimatie genială. Şi în timp ce bătrânica se zbatea, se agita astfel, deznădăjduită, cu hainele răvăşite, grotesca şi totodată sublimă, ca orice fiinţă primitivă nimerind în plină dramă a civilizaţiei, în timp ce invoca cinstea fiului ei şi nedreptatea oamenilor în faţa lacheilor, a căror impasibilitate dispreţuitoare era mai crudă decât orice, Jansoulet, ieşindu-i în întâmpinare, îngrijorat că n-o mai vedea venind, îşi făcu deodată apariţia lângă ea.

— Ia-mă de, braţ, mamă, nu se cade să rămâi aici.

Rostise aceste cuvinte cu un ton atât de calm, atât de hotărât, încât râsetele încetară, şi bătrâna, potolită ca prin farmec, sprijinită de braţul vânjos care îi risipea ultimele zvâcniri de mânie, putu să iasă din palat între două şiruri respectuoase. Pereche impunătoare şi rustică, milioanele fiului luminând ţărănia mamei ca zdrenţele unei sfinte aureolate de o raclă de aur, amândoi dispărură în lumina strălucitoare a soarelui, în splendoarea caretei sclipitoare, crudă ironie în faţa restriştii, simbol izbitor al groaznicei mizerii a celor bogaţi.

Stând amândoi în fund, de teamă să nu fie văzuţi, la început mama şi fiul nu-şi vorbiră. Dar îndată ce trăsura se puse în

mişcare, lăsând în urmă amarnicul calvar unde Jansoulet îşi lepădase onoarea, acesta, la capătul puterilor, îşi rezemă capul de umărul matern, ascunzându-l în creţurile vechiului şal verde, şi acolo, lăsând să-i curgă lacrimi fierbinţi, scuturat de un spasm nervos, Nababul regăsi strigătul din copilărie, jeluirea ţâncului: „Mămuţă... mămuţă...”

XXII

DRAME PARIZIENE

Vai, scurt e ceasul de iubire,
Ca bătaia de aripă!
Poate ceva mai mult de-o clipă.
Un vis, un dram de amăgire.

În semiobscuritatea marelui salon pregătit pentru vară, plin de flori, cu mobila acoperită de huse albe, cu candelabrele voalate, storurile trase şi ferestrele deschise, doamna Jenkins descifra la pian ultima melodie a compozitorului la modă; câteva acorduri sonore, pe versuri delicate, un lied melancolic, cu cadenţe inegale, ce păreau înadins compuse pentru vocea ei gravă şi duioasă, pentru sufletul ei neliniştit.

Căci timpul ne smulge Al dragostei farmec...

oftă biata femeie, înduioşându-se de propria ei tânguire. Şi în timp ce notele se împrăştie în curtea palatului, de obicei liniştit, unde fântâna îşi picură stropii în mijlocul unui boschet de rododendroni, cântăreaţa se opreşte, cu mâinile pe clape, cu ochii fixaţi asupra notelor, dar cu privirea pierdută în depărtare... Doctorul este plecat. Treburile, îngrijirea sănătăţii l-au îndepărtat pentru câteva zile de Paris şi, aşa cum se întâmplă când eşti singur, gândurile frumoasei doamne Jenkins au apucat-o pe un făgaş grav – acea tendinţă spre analiză care face ca despărţirile temporare să fie uneori fatale căsniciilor celor mai unite... De fapt, ei nu mai erau uniţi de mult. Nu se vedeau decât la masă, în faţa servitorilor; de-abia dacă-şi vorbeau, afară numai dacă doctorul, acest om atât de mieros, nu făcea vreo observaţie brutală, răuvoitoare în legătură cu fiul ei, cu vârsta care n-o cruţa, sau cu vreo rochie care nu-i şedea bine. Blajină şi calmă, doamna Jenkins îşi înăbuşea întotdeauna lacrimile, accepta orice, se făcea că nu înţelege; nu-l mai iubea, desigur, după atâta cruzime şi lipsă de consideraţie, dar era într-adevăr la mijloc, aşa cum spunea Joe, vizitiul lor, „povestea unei baborniţe care se ţine scai de doctor pentru a o lua în

căsătorie”. Până acuma, un obstacol de netrecut

— Existenţa soţiei legitime – prelungise această situaţie dezonorantă. Acum, când obstacolul nu mai exista, doamna Jenkins voia să pună capăt acestei comedii, atât din cauza lui Andre, care într-o bună zi ar putea să o dispreţuiască, cât şi din cauza lumii, pe care o înşelau de zece ani şi unde nu păşea niciodată fără palpitaţii, temându-se de primirea ce i s-ar face dacă s-ar descoperi adevărul. La aluziile şi rugăminţile ei, Jenkins răspunsese mai întâi prin fraze, prin gesturi poetice: „Te îndoieşti de mine?... Legământul nostru nu e oare sfânt?...“

Doctorul mai invoca şi dificultatea de a păstra secret un act de asemenea importanţă. După aceea irlandezul se închisese într-o tăcere ostilă, unde mocnea o mânie rece şi hotărâri violente. Moartea ducelui, înfrângerea unei vanităţi nesăbuite dăduseră menajului lovitura de graţie; căci dezastrul, care adeseori uneşte sufletele apropiate, întregeşte şi duce până la capăt dezbinarea. Şi era într-adevăr un dezastru. Moda pilulelor „Jenkins” încetase brusc, situaţia medicului străin şi şarlatan fusese limpede caracterizată de bătrânul Bouchereau în *Revista Academiei,* mondenii se uitau înspăimântaţi unii la alţii, mai galbeni acum de frică decât după înghiţirea pastilelor cu arsenic. Irlandezul mai simţise, pe pielea lui, consecinţele acestor fulgerătoare schimbări de atitudine care dau admiraţiilor pariziene un caracter atât de primejdios.

Acestea erau fără îndoială motivele pentru care Jenkins socotise potrivit să dispară o bucatăi de vreme,

Usâiwl-o pe doamna să frecventeze în continuare sâ- loanele încă deschise, în scopul de a pipăi pulsul opiniei publice; i de a-i impune respectul. Sarcină grea pentru biata femeie, care îndmpina mai peste tot aceeaşi primire rece, distantă, ca la familia Hemerlingue. Nu se plângea însă, sperând că-şi va câştiga dreptul la căsătorie dacă între ea şi el va pune în ultimă instanţă lanţul dureros al compătimirii, al suferinţelor îndurate în comun. Şi fiindcă ştia că lumea ţinea s-o aibă la recepţiile intime, din cauza talentului ei de a distra, fiind întotdeauna gata să-şi depună mănuşile lungi şi evantaiul pe pian, pentru a cânta vreun fragment din bogatul ei repertoriu, doamna Jenkins îşi petrecea după-amiezile căutând noutăţi, aplecându-se mai ales asupra melodiilor triste şi complicate, această muzica modernă care nu se mai mulţumeşte să fie o artă, ci devine o ştiinţa şi

răspunde mai degrabă nervozităţii şi neliniştii noastre decât sentimentelor.

Nu-i nici cât o clipă,

De-abia cât un vis,

Căci timpul ne smulge Al dragostei farmec…

…Un val de lumină orbitoare pătrunse brusc în cameră o dată cu camerista, care aducea stăpânei o carte de vizită: *Heurteux, om de afaceri.*

Domnul acesta era în salon. Insista să vorbească cu doamna.

— I-ai spus ci domnul doctor e plecat în călătorie?

Camerista îi spusese; dar dânsul ţinea să vorbească cu doamna.

— Cu mine?

Se uita neliniştită la cartea de vizită groasă, aspră, la acest nume necunoscut, cu sonorităţi dure: *Heurteux.* Cine să fie oare?

— Bine. Pofteşte-l înăuntru.

Trecând din lumină în semiobscuritatea salonului, Heurteux, om de afaceri, clipea din ochi înaintând cu paşi nesiguri, căutând să vadă mai bine. Doamna Jenkins distingea, dimpotrivă, foarte bine o figură cu trăsături aspre, cu favoriţi pe cale de încărunţise, cu maxilare proeminente; părea unul din acei pehlivani pe care-i întâlneşti în preajma tribunalelor, născuţi parcă la 50 de ani, cu cerul gurii negru, cu un rânjet de invidie, purtând o servietă de marochin sub braţ. Se aşează pe marginea scaunului indicat de doamna Jenkins, întoarse capul pentru a se convinge că slujnica ieşise, apoi îşi deschise tacticos servieta, ca pentru a căuta un document. Văzând că nu 9coate niciun cuvânt, doamna Jenkins deschise discuţia pe un ton impacientat:

— Ţin să vă previn, domnule, că soţul meu este plecat şi că nu sunt la curent cu afacerile lui.

Individul răspunse fără a se tulbura, căutând în hârţoage:

— Ştiu mai bine decât oricine, doamnă, că domnul Jenkins este plecat – apăsă în mod deosebit pe aceste doua cuvinte „domnul Jenkins* – de vreme ce chiar dânsul m-a trimis aici.

Doamna Jenkins se uită la el îngrozită:

— Dânsul?

— Din păcate, da… doamnă… După cum ştiţi, situaţia domnului doctor este în clipa de faţă foarte încurcată. Operaţii

nefavorabile la bursă, neregulile din gestiunea unei vaste întreprinderi financiare în care-şi băgase banii, aşezământul „Betleem”, atât de apăsător pentru umerii săi, toate aceste insuccese, adunate la un loc, l-au silit să ia o hotărâre eroică. Îşi vinde casa, caii, tot ce posedă, şi mi-a dat în acest scop o procură...

În sfârşit, găsise ce căuta, una din acele hârtii timbrate, ştampilate, plină de adnotări pe margini, unde legea nepăsătoare acumulează uneori atâtea minciuni şi laşităţi. Doamna Jenkins se pregătea să spună: „Bine, dar eu sunt aici. I-aş fi putut îndeplini toate dorinţele, toate ordinele...”, când, din lipsa de jenă a vizitatorului, din atitudinea sa degajată, aproape insolentă, pricepu deodată că era şi ea cuprinsă în această prăbuşire, în lichidarea palatului costisitor, a bunurilor inutile, şi că plecarea ei avea să fie semnalul vmzării.

Doamna Jenkins se ridică bru9c. Omul, stând tot jos, continuă:

— Ceea ce-mi rămâne să spun, doamnă – vai! ştia la fel de bine şi ea, ar fi putut dicta cele ce-i mai rămâneau de spus – este atât de penibil, atât de delicat... Domnul Jenkins părăseşte Parisul pentru multă vreme, şi temându-se să vă expună incidentelor, neprevăzutului vieţii noi pe care o începe, nedorind să vă despartă de un fiu mult iubit şi în interesul căruia ar fi poate mai bine...

Doamna Jenkins nu-l mai asculta, nu-l mai vedea şi, în timp ce individul îşi debita frazele prolixe, ea, cuprinsă de deznădejde, de nebunie poate, auzea în urechi melodia obsedantă care o urmărea în această îngrozitoare năruire, aşa cum se fixează în ochii înecatului ultima imagine întrezărită:

Căci timpul ne smulge Al dragostei farmec...

Deodată îi reveni sentimentul mândriei.

— Destul, domnule! Toate tertipurile şi frazele dumneavoastră nu sunt decât o insultă mai mult pentru mine. Adevărul este că sunt alungată, ’ dată afară ca o slujnică.

— Vai, doamnă, doamnă... Situaţia este destul de neplăcută, de ce să o mai înrăutăţim prin vorbe? Prin acest *modtts vivendi,* domnul Jenkins se desparte de dumneavoastră, dar o face cu mare durere, şi propunerile pe care sunt însărcinat să vi le comunic sunt tocmai o mărturie a sentimentelor ce le nutreşte faţă de dumneavoastră. Mai întâi, în ceea ce priveşte mobila şi vesmintele, sunt autorizat să vă permit să luaţi...

— Ajunge!

Doamna Jenkins se repezi spre clopoţel.

— Plec în oraş... Repede, pălăria, paltonaşul, orice... sunt grăbită!

Şi în timp ce slujnica mergea să-i aducă cele cerute:

— Tot ce se află aici aparţine domnului Jenkins. G liber să facă cum pofteşte. Nu vreau să am nimic de la dânsul... nu insistaţi... e inutil.

Oimui nu insista. Misiunea sa fiind îndeplinită, puţin îi păsa de celelalte.

Calm, fără grabă, doamna Jenkins îşi puse pălăria cu grijă pe cap, în faţa oglinzii, în timp ce slujnica îi potrivea voaleta ţi îi aranja cutele paltonaşului în dreptul umerilor, apoi aruncă o privire de jur împrejur, controlând o clipă dacă nu uitase nimic preţios. Nu, avea scrisorile fiului ei în buzunar; nu se despărţea niciodată de ele.

— Doamna doreşte să fie înhămaţi caii?

— Nu.

Şi doamna Jenkins plecă.

Era în jurul orei 5. În această clipă, Bernard Jansoulet păşea la braţ cu mama lui pe poarta cu grilaj a Corpului legislativ. Dar oricât de sfâşietoare era drama petrecută acolo, cea de aici o depăşea, fiind mai subită, mai neaşteptată, lipsită cu desăvârşire de pompă, o dramă intimă, ascunsă privirilor, aşa cum Parisul făureşte la orice oră din zi; şi poate că tocmai' aceasta împrumută aerului capitalei acea vibraţie, acel freamăt care biciuieşte nervii tuturor. Vremea era minunată. Străzile acestor cartiere bogate, largi şi drepte ca nişte bulevarde, sclipind în lumina puţin ştearsă, – înveselite de ferestrele deschise, de balcoanele înflorate, de verdeaţa întrezărită înspre bulevard, erau atât de zglobii, de fremătătoare în perspectiva dreaptă şi pietroasă a caldarâmului! În direcţia aceea o duceau paşii pe doamna Jenkins, care mergea repede, la întâmplare, buimacă de durere. Ce prăbuşire îngrozitoare! Bogată încă acum cinci minute, înconjurată de respectul şi de confortul unei existenţe pe picior mare. Şi acum nimic. Nici măcar un adăpost pentru a petrece noaptea, nici chiar un nume. Doar strada.

Unde să meargă? Ce să facă?

Se gândise mai întâi la fiul ei. Simţea că-i era însă peste puteri să-şi mărturisească vina, să roşească înaintea băiatului

respectuos, să plângă în faţa lui, inter- zicându-şi dreptul de a fi mângâiată... Nu, n-avea altceva de făcut decât să moară... Să moară cât mai repede, să scape de ruşine printr-o dispariţie fără urmă, dez- nodământul fatal al situaţiilor fără ieşire... Dar unde sS moara?... Cum?... Sunt atâtea mijloace de a părăsi lumea! Şi în timp ce mergea, le evoca rând pe rând în minte. În jurul ei viaţa trepida, şi doamna Jenkins putea să admire tocmai ceea ce lipseşte Parisului iama, desfăşurarea în văzul lumii a luxului, a eleganţei etalate ia această oră, în această perioadă a anului, în jurul bisericii Madeleine şi a pieţei de flori, în spaţiul delimitat de mireasma garoafelor şi a trandafirilor. Pe trotuarul larg, unde toaletele se înfăţişau în toată amploarea lor, amestecându-şi foşnetul cu freamătul pomilor înverziţi, era ceva din voioşia unei reuniuni de salon; trecătorii păreau a se cunoaşte, îşi zâmbeau discret, îşi dădeau bineţe întâlnindu-se. Şi deodată, doamna Jenkins, neliniştită de alterarea trăsăturilor feţei, de ceea ce ar putea zice lumea văzând-o alergând astfel, îngândurată şi năucă, îşi încetini mersul, dându-i asipectul unei simple plimbări, căscând gura pe la vitrine. Galantarele pestriţe, diafane evocau, mai toate, călătorii, peisaje rustice, trene subţiri pentru nisipul fin al parcurilor, pălării cu voalete împotriva soarelui de pe plaja, evantaie, umbrele de soare, săculeţe. Ochii ei fixau toate aceste farafastâcuri fără a le vedea; în 9chimb, un reflex slab şi nedesluşit al geamurilor transparente îi sugera propria ei imagine, întinsă, nemişcată, pe un pat într-o cameră mobilată, dormind somnul de plumb al unui soporific, sau dincolo, în afara zidurilor, învolburând mâlul vreunui vapor ancorat. La care din, ele să recurgă?

Doamna Jenkins se gândea, şovăia, compara; apoi, hotărâtă, o lua iute la picior cu mişcarea fermă a femeii care părăseşte cu regret ispitele meşteşugite ale vitrinelor. Pe când se pornea aşa, iată-l pe marchizul de Monpavon, dichisit şi superb, cu o floare la butonieră, care o salută de la distanţă cu pălăria ridicată drept şi foarte sus deasupra capului, supremul şic, atât de apreciat de vanitatea feminină, al saluturilor pe stradă. Doamna Jenkins îi răspunse cu drăgălaşul salut al parizienelor de-abia exprimat printr-o imperceptibilă înclinare a taliei şi o privire zâmbitoare. Văzând acest schimib de politeţe mondenă în mijlocul primăverii în sărbătoare, nimeni nu şi-ar fi putut închipui ci paşii acestor doi pietoni, care s-au întâlnit întimplător,

mergând în sens invers, erau călăuziţi de acelaşi gând, urmăreau acelaşi ţel.

Prezicerea valetului lui Mora în privinţa marchizului se împlinise: „S-ar putea să dăm ortul popii, sa cădem de la putere. O să vi se ceară socoteală, şi atunci să te ţii!“ Era în aer ceva înspăimântător. Fostul inspector financiar obţinuse cu mare greutate un ultim termen de cincisprezece zile pentru a restitui banii sustraşi tezaurului, aşteptând să-i vină salvarea supremă de la validarea lui Jansoulet,. Care, cu milioanele recâştigate, îl va ajuta o dată mai mult. Hotărârea adunării îi risipise marchizului şi această ultimă speranţă. De îndată ce o cunoscu, Monpavon se întoarse foarte calm la club, mergând în camera lui, unde Francis îl aştepta foarte nerăbdător să-i înmâneze o hârtie importantă sosita în cursul zilei. Era o notificare către domnul Louis-Marie-Ag£nor de Monpavon, prin care i se punea în vedere să se înfăţişeze a doua zi la cabinetul judecătorului de instrucţie. Nu reieşea dacă hârtia se aidresa cenzorului Băncii Teritoriale sau fostului inspector financiar falit. În orice caz, forma brutală a somaţiei judiciare, folosim de la început, în locul unei convocări discrete, era destul de edificatoare în privinţa gravităţii cazului şi a intenţiilor ferme ale justiţiei.

în faţa unei asemenea situaţii, aşteptată şi prevăzută de mult, hotărârea bătrânului seducător era luată dinainte. Un Monpavon la puşcărie, un Monpavon, bibliotecar la „Mazas“!... Niciodată! îşi rândui obiectele personale, rupse tot felul de hârtii, îşi goli cu atenţie buzunarele, în care strecura numai câteva dresuri luate de pe masa de toaletă, totul cu arâta calm, încât Franţois îl crezu pe cuvânt când, la plecare, marchizul îi spuse: „Mă duc la baie... Parlamentul dracului... praf nesuferit...” De altfel, Mompavon nu minţea, îndelungata şi zbuciumata staţionare în picioare acolo sus, în prăfăria tribunei. Îi zdrobise oasele ca după două nopţi de călătorie cu trenul; şi cum la hotărârea de a muri se adăuga dorinţa de a face o baie bună, bătrânului sibarit îi trecu prin minte să închidă ochii într-o cadă, ca ăla... cum îi spune... şi alte personaje faimoase ale antichităţii. Şi se cade a recunoaşte că niciunul din acei stoici n-a înfruntat moartea cu mai mult calm deciât el. Împodobit ou o- camelie albă, prinsă la butonieră peste rozeta de ofiţer al „Legiunii de Onoare” de către frumoasa buchetieră a clubului, Monpavon mergea cu un pis sprinten pe Boulevard des Capucines, dând apariţia doamnei

Jenkins îl făcu să-şi piardă pentru o clipă seninătatea. Îi găsise o înfăţişare atât de tinerească, o flacără vie în ochi, ceva atât de atrăgător, încât se opri pentru a o privi. Frumoasă şi înaltă, cu rochia-i de mătase neagră larg desfăcută, cu umerii strânşi într-o eşarfă de dantelă, peste care florile pălăriei aruncau ca o ghirlandă de frunziş de toamnă, doamna Jenkins se îndepărta, dispărea printre alte femei, nu mai puţin elegante, în mijlocul unei atmosfere înmiresmate; şi gândul că ochii săi nu vor mai vedea niciodată acest frumos spectacol, pe cafe-l savura ca un cunoscător ce era, îl făcu pe marchiz să se întunece puţin la faţă, să-şi încetinească mersul. Dar câţi va paşi mai încolo îşi recăpătă curajul datorită unei întâlniri de alt soi.

Un ins răpănos, sfios, ameţit de lumină, traversa bulevardul; era bătrânul Marestang, fost senator, fost ministru, atât de grav compromis în afacerea turtelor din Malta, încât, în ciuda vârstei, a anilor de serviciu, a scandalului public pricinuit de un asemenea proces, fusese condamnat la doi mi închisoare şi şters din cadrele, „Legiunii de Onoare”, unde figura printre marii demnitari. Afacerea se învechise, şi nenorocitul, graţiat pentru o parte din pedeapsă, ieşise tocmai din închisoare, dezorientat, aiurit, neavând măcar cu ce să-şi poleiască ruina morală, deoarece fusese nevoit să restituie tot ce furase. În picioare, pe marginea trotuarului, aştepta cu capul plecat descongestionarea şoselei pentru a-şi croi drum, stingherit de acest popas în colţul cel mai frecventat al bulevardului, prins între pietoni şi năvala de trăsuri descoperite, pline de figuri duţioscute Trecând pe lângă el, Monpavon îi surprinse Pri£} tea sfioasă, îngrijorată, implorind un salut, dar eschivmdu-se în acelaşi timp. Gândul că într-o zi ar putea şi el să se umilească în halul acesta îl făcu să tresară de revoltă. „Aşa ceva nu!... Cu neputinţă!...“ vl îndreptându-şi capul, bombându-şi plastronul, mapchiziil îşi continuă drumul, mai ferm şi mai hotărât ca înainte.

°rnnul de Monpavon merge la moarte. Merge de-a jhn6Vl şirului de bulevarde seânteietoare în direcţia bisericii Madeleine; călca pentru ultima oară asfaltul, j Silc> ca 111 ^ecar> cu rnâinile la spate, cu nasul aduknecător. Are tot timpul, nimic nu4 grăbeşte, îşi poate fixa întâlnirea când doreşte. Zâmbeşte la fiecare moment cuiva, trimite saluturi protectoare din vârful degetqiOl. Sau ridică, pălăria sus de tot, ca adineauri, lotul îl îndntă, îl farmecă, zgomotul sacalelor de stropiţ) ai storurilor

ridicate la uşile cafenelelor cu mese întinse până în mijlocul trotuarului. Moartea apropiată îi dă simţiri de convalescent, permeabile la mai fine senzaţii, la întreaga poezie ascunsă a UQeî frumoase ore din miez de vară, în toiul vieţii panzlene, oră frumoasă, care va fi pentru el ultima şi Pe c*re ar dori s-o prelungească până târziu în noapte, rent^ această pricină trece desigur marchizul de luxosul stabiliment unde îşi ia în mod obişnuit baia; mei 14 baia chinezească nu se opreşte. Prea e cunoscut Pe. A'ci. Întreg Parisul ar afla până seara de păţania lin. Pe ia cluburi, în saloane s-ar produce un scandal de Prost-gust, multă zarvă neplăcută în jurul morţii * s~ îi bătrânul rafinat, fanaticul ţinutei demne ar vrea sa tu SCutit de o asemenea ruşine, ar vrea să se cufunde, să se înece în anonimatul vag al unei sinucideri, ca acei soldaţi care a doua zi după o mare bătălie nu j*. Nt JJici vii, nici morţi, nici răniţi, ci daţi pur şi simplu ~? Paruţi. Iată pentru ce marchizul a avut grijă să nu pasttşze asupra lui nimic care ar putea să ducă la identificarea sa> Sau la furnizarea vreunei informaţii necesire cercetărilor poliţiei; iată pentru ce, în imensul ram Monpavon căuta zona îndepărtată şi pierdută unde Va începe pentru el primul act al oribilei, dar liniştitoarei învălmăşeli a gropii comune. De când s-a pornit Monpavon, aspectul bulevardului s-a schimbat simţitor. Mulţimea a devenit mai densă, mai activă şi îngândurată, casele mai mici şi decorate cu firme comerciale. După ce treci porţile Saint-Denis şi Saint- Martin, pe sub care se scurge la orice oră furnicarul forfotitor al periferiilor, fizionomia provincială a oraşului se accentuează. Bătrânul seducător nu mai cunoaşte pe nimeni pe aici şi se poate lăuda de a nu fi cunoscut de nimeni.

Negustorii, care se uită. Curios la lenjeria sa impecabilă, la redingota fină, la ţinuta-i dreaptă, îl iau drept un actor renumit, făcând înaintea spectacolului o scurtă plimbare de sănătate pe bătrânul bulevard, martor al primelor sale succese... Vântul devine mai răcoros, amurgul estompează contururile, şi în timp ce în spatele lui, pe parcursul străbătut, calea cea lungă continuă să lucească, cu fiecare pas făcut înainte întunericul devine mai apăsător. Aşa apare şi strălucirea trecutului când este evocată de cel care priveşte înapoi şi o regreta... Monpavon are impresia că pătrunde în noapte. Îl trece un fior, dar nu-şi încetineşte paşii şi merge mai departe, cu capul drept şi pieptul

umflat.

Domnul Monpavon merge la moarte. Acum străbate labirintul complicat al străzilor gălăgioase, unde huruitul omnibuzelor se amestecă cu zgomotul asurzitor al miilor de meserii din cartierul muncitoresc, unde dogoarea fumului uzinelor se confundă cu înflăcărarea unui popor în luptă cu foametea. Aerul freamătă, râurile scot aburi, clădirile se cutremură la trecerea camioanelor, a grelelor cotigi care se ciocnesc pe la cotiturile şoselelor strâmte. Deodată marchizul se opreşte: a găsit ceea ce caută. Între dugheana neagra a unui cărbunar şi un atelier de ambalaj, ale cărui scânduri de brad, rezemate de ziduri, îi dau marchizului un mic fior, se deschide o poartă prevăzută cu o firmă: cuvântul BAIE, înscris pe o lanternă palidă. Marchizul intră, traversează o grădiniţă plină de mucegai, unde într-o grotă plânge o fântână ţâşnitoare. Iată exact colţul sinistru pe care-l căuta. Cine-şi va imagina vreodată că marchizul de Monpavon s-a dus acolo ca să-şi taie beregata?... Clădirea se afli în fund, joasă, cu obloane verzi, cu o uşă cu geamuri, cu acel fals aer de vilă pe care le au toate... Marchizul cere o cadă, o cadă dosnică, străbate coridorul strâmt şi, în timp ce în spatele lui i se pregăteşte baia, cu vuiet de apă, Monpavon îşi fumează trabucul la fereastră, priveşte grădina cu liliac ofilit şi zidul înalt care o mărgineşte.

Alături se află o curte mare, curtea unui post de pompieri, cu o sală de gimnastică ai cărei stâlpi, bare şi bârne, vag întrezărite de sus, au înfăţişarea unor spânzurători. În curte o goarnă sună adunarea. Şi iată ca aceste semnale de trâmbiţă îi amintesc campaniile sale din Algeria, meterezele înalte de la Constantine, sosirea lui Mora la regiment, şi duelurile, şi aventurile galante... Ah, ce frumos începea viaţa! Ce păcat că blestematele alea de cărţi de joc... Oricum, tot e ceva că a reuşit să-şi păstreze demnitatea.

— Baia dumneavoastră este gata, domnule, zise băiaşul.

În aceeaşi clipă, palidă, gâfâind, doamna Jenkins intra în atelierul lui Andr£, unde o condusese un instinct mai puternic decât voinţa, nevoia de a-şi îmbrăţişa fiul înainte de a muri. După ce deschise uşa – Andre îi dăduse o cheie – doamna Jenkins se simţi uşurată constatând că băiatul nu era acasă, aşa că va avea timp să se liniştească, mai ales că la tulburarea ei se adăugase acel marş lung, neobişnuit pentru o femeie bogată ca

dânsa. Nimeni. Dar pe masă se găsea bileţelul lăsat întotdeauna de Andre când pleca de acasă, pentru ca mama lui – ale cărei vizite deveneau din ce în ce mai rare şi scurte din cauza tiraniei lui Jenkins – să poată şti unde se află, să-l aştepte puţin, sau să se întâlnea-scă undeva cu el. Aceste două fiinţe nu încetaseră să se iubească duios, cu pasiune, în pofida împrejurărilor crude care le sileau să strecoare, în raporturile dintre mamă şi fiu, precauţiile, misterul clandestin al unei alte dragoste.

„Sunt la repetiţie, grăia bileţelul, *mă întorc către ora* 7.*

Această atenţie din partea copilului ei, pe care nu mai venise să-l vadă de trei săptămâni şi care totuşi o aştepta mereu, îi umplu doamnei Jenkins ochii de lacrimi. Mama ce-a chinuită avea impresia că pătrunsese într-o lume nouă. Era atât de luminoasă, atât de liniştită, atât de înălţătoare această încăpere, care reţinea pe geamlâc ultima licărire a soarelui apus, părând a fi tăiată, ca toate mansardele, într-o bucată de cer!

Pe pereţii săi goi se putea zări un singur mare portret al ei, numai al ei, zâmbind la loc de cinste, ca şi acolo pe masă, într-o ramă aurită. Da, în adevăr, modesta locuinţă, atât de luminoasă la ora când Parisul se întuneca, îi făcea o impresie miraculoasă, în ciuda sărăciei mobilelor desperecheate, răspândite în două camere, îmbrăcate cu o pânză ordinară, şi a şemineului împodobit cu două mari buchete de zambile, aceste flori vândute cu căruţa dimineaţa pe străzile capitalei. Ce viaţă frumoasă, curajoasă şi demnă ar fi putut duce ea aici, lângă Andre! Cu iuţeala visului, doamna Jenkins îşi aşeza într-o clipă patul într-un colţ, pianul în altul, se şi vedea dând lecţii, îngrijindu-se de gospodăria la a cărei prosperitate contribuia şi dânsa cu o voioşie bărbătească. Cum de nu înţelesese că aceasta i-ar fi fost datoria, mândria ei de văduvă? Cum de fusese atât de oarbă, nedemn de slabă?...

Făcuse fără îndoială o mare greşeală, pe care firea ei blajină şi duioasă ar fi putut-o atenua; dar complicele ei era dibaci, şiret, îi vorbea tot timpul de căsătorie, ascunzându-i că el însuşi nu era liber; iar apoi, silit în cele din urmă să mărturisească, îi prezenta în aşa fel suferinţele sale trecute, deznădejdea, dragostea lui, încât biata fiinţă, unită legitim cu doctorul în ochii lumii, incapabilă de efortul eroic care ar fi înălţat-o deasupra unei situaţii false, terminase prin a ceda, aoceptsnd acea existenţă dublă, strălucitoare şi nemernică totodată, întemeiată

pe o minciună ce durase zece ani. Zece ani de succese ameţitoare şi de anxietăţi fără seamăn, zece ani în care cântase de fiecare dată cu teama de a nu se trăda între două cuplete, zece ani în care cea mai simplă vorbă despre căsniciile nelegitime i se părea o aluzie personală, în care însăşi expresia feţei sale se schimbase, lutnd un aspect de umilinţă docilă, ca o vinovată implorând iertarea. Mai târziu certitudinea că va fi părăsită îi stricase chiar şi aceste plăceri de suprafaţă, îi întunecase splendoarea în care trăiau; şi oâte temeri, câte suferinţe îndurate în tăcere, dâte umiliri neîncetate, până la ultima şi cea mai îngrozitoare dintre toate.

în timp ce mama lui Andre îşi depăna astfel cu durere firul vieţii în răcoarea serii şi în liniştea apartamentului pustiu, de la etajul de dedesubt ise înalţă râsete Zgomotoase, voioşia fericită a tinereţii; şi amintindu-şi confidenţele lui Andre, ultima lui scrisoare, în care îi anunţase vestea cea mare, doamna Jenkins se căzneşte să distingă printre vocile cristaline şi tinereşti pe cea a fiicei sale Elise, logodnica fiului ei, pe care n-o cunoaşte şi n-o va cunoaşte niciodată. Gândul acesta, care o lipseşte pe mamă de o nouă bucurie, axlăugându-se la catastrofa ultimelor ei clipe, îi umple până într-atât paharul căinţelor şi al regretelor, încât, cu toată hotărârea ei de a fi curajoasă, nu se poate împiedica de a plânge, de a plânge cu hohote.

încetul cu încetul se lasi noaiptea. Pete mari de umbră se aştern peste geamurile înclinate, prin care cerul imens şi adânc se decolorează, ascunzându-se parcă în întuneric. Acoperişurile <e strâng pentru noapte, ca soldaţii pentru atac. Orologiile din clopotniţe îşi transmit grav orele, rândunelele se învârtesc în jurul unui cuib ascuns, în timp ce vântud îşi face obişnuita incursiune prin ruinele bătrinului şantier. În seara aceasta vântul suflă cu tânguiri de talaz, cu vibraţii ceţoase, suflă dinspre râu, ca pentru a-i aduce aminte nenorocitei femei că într-acolo va trebui să se ducă... Sub cşarfa-i de dantelă a început să dârdâie, u! dinainte... Pentru ce a venit aici, să prindă din nou gust de viaţă, o viaţă cu neputinţă de continuat după mărturisirea pe care ar fi silită să o facă?... Paşi iuţi zgâlţâie scara, ’uşa se deschide furtunos, e Andre! Cânta, e mulţumit, foarte grăbit mai ales, căci e aşteptat la masă la familia Joyeuse. Repede, puţină lumină, pentru ca îndrăgostitul să se facă rumos. Dar frecând chibritul, tânărul ghiceşte o prezenţă. În atelier, o umbră

mişcătoare printre umbrele nemişcate.

— Cine-i acolo?

îi răspunde un fel de râs înăbuşit sau un hohot de plâns. Andre îşi închipuie că sunt micuţele vecine, vreo născocire a „copiilor11 pentru a ise distra. Se apropie. Două mâini, două braţe îl strâng, îl îmbrăţişează.

— Eu siânt...

Şi cu un glas înfrigurat, care se zoreşte pentru a nu-şi pierde siguranţa, mama îi istoriseşte lui Andre că pleacă într-o călătorie destul de lungă şi că înainte de a pleca...

— O călătorie... şi unde anume?

— Ah, nu ştiu... Mergem departe, foarte departe, pentru nişte chestiuni pe care le are el de aranjat în ţara lui.

— Cum?! Aşadar, nu vei fi aici la premiera mea?... E peste trei zile... Şi apoi, imediat, nunta. Uite ce e, el nu te poate împiedica să iei parte la căsătoria mea.

Mama se scuză, născoceşte tot felul de motive, dar mâinile ei fierbinţi, abandonate în cele ale fiului, glasul ei alterat îl conving pe Andre că nu i se spune adevărul. Vrea să aprindă lampa; ea î) l opreşte:

— Nu, nu, nu e nevoie. Mă simt mai bine aşa... De altfel, trebuie să plec, mai am atâtea pregătiri de făcut...

Amândoi stau în picioare, gata de despărţire; dar Andre nu vrea s-o lase să plece înainte de a o face să mărturisească ce are, ce frământări tragice sunt săpate pe această faţă frumoasă, unde ochii – să fie un efect al amurgului? — sclipesc cu o strălucire sălbatică.

— Nimic... nu, nimic, crede-mă... Doar gândul de a nu putea fi şi eu părtaşă la fericirea, la succesul tău... în sfârşit, ştii că te iubesc, nu te îndoieşti de mama ta, nu-i aşa? N-a trecut o zi fără să mă gândesc la tine... Nu-ţi cer altceva decât să-mi păstrezi întotdeauna un locşor în inima ta... Şi acum sărută-mă, trebuie să plec repede.. *. Am întârziat prea mult.

încă o clipă, şi nu va mai avea puterea să facă ce are de făcut. Se grăbeşte spre uşă.

— Ei bine, nu! Nu vei pleca! Simt că s-a întâmplat ceva neobişnuit (în viaţa ta, un lucru pe care nu vrei să mi-l spui... Ai o mare supărare, sunt sigur. Individul acela ţi-a făcut pesemne vreo nouă ticăloşie.

— Nu, nu... lasă-mă să mă duc... lasă-mă să mă duc...

Dimpotrivă, Andre o reţine, o reţine cu putere.

— Haide, spune ce s-a întâmplat... spune-mi te rog. Apoi, în şoaptă, la ureche, cu glasul duios, apropiat şi înăbuşit ca o sărutare: Te-a părăsit, nu-i aşa?

Nenorocita tresare, se zbate.

— Nu mă întreba nimic... nu pot să-ţi spun nimic... adio!

Dar el, strângând-o la piept:

— Ce lucru nou aş putea afla de la tine pe care să nu4 cunosc dinainte, sărmana mea mamă?... N-ai înţeles oare de ce am plecat acum şase luni?

— Cum, ştii?

— Totul... Şi e mult de când presimt, de când doresc să se întâmple ce ţi s-a întâmplat azi...

— Vai, nenorocita de mine, pentru ce am venit aici?!

— Pentru că aici ţi-e locul, pentru că îmi eşti datoare zece ani de dragoste de mamă... vezi bine că e neapărat necesar să te opresc la mine.

Spunându-i acestea, Andre stătea în genunchi în faţa divaiului unde mama lui se aruncase, hohotind în plâns, cu ultimele zvârcoliri dureroase ale mândriei sale rănite. Stă şi plânge aşa multă vreme, cu fiul ei la picioare. Şi iată că familia Joyeuse, îngrijorată de a nu-l vedea coborând pe Andre, se hotărăşte să urce în gruip, pentru a-l căuta. O adevărată invazie de căpşoare candide, scuturându-şi cârlionţii, de feţe vesele, modest gătite, luminate de lampa cea mare, bătrâna lampă cu abajur enorm, pe care domnul Joyeuse o ţine solemn, drept, cât de sus poate, cu un gest de vestală antică. Se opresc cu toţii, zăpăciţi, înaintea doamnei palide şi triste, care priveşte foarte mişcată tabloul gingaş şi zâmibitor şi mai ales pe Elise, puţin ascunsă în spatele celorlalţi, dar pe care o ghiceşte după atitudinea ei puţin stânjenită din cauza vizitei indiscrete.

— Elise, îmbrăţişeaz-o pe mama noastră şi mulţu- meşte-i. A venit să stea cu copiii ei.

Iat-o strânsă de toate aceste braţe drăgăstoase la pieptul a patru fete cărora le lipseşte de mult ocrotirea unei mame. Iat-o împinsă încet în cercul luminos al lămpii de familie, puţin lărgit pentru a-i face loc, ştergându-şi ochii, încălzindu-se, luminându-şi mintea la flacăra puternică ce se înalţă, fără a pâlpâi, chiar şi în acest atelier de artist, situat aproape de acoperiş, unde adineauri sufla atât de tare o furtună sinistră, pe care trebuie să

o uite.

Cel care horcăia acolo, prăbuşit în cada plină de sânge, n-a cunoscut niciodată aceste sentimente nobile şi înălţătoare. Egoist şi aspru, a trăit toată viaţa numai pentru exterior, bombându-şi plastronul, umflându-se de orgoliu. La drept vorbind, acest orgoliu fusese ceea ce avea mai bun în el. Datorită lui s-a menţinut atâta vreme ţanţoş şi drept, iar acum strânge fălcile în zvârcolirile agoniei. În grădina plină de mucegai, fântâna îşi scutură trist ţpicurii. Goarna pompierilor sună stingerea... „la mergi până la 7, ce nu mai isprăveşte ăla odată cu baia!“ Băiaşul se duce sus şi scoate un ţiipăt de groază, de stupoare: „Vai, doamnă! A murit... Dar nu e acelaşi...” Lumea aleargă la faţa locului, dar nimeni nu vrea într-adevăr să recunoască pe chipeşul aristocrat care a intrat adineauri în păpuşa macabră, cu capul atâmând peste marginile căzii; dresurile s-au întins pe faţă, amestecându-se cu sângele care le-a subţiat, membrele sunt înţepenite într-o atitudine de supremă istovire; rolul fusese jucat până la capăt cu atâta măiestrie, încât însuşi interpretul a sucombat. Două lovituri de brici de-a curmezişul splendidului plastron inflexibil, şi toată măreţia lui artificială s-a dezumflat, s-a prefăcut în această scârboşenie înfiorătoare, în această grămadă gelatinoasă de sânge, de cărnuri sulemenite şi cadaverice, unde zace de nerecunoscut, omul ţinutei demne, marchizul Louis-Marie-Agenor de Monpavon.

XXIII

MEMORIILE UNUI APROD. ULTIMELE FILE

„Consemnez aici în grabă şi cu o pană foarte neglijentă evenimentele înspăimântătoare a căror jucărie sunt de câteva zile încoace. De data asta s-a zis cu Teritoriala şi cu toate visurile mele ambiţioase... Cambii protestate, sechestre, descinderi poliţieneşti, toate registrele noastre la judecătorul de instrucţie, guvernatorul fugit, unul din membrii consiliului nostru de administraţie, Bois l’Hery, la închisoarea «Mazas», ; altul, Monpavon, dispărut. Se învârte casa cu mine în mijlocul atâtor catastrofe... Şi când mă gândesc că dacă aş fi fost cât de cât rezonabil, mi-aş fi cultivat de şase luni liniştit viişoara de la Montibars, fără altă grijă decât să văd ciorchinii pârguindu-se şi aurindu-se la soarele strălucitor al Burgundiei şi să culeg de pe butuci, după ploaie, melcişorii cenuşii, atât de buni în tocană. Cu

rodul economiilor mele mi-aş fi clădit la capătul viei, pe o ridicătură, într-un locşor pe care-l văd de aici, un foişor de piatră ca cel al domnului Chalmette, atât de comod pentru siestele de după-amiază, când podgoriile răsună a cânt. De prepeliţă. Dar nu. Cu mintea mereu rătăcită de iluzii înşelătoare, am vrut să mă îmbogăţesc, să mă apuc de afaceri, să dau lovitura, să-mi leg soarta de carul triumfătorilor zilei; şi iată-mă ajuns acum la cele mai triste pagini ale istoriei mele, aprod al unei bănci duse pe copcă, silit să ţin piept unei hoarde de creditori, de acţionari turbaţi de mânie, care, fără respect pentru părul meu alb, mă împroaşcă cu ocări, vrfnd să mă scoată vinovat de ruina Nababului şi de fuga guvernatorului.

Parcă n-aş fi şi eu crud lovit cu cei patru ani de restanţe, pe care-i pierd din nou, şi avansul de şapte mii de franci pe care-i încredinţasem pezevenchiului de Paganetti din Porto-Vecchio.

Era însă scris că aveam să beau paharul umilinţelor şi al necazurilor până la fund. Au cutezat să mă cheme în faţa judecătorului de instrucţie, pe mine, Passajon, fost aprod de facultate, cu treizeci de ani de serviciu cinstit, cu panglica de ofiţer de Academie... Vai! Când m-am văzut urcând scara tribunalului, atât de mare, atât de largă şi fără rampă de sprijin, am simţit că mi se învârte capul şi că mi se taie picioarele. Traversând sălile înţesate de avocaţi şi judecători, cu uşi mari, verzi, în spatale cărora se aude zarva impunătoare a proceselor, am putut să chibzuiesc mai bine; şi acelaşi prilej l-am avut şi acolo sus, pe coridorul judecătorilor de instrucţie, unde am aşteptat aproape o oră pe o bancă, cu speotrul puşcăriei în faţă, ascultind o droaie de tâlhari, pungaşi, femei de moravuri uşoare, aduse de la «Saint-Lazare» *, care pălăvrăgeau şi glumeau cu paznicii, în timp ce pe culoar se auzea clinchetul armelor, iar afară uruitul surd al dubelor penitenciarului. Atunci am înţeles ce primejdie reprezintă *combinaţiunile* şi că nu-i poţi duce pe oameni de nas la nesfârşit.

Ceea ce mă liniştea însă era că, de vreme ce n-am luat niciodată parte la deliberările Teritorialei, n-am nici în clin, nici în mânecă cu • învârtelile şi coţcăriile lor. Dar stai şi explică aşa ceva! Ajuns în cabinetul judecătorului, stând în faţa acestui om cu toci de catifea care mă privea de dincolo de masă cu ochii lui sfredelitori, într-atât am simţit că mă scormoneşte, mă cercetează, mă străpunge până în străfundul sufletului, încât, ei

bine! în ciuda nevinovăţiei mele, îmi venea să mărturisesc. Să mărturisesc ce? Nu ştiu nici eu. Dar aceasta e senzaţia pe care ţi-o dă justiţia. Straşnicul judecător m-a fixat vreo cinci minute lungi şi nesfârşite, fără a scoate o vorbă, răsfoind mereu un caiet acoperit cu un scris gros, care nu-mi era necunoscut, şi deodată îmi spuse cu un ton batjocoritor şi sever totodată: «Ei bine, domnule Passajon... e mult de când n-ai mai avut iprilejul să joci cuiva renghiul camionagiului?»

Amintirea unei mici găinării la care luasem parte în zilele de restrişte era atât de îndepărtată, încât la început n-am înţeles ce voia să zică, dar câteva vorbe ale judecătorului mi-au dovedit cât de bine era la curent cu toată povestea băncii noastre. Acest om îngrozitor ştia totul, chiar şi lucrurile tainice, până în cele mai mici amănunte.

Cine a putut oare să-l informeze atât de bine?

Pe deasupra, era foarte expeditiv, foarte tăios, şi când încercam să lămuresc justiţia cu vreo observaţie ageră, judecătorul avea un fel impertinent de a-mi reteza vorba: «Să lăsăm trăncăneala», cuvinte cu atât mai jignitoare la vârsta mea şi pentru reputaţia-mi de bun vorbitor cu cât nu enm singuri în cabinet. Aşezat lângă mine, un grefier îmi nota depoziţia, iar în spate auzeam foşnetul unor file groase mereu întoarse. Judecătorul îmi puse tot felul de întrebări în legătură cu Nababul, cu cpoca în care făcuse prunele vărsăminte, cu locul unde se păstrau registrele, şi deodată, adresându-se persoanei pe care n-o vedeam:

— Arătaţi-ne registrul de casă, domnule expert.

Un omuleţ cu cravată albă puse voluminosul registru pe masă. Era domnul Joyeuse, fostul casier de la «Hemerlingue şi fiul». N-am avut însă timp să-i prezint omagiile cuvenite.

— Cine a făcut asta? mă întrebă judecătorul, des- chizând registrul într-un loc unde o pagină fusese ruptă. Te-as ruga să nu minţi.

Nu minţeam, n-aveam habar de aşa ceva, deoarece nu mi ocupasem niciodată de scripte. Am găsit totuşi cu cale să semnalez că domnul de Gery, secretarul Nababului, venea adeseori seara şi se închidea singur în birourile noastre, ore întregi, făcând operaţii contabile. Auzind acestea, domnului Joyeuse i-a sărit muştarul:

— E o absurditate, demnule judecător de instrucţie! Domnul

de Gery este tânărul de care v-am vor bit... Obişnuia să vină la Teritorială în control şi era prea legat de bietul domn Jansoulet pentru a-i subtiliza chitanţele depunerilor, dovada onestităţii sale oarbe, de necontestat. De altfel, domnul de Gery, reţinut de multă vreme la Tunis, e în drum spre ţară şi vă va putea da, în curând, toate explicaţiile necesare.

Mi-am dat seama că atâta zel din partea mea avea să-mi dăuneze.

— la seama, Passajon! îmi zise foarte aspru judecătorul. Ai fost chemat aici în calitate de martor, dar dacă încerci să înşeli justiţia, s-ar putea să te mai întorci în calitate de acuzat... (Şi monstrul ăla dădea impresia că asta-i şi era dorinţa...) Haide, fă un efort, cine a rupt această filă?

Atunci mi-am amintit, la momentul oportun, că, cu câteva zile înainte de a părăsi Parisul, guvernatorul nostru mă pusese să duc registrele la domiciliul său, unde rămăseseră până a doua zi. Grefierul îmi notă declaraţia, după care judecătorul făcu semn că puteam să plec, atrăgându-ini atenţia că urma să rămân la dispoziţia justiţiei. Când am ajuns la uşă, m-a chemat înapoi: «Poftim, domnule Passajon, ia-ţi astea înapoi. Nu mai avem nevoie de ele.» Judecătorul îmi întinse hârţoagele pe care le consulta în timp ce mă chestiona; şi vă puteţi închipui ce ruşinat am fost când am zărit pe copertă cuvântul «Memorii» aşternut ci scrierea mea rondă impecabilă. Eu însumi oferisem justiţiei arme, informaţii preţioase, pe care iuţeala vertiginoasă a catastrofei mă împiedicase să le pun la adăpost cu prilejul percheziţiei poliţieneşti operate în birourile băncii.

Ajungând acasă, primul meu gest a fost de a rupe hârţoagele acestea indiscrete în bucăţele, apoi, stând şi judecând puţin, dupi ce m-am convins că în aceste memorii nu există nimic compromiţător pentru mine, m-am hotărât să le continuu, în loc de a le distruge, încredinţat că odată şi odată îmi vor putea fi de folos. Sunt la Paris destui fabricanţi de romane, lipsiţi de imaginaţie, care nu ştiu să pună în cărţile lor decât întâmplări adevărate, aţa încât le va. Prinde bine să-mi cumpere un caiet cu material documentar. Va fi mijlocul meu de a mă răzbuna pe liota asta de pungaşi în care am fost târât spre ruşinea şi nenorocirea mea.

De altfel, trebuie să găsesc ceva cu ce să-mi omor timpul. N-am nimic altceva de făcut la birou – cu desăvârşire pustiu de la

cercetările justiţiei încoace

— Decât să aşez în ordine teancurile de citaţii de toate culorile. Ţin din nou socotelile bucătăresei de la etajul al doilea, domnişoara Seraphine, de la care mă aleg în schimb cu ceva hrană, pusă la păstrare în casa de bani, ce şi-a reluat funcţia de bufet. Nevasta guvernatorului este de asemenea foarte bună cu mine, şi de câte ori mă duc s-o vid în vastul ei apartament din Chaussee-d'Antin, îmi umple buzunarele cu bunătăţi, în sectorul acela, nicio schimbare. Acelaşi lux, acelaji confort; şi, pe deasupra, un copilaş de trei luni, al şaptelea, precum şi o doică voinică, a cărei bonetă normandă e viu admirată cu prilejul plimbărilor din Bois de Boulogne. £ probabil că o dată lansaţi pe panta bogăţiei, oamenii au nevoie de'o anumită perioadă de timp pentru a-şi încetini mersul sau a se opri definitiv. De altfel, în eventualitatea unui accident, banditul de Paganetti înscrisese toată averea pe numele nevestei. Acesta, este poate şi motivul pentru care italianca asta, ce vorbeşte pocind limba, îi poantă o admiraţie indestructibilă. Paganetti a «palat putina, se ascunde; dar ea este convinsă că soţul ei este un mic sfânt nevinovat, victimă a bunătăţii şi credulităţii sale. Trebuie s-o auzi spunsnd: «Dumneata îl cunoşti, musiu Passajon, ştii doar cât este de scrupuloso... Dar atâta tempo cât există un dio, dacă al meu bărbat a făcut vreuna din potlogăriile de care este acuzat, eu însămi, capisci, eu însămi i-aş fi pus una flinta în mâna şi i-aş fi spus: „Ei! Ceco, zboară-ţi la tine creierii!..." » Şi din felul cum îi palpită nasul câm, din ochii ei negri şi rotunzi ca două bile de sticlă neagră, îţi dai seama că această mică corsicană din Ile-Rousse nu s-ar fi dat în lături să. Procedeze întocmai cum spunea. Mare pişicher trebuie să fie afurisitul ăsta de guvernator încât să reuşească să-şi ducă de nas chiar şi nevasta, «să joace teatru până şi acolo unde nici cei mai şmecheri nu se pot preface!

Până una-alta, toată lumea asta se ospătează cum poate mai bine: Bois l'Hery la «Mazas» îşi comandă masa de la „Cafe Anglais", în timp ce bătrânul Passajon este constrâns să trăiască din resturile rămase de la bucătărie. Oricum, să nu ne plângem prea tare. Sunt alţii mai nenorociţi ca noi; de pildă, domnul Francis, pe care l-am zărit intrând azi-dimineaţă la Teritorială, slab, palid, cu cămaşa murdară, cu manşetele boţite, pe care din obişnuinţă tot şi le mai trage în sus.

Tocmai frigeam o bucată de slănină pe cinste în faţa şemineului din sala de consiliu şi îmi aşezasem tacâmul pe un colţ al mesei din placaj, pe care întinsesem un ziar pentru a nu o păta. L-am poftit pe feciorul lui Monpavon să împartă cu mine frugala gustare; dar fiindcă a slujit la un marchiz, domnul Francis îşi închipuie că face parte din nobilime, şi m-a refuzat cu un aer demn, de-ţi venea să mori de râs dacă te uitai la obrajii lui scofâlciţi. Începu prin a-mi spune că tot nu ştia nimic de stăpânu-său, că fusese dat afară de la clubul din Rue Royale, unde au fost sigilate toate hârtiile, în timp ce creditorii tăbărâseră ca nişte lăcuste asupra puţinelor boarfe ale marchizului. «Aşa încât mă simt cam strâmtorat», adăugă domnul Francis. Ceea ce însemna că n-avea un sfanţ în buzunar, că de două zile dormea pe băncile de pe bulevarde, trezit la fiece clipă de agenţii de poliţie, silit să se scoale şi să facă pe beţivul, pentru a-şi căuta mai departe alt adăpost. Cât despre mâncare, cred că nu mai pusese de multă vreme nimic în gură, căci se uita cu atâta jind la gustarea mea, încât ţi-era mai mare milă; iar când i-am întins cu forţa o bucată de slănină prăjită, şi un pahar de vin, s-a aruncat asupra lor ca un lup hămesit. Sângele îi reveni imediat în obraji, şi în timp ce înfuleca, domnul Francis începu să pălăvrăgească, să pălăvrăgească.

— Auzi, nea Passajon, îmi zise el între două înghiţituri, eu ştiu unde este... l-am văzut...

Cllipea şiret din ochi. Eu mă uitam la el foarte mirat.

— Pe cine zici că l-ai văzut, domnule Francis?

Pe stăpânul meu, marchizuil... acolo, în căsuţa albă din spatele catedralei Notre-Dame (nu voia să spună «Morgă», fiindcă e un cuvânt prea urât). Eram sigur că-l voi găsi acolo. M-am dus puşcă chiar a doua zi. Şi, în adevăr, acolo era. Ah, dar bine camuflat, ţi-o garantez! Numai feciorul său îl putea recunoaşte. Părul era cărunt de tot, n-avea dinţi, îi apăruseră ridurile sale adevărate şi arăta acum cei şaizeci cinci de ani pe care-i ascundea aşa de bine. Întins pe lespedea aia de marmură, cu robinetul care-i picura deasupra, mi s-a părut că-l văd în faţa mesei de toaletă.

— Şi n-ai spus nimic?

7- Nu. Îi cunoşteam de mult intenţiile în această privinţă... L-am lăsat să plece discret, s-o şteargă englezeşte, aşa cum dorea. Oricum, ar fi putut să-mi lase o bucată de pâine înainte

de a se duce, mie, care l-am slujit timp de douăzeci de ani... Şi subit, dând cu pumnul în masă, înciudat: Când mă gândesc că în loc de a mprge la Monpavon, aş fi putut intra, dacă voiam, la Mora, în locul lui Louis... Ce baftă pe ăsta! Ce de fişicuri de galbeni a mai şterpelit la moartea ducelui!... Ca să nu mai vorbim de bulendre, sute de cămăşi, o haină de casă din blană de vulpe albastră, care valorează mai bine de douăzeci de mii de franci... Ca şi Noel, ce-a mai jefuit şi ăsta! Bineînţeles, dacă a avut precauţia să se grăbească, pentru că ştia că belşugul nu avea să dureze mult. Acum nu mai e chip să ciupeşti nimic în Place Vendome. O mamă care supraveghează totul, ca un jandarm. De vânzare Saint- Romans, de Vânzare tablourile. Jumătate din palat este închiriat. Un adevărat prăpăd.

Mărturisesc că nu m-am putut împiedica să-mi exprim satisfacţia, căci, în definitiv, ticălosul de Jansoulet este pricina tuturor nenorocirilor noastre. Un om care se lăuda, că este atât de bogat, care o afirma pretutindeni sus şi tare. Lumea era amăgită ca peştele care zăreşte momeala lucind în vârful undiţei... A pierdut milioane, recunosc; dar de ce să-i facă pe ceilalţi să creadă ci mai avea multe altele?... L-au arestat pe Bois l'Hery; pe Nabab ar fi trebuit mai degrabă să-l umfle... Ah, dacă am fi avut alt expert, cred că Jansoulet era acum la răcoare... De altfel, aşa cum i-o spuneam lui Francis, n-ai decât să te uiţi la parvenitul ăsta ca să-ţi dai seama ce-i de capul lui. Ce mutră de bandit trufaş!

— Şi ce om ordinar, adăugă fostul fecior.

— Lipsit de principii morale.

— Lipsit complet de demnitate... în sfârşit, iată-l la pământ, ca şi Jenkins, ca şi mulţi alţii.

— Cum, şi doctorul?... Ei, atâta pagubă! Un om aşa de politicos, aşa de amabil...

— Da, încă unul care se mută... Cai, trăsuri, mobilier... E plin de afişe în curtea palatului, care răsună a gol ca şi cum aripa morţii ar fi trecut pe acolo... Castelul din Nanterre este de vânzare. Mai rămăsese vreo jumătate de duzină de plozi, de «mici Betleemi», care au fost expediaţi cu o birjă... E un dezastru, ascultă-mă pe mine, nea Passajon, un dezastru, al cărui sfârşit poate n-o să-l mai apucăm, bătrâni cum suntem amândoi, dar un dezastru care va fi complet... Totul e putred, totul trebuie să se năruie odată!...

Avea o figură sinistră acest bătrân lacheu al Imperiului, slab, cocârjat, mânjit de glod, şi ţipa ca Ieremia: «E un dezastru!», cu o gură fără dinţi, neagră şi larg căscată. Mă temeam şi mi-era ruşine de el; nu doream altceva decât să-l văd plecat. Iar în sinea mea mă gândeam: «O, domnule Chalmette... O, viişoara mea de la Montbars...»

Aceeaşi dată. Veste mare. Doamna Paganetti a venit azi după-amiază să-mi aducă în mare taină o scrisoare de la guvernator. Se află la Londra, pe cale de a întreprinde o afacere strălucită. Birouri splendide în cel mai frumos cartier al oraşului, comandită fără Pereche. Îmi propune să vin la el «bucuros – zice – să te despăgubesc de pagubele ce ţi-au fost pricinuite». Voi avea un salariu de două ori mai mare ca la Teritorială, casă, încălzit, cinci acţiuni ale societăţii celei n°i şi rambursarea integrală a restanţelor neîncasate. Doar un mic avans din partea mea pentru cheltuielile călătorie şi plata câtorva datorii prea ţipătoare din cartier. Ura! Viitorul mi-e asigurat. Îi şi scriu notarului din Montbars, să-mi ipotecheze via..."

xxlv

LA BORDIGHERA

Aşa cum afirmase domnul Joyeuse în cabinetul judecătorului de instrucţie, Paul de Gery se întorcea de la Tunis, după o absenţă de trei săptimâni. Trei sâptă- mâni nesfârşite, în care tânărul a trebuit să se zbată în ţesătura intrigilor şi uneltirilor urzite cu viclenie de ura tenace a lui Hemerlingue, în care a trebuit să alerge dirtr-o instituţie în alta, dintr-un minister într-altul, prin labirintul imensei clădiri de la Bardo; palatul adăposteşte în aceeaşi incintă fioroasă, dominată de tunuri, toate serviciile publice, aşezate aproape de ochiul stăpânului, ca şi grajdurile şi haremul său. De îndată ce sosise, Paul aflase că un tribunal special începuse sa instruiască în secret procesul lui Jansoulet, proces de formă, pierdut dinainte. Birourile închise ale Nababului de pe Cheiul Marinei, sigiliile aplicate pe lăzile sale, vasele solid ancorate în portul La Goulette, gărzi de ceauşi postate în jurul palatelor, toate prevesteau un fel de moarte civilă, o pradă a cărei moştenire avea să fie în curând împărţită.

Niciun protector, niciun prieten în mijlocul acestei haite lacome; colonia franceză, ea însăşi, părea satisfăcută de năruirea unui linguşitor care blocase atâta vreme căile favoarei. În afară de cazul unui succes răsunător la Cameră, nici nu era

de conceput ca această pradă să poată fi smulsă din ghearele beiului. Tot ceea ce putea spera de Gery era de a salva câteva rămăşiţe, şi încă trebuia să se grăbească pentru aceasta, căci de la o zi la alta se aştepta să afle eşecul definitiv al amicului său.

Paul se puse deci pe treabă, îşi urgentă demersurile cu o energie pe care n-o descuraja nimic, nici şiretenia orientală, nici politeţea rafinată şi mieroasă, sub care se ascundea cruzimea şi destrăbălarea moravurilor, nici zâmbetele de mulţumire indiferentă, nici atitudinile supuse, braţele încrucişate invocând fatalismul divin, atunci când minciuna omenească e lipsită de inspiraţie. Sângele rece al acestui tânăr meridional chibzuit, în care zăcea comprimată toată exuberanţa compatrioţilor săi, i-a folosit cel puţin tot atât de mult ca şi perfecta cunoaştere a legilor franceze, codul tunisian nefiind decât o copie grosolana a acestora din urmă.

îmbinând prudenţa cu supleţea, în ciuda urzelilor lui Hemerlingue-fiul, foarte influent la Bardo, Paul reuşi să scape de la confiscare banii împrumutaţi cu câteva luni înainte de Nabab şi să smulgă astfel rapacităţii lui Mohamed zece din cele cincisprezece milioane. Chiar în dimineaţa în care aceasta sumă trebuia să-i fie înmânată, de G£ry primea de la Paris o telegramă care-i anunţa invalidarea. Tânărul dădu fuga la palat, grăbit să ajungă înaintea ştirii cunoscutc încă numai de el. Ţinând strâns în portofel poliţele în valoare de zece milioane, plătibile la Marsilia, Paul de Gery întâlni pe drumul de întoarcere cupeul lui Hemerlingue-fiul, tras în galop de cei trei catâri. Capul uscăţiv de cucuvea strălucea de bucurie. Dându-şi seama că rămânând doar câteva ore mai mult la Tunis poliţele sale riscau să fie confiscate, de Gery se duse să-şi reţină un loc pe un vapor italian care urma să plece a doua zi la Genua, petrecu noaptea pe vas şi nu se linişti decât când văzu dispărând în spatele lui albiciosul Tunis, aşezat în terase în fundul golfului, precum şi stâncile Capului Cartagina. Intrând în portul Genua, în timp ce manevra pentru acostare, vaporul trecu pe lângă un iaht mare, în vârful căruia, printre alte mici stindarde de paradă, flutura steagul tunisian. De Gery trase o spaimă cumplita, crezând o clipă că era urmărit şi că la debarcader avea să aibă de furcă cu poliţia italiană, ca un pungaş de buzunare ordinar. Dar nu, iahtul ancorat se legăna liniştit, în timp ce marinarii spălau puntea şi

vopseau sirena roşie de la proră, ca şi cum erau în aşteptarea unui personaj de seamă. Paul n-avu curiozitatea să ştie cine era acel personaj, traversă în grabă oraşul de marmură şi se înapoie în ţară cu trenul care străbate coasta de la Genua la Marsilia, drum minunat, unde treci dintr-o dată de la obscuritatea tunelelor la sclipirea mării albastre, dar care este adeseori pricină de accidente din cauza îngustimii sale.

La oprire în Savona călătorii fură înştiinţaţi că trenul nu putea merge mai departe din cauza ruperii, în timpul nopţii, a unui mic pod situat deasupra unuia din acele torente care coboară năvalnic de la munte spre mare. Până să vină inginerul şi muncitorii chemaţi telegrafic, trenul avea să rămână poate imobilizat o jumătate de zi. Era dimineaţă, oraşul italian se deştepta în zorii aburoşi, ce vesteau călduri mari pentru restul zilei. În vreme ce călătorii împrăştiaţi se refugiau prin hoteluri, se instalau la cafenea sau se plimbau prin oraş, de Gery, necăjit din cauza întârzierii, căută un mijloc pentru a nu pierde atâtea ore preţioase. Se gândea la bietul Jansoulet, căruia banii aduşi de la Tunis aveau poate să-i salveze onoarea şi viaţa, se gândea la scumpa lui Aline, al cărei chip nu-l părăsise nicio clipă în timpul călătoriei, întocmai ca şi portretul primit de la ea. Îi trecu prin minte să angajeze un *calesino* cu patru cai, din acelea care fac cursa Genua-Nisa, de-a lungul abruptei coaste italiene, călătorie splendidă, pe care şi-o plătesc adeseori străinii, îndrăgostiţii sau fericiţii câştigători de la Monaco. Surugiul garanta că va ajunge devreme la Nisa, dar chiar de n-ar fi ajuns mai iute decât trenul întârziat, faptul de a nu bate pasul pe loc, de a vedea, la fiecare învârtitură de roată, micşorându-se distanţa care-l separa de femeia iubită, era de natură să uşureze nerăbdarea călătorului nostru.

Ce beţie fără seamăn! Să călătoreşti într-o dimineaţă de iunie cu iuţeala vântului, de-a lungul coastei, pe şoseaua albă, la vârsta amicului nostru Paul, cu sufletul plin de dragoste, ca al lui! în stânga, la picioarele unei faleze de o sută de picioare, marea înspumată se întindea până spre linia aburoasă unde azurul valurilor se confundă cu cel al văzduhului; ici şi colo se zărea câte °a pânză roşie sau albă, desfăşurată larg ca o aripă, sau câte o siluetă elegantă de pachebot lăsând puţin fum în urma lui ca. Un adio, iar pe plajele întrezărite la vreo cotitură pescarii nu par mai mari ca nişte păsărele în bărcile lor priponite

de ţărm şi semănând cu un cuib. Apoi şoseaua coboară rapid, pe o pantă înclinată de-a lungul stâncilor şi a promontoriilor aproape perpendiculare. Briza răcoroasă a valurilor urcă până sus, se amestecă cu clinchetul clopoţeilor trăsurii, în timp ce spre dreapta, pe povârnişul munţilor se întind, în trepte, pinii, stejarii verzi cu rădăcini capricioase ce străpung solul arid, măslinii cultivaţi în terase; ceva mai încolo se zăreşte o văgăună pietroasă şi albicioasă, un torent uscat prin care nişte catâri încărcaţi păşesc cu picior sigur printre pietrele rotunde, precum şi o femeie care spală rufe într-o baltă microscopică, rămăşiţă a marilor inundaţii din timpul iernii. Din când în când trăsura traversează câte un sat sau mai degrabă un târ- guţor pârjolit de prea mult soare, cu case vechi, foarte apropiate unele de altele şi legate prin arcade întunecoase, formând un păienjeniş de uliţe boltite care urcă abrupt, cu ochiuri de lumină din loc în loc, adevărate guri de mină, lăsând să se zărească o sumedenie de copii cârlionţaţi, coşuri de fructe strălucitoare, sau o femeie ce străbate pavajul gloduros, ţinând un urcior pe cap ori furca de tors în mână. Apoi, la capătul străzii, unduirea albastră a valurilor şi imensitatea regăsită...

Dar pe măsură ce ziua înainta, soarele se înălţa pe cer, împrăştiind pe suprafaţa mării ieşite din ceaţă, densă, nemişcată, încremenită, cu transparenţe de cuarţ, mii de raze ce cădeau în apă ca nişte săgeţi, formând o reverberaţie orbitoare, sporită de albeaţa stâncilor şi a solului, precum şi de vântul puternic, adevărat siroco african, care stârnea nori de praf în jurul trăsurii. Erau locurile cele mai călduroase, cele mai adăpostite ale coastei, cu temperatură şi vegetaţie exotică, curmali, cactuşi şi aloc în formă de candelabre.

Văzând aceste tulpini zvelte, vegetaţia fantastică ce se profila pe orizontul înfierbântat, simţind praful orbitor scârţâind ca zăpada sub roţile trăsurii, de Gery, cu ochii pe jumătate închişi, halucinat de arşiţa de plumb, avea impresia că parcurge încă o dată obositorul drum de la Tunis la Bardo, atât de des străbătut în mijlocul unui talmeş-balmeş de carete levantine sclipitoare, de dromaderi cu gâtul lung şi cu buzele lăsate în jos, de catâri împopoţonaţi, de măgăruşi, de arabi în zdrenţe, de negri pe jumătate goi, de funcţionari în ţinută de gală, cu escorta lor de onoare. Avea oare să regăsească aici, pe drumul străjuit de palmieri, arhitectura colosală şi bizară a palatului beiului,

grilajele de la ferestre, cu ochiuri mărunte, porţile de marmură, obloanele de lemn vopsite în culori ţipătoare?... Nu era Bardo, ci frumoasa staţiune Bordi- ghera, împărţită, ca toate cele de pe litoral, în două cartiere: Marina, întinzându-se către ţărm, şi Oraşul de Sus, ambele unite printr-o pădure de palmieri imobili, cu tulpina elegantă şi coroana stufoasă, adevărate suliţe verzi, brăzdând azurul cu miile de tăieturi regulate ale frunzelor.

Căldura înăbuşitoare, caii istoviţi îl siliră pe călător să se oprească pentru vreo două ore la unul din acele mari hoteluri situate pe marginea şoselei, care, începând cu luna noiembrie, aduc în acest orăşel, admirabil adăpostit, existenţa luxoasă, animaţia cosmopolită a unei aristocratice staţiuni de iarnă. Dar în perioada aceea a anului nu se aflau în cartierul Marine din Bordighera decât pescari, de nevăzut la această oră. Vilele, hotelurile păreau pustii, având toate storurile şi jaluzelele trase. Noul-sosit fu condus prin lungi culoare răcoroase şi liniştite până într-un salon mare, orientat spre nord, cu mai multe uşi înguste dând în alte camere; încăperea făcea probabil parte dintr-un apartament închiriat integral în timpul sezonului. Perdele albe, un covor, într-un cuvânt, acel semiconfort pretins de englezi chiar când călătoresc. Hotelierul deschise larg ferestrele, prin care apărea perspectiva minunată a munţilor, sperând să-şi momească în acest fel clientul şi să-l determine la un popas mai serios. O linişte uimitoare domnea în acest han pustiu, fără bucătar, chelneri sau curieri – personalul de serviciu sosea numai la căderea iernii – lăsat pe seama unui plăcintar din partea locului, priceput în a găti rizoto şi stufaturi, precum şi a doi rândaşi care la ora mesei îşi puneau fracul, o cravată albă şi pantofi, pentru a îndeplini funcţia de ospătari. Din fericire, de Gery n-avea de stat aici decât o oră, două, pentru a se răcori puţin, punându-şi ochii la adăpost de orbitoarea lumină argintie şi ferindu-şi capul de soarele torid şi ipăsător.

De pe divanul unde se întinsese, Paul avea o privelişte minunată. Terase de măslini gingaşi şi fremătători, păduri ceva mai întunecoase de portocali, cu frunzele umede lucind şi tremurând, coborau până sub ferestrele hotelului, în etaje suprapuse de verdeaţă, în mijlocul cărora străluceau albe vilele răzleţe; printre ele, cea a lui Maurice Trott, bancherul, uşor de recunoscut după arhitectura ei capricioasă şi înălţimea palmierilor. Locuinţa levantinului găzduia de câteva luni o

celebritate artistică, pe sculptorul Brehat, care, bolnav de piept, trăgea să moară, datorindu-şi prelungirea existenţei tocmai acestei ospitalităţi princiare. Vecinătatea unui muribund ilustru, de care hotelierul era foarte mândru şi ar fi dorit să-l aibă la dânsul, numele lui Brehat, pe care de Gery îl auzise de atâtea ori rostit cu admiraţie în atelierul Feliciei Ruys, îi canalizară gândurile spre frumosul cap cu trăsături pure, întrezărit ultima oară rezemat de umărul lui Mora. Ce s-o fi făcut sărmana fată, lipsită acum de acest sprijin? Oare va şti să folosească lecţia aceasta pentru viitor? Şi în timp ce se gândea astfel la Felicie, printr-o coincidenţă curioasă, în faţa lui, pe costişa grădinii de alături, un ogar mare, alb, ţo- păia pe o alee străjuită de copaci verzi. Ai fi jurat că e Kadour; tuns la fel, cu acelaşi bot roz, delicat şi fioros. În faţa ferestrei deschise, Paul fu năpădit în acest moment de tot felul de imagini triste sau fermecătoare. Poate natura minunată care se desfăşura în faţa ochilor, sau muntele înalt, tăiat de o umbră albastră întârziată în încreţiturile terenului, îi împingeau gândurile pe făgaşul vagabondării. Dedesubtul portocalilor şi lămâilor, aliniaţi în şiruri drepte, încărcaţi de fructe aurii, se întindeau lanuri întinse de violete, cultivate în rânduri regulate şi dese, străbătute de mici canale de irigaţie, a, căror piatră albă contrasta cu verdeaţa exuberantă.

De jos venea un miros delicios de violete bătute de soare, un parfum cald, enervant, de budoar, care îi evoca lui de Gery viziuni feminine, pe Aline, pe Fdli- cie, evoluând în feeria peisajului, în atmosfera azurie, în lumina paradiziacă, înmiresmată de atâtea flori deschise... Zgomotul unei uşi îi redeschise ochii... Cineva intrase în camera de alături. Paul auzi foşnetul unei rochii frecându-se de peretele subţire, o fila întoarsă dintr-o carte citită probabil fără prea mare interes, căci un suspin lung, terminat printr-un căscat, îl făcu să tresară. Dormea, mai visa? Nu auzise oare urletul „şacalului în pustiu“, atât de potrivit cu temperatura arzătoare şi copleşitoare de afară?... Nu... Niciun alt zgomot... Paul adormi din nou; şi de data aceasta toate imaginile confuze care-l urmăreau se întruchipară într-un vis frumos, foarte frumos...

Era în călătorie de nuntă cu Aline. O mireasă fermecătoare. Cu ochii cristalini, plini de dragoste şi credinţă, care nu-l vedeau, nu-l cunoşteau decât pe el. În acelaşi salon de hotel, de cealaltă

parte a măsuţei rotunde, tânăra stătea jos, îmbrăcată într-un neglije alb de dimineaţă, care mirosea frumos a violete şi a dantelă fină, scoasă din cutia cu cadouri. Tinerii însurăţei luau masa de dimineaţă. Una din acele gustări servite ca în călătoriile de nuntă, la scularea din pat, în faţa mării azurii, a cerului senin, care dă culori optimiste paharelor de băut, ochilor dragi, viitorului vieţii, imensităţii spaţiului. Ah, ce frumos era, ce lumină cerească, întineritoare, ce bine se simţeau amândoi!

Dar deodată, în toiul îmbrăţişărilor, în toiul voluptăţii, Aline devenea tristă. Ochii i se umpleau de lacrimi. Tân'ara zicea: „Felicie e alături... n-ai să nw mai iubeşti...” Iar el râdca: „Felicie, aici?... Asta-i bună...” „Da, da... e aici...“ Şi tremurând, Aline arăta spre odaia vecină, de unde se auzeau confuz lătrături turbate şi vocea Feliciei: „Kadour, vino aici... aici, Kadour!...“ precum şi glasul înăbuşit, reţinut, iritat al unei persoane care se ascunde şi se simte deodată descoperită.

Tresărind brusc în somn, îndrăgostitul se deşteptă, dezamăgit, regăsindu-se în camera pustie, în faţa unei măsuţe goale; visul îi zburase pe fereastră, înspre costişa întinsă, care părea a se apleca înspre hotel. Numai că de data aceasta se auzeau în adevăr în odaia învecinată un lătrat de câine şi bătăi puternice în uşă...

— Deschide... Eu sunt, Jenkins.

Paul se iidică brusc pe divan, înmărmurit. Jenkins, aici? Cum asta? _. Cu cine vorbea?... Ce glas avea să-i răspundă?... Niciun răspuns. Un pas uşor se îndreptă spre uşă, şi zăvorul scârţâi nervos.

— În sfârşit, te găsesc! zise irlandezul intrând.

Şi, în adevăr, dacă n-ar fi avut precauţia să-şi spună el însuşi numele, Paul n-ar fi recunoscut, prin peretele subţire, în acest om cu glas brutal, violent şi aspru, pe doctorul cu maniere atât de mieroase...

— În sfârşit, te găsesc, după opt zile de căutare, de alergătură nebunească de la Genua la Nisa, de la Nisa la Genua... Ştiam că n-ai plecat, iahtul mai este doar în port... Eram gata să cercetez toate hanurile de pe litoral, când mi-am amintit de Brehat... M-am gândit că ai ţinut să-l vezi în trecere. Vin de la dânsul... El mi-a spus că eşti aici.

Dar cu cine vorbea oare? Ce încăpăţânare ciudată de a nu-i răspunde! în sfârşit, un glas frumos, ’ melancolic, pe care Paul îl

cunoştea prea bine, făcu la rându' său să vibreze aerul greu şi sonor al călduroasei după-amiezi.

— Ei bine, da, Jenkins! Iată-mă aici... Ce s-a întâmplat?

Paul îşi imagina prin zid gura dispreţuitoare, lăsata în jos, cu o cută de scârbă.

— Am venit să te împiedic să plecr, să faci o asemenea nebunie...

— Ce nebunie? Am lucrări angajate la Tunis... Trebuie neapărat să mă duc.

— Nici să nu-ţi treacă prin minte aşa ceva, scumpa mea copilă...

— Uite ce e, Jenkins, destul cu sentimentele părinteşti. Ştim noi ce se ascunde dedesubt... Vorbeşte-mi ca adineauri... Oricum, prefer în dumneata dulăul decât căţeluşul care se gudură. Mi-e mai puţin frică.

— Ei bine! îţi repet că trebuie să fii smintită să te duci acolo, singura, tânără şi frumoasă cum eşti...

— Parcă nu sunt întotdeauna singură... Vrei s-o iau cu mine pe Constance, la vârsta ei?

— Dar eu?

— Dumneata?... Rostise cuvântul cu un râs plin de ironie. Dar Parisul?... Dar pacienţii dumitale?... Să lipseşti societatea de al ei Cagliostro?... Aşa ceva nu se poate.

— Sunt ferm decis să te urmez oriunde vei merge! zise Jenkins cu hotărâre.

Urmă o clipă de tăcere. Paul se întreba dacă se cu-, vine să asculte o discuţie care se anunţa plină de dezvăluiri teribile. Dar, în afară de oboseală, ceea ce îl mai ţintuia pe loc era şi o curiozitate mai puternică decât el. I se părea că enigma pasionantă, de care fusese intrigat şi tulburat atâta vreme şi care îl mai urmărea încă cu umbra ei de mister, avea să vorbească, să se destăinuic, dezvăluind o femeie amărâtă sau perversă, ascunsă sub aparenţele unei artiste mondene. Paul stătea aşadar nemişcat, oprindu-şi respiraţia, fără a avea de altfel nevoie să spioneze, căci ceilalţi, crezându-se singuri în hotel, dădeau frâu liber patimii şi cuvintelor, fără niciun fel de reţinere.

— În definitiv, ce vrei de la mine?...

— Te vreau pe tine...

— Jenkins!

— Da, da, ştiu, mi-ai interzis să rostesc vreodată în faţa ta asemenea vorbe, dar au avut alţii grijă să ţi le spună, şi de la o distanţa ceva mai mică…

Doi paşi nervoşi o apropiară pe Felicie de apostol; ea îi aruncă în obrazul senzual un răspuns dispreţuitor, pe care-l rosti gâfâind:

— Şi dacă ar fi aşa, nemernicule! Dacă n-am fost m stare să mă păzesc de plictis şi de dezgust, dacă mi-am pierdut mândria, ai dreptul să vorbeşti despre asţa.?… Pricina eşti doar dumneata, dumneata, care mi-ai întinat, mi-ai întunecat existenţa pentru totdeauna…

Două cuvinte aspre şi repezite îi evocară lui Paul, mspăimântat, groaznica scenă a acelui atentat, comis sub vălul sentimentelor părinteşti, împotriva căruia judecata sănătoasă, mintea, visurile tinerei fete trebuiseră să se zbată atât de mult şi care îi lăsase amărăciunea incurabilă a durerilor precoce, dezgustul faţă de viaţa de-abia începută, iar în colţul gurii, cuta zâmbetelor neîmplinite.

— Te iubeam… te iubesc… dragostea nu ţine seama de nimic… răspunse surd Jenkins.

— Ei bine, n-ai decât să mă iubeşti dacă-ţi face plăcere! Eu însă te urăsc nu numai pentru răul pe care mi l-ai făcut, pentru ce-ai ucis în mine, încrederea în viaţa şi energia, dar pentru că reprezinţi în ochii mei tot ce este mai respingător, mai hidos în lume, minciuna şi ipocrizia. Da, din toată mascarada mondenă, din toată această adunătură de făţărnicii, schimonoseli, convenţii laşe şi abjecte, care m-au scârbit în aşa hal incit m-au determinat să fug, să mă exilez pentru a nu le mai vedea – şi cărora le prefer ocna, mocirla, femeile de stradă – ceea ce m-a îngreţoşat totuşi cel mai mult este masca dumitale, sublime Jenkins! Ai adăugat la ipocrizia noastră franceză, compusă toată din zâmbete şi politeţe, strângerile de mână englezeşti, bunăvoinţa dumitale cordială şi ostentativă. Toţi s-au lăsat amăgiţi. Se zice „blajinul, prietenosul, onestui Jenkins”. Dar eu te cunosc, stimabile, şi în ciuda frumoasei devize, afişată cu atâta neruşinare pe scrisorile, pe pecetea, pe butonii de manşetă, pe pălăriile, pe trăsurile dumitale, eu văd întotdeauna în faţă un înşelător, pe care diferitele deghizări nu-l pot niciodată acoperi în întregime.

Scrâşnind din dinţi, Felicie avea un glas şuierător şi o expresie

de sălbăticie fără seamăn. Paul se aştepta la o ripostă turbată din partea lui Jenkins, copleşit de atâtea insulte. Dar nu. Ura, dispreţul care veneau de la femeia iubită îi pricinuiau pesemne mai degrabă amărăciune decât mânie, căci doctorul răspunse şoptit, pe un ton blând, zdrobit de durere:

— Ah, eşti crudă... Dacă ai şti cât rău îmi faci... Fătarnic, da, dar omul nu se naşte aşa... Greutăţile vieţii îl silesc să devină astfel. Când vrei să înaintezi şi vântul ţi-e potrivnic, trebuie să navighezi în zigzag. Ei bine, eu am mers în zigzag... N-ai decât să condamni începuturile mele jalnice, o intrare ratată în viaţă, dar vei admite că cel puţin un lucru n-a minţit niciodată în mine: patima mea pentru tine... Nimic n-a putut s-o descurajeze: nici dispreţul, nici ocările, nici tot ceea ce citesc în aceşti ochi care de atâţia an: nu mi-au zâmbit niciodată... Patima îmi dă încă tăria, chiar după cele auzite acum, să-ţi spun ce m-a adus aici... Ascultă. Mi-ai afirmat odată că ai nevoie de un bărbat care să vegheze asupra ta în timp ce lucrezi, schimbând-o din post pe biata Cremnitz, sleită de puteri. Chiar acestea sunt cuvintele tale, care-mi sfâşiau inima pe atunci, deoarece nu eram liber. Totul s-a schimbat acum. Vrei să te căsătoreşti cu mine, Felicie?

— Dar soţia dumitale? exclamă Felicie, în timp ce Paul îşi punea aceeaşi întrebare.

— Soţia mea a murit.

— A murit?... Doamna Jenkins?... Spui drept?

— N-ai cunoscut-o pe cea la care mă refer. Ceastălaltă nu era soţia mea. Când am întâlnit-o, eram deja căsătorit în Irlanda... De multă vreme... O căsătorie îngrozitoare, contractată cu cuţitul în gât... La douăzeci şi cinci de ani, draga mea, m-am găsit, în faţa următoarei alternative: puşcăria din cauza datoriilor sau domnişoara Strâng, o fată bătrâna, cu coşuri pe faţă şi bolnavă de gută, sora unui cămătar care-mi împrumutase cinci sute de livre ca să pot urma facultatea... Am preferat puşcăria; dar după multe săptămâni şi luni, mi-a slăbit curajul, şi aşa se face că m-am căsătorit cu domnişoara Strâng, care mi-a adus drept zestre... poliţa neachitată. Îţi poţi închipui ce-a însemnat viaţa mea între aceşti doi monştri care se adorau. O nevastă geloasă, neputincioasă, un – frate care mă spiona şi mă urmărea peste tot. Mă batea gândul să-mi iau tălpăşiţa. Un lucru mă oprea însă. Cămătarul avea reputaţia de a fi putred de bogat. Voiam să mă aleg şi eu măcar cu ceva de pe urma

laşităţii mele... Ah, vezi bine că nu-ţi ascund nimic... De altfel, am fost pedepsit cum se cuvine, n-ai grijă. Bătrânul Strâng a murit insolvabil; avea patima cărţilor, se ruinase fără s-o spună nimănui... Atunci am pus reumatismele nevestei la adăpost într-un sanatoriu şi am venit în Franţa... însemna să-mi reîncep' viaţa de la cţpăt: luptă şi iar mizerie. Dar aveam de partea mea experienţa, ura şi dispreţul faţă de societate, precum şi libertatea recâştigată, căci nu-mi închipuiam că jugul blestematei aceleia de căsătorii avea să-mi pună beţe în roate de la distanţă... Din fericire, acum s-a terminat, iată-mă dezrobit.

— Aşa e, Jenkins, dezrobit... Dar pentru ce nu-ţi vine în minte să o iei de soţie pe sărmana făptură care a împărtăşit viaţa cu tine atâta vreme, supusă şi devotată, aşa cum am cunoscut-o cu toţii?

— Ei, răspunse doctorul cu o izbucnire sinceră, între cele două iaduri, cred că îl preferam pe celălalt, unde puteam fi indiferent sau duşmănos fără înconjur... Dar comedia atroce a dragostei conjugale, a fericirii fără margini, în vreme ce de mult nu te iubeam decât pe tine, nu mă gândeam decât la tine... Nu există un chin mai mare pe acest pământ... Judecind după mine, nenorocita a trebuit să scoată, în clipa despărţirii, un oftat de uşurare şi de bucurie. E singurul rămas bun pe care-l nădăjduiam din partea ei...

— Dar cine te silea sa te legi la cap?

— Parisul, societatea, lumea... Căsătoriţi, în ochii lumii, eram constrânşi de ea...

— Şi acum nu mai eşti?

— Acuma un lucru e mai presus de orice, gândul de a te pierde, de a nu te mai vedea... Ah, când am aflat de plecarea ta, când am văzut pe uşa casei anunţul DE ÎNCHIRIAT, am simţit ci se terminase cu prefăcătoriile şi schimonoselile, că nu-mi rămâne altceva decât să mă duc, să alerg iute după fericirea pe care mi-o răpeai fugind departe. Ai părăsit Parisul, l-am părăsit şi eu. Ai vândut totul, urmează să se vândi şi la mine totul.

— Dar ea?... reluă Felicie, fremătând. Ea, tovarăşa ireproşabilă, femeia cinstită, faţă de care nimeni n-a avut vreo bănuială, ea unde se va duce?... Ce-o să se facă?... Şi dumneata vii să-mi propui locul ei!... Un loc furat, în ce iad!... El bine, dar deviza, blajine Jenkins, integrale Jenkins, ce facem cu deviza

dumitale? Binele fără speranţă, scumpule!…

La acest râs biciuitor, ca o lovitură de cravaşa, care trebuise să-i usture toată faţa, ticălosul răspunse gâfâind:

— Ajunge… Ajunge… nu-ţi mai bate aşa joc de mine… E prea îngrozitor, la urma urmelor… Nu te impresionează câtuşi de puţin să fii iubită aşa cum te iubesc, jertfindu-ţi totul, avere, cinste, consideraţie? Haide, uită-te la mine… Oricât de bine mi-ar fi lipită masca, am smuls-o pentru tine, am smuls-o în faţa tuturor. Şi acum, poftim, iată-l pe ipocrit!…

Zgomotul înăbuşit, a doi genunchi se auzi căzând pe parchet. Şi ameţit de dragoste, bolborosind la picioarele ei, Jenkins o implora pe Felicie să consimtă la căsătorie, să-i îngăduie să o urmeze oriunde, s-o ocrotească; după aceea nu-şi mai găsi cuvintele, înecându-se într-un hohot atât de pătimaş, de adânc, de sfâşietor, încât ar fi mişcat orice inimă, mai ales în faţa minunatei privelişti învăluite în acea căldură înmiresmată şi moleşitoare… Felicie insă nu se înduioşa şi zise brusc, cu o trufie insultătoare:

— Destul, Jenkins, ceea ce-mi ceri e cu neputinţă… N-avem să ne ascundem nimic, şi după destăinuirile de adineauri, îţi voi face şi eu una, care, deşi loveşte în mândiia mea, mi se pare demnă de înverşunarea dumitale… Am fost amanta lui Mora.

Era un lucru pe care Paul nu-l ignora. Dar rostită astfel de acest glas limpede, în mijlocul atmosferei îmbătătoare de azur şi de parfumuri, destăinuirea era atât <le dureroasă, încât Paul simţi o puternici strângere de inimă, în timp ce în gură îi venea gustul lacrimilor lăsat de un, regret nemărturisit.

— Ştiam asta… replică Jenkins cu glasul înnăbuşit. Am la mine scrisorile pe care i le trimiteai.

— Scrisorile mele?

— Da, ţi le înapoiez, poftim. Le ştiu pe dinafară, atâta le-am citit şi recitit… Iată ceva care doare când iubeşti… Dar am îndurat eu şi alte chinuri. Când ma gândesc că eu… (doctorul se opri – se sufoca) eu trebuia şi procur combustibilul necesar pasiunii aprinse de dumneata, să-l încălzesc pe acel amant de gheaţă, să ţi-l împing întinerit şi înfocat în braţe… Ah, ştiu că ăsta a înghiţit la pilule!… În zadar îi spuneam: „Ajunge”, el tot mai voia… În cele din urmă m-am înfuriat! „Vrei şi iei foc, nemernicule! Ei bine, n-ai decât!“

Paul se sculă, îngrozit. Avea să devină tăinuitorul unei crime?

Dar nu i-a mai fost dat să îndure ruşinea de a asculta mai multe.

O bătaie puternică în uşă „de data aceasta la dânsul, îl înştiinţa că trăsura era gata de plecare.

— Hei, signor francese!...

În încăperea alătumă se făcu linişte, după care se auziră nişte şoapte... Era deci cineva alături, acolo, lângă ei, care-i asculta... Paul de Gery coborî repede. Avea nevoie să fugă din această cameră de hotel, sa scape de obsesia atâtor ticăloşii dezvăluite.

în timp ce trăsura se punea în mişcare, Paul zări printre obişnuitele perdele albe ce fâlfâie la toate geamurile din sud o figură palidă cu păr de zeiţă şi ochi mari arzători care stăteau la pândă. Dar o privire aruncată portretului Alinei alungă repede această imagine tulburătoare şi, lecuit pentru totdeauna de vechea lui dragoste, Paul călători până seara de-a lungul unui peisaj feeric, alături de frumoasa mireasă de la dejun, care ducea, prinse în faldurile modestei sale rochii şi ale mantiei sale de domnişoară, toate violetele din Bordighera.

XXV

PREMIERA. „REVOLTEI*

— Ta scena pentru a.cr.il întâi!

Strigătul regizorului, aflat în picioare, jos, în dreptul scării artiştilor, cu mâinile făcute pâlnie, se pierde pe trepte, urcă, înaintează până în fundul culoarelor, ce răsună a zgomot de uşi trântite, de paşi grăbiţi, de chemări disperate adresate coaforului, costumierului, în timp ce la uşile d.i. Feritelor etaje apar, lent şi majestuos, cu capul ţeapăn de frică să nu se mişte vreun fir al hainelor, toate personajele actului întâi al *Revoltei*; sunt îmbrăcaţi cu toţii în costume de bal, elegante şi modeme, cu pantofi noi care scârţâie, cu trene mătăsoase care foşnesc, cu brăţări scumpe care zornăie şi se ridică în sus când se încheie mănuşa. Tot acest popor pare emoţionat, nervos, palid sub stratul de fard, în timp ce umerii stropiţi cu ceruză freamătă şi saltă în rochii de satin lucios. Toţi vorbesc puţin, au gura uscată. Prefăcându-se ca zimbesc, cei mai calmi par absenţi, au în privire, în glas o îndoială, o temere faţă de bătălia ce urmează^ sa fie susţinuţă. Sub focurile rampei, acel trac care rărrune una din atracţiile cele mai puternicc ale meseriei de ac* tor, latura hazlie, variaţia sa.

Pe s: enă, în mijlocul unui du-te-vino de maşinişti, de

acccsorişti grăbiţi, care se îmbrâncesc în lumina difuză, albicioasă, ce vine de la frize şi care va face în curând loc, la ridicarea cortinei, luminii orbitoare a rampei, Cardailhac, în frac şi cravată albă, cu pălăria dată pe ureche, fredonând radios şi falnic, aruncă o ultimă privire asupra decorurilor, îşi zoreşte maşiniştii, adresează com- plimente artistei deghizate în rol <ie ingenuă. Nimeni n-ax bănui, vazându-l, ce preocupări teribile îl frământă. Antrenat şi el în prăbuşirea Nababului, în care s-a năruit şi comandita, directorul îşi riscă ultima carte cu piesa din seara aceasta, fiind silit – dacă nu va avea succes – să lase neachitate minunaptele decoruri şi stofele a o sută de franci metrul. Îl pândeşte aşadar un al patrulea faliment. Dar n-are a face! Directorul nostru e optimist. Ca toţi monştrii căpcăuni, succesul are o slăbiciune pentru tineri, şi autorul acesta necunoscut, strălucind pentru prima oară pe un afiş, poartă noroc jucătorului.

Andre Maranne nu se simte aşande liniştit. Pe măsură ce se apropie reprezentaţia, poetul îşi pierde încrederea în opera sa, îngrozit de aspectul săjii, pe care o priveşte printr-o gaură a cortinei ca prin ochiul de sticlă al unui stereoscop.

O sală splendida, încărcată vârf, în ciuda sezonului înaintat şi a gustului protipendadei pentru vilegiatura timpurie, o sală pe care Cardailhac, duşman de moarte al naturii şi al vieţii de ţară, a reuşit, silindu-se ca întotdeauna să^i reţină pe parizieni cât mai târziu posibil în capitală, să o umple, să-i dea aceeaşi strălucire ca în vreme de iarnă. O mie cinci sute de capete fremătând sub candelabru, drepte, aplecate, răsucite, întrebătoare, în lumină sau în umbră, unele îngrămădite în colţurile întunecoase ale parterului, altele în loji, brusc iluminate da reflexele pereţilor albi ale culoarului atunci când se deschide câte o uşă; e mereu acelaşi public de premieră, public îndrăcit, care merge pretutindeni, luând cu asalt locurile ccle mai invidiate atunci când n-a reuşit să obţină vreun bilet de favoare.

în rindurile fotoliilor de orchestră se aflau membrii diferitelor cluburi, cu veste brodate, cu chelii lucitoare, sau cu cărare largă despărţind în două un păr rar, purtând mănuşi de culoare deschisă, scrutând sala cu binoclul. La balcon, un amestec de lume şi de toalete pestriţe, toate numele obişnuite la asemenea solemnităţi, o promiscuitate neplăcută care învecinează zâmbetul reţinut ş i candid al femeii cinstite cu ochii pictaţi şi

buzele boite sie altora. Pălării albe, pălării roze, diamante şi sul imamii un. Deasupra, lojile prezintă acelaşi talmeş- balmeş; actriţe şi femei de moravuri uşoare, miniştri, ambasadori, autori cu renume, critici, aceştia din urmă cu figuri grave, încruntate, privind chiorâş din fotoliile lor, cu aroganţa nepăsătoare a judecătorilor incompatibili. Avanscenele contrastează cu restul ansamblului prin lumină şi strălucire, fiind ocupate de celebrităţi din lumea finanţelor şi de soţiile lor, cu braţe goale, decoltate, încărcate cu giuvaeruri ca regina din Saba în timpul vizitei sale la regele iudeilor. La stânga, însă, una din aceste loji mari, complet goală, atrage atenţia prin ornamentaţia ei stranie, fiind luminată în fund de o lanternă nvaură. Deasupra întregii lumi adunate pluteşte o pulbere imperceptibilă, scânteierea şi mirosul gazului, care se^ insinuează în toate distracţiile pariziene cu susurul său strident şi scurt ca o respiraţie ftizică, însoţind acum jocul evantaielor desfăşurate. În sfârşit, plictiseala, o plictiseală mohorâtă, plictiseala de a Vedea mereu aceleaşi figuri aşezate pe aceleaşi locuri, cu defectele sau atitudinile lor afectate, acea uniformitate a reuniunilor mondene care ajunge să formeze în fiecare iarnă la Paris o atmosferă provincială de bârfeală, mai defăimătoare şi mărginită decât provincia însăşi.

Observând proasta dispoziţie şi oboseala publicului, Maranne. Se gândea cât de mult putea succesul dramei sale să-i schimbe existenţa plină de speranţă, se întreba neliniştit cum să facă pentru a-şi apropia felul de a gândi al acestor mii de fiinţe, pentru a le smulge de la preocupările lor obişnuite, stabilind între el şi această mulţime curentul unic care ar putea pune la acelaşi diapazon privirile şi gândurile distrate, atât de greu de adus la unison. Andre caută instinctiv figuri prietenoase, îndreptându-şt privirea şpre una din lojile din faţă, ocupată de familia Joyeuse • . Elise şi fetiţele, aşezate în rândul întâi; Aline şi tatăl ei ţn spate, mănunchi familial adorabil, asemenea unui buchet proaspăt în mijlocul unui galantar de flori artificiale. Şi în timip ce Parisul monden se întreba dispreţuitor: „Cine mai sunt şi ăştia?“, poetul îşi încredinţa soarta mânuţelor de zână, cu mănuşi nou-nouţe, special cumpărate pentru premieră, şi care cu îndrăzneală vor da peste câteva momente semnalul aplauzelor.

începe!... Maranne de-abia are timp să se tragă înapoi în

culise, şi deodată aude departe, foarte departe, primele cuvinte ale piesei, înălţându-se ca un stol de păsări sperioase în liniştea şi imensitatea sălii. Clipă încordată. Unde să se ducă? Ce să facă? Să rămână acolo, lipit de vreo grindă, ciulind urechile, cu inima cât un purice, sau să-i încurajeze pe actori, când ar avea el însuşi nevoie de atâta îmbărbătare? E mai bine totuşi să înfrunte primejdia în faţă; şi ieşind pe uşiţa ce comunică cu coridorul lojilor* Andre se strecoară până la un benoar, pe care-l deschide încetişor.

— Sst!... Eu sunt...

Cineva stă în umbră, o femeie care se ascunde fiindcă o cunoaşte tot Parisul. Andre se aşază lângă dânsa şi, lipiţi unul de altul, nevăzuţi de nimeni, mama şi fiul asistă tremurând la reprezentaţie.

Prima reacţie a publicului a fost stupoarea. Acest teatru al „noutăţilor", situat în inima bulevardelor, unde faţada sa străluceşte într-o lumină orbitoare, între marile restaurante şi cluburile selecte, acest teatru, unde, după cină, perechile veneau două câte două să asculte, în aşteptarea supeului, un act sau două dintr-o piesă mai piperată, devenise, sub conducerea spiritualului său director, sala cea mai frecventată de parizieni, deşi nu avea un profil precis, abordând toate genurile, de la opereta- feerie, cu femei dezbrăcate, până la marea dramă modernă, care dezvăluie moravurile. Cardailhac ţinea mai ales să-şi justifice titlul de „director al noutăţilor" şi se străduia, de când teatrul era subvenţionat de milioanele Nababului, să aducă publicului bulevardier cele mai uluitoare surprize. Cea din seara aceasta le întrecea pe toate: piesa era în versuri şi... moralizatoare.

O piesă moralizatoare!

Bătrânul maimuţoi pricepuse că venise momentul să încerce această experienţă, şi o încercase. După uimirea din primele minute, după câteva exclamaţii dezamăgite auzite prin loji: „Poftim, e în versuri sala începu să se lase subjugată de farmecul acestei opere tonice şi sănătoase, ca şi cum asupra aerului închis al teatrului s-ar fi revărsat vreo aromă proaspătă şi înţepătoare, un elixir de viaţă cu parfum de cimbru.

— Ah, ce bun e... ce odihnitor!

Acesta era strigătul general, un freamăt de mulţumire, un leşin de plăcere însoţind fiecare vers. Piesa îl odihnei pe

grăsanul de Hemerlingue, pufăind în avanscena sa de la parter ca într-o copaie îmbrăcată în satin cireşiu;

o odihnea pe mătăhăloasa Suzanne Bloch, pieptănata după moda antică, cu bucle ce înconjurau o diademă de aur. Iar lângă dânsa, Amy Ferat, înveşmântată toată în alb ca o mireasă, purtând flori de lămâiţă în părul ei cu breton încreţit, se simţea şi ea odihnită, n-aveţi grijă!

Se aflau în sala o mulţime de individe, unele foarte grase, având un strat de grăsime murdară culeasă de prin toate seraiurile, cu bărbie triplă şi mutra nătângă; altele, verzi la faţă, în ciuda dresurilor, ca şi cum ar fi făcut o baie de arseniat de cupru – din acela care în comerţ începe să fie denumit „verde de Paris" – atât de zbârcite, arit de trecute, încât stăteau ascunse în fundul lojii, nelăsând să apară decât extremitatea unui braţ alb sau vreun umăr încă rotund. Erau apoi nişte fanţi istoviţi, moleşiţi, din aceia numiţi pe atunci „becisnici", cu gâtul lung, cu buzele atârnând în jos, incapabili de a se ţine pe picioare sau de a articula în întregime un cu- vânt. Şi toţi oamenii aceştia exclamau în cor:

— Ce bine e!... Te simţi aşa de odihnit!...

Chipeşul Moessard fredona şi el acelaşi refren sub mustăcioara-i blondă, în timp ce regina lui, în prim. I lojă din faţă, îl tălmăcea pe limba ei păsărească. Fără îndoiala, piesa îi odihnea pe toţi. Nu puteau însă spune de ce, în urma cărei munci istovitoare, în urma căror eforturi silnice ale existenţei lor trândave şi nefolositoare.

Toate aceste murmure binevoitoare, îmbinate, reunite, începeau să dea sălii aspectul marilor premiere. Succesul plutea în aer, figurile se înseninau, femeile păreau mai frumoase datorită reflexelor entuziasmului, datorită privirilor aţâţătoare ca nişte aplauze. Alături de mama lui, Andră era cuprins de o plăcere necunoscută, acea bucurie orgolioasă pe care o resimţi când reuşeşti să înflăcărezi mulţimile, chiar de ar fi numai cu refrenul patriotic şi cele două acute ale unui solist de local periferic. Deodată şuşotelile se făcură mai vii, transformându-se în vacarm. Lumea rânjea, se frământa. Ce se întâmplase? Vreun accident pe scenă? Andre, aplecându-se înspăimântat spre actori, tot atât de miraţi ca şi dânsul, văzu că toate binoclurile erau îndreptate către avanscena cea mare şi goală până atunci, unde tocmai intrase cincva, rezemân- du-so cu coatele pe

bordura catifelată, scoţându-şi binoclul din cutie şi instalându-se într-o sinistră solitudine. În zece zile Nababul îmbătrânise cu douăzeci de ani. Firile acestea meridionale, violente, sunt în adevăr pline de avânt, de înflăcărare irezistibilă, dar se şi dezumflă mai tare şi mai iute ca altele. De la invalidare, nenorocitul Jansoulet se închisese în camera lui, cu storurile trase, nemaidorind măcar să vadă lumina zilei şi nici să treacă pragul casei, dincolo de care îl aştepta viaţa, angajamentele luate, promisiunile făcute, o grămadă de poliţe şi de somaţii. Levantina plecase la băi cu maserul şi negresele ei, cu totul indiferentă de dezastrul familiei. Bompain – omul cu tichie – era cu totul năuc în mijlocul cererilor neîncetate de bani, nemaiştiind cum să vorbească cu nefericitul său stăpân, mereu culcat şi în- torcându-se cu faţa la perete ori de câte ori i se vorbea de afaceri. Bătrâna mamă rămăsese singură pentru a ţine piept catastrofei, cu cunoştinţele sale mărginite şi oneste de văduvă, femeie de la ţară care ştie ce înseamnă o hârtie timbrată, o semnătură şi care socoteşte cinstea drept bunul cel mai de preţ din lume. Batrina apărea cu boneta ei galbenă la toate etajele palatului, controlând notele de plată, dând dispoziţii, fără a se teme de proteste sau de umiliri. La orice oră din zi, doamna Jansoulet, bătrâna, putea fi văzută măsurând Place Ven- dome în lung şi în larg, gesticulând, vorbind singură cu glas tare: „Hei, mă duc la portărel!“ Şi nu obişnuia să-şi consulte fiul decât atunci când era indispensabil, adresându-i câteva cuvinte succinte şi discrete, fără a se uita măcar la el. Pentru a-l scoate pe Jansoulet din toropeala sa a fost nevoie de telegrama lui de Gery, trimisa din Marsilia, prin care acesta îl anunţa că soseşte cu zece milioane. Zece milioane, adică evitarea falimentului, posibilitatea de a-şi redresa situaţia, de a reîncepe viaţa. Şi iata-l pe meridionalul nostru ridicându-se din fundul prăpastiei, beat de fericire şi plin de speranţă. Puse să i se deschidă ferestrele, să i se aducă ziare. Ce ocazie- mai bună decât premiera *Revoltei* pentru a se înfăţişa parizienilor, care-l credeau la pământ, pentru a reintra în marele vălmăşag prin uşa cu resort a lojii sale de la teatrul „Nouveautes”! împinsă de un instinct, bătrâna mamă încercă totuşi să-l convingă să nu se ducă. Acum Parisul o îngrozea. Ar fi vrut şă-şi ducă băiatul în vreun colţ pierdut din sud, să-l îngrijească, alături de fratele său mai mare, amândoi bolnavi din cauza

miasmelor oraşului. Dar stăpânul fera Jansoulet. Nu te puteai opune voinţei acestui om răsfăţat de bogăţie. Bătrâna'âl ajută să se îmbrace, „îl făcu frumos", după cum zicea ca însăşi nzând, şi-l urmări cu privirea în timp ce se pornea, nu fără o anumită mândrie, ţanţoş, renăscut, ca unul care reuşise să biruie teribila apatie din ultimele zile.

Ajuns la teatru, Jansoulet îşi dădu repede seama de rumoarea «urnită de prezenţa lui în sală. Obişnuit cu aceste ovaţii suscitate de curiozitate, Nababul le răspundea în mod obişnuit fără nioi un fel de stânjeneală, cu zâmbetul său larg şi blajin; de data aceasta însă demonstraţia era ostilă, trădând indignarea publicului.

— Cum... el?

— Uite-l colea!

— Ce neobrăzare!

Acesta era zumzetul care, împreună cu alte exclamaţii, se ridica dinspre fotoliile de orchestră. Întunericul şi izolarea în care se retrăsese de câteva zile făcuseră ca Nababul să nu cunoască sentimentul de iritare generala împotriva lui, predicile şi imprecaţiile răspândite în presă în legătură cu averea lui corupătoare, articole cu efect, frazeologie ipocrită, prin mijlocirea căreia opinia publică se răzbuna din când în când pe nevinovaţi pentru toate concesiile făcute celor culpabili. Nababul încercă o dezamăgire cumplită, care-i pricinui la început mai multă amărăciune decât nunie. Foarte emoţionat, îşi ascundea tulburarea în dosul binodului, urmărind cele mai raici amănunte ale scenei. Văzut din. Profil, Jansoulet nu putea totuşi să scape de privirile dornice de scandal a căror victimă era; urechile îi vâjâiau, tâmple- le-i zvâcneau, sticlele aburite ale binoclului se umpleau de ceicuri multicolore, semn prevestitor al congestiilor cerebrale.

Actul întâi se terminase, cortina căzuse. Jansoulet ră- mânea în aceeaşi atitudine stingherită, de nemişcare; dar murmurele mai distincte, care nu mai erau acum înfrânate de dialogul de pe scenă, înverşunarea cu care anumiţi curioşi îşi schimbau locul pentru a-l vedea mai bine îl siliră pe Nabab să iasă din lojă, dând buzna pe coridor, ca o fiară scăpată din arena unui circ. În îngustele culoare circulare ale teatrului, sub tavanul jos, Jansoulet nimeri în mijlocul unei mulţimi compacte de filfizoni, de gazetari, de femei cu pălărie, râzând prosteşte, din

obişnuinţă, cu ca, pul pe spate, rezemându-se de. Perete. Din lojile deschise, care aduceau puţin aer în acest furnicar zgomotos, veneau de-a valma crâm- peie de conversaţie percepute alandala:

— O piesă delicioasă… ce prospeţime… ce ţinută morala…

— Ce zici de Nababul ăsta?… Curată neruşinare!

— Da, în adevăr, e odihnitoare… te simţi înălţat…

— Cum, n-a fost încă arestat?…

— Un tinerel, după cât se pare… E prima lui piesă.

— Bois l'Hery la „Mazas"? Imposibil! Uite-o pe marchiză în faţa noastră, în primul rând de la balcon, cu o pălărie nouă…

— Ce-are a face? îşi face meseria de prezentatoare de medele… E chiar foarte frumoasă pălăria asta… în culorile calului lui Desgranges.

— Dar Jenkins? Ce se mai aude cu Jenkins?

— La Tunis, cu Felicie… I-a văzut bătrânul Brahim pe aimndoi… Se pare că beiul a dat şi el în doaga pilulelor.

— Drace!…

Mai încolo, un murmur de voci blânde:

— Du-te, tăticule, du-te… Uită-te la dânsul cât e de singur, bietul om…

— Bine, dragele mele, dar nu-l cunosc..

— Nu-i nimic, doar un salut… Ceva care să-i arate că nu e părăsit de tot…

Pe dată, un omuleţ bătrân, stacojiu, cu cravată albă, se repezi spre Nabab, scoţându-şi respectuos pălăria în faţa lui. Cu câtă recunoştinţă, cu ce zâmbet binevoitor a primit răspuns la salut, salutul unui om pe care Jansoulet nu-l cunoştea şi nici nu-l văzuse vreodată, dar care cântârea totuşi mult în balanţa destinului său; căci fără bătrânul Joyeuse, preşedintele consiliului de administraţie al Teritorialei, ar fi împărţit probabil soarta marchizului de Bois PHery. Aşa se întâmplă în hăţişul societăţii moderne, în acest mare păienjeniş de interese, de ambiţii, de servicii făcute şi primite: toate mediile sociale comunică între ele, misterios legate prin fire tainice, de la existenţele cele mai falnice până la cele mai modeste. Iată ce explică împestriţarea, complexitatea acestui studiu de moravuri, adevărata reţea de fire împrăştiate, pe fundalul cărora scriitorul, grijuliu de a reda adevărul, este constrâns să-şi proiecteze drama.

Priviri aruncate vag, în gol, paşi care se îndepărtează fără ţel, pălării puse subit pe cap şi trase peste ochi, Nababul trebui să îndure timp de zece minute toate aceste manifestări ale înfricoşătorului ostracism al înaltei societăţi pariziene, cu care n-avea legături de rudenie, nici de alt soi, şi al cărei dispreţ îl izola mai vârtos decât îl izolează pe un suveran în vizită oficială respectul ce

i se datorează. Mai de stânjeneală, mai de ruşine, Nababul. Se clătina pe picioare. Cineva rosti tare: „E băut...” şi singurul lucru care-i mai rămăsese de făcut bietului om fu de a face cale-ntoarsă, pentru a se închide în loja sa. În mod obişnuit, asemenea retrageri erau urmate în timpul antractelor de invazia afaceriştilor de bursă, a gazetarilor. Se râdea, se fuma, se făcea un mare tărăboi; directorul venea să-şi salute şi el comanditarul. În seara aceea, nimeni. Şi absenţa lui Cardailhac, acest adulme- cător de succese, era pentru Jansoulet o dovadă pregnantă a dizgraţiei sale.

„Ce le-am făcut oare? De ce nu mă mai agreează Parisul?“

Acestea erau întrebările pe care şi le punea Nababul într-o singurătate accentuată de zgomotele dimprejur, chei mvârtite brusc în uşile lojilor, mii de exclamaţii ale unei mulţimi amuzate. Apoi deodată prospeţimea luxului care-l înconjura, lanterna maură împrăştiind umbre ciudate pe mătasea lucitoare de pe divan şi de pe pereţi îi reaminteau data sosirii sale... Şase luni! ... De-abia şase luni de când era la Paris!... Totul fusese prăpădit, înghiţit în şase luni!... Jansoulet se cufundă într-un fel de toropeală, din care fu smuls de aplauzele şi uralele entuziaste. *Revolta* era, hotărât, un mare succes. Se ajunsese acum la fragmentele ascuţite, satirice; şi tiradele virulente, puţin emfatice, dar înălţate de un suflu tineresc şi sincer, zguduiau acum toate inimile, după efuziunile idilice de la început. La rindul său, Jansoulet voi să asculte, să vadă. În definitiv, teatrul era al lui. Fotoliul din această avanscenă îl costa peste un milion; măcar să stea comod în el.

Iată-l pe Nabab instalat din nou în lojă, la vedere. În sală, o căldură toropitoare, înăbuşitoare, pusă în mişcare, dar nu şi risipită de evantaiele tremurânde care-şi fluturau reflexele şi paietele în liniştea reţinută şi impalpabilă. Publicul asculta cu religiozitate câte o replică biciuitoare şi semeaţă împotriva pungaşilor, atât de numeroşi în vremea aceea, care se

aciuiaseră în posturi importante după ce se târâseră prin ungherele cele mai ascunse pentru a jefui pe trecători. Scriind aceste frumoase versuri, Maranne nu se gândise, fireşte, nicio clipă la Nabab. Dar publicul socoti că ele constituiau o aluzie la dânsul, şi în vreme ce tirada fu urmată de o triplă salvă de aplauze, toate capetele se întorceau spre avanscena din stânga cu o izbucnire indignată, insultătoare, pe faţă... Nenorocitul, ţintuit la stâlpul infamiei în propriul său teatru! Un stâlp care-l costa peste măsură de scump!... De data aceasta Jansoulet nu mai încercă să se sustragă afrontului şi, încrucişându-şi braţele ca lx oţărî re, sfidă mulţimea care-l privea, sutele de capete fidicate şi rinjitoare, virtuosul Paris monden care-l^ lua. Drept ţap ispăşitor, alungându-l după ce-i aruncase în apinafg propriile sale crime.

Intr-acjevăr, frumoasă societate pentru o astfel de manifest^re i Jn faţă, o lojă de bancheri faliţi, unde în rândul întâi şedeau lipiţi unul de altul nevasta şi amantul, în timp ce soţul stătea deoparte, grav, în fund. Alături, obişnuitul triunghi al mamei care şi-a căsătorit fiica după pofta inimii pentru a-şi transforma iubitul în ginere. Vlai încolo, perechi interlope, femei de moravuri uşoare, etalându-şi ostentativ preţul necinstei – coliere sclipitoare de diamante încolăcite în jurul braţelor sau a! gitului ca nişte zgărzi de câine – ghiftuindu-se cu bomboane pe care le înghiţeau lacom, bestial, fiindcă ştiau ca animalitatea femeilor place celor care le plătesc. Apoi „grupurile de filfizoni cu trăsături feminine, cu gulerul desfăcut şi sprâncenele vopsite, cu cămăşi de batist brodate şi pieptare de satin alb, mult admirate la Compiegiie ^ ţn camerele de oaspeţi; erau un fel de fanţi amintind de pederaştii de la curtea lui Henric al III-lea (spunându-şi între ei „inimioara mea... frumoasa mea scumpă..." Toate scandalurile, toate turpitudinile erau prezente acolo, conştiinţe vândute sau de vânzare, viciile unei epoci fără strălucire, fără originali- tate> fojosind experienţa înaintaşilor în materie de destrăbălare şi afişând în mijlocul balurilor deocheate de la Bullier pe acea ducesă, soţie de ministru, dar rivală a celor mai neruşinate dansatoare ale localului. Şi tocmai aceştia erau oamenii care-l ţineau la distanţă pe Nabab, care-i strigau: „Pleacă de aici! Eşti nedemn!“

„Eu, nedemn! Preţuiesc de o sută de ori mai mult decât voi toţi, nemernicilor! îmi reproşaţi milioanele mele? Dar c; ne mi-a

ajutat să le risipesc? Tu, tovarăş laş şi necredincios, care-ţi ascunzi obezitatea de paşă bolnav intr-un colţ al avanscenei. Ne-am croit drum ’âmpreună, pe vremea când împărţeam totul frăţeşte. Cât

1 t-ocalitate situată nu departe de Paris. Castelul, clădit în secolul al XVIll-lea, a [osţ una reţejinţe [e] uj Napoleon al Ill-: ei.

(despre tine, palide marchiz, am plătit pentru tine la club o sută de mii de franci, ca să nu fii dat afară în mod ruşinos. Pe tine, poamă ce eşti, te-am acoperit cu giuvaeruri, lăsând să se creadă că erai amanta mea, fiindcă aşa e şic în lumea bună, dar fără a-ţi cere vreodată o răsplată... Iar tu, gazetar neruşinat, cu creierul mânjit de reziduurile călimării şi cu conştiinţa acoperită de plăgi, ca şi pielea reginei tale, socoţi că nu ţi-am plătit destul, iată sursa insultelor tale... Da, da, uitaţi-vă la mine, ticăloşilor... Sunt mândru... Preţuiesc mai mult decât voi!“

Iată ce-şi spunea Nababul în sinea lui, într-un delir de mânie apropiat de nebunie, vizibil după tremurul buzelor sale groase şi albe. Nenorocitul era gata să strige toate acestea în gura mare, spărgând liniştea, ocârând gloata aceasta insultătoare. Sau, poate, cine ştie, avea să năvălească în mijlocul ei, să ucidă pe cineva, ah! Dumnezeule! să ucidă pe cineva... când deodată simţi o uşoară bătaie pe umăr. Nababul zări un cap blond, prietenos şi sincer, şi două mâini întinse, pe care le strânse convulsiv, ca un înecat.

— Ah, dragul meu... dragul meu... bolborosi bietul om.

Dar nu mai avu puterea să spună mai mult. Această emoţie. Plăcută, venind în toiul furiei, îi produse un flux de plâns, de sânge, de cuvinte sugrumate. Deveni violet la faţă. Făcu un semn: „Duceţi-mă...“ şi, împleticindu-se, sprijinit de braţul lui de Gery, Nababul nu putu decât să treacă pragul lojii sale pentru a cădea lat pe coridor.

— Bravo, bravo! zbiera sala, aplaudând tirada actorului.

Era un zgomot ca de grindină, un tropăit entuziast, în timp ce mătăhălosul trup fără viaţă, ridicat cu greu de maşinişti, străbătea culisele sclipitoare, năpădite de curioşii îngrămădiţi în jurul scenei şi care, ameţiţi de atmosfera de succes, de-abia dacă observară pe acel înfrânt, dus ţeapăn pe braţe ca o victimă a baricadelor. Nababul fu întins pe o canapea din magazia de accesorii. Paul de Gery se afla lângă el, cu un medic şi doi tineri care încercau să-i dea primele ajutoare. Cardailhac, foarte prins

de reprezentaţie, făgăduise că va veni sa afle cum îi merge Nababului, numaidecât, după *al cincilea...*

Ventuze, cataplasme cu muştar, luări de sânge, nimic nu animă epiderma bolnavului insensibil la toate mijloacele folosite în cazurile de apoplexie. O vlăguire a întregii sale fiinţe părea că-i deschide drumul spre moarte, pregătindu-i rigiditatea de cadavru. Şi aceasta se petrecea în cel mai sinistru loc din lume, într-un haos luminat de o lanternă chioară, unde zac de-a valma, sub praf, toate rebuturile pieselor jucate, mobile poleite cu aur, tapiserii cu franjuri lucitoare, căleşti, case de bani, mese de joc, scări şi rampe demontate, frânghii, scripeţi şi o grămadă de accesorii de teatru scoase din uz, ru, pte, distruse, stricate. Întins printre aceste epave, cu cămaşa sfâşiată pe piept, alb la faţă şi plin de sânge totodată, Bernard Jansoulet era, fără doar şi poate, un naufragiat al vieţii, zdrobit şi aruncat de valuri pe coastă, o dată cu rămăşiţele lamentabile ale luxului său artificial, risipit şi înghiţit de vălmăşagul parizian. Cu inima strânsă, Paul contempla trist faţa cu nasul scurt, păstrând, în nemişcarea ei, expresia mânioasă şi blajină a unei fiinţe inofensive, care, înainte de a muri, a încercat să se apere, dar n-a avut timpul să muşte. De Giry îşi reproşa neputinţa de a-l sluji în mod eficace. Unde era planul acela frumos de a-l călăuzi pe Jansoulet printre hirtoape, de a-l feri de capcane? Singurul lucru pe care-l putuse face era salvarea a câteva milioane, care veneau însă prea târziu.

Ferestrele dând pe balconul rotund al bulevardului fuseseră deschise în plină agitaţie turbulentă şi luminoasă. Teatrul era învăluit de un cordon de gaz de luminat, de o zonă de foc care dădea orizontului un aspect mai întunecos, înţepat din loc în loc de lanterna tremurătoare, ca nişte stele pe cerul obscur. Piesa se terminase. Lumea pleca. Mulţimea neagră şi înghesuindu-se la ieşire se împrăştia pe trotuarele albe, pregătindu-se să răspmdească în oraş vestea unui mare succes şi numele unui necunoscut, mâine triumfător şi celebru. Era o seară minunată, cu geamurile restaurantelor vesel luminate şi cu şiruri de trăsuri întârziate circulând pe străzi. Această zarvă, sărbătorească, care ’ii plăcuse atât de mult Nababului şi care se potrivea cu vârtejul existenţei sale, îl readuse pentru o clipă la viaţa. Mişcă încet buzele, iar ochii săi dilataţi, întorşi spre de Gery, găsiră înaintea morţii o exipresie dureroasă, rugătoare şi revoltată, ca şi cum ar

fi vrut să-l ia drept martor al uneia din cele mai mari, din cele mai crude nedreptăţi comise vreodată de marele Paris.